

*А. А. Галубіцкая-
Яскевіч*

**Скрыжалі
духоўнасці і
адраджэння**

*(тэрміна-культуралагічны
кампендыі)*

Частка II

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

ДЗЯРЖАЎНЫ ІНСТЫТУТ ІНАВАЦЫЙНАЙ
І ІНВЕСТЫЦЫЙНАЙ ПАЛІТЫКІ,
МЕНЕДЖМЕНТУ І АРГАНОМІКІ

АКАДЭМІЯ ПАСЛЯДЫПЛОМНАЙ АДУКАЦЫІ

А. А. Галубіцкая-Яскевіч

**Скрыжалі
духоўнасці
і адраджэння**

(тэрміна-культуралагічны кампенды)

Частка II

Санкт-Пецярбург
2009

УДК 002.2(476)(091)+882.6.09+808.26-023

ББК 81.2Бен+83.3(4Бен)

Г 81

Нав. рэдактар: доктар філалагічных навук, праф.
А. Я. Міхневіч.

Галубіцкая-Яскевіч А. А.

Г 81 Скрыжалі духоўнасці і адраджэння (тэрміна-культу-
ралагічны кампендый). Ч. II. — СПб.: Феникс-Славян,
2009. — 336 с. + 4 іл.

Другую частку склалі каментарыйны тэрміна-культуралагічны
тэзаўрус і іншы ілюстрацыйны матэрыял аб'екту даследавання, які
ахоплівае IX—XVIII стагоддзі айчыннага пісьменства і кніжнасці.

УДК 002.2(476)(091)+882.6.09+808.26-023

ББК 81.2Бен+83.3(4Бен)

© Галубіцкая-Яскевіч А. А.,
2009

© Макетаванне. Мастацкае
афармленне, Янчук І., 2009

ПРАДМОВА

IX—XVIII стагоддзі — неахопны кантынент айчыннага пісьменства, знамянальны сваімі вяршыннымі сусветнаведомымі духоўна-культурнымі дасягненнямі! Незвычайная шматаспектнасць гісторыка-культуралагічнай праблематыкі пры рознаўзроўневым аналізе ў пераважнай большасці новаўведзенага матэрыялу: распрацоўка цэласна-іерархічнай метадалогіі, прасочванне працэсу айчыннага адраджэння ў архетыповых постацях родапачынальнікаў і асветнікаў, складвання ўласнай школы біблеістыкі і перакладу Святога Пісання як вызначальнага фактару старабеларускай кніжнасці, станаўлення літаратурнай традыцыі (унікальная гімнаграфічная і рытарычная культура, высокаапалагетычная палемічная літаратура, пераходныя формы самабытнай паэзіі), знакаміты «залаты век» (XIV—XVI стагоддзі) старабеларускай філалогіі (чатыры пакаленні лексіконаў і шэсць пакаленняў граматык) як паказчык узорнага развіцця старабеларускай літаратурнай мовы і аўтарытэту беларускай кнігі на міжнародным рынку (з паметай «пераклад з беларусінскага») і, нарэшце, далейшае абгрунтаванне на нацыянальных фактах канцэпцыі III славянскага ўплыву з вызначэннем трох этапаў беларускага ўнёску ў агульнаславянскую і сусветную культуру, — усё гэта вымагала неабходнасці паралельнай каментарыйнай часткі, якая ўвабрала б у сябе, паводле фігуральнага выразу, падводную глыбіню айсберга нашага даследавання тысячагадовага перыяду беларускай кніжнасці ў яе непарыўным усходнеславянскім кантэксце.

Вядома, не без уплыву анталагічна біблейскага разумення лексікона як «наймення свету па алфавіце» аўтар для другой часткі даследавання выбрала форму тэрміна-

культуралагічнага слоўнікавага кампендыя. Бо ў першую чаргу тэрміналагічны тэзаўрус (этымалогія самога тэрміна паходзіць ад рымскага бажаства землямерных межавых знакаў) сваёй дакладнай акрэсленасцю ведаў у кожнай навуковай галіне ў стане ўзнавіць размаітую жывую панараму тысячагадовай айчыннай духоўна-культурнай спадчыны. Пры крутой змене аддаленых эпох (першанастаўнікаў славенскіх, усходнеславянскага Сярэднявечча і праваслаўнага духоўнага Рэнесанса, трагічных падзей уніі, рэлігійнай вайны і дэнацыяналізацыі) менавіта тэрмінакультуралагічны слоўніковы тэзаўрус-кампендый павінны паслужыць своеасаблівым правадніком ў адпаведны культурна-гістарычны перыяд, засцерагаючы ў першую чаргу ад мадэрнісцкага рэдукцыянізму самога даследчыка і дапамагаючы псіхалагічна аўтэнтычнаму ўспрыманню часу з боку зацікаўленага рэцыпіента-чытача як нацыянальна свядомага носьбіта культуры.

ТЭЗАЎРУС

Абсіда (апсіда) — паўкруглы, прамавугольны ці гра-нёны выступ у плане будынка, перакрыты паўкупалам ці самкнутым паўзводам; аналагічная па форме частка ўнутранай прасторы будынка, якая часта перакрываецца ко-хаю; у хрысціянскіх храмах — алтарны выступ, з'арыен-таваны на ўсход.

Аб'явенні — лірычныя творы маральна-дыдак-тычнага зместу з пафасам выпавядання. Гэты жанр узнік на сумежжы тэургічна-гімнаграфічнага роду літаратуры і фальклорных лірніцка-багамольскіх песень. Заходнія дас-ледчыкі выводзяць жанр аб'явенняў з вершаваных паву-чанняў, добрапрыстойных разважанняў, ліра-эпічных вод-гукаў на падзеі свецкага жыцця з элементамі інтэрпрэта-цыі Біблейскіх сюжетаў, паэзіі рэдэрэйхераў (калі ў час ланд-ювелаў, сярэдневяковых літаратурных спаборніцтваў публічна дэкламаваліся рэлігійныя і маральна-павучаль-ныя вершы), таксама з літургічнай паэзіі, алегарычнай драмы, маралітэ (калі лірычныя героі — увасабленне, сімвалы даброт, вартасцей чалавечых), французскага міракля, іспанскага аўта, англійскай містэрыі (што нясе ў сабе спадзяванне на цуд, актыўнае ўмяшальніцтва ня-бесных сіл у чалавечы лёс). Усходнеславянскія даследчыкі бачылі вытокі жанра ў традыцыі лямантаў, плачаў (Плач Багародзіцы ля Крыжа, Плач Рахілі па чадах, Плач Давіда над Саулам і Іанафанам), у творах старабеларускай палеміч-най літаратуры (М. Смятрыцкі, А. Філіповіч, П. Бярында, І. Ужэвіч, Л. Барановіч, Дз. Растоўскі, С. Полацкі і інш.).

Ава (авва), г. з. «*айцец, ойча*», слова яўрэйскага па-ходжання, якое прыйшло да хрысціян часткова як звычай-

ны зварот да Бога, часткова для абазначэння ганаровых тытулаў духоўных асобаў. У Заходняй царкве лацінская форма гэтага слова «*Abbas*» (адсюль франц. *Авве*, англ. *Abbot*, італьянск. *Abbate*, ням. *Abt*, ужываецца пры звароце да настаяцеля манастыра, тады як на Усходзе, а менавіта ў коптскіх і сірыйскіх цэрквах, гэта слова захавалася як адпаведнае сану епіскапа ці пастыра царквы. У Абісініі старэйшына эфіопскай царквы імянуецца *Абіна*, г. зн. «*ойча наш*».

Агапы (ад грэч. *αγάπη* — *любоў*), ці вячэры любові. У першыя часы Хрысціянства Еўхарыстыя правілася не ў дзённым богаслужэнні, але асобна, і — у падабенства патаемнай вячэры Ісуса Хрыста — вечарам і ядналася з агульнай вячэраю. Такім чынам, падобныя сходы хрысціян уяўлялі сумоўе з Богам і братняе паміж сабою. Гэта былі адначасова вячэры Гасподнія і вячэры любові. Кожны з удзельнікаў прыносіў ежу з сабою. Агапы былі адлюстраваннем настрояў першахрысціян, якія жылі ў чаканні блізкага прышэсця Хрыста, нібыта «адно сэрца і адна душа». Першахрысціяне ўвесь час трымаліся літары вучэння апосталаў, у саборным адзінстве, прэламанні хлеба і малітвах (Дзеян.2:42). Спалучэнне агапаў з еўхарыстыяй надавала ім богаслужбовы характар. Узровень духоўнага жыцця хрысціян паступова зніжаўся. Супраць такой еднасці выступалі апостал Павел, Клімент Александрыіскі, Грыгорый Багаслоў, блажэнны Аўгустын. Саборы Лаадзікійскі (каля 363 г.) і Трульскі (канец VII ст.) забаранілі здзяйсняць агапы. Рэшткі агапаў захаваліся ў благаслаўленні хлябоў, пасхальнага артаса, памінальных трапез.

Агіяграфія (ад грэч. *αγιος* — *святы* і *γραφο* — *пішу*) — раздзел гісторыі літаратуры, які вывучае жыццядзейнасць святых.

Агіясма (ад грэч. *agiasma* — *святыня*). Усякі святы прадмет можа быць названы агіясмаю. Гэтую назву, у прыватнасці, мае вада, што асвятчаецца ў праваслаўных цэрквах ў свята Богаўлення ці Хрышчэння Хрыстова.

Агнец (ягня, баранок) — першынец у статку, якога выкарыстоўвалі як ахвярную жывёлу. У хрысціянстве ўжываецца выраз «агнец Божы», што мае на ўвазе Іісуса Хрыста, Які прынёс Сябе ў ахвяру і тым выкупіў грахі людзей. У Апакаліпсісе, у малітвах і абрадах Іісус прадстаўляецца чыстым агнцам, а на раннехрысціянскіх фрэсках Ён малюецца пастухом з ягняткам на плячах (увасабленне добрага пастыра). Агнцам называецца таксама вынутая на праскаміды частка прасфары.

Агульнаславянская лексіка — словы, запазычаныя з мовы-асновы, якая існавала да V—VI стст. на тэрыторыі, заселенай у дагістарычны час славянскімі народамі. Агульнаславянскія мовы ўтвараюць значны пласт у кандавай беларускай лексіцы, з'яўляюцца прыналежнасцю іншых славянскіх народаў. Да агульнаславянскай лексікі адносяцца назвы сваяцкіх адносін (маці, сын, брат, сястра, дзед і г. д.), прадуктаў харчавання (квас, мёд, сала, сыр), дрэў (бяроза, дуб, ліпа, сасна і інш.).

Агульнаўжывальная міжстылёвая лексіка — словы, якія выкарыстоўваюцца незалежна ад стыля мовы і не маюць стылістычных сінонімаў. Да такіх адносіцца значная частка назоўнікаў, прыметнікаў, дзеясловаў, усе лічэбнікі, займеннікі, большасць прыслоўяў, прыназоўнікаў, злучнікаў.

Аданай — адна з назваў Бога, перакладаецца словам «Гасподзь».

Адзігітрыя (грэч. *Παρθένω*) — адзін з самых распаўсюджаных тыпаў Божай Маці з Дзіцяткам

Хрыстом, які сядзіць на руках Царыцы Нябеснай, правай рукою благаслаўляе, а ў левай трымае світак, радзей кнігу. Паводле крыніц, сама назва «Адзігітрыя» з'явілася не раней IX ст. Сама першая ікона Адзігітрыі была напісана евангелістам Лукою, і прывезена са Святой Зямлі Еўдакіяй, жонкай імператара Феадосія ў V ст. і змешчана ва Улахернскім храме, паводле іншых крыніц ў храме манастыра Адзігон, адкуль і пайшла яе назва. Некаторыя даследчыкі лічаць, што выява Адзігітрыі вылучылася з тыпалагічна блізкай раннехрысціянскай кампазіцыі «Пакланенне валхвоў». Тып Адзігітрыі вельмі ўшаноўваўся на Беларусі, асабліва іконы Мінская, Чанстахоўская, Бялыніцкая, Цэсарска-Бароўская, Віленская, Рудзенская, Баркалабаўская, Крупецкая, Дубенская і інш.

Адцягненая (лац. *abstractus* — *адцягнены, аддалены*) **лексіка** — сукупнасць слоў з адцягненым значэннем якасці, уласцівасці, стану, дзеяння. Звычайна ў гэты лік уключаюцца толькі адцягненыя назоўнікі, якія маюць адпаведнае граматычнае выражэнне катэгорыі (пэўныя словаўтваральныя суфіксы, адсутнасць, як правіла, формы множнага ліку, неспалучальнасць з колькаснымі лічэбнікамі). Бляск. Вучэнне. Сутнасць. Цішыня. Энтузіязм. У шырокім сэнсе, у адпаведнасці з семантычным прынцыпам, да адцягненай лексікі можна далучыць і словы іншых часцін мовы. Да ліку адцягненай лексікі належаць прыметнікі, што азначаюць знешнія матэрыялізаваныя прыкметы, якія ўспрымаюцца пачуццёва: круглы, сіні, салодкі, духмяны, ці прыметнікі, утвораныя ад адцягненых назоўнікаў, безумоўна, з большай ступенню праявы гэтай якасці: добры, шчыры, вопытны, сумленны, разумны, сумны, лянівы.

У шырокім сэнсе да ліку адцягненых можна аднесці дзеясловы, што выражаюць пачуцці, унутраны стан: любіць, ненавідзець, весяліцца, сумаваць, спадзявацца. У

апошні час тэрмін «адцягненая лексіка» ўжываецца ў пашыраным сэнсе.

Азбукоўнікі — помнікі ўсходнеславянскай лексікаграфіі, выкліканыя да жыцця імкненнем захаваць слоўную рукапісную культуру старажытнасці ва ўсёй шматстайнасці тлумачэнняў, якія давалі перакладчая культура і экзэгега. Азбукоўнікі ўзніклі на трывальным грунце глосаў, амасціконаў, прыточнікаў як сродак павышэння культуры чытання, працы над тэкстамі твораў (перапіска, праўка, новыя пераклады і рэдакцыя), а таксама адзнаку ўсходнеславянскай адукаванасці.

Увогуле нацыянальная тэндэнцыя складання тэзаўрусаў, была характэрна для заходнееўрапейскіх культур XVI—XVII стст. Даследчыкі адносяць азбукоўнікі і да ліку тлумачальных і перакладных слоўнікаў, лексіконаў замежных слоў, навучальных дапаможнікаў, энцыклапедый. Бацькам усходнеславянскіх азбукоўнікаў лічыцца Максім Грэк, а самым плённым яго спадчыннікам — беларус Лаўрэнцій Зізаній.

У асноўным сваім аўтарскім складзе азбукоўнікі былі ананімнымі. Яны ўзніклі з асяродку перапісчыкаў, перакладчыкаў і праўшчыкаў кніг, пераважна манахаў, людзей выключна начытаных. На мяжы XVI—XVII стст. азбукоўнікі пашыраюцца сярод старавераў. Азбукоўнікі — помнікі выключна важныя для даследавання дыяхранічнага зрэза культуры, дынамікі развіцця літаратурнай мовы.

Акадэмія — 1) Назва вышэйшых навуковых устаноў, задачай якіх з'яўляецца развіццё навук ці мастацтваў. 2) Назва некаторых вышэйшых навуковых устаноў.

Акадэмія славяна-грэка-лацінская — першая вышэйшая навучальная ўстанова ў Маскоўскай дзяржаве. Адкрыта пад назваю Эліна-грэчаскай акадэміі (1687), ініцыятарам яе стварэння быў Сімяон Полацкі, а першымі настаўнікамі — браты Ліхуды. Акадэмія рыхтавала аду-

каваных людзей для царквы і дзяржаўнай службы. Тут выкладаліся багаслоўе, мовы царкоўна-славянская, грэчаская, лацінская, «сем вольных мастацтваў». У XVIII ст. з'явіліся класы граматыкі, рыторыкі, філасофіі, багаслоўя. У сценах гэтай установы навучаліся М. В. Трэдзіякоўскі і інш. У 1814 г. Славяна-грэка-лацінская акадэмія была пераўтворана ў Маскоўскую духоўную акадэмію і пераведзена ў Троіца-Сергіеву Лаўру.

Акадэмізм — напрамак, які ўзнік у мастацкіх акадэміях XVI—XIX стст., заснаваны на акадэмізацыі (пераўтварэнне ў норму, узор і аснову) мастацкай школы пэўнага накірунку.

Акафіст — у славянскай інтэрпрэтацыі бярэ свой пачатак з познегрэчаскіх гімнаў, якія выконваліся стоячы. Першы такі вядомы гімн у гонар Богамаці прыпісваецца Канстанцінопальскаму патрыярху Сергею (VII ст.) і складаецца з 24 стансаў рознай працягласці з абавязковым размяшчэннем літар грэчаскага алфавіту ў форме акравершаў, якое захавалася ў традыцыйнай славянскай гімнаграфіі перакладнога характару. У структуры гэтага гімна было 12 стансаў з пахваламі Божай Маці, і 12 астагніх стансаў закончваліся «Аллілуйя». Гімн набыў шырокую вядомасць у славян у выглядзе «Акафіста Прэблагословенной Владычице нашей Богородице и Приснодеве Марии (Благовещению)». Яго пераклад датуецца VII ст. Айцом візантыйскай гімнаграфіі традыцыйна лічыцца Раман Сладкапеўца (канец V — пачатак VI ст.), які склаў кандак у гонар Богамаці. Найбольшага развіцця гімнаграфія дасягае ў творчасці св. Грыгорыя Вялікага (Двая_ - слова), св. Іаана Дамаскіна і асабліва Іаана Златавустага, архіепіскапа Канстанцінопальскага. Сярод славурых твораў акафістаў вучонымі часта згадваюцца Феакціст Студыт («Акафіст Ісусу Пресладкому»), Ісідор, патрыярх

Канстанцінопальскі (акафісты Архангелам і Ангелам), св. Іаан Баптыст (акафісты св. Міколе, Апосталам, Успенню Божай Маці).

Акорд — спалучэнне некалькіх (не менш за тры) гукаў рознай вышыні, якое ўспрымаецца як гукавая еднасць; гукі ў акордзе размяркоўваюцца па тэрцыям.

Акрастых — твор, у якім пачатковыя літары радкоў утвараюць імя ці прозвішча, слова ці фразы.

Аксаміт — парча, тканіна з залатымі ўзорамі, што прывозілася замежнымі гандлярамі.

Аксюмаран (ад грэч. οξύμορον — *разумна-недарэчнае*) — стылёвая фігура, якая спалучае два паняцці, якія супярэчаць адзін другому, папярэдне лагічна выключае суседняе значэнне.

Акт — 1) Указ, загад, пастанова дзяржаўнага грамадзянскага значэння. 2) Дакумент, пратакол, запіс аб якім — небудзь юрыдычным факце. 3) Урачысты сход у навучальных установах. 4) Закончаная частка драматычнага твора ці тэатральнага дзеяння.

Актава — страфа з васьмі вершаў, у якой першыя шэсць вершаў аб'яднаны двума перакрываваемымі рыфмамі, а два апошнія — сумежнымі.

Актуальнае чляненне сказа. Сэнсавае чляненне сказа выходзіць з аналізу заключанага ў ім канкрэтнага зместу. Чэшскі лінгвіст В. Матэзіўс, які распрацоўваў гэтае пытанне, так вызначае разгледжанае паняцце: «Актуальнае чляненне сказа трэба супрацьпаставіць яго фармальнаму чляненню. Калі фармальнае чляненне раскладае сказ на яго граматычныя элементы, то актуальнае чляненне вытлумачае спосаб уключэння сказа ў прадметны кантэкст, на базе якога ён узнікае. Асноўнымі элемен-

тамі фармальнага члянэння сказа з'яўляецца граматычны суб'ект і граматычны прэдыкат. Асноўныя элементы актуальнага члянэння сказа — гэта зыходная кропка (ці аснова) выказвання, зн. тое, што з'яўляецца ў дадзенай сітуацыі вядомым, ці па меншай меры, лёгка зразумець на чым грунтуецца суб'ект, і ядра выказвання, зн. тое, што апавядальнік сведчыць аб зыходнай кропцы выказвання». Такім чынам, актуальнае члянэнне сказа фіксуе рух думкі ад вядомага, знаёмага да невядомага, новага. Вядомае звычайна заключаецца ў пачатку сказа, новае — у канцы. Магчымасць іншага размяшчэння элементаў выказвання выклікае важнае пытанне аб звычайным парадку слоў у сказе і адступленнях ад яго. Пытаннем актуальнага члянэння надаецца ў наш час асаблівая ўвага.

Акцёр, актрыса — выканавец, выканаўца роляў.

Акцэнт — найбольш моцнае, націскае вымаўленне якога-небудзь гука ў параўнанні з іншымі.

Алегорыя — адлюстраванне адцягненых памяццяў праз асацыятыўна блізкія акрэсленыя вобразы, істоты і прадметы, якія надзяляліся агрыбутамі, што ўдакладняюць сэнс.

Алібі — літаратурна «у іншым месцы».

Алілуйя (ад яўр. *hallelu-jah* — «хваліце Бога» ці «слаўце Бога») — узвглас у царкоўных спевах. Ужываецца са старажытных часоў як уступ ці заключэнне малітвы з дадаваннем слоў: «слава Табе, Божа».

Алітэрацыя — паўтор у вершах (раздел у прозе) аднолькавых, сугучных зычных гукаў для ўзмацнення выразнасці мастацкага маўлення.

Альма-матэр — у значэнні «універсітэт», літаральна «кормячая маці».

Альманах — зборнік літаратурных твораў рознага зместу.

Альфа і Амега — назвы першай і апошняй літар у грэчаскім алфавіце, сустракаюцца як сімвалы вечнасці ў Апакаліпсісе, у старажытных хрысціянскіх пісьменнікаў, на могілках і ў цэрквах першахрысціян, а таксама на пярсценках, пячатках, мазаіках і малюнках тых часоў. Адна са старажытнейшых выяў гэтага сімвала была знойдзена ў катакомбах на в. Мелас на мяжы I—II стст. Літары Альфа і Амега сустракаюцца на грашовых адзінках з часоў панавання імператараў Константа і Канстанцыя.

Аманімія — гукавое супадзенне двух ці некалькіх адзінак, розных па значэнні.

Амафор (грэч. *наплечнік*) — адзнака архірэйскага (епіскапскага) сану; доўгая палоска тканіны, упрыгожаная крыжамі, якая апранаецца на плечы зверху ўсяго святарскага адзення. Амафор сімвалізуе згубленую авечку, грахоўны род чалавечы, а епіскап ў такім кантэксте атаясамліваецца з Хрыстом, Добрым Пастырам, які ўзяў згубленую авечку і аднёс у палаты Айца Нябеснага (Лука 14. 4—7).

Амвон (ад грэч. *αμβων* — *узвышэнне*) — у старажытнай хрысціянскай царкве асаблівае ўзвышанае месца ў храме, дзе чыталася Св. Пісанне, спяваліся псалмы, прамаўляліся пропаведзі. Старажытны амвон меў выгляд высачанай з мармуру паўкруглай вежы, да верхняга падмурка якой вялі дзве лесвіцы. З XVII ст. амвоны ў вышэй згаданым выглядзе знікаюць. У сучасным храме амвонам называецца паўкруглы выступ, што прымыкае да салеі. Адрозніваецца яшчэ і архірэйскае амвон, які ўзвышаецца на дзве прыступкі пасярод храма, дзе архірэі аблачаецца і стаіць да малага ўвахода на літургіі.

Амебейная кампазіцыя (ад грэч. αμειβοτος — *папераменны, пачарговы*) — асаблівы тып кампазіцыйнага паралелізму на аснове пашыранай анафары, паўтарэння сінтаксічных радкоў у частцы паэтычнага твора ці на ўсім яго аб'ёме; прытым сінтаксічныя рады звязаны паміж сабою не толькі ўласна анафарай (пачатку часткі твора), але і «ўнутранай» анафарай (унутры часткі твора). У аснову амебейнай кампазіцыі пакладзены фальклорны прыём папераменнага выканання песні дзвюма асобамі ці двума хорамі. Амебейная кампазіцыя пашырана ва ўсходнеславянскіх народных песнях. Вылучаюць тры формы амебейнай кампазіцыі: 1) Сінанімічная варыяцыя выказаў у сумежных паралельных радках; 2) Псіхалагічны паралелізм (супастаўленне з'яў прыроды і душэўнага стану чалавека; 3) Паслядоўнае чаргаванне інтанацыі пытання і адказу, што шырока распаўсюджана ў вясельным усходнеславянскім фальклору.

Амінь (сапраўды, «ды так будзе», «дакладна»). Слова ўжываецца ў канцы малітвы, або ў некаторых выпадках для выказвання сцверджання ці ўхвалення.

Амографы (ад грэч. *homos* — *аднолькавы* + *graphō* — *пішу*) — розныя словы, якія супадаюць па напісанні, а не вымаўленні.

Ампір — стыль 1-й трэці XIX ст. у краінах Еўропы, заключная фаза эвалюцыі класіцызма.

Амплуа — падобныя паводле характару ролі, якія адпавядаюць таленту і знешнім дадзеным пэўнага актёра.

Аналогія (грэч. *analogia* — *адпаведнасць*). Спадабненне, выкліканае ўплывам адных элементаў мовы, што ўтвараюць больш прадуктыўную і распаўсюджаную ма-

дэль, на звязаныя з імі іншыя элементы, больш рэдкія і нешматлікія. Сустракаецца ўтварэнне па аналогіі, змяненне па аналогіі, распаўсюджанне па аналогіі. Так, з-за аналогіі набываюць адзін агульны выгляд марфемы, што разышліся ад фанетычных змен у гукавым афармленні.

Аналы (лац. «*гадавыя зводкі*») — запіс, занатаванае найбольш значных падзей па гадах, летапіс.

Анамастыка (ад грэч. *anomaticos* — які адносіцца да імя) — раздзел лексікалогіі, прысвечаны вывучэнню ўласных імёнаў.

Анаматапея (ад грэч. *anomatopieia* — *вытворчасць назваў*, ад *опома* — *імя* + *роіёо* — *раблю, твару*) — гукаперайманне, утварэнне слоў, якія ўмоўна імітуюць прыродныя гукі, крыкі жывёлаў (гаў-гаў, кукарэку, мяў), а таксама створаныя шляхам гукапераймання (кукаваць, мяўкаць, кудахтаць).

Анатацыя — кароткае тлумачэнне да зместу кнігі.

Анафара (грэч. *anaphora* — *вынясенне ўверх*). Стылістычная фігура, якая заключаецца ў паўтарэнні адных і тых жа элементаў на пачатку кожнага паралельнага раду (верша, страфы, праязічнага ўрыўка). Гукавая анафара (паўтарэнне адных і тых жа спалучэнняў гукаў), анафара марфемная (паўтарэнне адных і тых жа марфем і частак складаных слоў), анафара лексічная (паўтарэнне адных і тых жа слоў), анафара сінтаксічная (паўтарэнне адных і тых жа сінтаксічных канструкцый), анафара страфічная (паўтор адных і тых жа элементаў на пачатку строфаў) шырока выкарыстоўваюцца і пры пабудове перыядаў.

Анахранізм (грэч.) — 1) Парушэнне часовай дакладнасці памылковым перанясеннем гістарычных падзей і з'яў з адной эпохі ў іншую. 2) Састарэлае паняцце, якое

не адпавядае сучаснаму сэнсу. 3) Перажытак, забабон.

Ангелы (ад яўр. «*пасланец*») ці з грэч. «*спавеснік*») — звышнатуральныя істоты, пасланцы Бога, малююцца ў выглядзе лёгкакрылых юнакоў. Святы Дзіянісій Арэапагіт, вучань першавярхоўнага апостала Паўла, які быў узнесены да трэцяга неба (2 Кар. 12.2), там бачыў адрозненне чыноў святых Ангелаў, таму і адкрыў гэтую таямніцу Дзянісію, як свайму вучню, што ангелы падзяляюцца на дзевяць чыноў. У сваю чаргу дзевяць чыноў ангельскіх падзяляюцца на тры ступені іерархіі — на кожнай па тры чыны — на вышэйшую, сярэдняю і нізкую. Як адзначае буйны сенатар і праніклівы багаслоў у сваёй кнізе «Нябесная іерархія»: першую, вышэйшую, больш блізкую да Святой Троіцы, іерархію складаюць Серафімы, Херувімы, Прастолы; другую, сярэдняю — Улады, Гасподствы, Сілы; да трэцяй належаць Начала, Архангелы, Ангелы.

Андэрграунд — «падпольная культура як арганічная частка так званай контркультуры. Узнік у ЗША. У СССР стаў абазначэннем таварыстваў мастакоў, якія прэзентуюць не прызнанае ўладамі мастацтва.

Анекдот (грэч. «*ненадрукаваны*») — 1) Невялікае вуснае апавяданне з гумарыстычным фіналам. 2) У XVIII—XIX стст. — рэальны ці прыдуманы «выпадак з жыцця», найчасцей — камічны.

Анексія (лац. «*далучэнне*») — захоп, гвалтоўнае далучэнне краіны ці яе часткі да дзяржавы-захопніцы.

Анімалістычны — звязаны з выявай жывелаў у жывапісе, скульптуры і графіцы; спалучае прыродазнаўчанавуковыя і мастацкія пачаткі.

Анонім (грэч. «*безыменны*») — аўтар твора, які не пазначыў сваё імя. Характэрна для Сярэднявечча.

Анталагізм (ад грэч. *on* — *род, склон, ontos* — *існае і logos* — *слова, вучэнне, закон*) — прынцып праваслаўнай містыкі, што знайшоў увасабленне ў Божай існасці свету і абсалютнай рэальнасці хрысціянскіх святынь. Прынцып анталагізма сумяшчае ў сабе ідэю «тэацэнтрызма (богапрысутнасці) і «культурацэнтрызма», г. зн. адносіна да жыцця як свяшчэннадзеяння, тэургіі.

Анталогія — зборнік выбраных твораў розных аўтараў.

Антрапаніміка (грэч.) — раздзел анамастыкі, які вывучае паходжанне, змяненне асабістых імёнаў людзей. **Гістарычная антрапаніміка** — дапаможная гістарычная дысцыпліна, якая вывучае асабовыя імёны і іх сістэмы ў дыяхранічным развіцці як факты гісторыі грамадства.

Антрапанімічная сістэма — імя чалавека ў тым ці іншым грамадстве. Старажытныя славянскія імёны князеў былі двухасноўнымі, г. зн. складаліся, як правіла, з двух каранёў (Усевалад, Міраслаў, Расціслаў, Рагвалод і г. д.), ці мелі ў сваім складзе адзін карань (Дабрыня, Рагнеда, Яраполк і г. д.). Пасля прыняцця хрысціянства да звычайнага язычніцкага імя дадавалася хрысціянскае, што прысвойваецца пры хрышчэнні ў гонар святога. Язычніцкія (мясцовыя) імёны ўжываліся да XVII ст. Ва ўсходніх славян прозвішчаў не было да XV—XVI стст.; у сялян яны адсутнічалі аж да сярэдзіны XIX ст. Выгляд імя па бацьку залежаў ад сацыяльнага становішча чалавека. Так, у XVI ст. магнат іменаваўся Пятром Данілавічам Несцеравым, шляхціч — Пятром Данілавым сынам Несцеравым, а селянін ці гараджанін — Пятруком Данілавым. У афіцыйных паперах да пачатку XX ст. арыстакраты, афіцэры, чыноўнікі мелі фармант «вічам», а сяляне і мяшчане — без яго: Пётр Несцеравіч і Пётр Несцераў.

Антыгерой — знарок зніжаны, дэгераізаваны персанаж, які займае ў спектаклі адно з галоўных месцаў.

Антытэза (грэч. *antithesis* — *супрацьпастаўленне*) — 1) стылістычная фігура, якая служыць для ўзмацнення выразнасці мовы шляхам рэзкага супрацьпалажэння паняццяў, думак, вобразаў. 2) паэтычны выраз, у якім для выразнасці рэзка супрацьпастаўлены супрацьлеглыя паняцці, думкі, рысы характара дзеючых асоб.

Антычнае мастацтва — мастацтва антычнай эпохі Старажытнай Грэцыі і тых краін і народаў старажытнага свету, культура якіх развівалася пад дамінуючым уплывам старажытнагрэчаскай культурнай традыцыі: эліністычных дзяржаў, Рыма, этрускаў, скіфаў, фракійцаў, галаў і інш. Валодае агульнасцю рэпертуара тэмаў, матываў і формаў, звычайнага ідэала.

Анцімінс — плат, на якім намалявана ікона «Пакладанне Хрыста ва гроб», тое ж што і плашчаніца.

Апавядальнік — асоба, ад імя якой ідзе гаворка (апавяданне, аповяд) у эпічных і ліра-эпічных творах.

Апавяданне — малая форма эпічнага твора, дзе апісваецца адна падзея ў жыцці персанажа.

Апазіцыя (ад лац. *oppositio* — *супрацьпастаўленне*) — супрацьпастаўленне двух ці некалькі аднародных сказаў, якое прыводзіцца для выяўлення адрозненняў паміж імі.

Апалагетыка (грэч. *apologeotia* — *абараняю*) — галіна тэалогіі, якая мае на мэце абарону і апраўданне веравучэння з дапамогай розуму. Апалагетыка — раздзел багаслоўя, у якім разглядаюцца сутнасць дадзенай рэлігіі, асаблівасці яе дагматычнай сістэмы, маральныя прынцыпы, роля і значэнне ў грамадстве.

Апакаліпсіс (ад грэч. «*аб'явенне, адкрыццё*») — 1) Адкрыццё, адкравенне, працоцтва эсхаталагічнага характару. Апошняя кніга Новага Завету «Адкравенне Іаана Багаслова». 2) Канец света, апісаны ў гэтай кнізе.

Апастрафа — зварот пэтычнай мовы, які заключаецца ў звароце да неаддухоўленых з'яў нібыта да жывых асобаў, да адсутных істот нібыта да прысутных людзей.

Апафеоз — урачыстая заключная масавая сцэна спектакля ці святочнай канцэртнай праграмы.

Аперэта — музычна-сцэнічна камедыйны твор, які ўключае вакальна-танцавальныя сцэны, аркестровае суправаджэнне і гутарковыя эпізоды.

Аповесць — прамежкавая паміж раманам і аповяданнем форма эпічнага твора, у яім асвятляецца шэраг падзей у жыцці галоўнага героя.

Апокрыф (ад грэч. «*патаемны*») — 1) Старажытны твор літаратуры з біблейскім сюжэтам, які не ўвайшоў у Св. Пісанне. Апокрыфы не ўваходзяць у канон артадаксальнай царквы. 2) Твор, паходжанне якога невядомае, у тым ліку — падложнае, не сапраўднае.

«**Апостал**» — царкоўная кніга, якая змяшчае «Дзеянні» і «Пасланні» Апосталаў.

Апостал — кожны з дванаццаці вучняў Хрыста, якія былі пасланы для пропаведзі вучэння Іісуса, Сына Бога-га.

Апракас (ад грэч. *святкую*) — зборнікі евангельскіх чытанняў, выпісаных з Евангелля з прызначэннем на кожнае свята. Са славянскіх евангельскіх помнікаў апракасы старажытнейшыя за поўныя чацвараевангеллі і вельмі каштоўныя ў лінгвістычных адносінах. Захаваліся апракасы X—XI стст.

Арамейская мова у канцы персідскага перыяду распалася на тры галоўныя дыялекты, што пакінулі значную пісьменнасць: заходні — палесцінскі, усходні — вавілонскі, месапатамскі ці арыійскі, у некаторых крыніцах згадваецца як эдэскі. Эдэская мова была моваю сірыйскіх семітаў-хрысціян, на ёй створана багатая сірыйская літатура. На палесцінскім дыялекце напісаны Кнігі Ездры і прарока Данііла і інш. На ім размаўлялі Збаўца Хрыстос і апосталы, было выкладзена, магчыма, нават запісана, старажытнейшае вуснае евангельскае паданне. Старажытныя палесцінскія хрысціяне некаторы час падтрымлівалі гэты дыялект як мову царквы.

Аранта (ад лац. — у *малітве*) — адзін з распаўсюджаных тыпаў Божай Маці, які ўзыходзіць да выяў нашых адышоўшых продкаў, якія моляцца за жывых наступнікаў. На іконах Аранта — гэта Дзева Марыя без Младзенца Хрыста, урост, з узнятымі рукамі ў заступніцкай малітве, як тут не згадаць маленне Маісея ў час бітвы ізраільцянаў з амалекіянамі (Зыход. 17, 8—16). Дадзены іканаграфічны тып сімвалізуе яднанне Царыцы Нябеснай са «светам вольным» (зямным). Божая Маці «Аранта» як кветка раскрываецца насустрач Хрысту, які праз Яе, нібы Храм, сыходзіць на зямлю і ўчалавечаецца.

Арар — шырокая да поясу стужка з крыжамі на левым плячы.

Араторыя — твор для салістаў, хора і аркестра, прызначаны для канцэртнага выканання.

Армагедон (*Armagedōn* — грэч. эквівалент стараяўрэйскага *har megiddo* — «гарыстая мясцовасць мягіда») — тапонім раёна паблізу Хайфы, дзе адбываліся вайсковыя сутыкненні. Згодна Бібліі, месца збірання злых сіл для рашаючай бітвы з Богам (Адкр. Іаана, 16:16), у больш шырокім тэалага-культуралагічным сэнсе — сімвал ці

апошняй, ці срадвечнай бітвы, змагання добра і зла. Ідзя гэтай падзеі і сустракаецца ў Старым Запавеце, але тэрмін «Армагедон» і канкрэтызаваны сюжэт належыць Адкравенню Іаана Багаслова. Згодна яму, звер Апакаліпсіса, што ўвасабляў язычнікі Рым, і зло ўвогуле, будзе пераможаны пасланнікам Бога-Месіяй і кінуты ў апраметную. Пасля гэтага пачнецца Тысячагадовае Царства ўваскрослых святых і мучанікуў. Па заканчэнні гэтага тэрміна адбудзецца апошняя бітва Неба з сіламі зла, г. зн. Армагедона. Яна завершыцца канчатковаай перамогай Хрыста і Страшным Судом, на якім вызначыцца пасмяротны лёс усіх уваскрослых людзей: недараваныя грэшнікі пойдучь у ад, у той час як выратаваныя праведнікі будуць жыць у «Нябесным Іерусаліме».

Арнамент — узор, пабудаваны на рытмічным чаргаванні і арганізаваным размяшчэнні геаметрычных ці выяўленчых элементаў. Відамі арнамента з’яўляюцца гратэскі, меанд, арабеска і інш. Шырока распаўсюджаны арнаментальныя тужкі, разеты, сетчатыя арнаменты.

Артас — хлеб, прасвара, так называецца аб’ёмны расфарбаваны, спецыяльна выпечаны хлеб, па бакаях якога пішацца поўны верш «Хрыстос Уваскрос» і інш., а ў сярэдзіне змяшчацца Крыж ці выява Уваскрасення Хрыстовага. На працягу Светлай Сядміцы ён змяшчаецца ў царкве на аналоі герад і канастасам, абносіцца з кожнадзённым Хрэснымходам вакол царквы, а ў Вялікую Суботу Светлай Сядміцы артас акрапляецца св. вадою і размяркоўваецца памж вернікамі.

Арфаграфічны слоўнік — слоўнік, які змяшчае словы ў іх нарматыўным іпісанні.

Арфаэпічны слоўнік - слоўнік, які змяшчае словы ў іх нарматыўным літаратурным вымаўленні.

Архаізмы (ад грэч. *archaios* — *старажытны*). Састарэлыя для пэўнай эпохі, што выйшлі з ужывання моўныя элементы (словы, выразы, афіксы), замененыя іншымі.

Архаізм лексічны (састарэлае слова, якое мае ў сучаснай мове адпаведны сінонім).

Архаізм семантычны (слова, што захавалася ў сучаснай мове, але ўжываецца ў састарэлым значэнні).

Архаізм лексіка-фанетычны (слова, што захавала ранейшы змест, але мае іншае гукавое афармленне замест састарэлага).

Архаізм лексіка-словаўтваральны (слова, якое захавала сваё значэнне, але мае іншую словаўтваральную пабудову замест ранейшага, састарэлага). У плане стылістычным архаізмы выкарыстоўваюцца: а) для стварэння гістарычнага каларыта эпохі (звычайна ў гістарычных раманах, аповесцях); б) для надання мове адцення ўрачыстасці, паэтычнай усхваляванасці (у вершах, у аратарскім выступленні, у публіцыстычных творах); в) для стварэння камічнага эфекта, іроніі і г. д.; г) для моўнай характарыстыкі персанажа.

Археаграфія (з грэч.) — дапаможная гістарычная дысцыпліна, якая займаецца збіраннем, апісаннем і выданнем рукапісных, друкаваных і іншых пісьмовых дакументаў.

Археалогія (з грэч.) — навука, якая вывучае мінулае чалавецтва па захаваным помнікам матэрыяльнай культуры (працоўным прыстасаванням, зброі, прадметам хатняга побыту, гаспадаркі і г. д.).

Археалогія біблейская — навука аб біблейскіх старажытнасцях, прадметам яе службыць даследаванне ўсіх

разнастайных праяў біблейскага (г. зн. старажытнаяўрэйскага) народа, як яны адлюстраваны ў яго св. кнігах, грамадзянскай літаратуры і рэчыўных помнікаў яго старажытнасці. Біблейская археалогія тычыцца не толькі знешніх праяў жыцця, але і агульнай свядомасці народа, на чым засноўваўся ўвесь шматвяковы ўклад.

Архетып — у сярэднявечнай хрысціянскай эстэтыцы зыходны, пачатковы вобраз (святая асоба, падзея), з якога пачынаецца ўзнікненне вобразаў хрысціянскага мастацтва (ікон, роспісаў, мініячур).

Архіерэй (ад грэч., у перакладзе 70 талкоўнікаў так называецца вышэйшы прадстаўнік старазапаведнага святарства, першасвятар). У Новым Запавеце архіерэем імянуецца Ісус Хрыстос. У традыцыі грэчаскай і рускай царквы архіерэямі імянуюцца асобы вышэйшай іерархіі — епіскапы, мітрапаліты, патрыярхі як першасвятары ў адозначэнні ад падначаленых ім іерэяў, святароў.

Архітэктоніка (ад грэч. *архітэктур*) — агульная знешняя форма пабудовы мастацкага твора і ўзаемасувязі яго частак. Удаляя архітэктоніка надае мастацкаму твору адзінства складаючых яго частак (пралог, эпілог, глава, частка, кніга, том). Не трэба блытаць архітэктоніку з кампазіцыяй, якая з'яўляецца ўнутранай формай мастацкага твора і мае на мэце размяшчэнне і развіццё дэталей у частках яго. Да яе таксама адносіцца страфічная пабудова вершаваных твораў, т. зв. цвёрдыя формы верша — санет, вянок санетаў, трыялет, ронда.

Архітэктоніка — пабудова мастацкага твора, сувымернасць яго частак, глаў, эпизодаў.

Архітэктур — адно з асноўных прасторавых мастацтваў; выяўленча арганізаваная прастора для жыццядзейсці чалавека, сукупнасць складнікаў яго аб'ектаў, су-

купнасць творчых працэсаў, накіраваных на стварэнне такога працэсу.

Архітэктура малых формаў — невялікія збудаванні, якія выкарыстоўваюцца для арганізацыі адкрытай прасторы і дапаўняюць архітэктурна-градабудаўнічую ці садова-паркавую кампазіцыю; павільёны, ратонды, альтанкі, гроты і г. д.

Архіў (лац.) — 1) Месца захавання дакументальных матэрыялаў: пісьмовых і графічных помнікаў. 2) Збор лістоў, рукапісаў, дакументаў, фатаздымкаў, што адносіцца да дзейнасці якой-небудзь асобы, установы, партыі, злучнасці, таварыства і інш.

Арыгінал — 1) Сапраўдны мастацкі твор; 2) Узор для копіі; 3) У іканапісе — зборнік узорных малюнкаў (прорысяў) ці падрабязныя рэкамендацыі іканапісцу.

Арыі — народы якія гавораць на мовах усходняй групы інда-еўрапейскіх моў (Індыя, Іран, Таджыкістан). Пазней назва была перанесена на ўсе народы інда-еўрапейскай моўнай сям’і.

Арыя — закончаны паводле пабудовы эпізод у оперы, аперэце, араторыі ці кантаце, які выконваецца спеваком-салістам у суправаджэнні аркестра.

Асіміляцыя (лац. *assimilation* — прыпадабненне). Прыпадабненне аднаго гука да другога ў артыкуляцыйных і акустычных адносінах. Асіміляцыя ўзнікае ў галосных з галоснымі, у зычных з зычнымі.

Асіміляцыя поўная — асіміляцыя, у выніку якой адзін гук атаясамліваецца з іншым і два розныя гукі робяцца аднолькавымі.

Асіміляцыя няпоўная — асіміляцыя, у выніку якой адзін гук прыпадабняецца іншаму часткова (па звонкасці — глухасці, цвёрдасці — мяккасці і г. д.).

Асіміляцыя прагрэсіўная — прыпадабненне ў выніку ўплыву папярэдняга гука на наступны.

Асіміляцыя рэгрэсіўная — прыпадабненне ў выніку ўплыву наступнага гука на папярэдні (т. зв. азванчэнне і аглушэнне). Трэба адрозніваць асіміляцыю ў дыяхранічным і сінхранічным планах.

Асіміляцыя дыяхранічная — працэс, што адбываецца ў пэўных часавых межах, прыпадабнення гукаў аднаго тыпа гукам другога тыпа. Напрыклад, пасля падзення рэдукаваных [ь] і [ь'] ішоў працэс паступовага аглушэння звонкіх зычных, якія суседнічалі з глухімі.

Асіміляцыя сінхранічная — строга заканамернае чаргаванне гукаў, абумоўленае пазіцыяй.

Асіст (лац. — *присутны*) — у ікананісе праменні і блікі ў золце і срэбры, які складаюць малюнак адзення, валасоў і г. д. Сімвалізуе прысутнасць Богага святла.

Аскеты (ад грэч. ασκητης — *хто ўдасканальваецца ў дабрапамыснасці і кіраванні сваёй воляй*), у першыя часы хрысціянства поснікі і малітоўнікі, якія не накладалі на сябе абетаў, як пазней манахі, але праводзілі жыццё ў пасце і малітве, не абавязкова пры гэтым прымалі ўдзел у службе на кліры.

Аўтабіяграфія — твор, у якім пісьменнік апісвае сваё жыццё.

Аўтапартрэт — партрэт, які напісаны з самага сябе.

Аўтарская мова — іншасказальная выява адцягненага паняцця ці з'явы рэчаіснасці пры дапамозе канкрэтнага вобраза.

Аўтограф — уласнаручна напісаны аўтарам рукапіс твора, ліст, надпіс на кнізе, а таксама ўласнаручны подпіс аўтара.

Афарбоўка — дадатковыя стылёвыя адценні, якія накладваюцца на асноўнае, прадметна-лагічнае значэнне слова і выконваюць эмацыянальна-экспрэсіўную ці ацэначную функцыю, надаючы выказванню характар урачыстасці, фамільярнасці і г. д.

Афарызм — думка, выкладзеная лаканічна і дакладна.

Афарыстычнасць (ад грэч. *aphorismos* — *выказванне*) мовы, насычэнне мовы афарызмамі — лаканічнымі, адшліфаванымі па форме і, што выказваюць абагульную думку, выразамі.

Базіліка — прамавугольны будынак, падзелены прадоўжнымі шэрагамі апораў на некалькі праходаў.

Балада — ліра-эпічны вершаваны твор з ярка акрэсленым сюжэтам гістарычнага і побытавага характару.

Балет — від сцэнічнага мастацтва, змест якога раскрываецца ў танцавальна-музычных вобразах.

Барока — стыль, які нарадзіўся ў канцы XVI ст. у Італіі, у Еўропе быў распаўсюджаны да пачатку XVIII ст., у Лацінскай Амерыцы, часткова ў Паўночнай Амерыцы і Азіі — у XVII—XVIII стст. Вызначальная рыса — сінтэтычнасць. Мастацтва барока адрознівае квяцістасць, багатце, вычурнасць, экзальтацыя вобразаў.

Басня — невялікі твор з іранічным, сатырычным ці маральна-дыдактычным зместам.

Батальны — прысвечаны адлюстраванню вайны і вайсковага жыцця.

Батлейка, вертэп — народны беларускі, украінскі лялечны тэатр, распаўсюджаны ў XVII—XIX стст. Лялькі, замацаваныя на дроце ўнутры двухяруснай скрыні-вертэ-

пу, што прыводзіўся ў рух вертэпішчыкам. Ішлі сцэны на біблейскія сюжэты, сатырычныя інтэрмедыі суправаджа-ліся музыкаю.

Бінарны (лац. *binarius*) — двайны, што складаецца з двух частак. У лінгвістыцы бінарны прынцып — прынцып апісання моўных з’яў, заснаваны на сцверджанні, што ў большасці сваёй яны паддаюцца ў супрацьпастаўленні па два (бінарнае супрацьпастаўленне), сыходзячы з наяўнасці ці адсутнасці адной і той жа прыкметы, максімальнага і мінімальнага яе праяўлення і г. д. Напрыклад: мяккасць-цвёрдасць зычных, лабіялізацыя-нелабіялізацыя галосных, вытворнасць-невыворнасць асновы слова і г. д. Пры наяўнасці большай колькасці супрацьпастаўленых элементаў яны могуць быць разбіты на мінімальныя пары.

Благавешчанне (адзначаецца паводле сведчанняў Афанасія Вялікага з IV ст., захаваліся выявы з V ст., у VIII ст. Іаанам Дамаскіным і ў IX ст. Феафанам, мітрапалітам Нікейскім, складзены каноны да гэтай падзеі) — адно з дзевятнаццаці хрысціянскіх святаў (25 сакавіка / 7 красавіка) як узгадванне абвяшчэння архангелам Гаўрыілам Дзеве Марыі таямніцы ўцялеснення праз Яе Бога Слова (Лука I, 26—38).

Блюз — джазавая песня сумнага, лірычнага зместу.

Бурымэ — верш, складзены па раней зададзеным, часцей за ўсё незвычайным рыфмам.

Бурлеск — жартаўлівы апавядальны верш, у якім узвышаная тэма выкладаецца іранічна, парадыйна.

Быліна — усходнеславянская народная апавядальная песня-паэма аб волатах і героях.

Вадэвіль — від камедыі становішчаў з песнямі-куплетамі і танцамі. Узнік у Францыі, з пачатку XIX ст. аг-

рымаў агульнаеўрапейскае распаўсюджанне. Лепшым творам уласцівыя весялоць, зладзённае адлюстраванне рэчаіснасці.

Вадэвіль — вясёлая тэатральная п'еса з музычнымі нумарамі. 1) Від камедыі становішчаў з песнямі-куплетамі, рамансамі, танцамі; 2) Заключная куплетная песня ў п'есе-вадэвілі.

Вакабула (ад лац. *vocabulum* — слова). 1) Асобнае слова замежнай мовы з перакладам на родную мову; 2) Загалоўнае слова слоўнікавага артыкула.

Валентнасць (ад лац. *valentia* — моц) слова. Здольнасць слова ўступаць у спалучэнні з іншымі словамі.

Варагі (вікінгі, нарманы) — ваяўнічыя скандынаўскія плямёны, у VII—X стст. Ажыццяўлялі экспансію на працягу ўсяго марскога ўзбярэжжа Еўропы. У IX ст. у некаторых усходнеславянскіх землях усталявалася варажская форма княжэння: Рурыка ў Ноўгарадзе, Аскольда і Дзіра ў Кіеве, Рагвалода — у Полацку, Тура — у Тураве.

Варварызм (грэч. *barbarismos*). Іншамоўнае слова ці выраз, не да канца засвоены мовай, часцей за ўсё ў сувязі з граматычнымі цяжкасцямі. Звычайна варварызмы выкарыстоўваюцца пры апісанні іншаземных звычайў, побыту, нораваў, для стварэння мясцовага каларыту.

Варыянты слова — відазменнікі слова, якія адрозніваюцца адзін ад другога ў якіх-небудзь адносінах пры захаванні тоеснага марфемнага складу.

Варыянты слова **акцэнталагічныя** адрозніваюцца толькі націскам.

Варыянты слова **марфалагічныя (граматычныя)** маюць адметную сістэму канчаткаў, што звязана з формай роду.

Варыянты слова **арфаэпічныя** маюць аднолькавае напісанне, але рознае вымаўленне.

Варыянты слова **семантычныя**, розныя значэнні шматзначнага слова.

Варыянты **словаўтваральныя**, відазмяненні, што тычацца замены марфем.

Варыянты слова **фанетычныя (фанематычныя)**, відазмяненні гукавой абалонкі слова, адрозненні ў складзе фанем, не звязаныя з марфалагічнымі чаргаваннямі і парадыгматычнымі змяненнямі слова.

Варыянты слоў семантычна збліжаюцца, а ў некаторых выпадках супадаюць з дублетамі. Адны даследчыкі размяжоўваюць гэтыя тэрміны, мяркуюць, што дублеты не маюць ніякіх семантычных адрозненняў, тады як у варыянтах слоў яны магчымыя. Іншыя лексіколагі лічаць, што варыянты слоў уяўляюць сабой іх відазмяненні толькі з бакоў фанетычнага і марфалагічнага пры поўным супадзенні ў значэннях. Для слоў з тоесным марфемным складам, але з магчымымі адрозненнямі ў значэнні выкарыстоўваюць тэрмін «аднакаранёвыя словы», маючы на ўвазе словы з агульным каранем, якія належаць да адной і той жа часціны мовы і маюць блізкія ці ідэнтычныя па значэнні афіксы.

Васіятыса — адзін з іканаграфічных зводаў Багародзіцы «Адзігітрыя», калі Дзева Марыя на выяве стаіць з Дзіцяткам Хрыстом на правай руцэ, як, напрыклад, на іконе «Благадатнае Неба», «Прызры на Змірэнне».

Вежа — збудаванне, вышыня якога нашмат больш яго гарызантальных памераў. Першапачаткова будаваліся як ахоўныя кропкі, умацаваныя селішчы; у Сярэднявеччы былі асноўнымі збудаваннямі ў замках (дом жон, на Усходзе — кёлек), абавязковай часткай умацавання па перыметры сцэнаў; высотныя акцэнты ў культавам дойлід-

стве (зікураты III—I тыс. да н. э., званніцы, мінарэты, пагады); з эпохі Адраджэння ўзводзяцца над будынкамі гарадскіх рагушаў; з XIX ст. узводзяцца шматлікія воданепорныя вежы, а з XX ст. — радыё- і тэлевежы.

Версіфікацыя — сістэма акрэсленых правілаў і прыёмаў пабудовы вершаванай мовы і вершаскладання.

Вершы — вершы на рэлігійныя і свецкія тэмы з абавязковай рыфмай у канцы радка.

Вітраж — твор дыкаратыўнага мастацтва, выкананы з каляровага шкла ці іншага матэрыяла, які прапускае святло, выяўленчая ці арыгінальная кампазіцыя, разлічаная на скразное асвятленне.

Вобраз мастацкі — спосаб і форма засваення рэчаіснасці ў мастацтве, што вызначаецца непадзельным адзінствам суб'ектыўных і аб'ектыўных пачаткаў мастацкай творчасці, яго пачуццёвых і сэнсавых аспектаў, вынік мастацкага абагульнення.

Воі — усходнеславянскія ваяры-дружыннікі, не прафесіяналы, а мясцовая міліцыя, апалчэнне, якое збіраецца па неабходнасці ці ў вайсковы час са складу гарадскога ці вясковага насельніцтва.

Вольны верш — сілаба — танічны, звычайны верш з няроўнай колькасцю стопаў у вершаваных радках.

Вульгарызмы (ад лац. *vulgaris* — з глыбінь народных) — брыдкія словы, выразы, якія знаходзяцца за межамі літаратурнай лексікі.

Вульгата (ад лат. *народная, агульнадаступная*) — пераклад на лацінскую мову, выкананы Іеранімам у 384—405 гг., прычым Стары Запавет перапрацоўваўся на аснове яўрэйскага тэксту, а Новы Запавет (Евангелля) па грэчаскім манускрыптам. У 8 ст. Вульгата крытычна пера-

кладалася Алкуінамі. У 1596 г. Трыдзенскі сабор абвясціў Вульгату аўтэнтным тэкстам Бібліі. У 1589 г. пры папе Сіксе V, а потым у 1592 г., пры Кліменце VIII, быў выдадзены канчатковы варыянт Вульгаты, прыняты каталіцкаю царквою ў якасі афіцыйнага тэксту Бібліі.

Выказванне — адзінка выказвання, якая нясе ў сабесэнсавую цэласнасць. Выказванне можа супадаць са сказам, а можа быць і павыдамлненнем, не змяшчаюча ў схему простага сказа (словы-сказы, рэплікі-адказы ў дыялозе, назойны ўяўлення і г. д.).

Выява — аднаўленне сродкамі мастацтва знешняга, пачуццёва-канкрэтнага зображэння з'яў рэчаіснасці; у выяўленчых мастацтвах асноза створанага зображэння.

Выяўленчае мастацтва — раздзел пластычных мастацтваў, якія ўзніклі на мадэлі вонкавага ўспрыняцця і ствараюць выявы свету ў прастору і адлегласці; жывапіс, скульптура, графіка.

Вялікія Мінеі Чэці — штомесячныя чытанні. Звод старажытных усходнеславянскіх арыгінальных і перакладных царкоўных твораў (жыццёвых, павучальных, гістарычных) з 12-ці тамоў, складаных у сярэдзіне XVI ст. пад кіраўніцтвам мітрапаліта Макарыя.

Вянец ці чало кічнае — галоўны строй незамужніх жанчын, наклееная на цвёрдаі пракладцы стужка, адзін край якой упрыгожаны зуб'ям. Уздоўж шчок спускаліся расы, а на лоб — ніткі з бісеру, перлінаў з падвескамі.

Гавенне — падрыхтоўка верніка да таямніцы прычашчэння. Працягваецца некалькі дзён; уключае пост, наведванне ўсіх храмавых богаслужэнняў, малітвы дома, а таксама споведзь. Прычашчэнне, г. зн. гавець, праваслаўныя павінны былі не радзей 5 разоў у год.

Галерэя — доўгае крытае памяшканне, у якім адна з прадоўжных сценаў заменена калонамі ці слупамі; прадоўжаная зала з суцэльным шэрагам буйных воклаў у прадоўжнай сцяне; верхні ярус глядзельнай залы; памяшканне для выставаў, а таксама назва шматлікіх мастацкіх музеяў.

Галіцызм (ад лац. *gallicus* — *гальскі*) — слова, выраз ці канструкцыя, запазычаныя з французскай мовы, што ўспрымаюцца як іншародны элемент.

Гама — шэраг узаемазвязаных адценняў колеру, якія ствараюць гарманічнае цэлае і выкарыстоўваюцца пры стварэнні мастацкіх твораў.

Гамілетыка (ад грэч. *homileo* — кантактаваць з людзьмі), раздзел багаслоўя, які разглядае пытанні тэорыі і практыкі, т.зв. рытарычны, лічыць, што асноўным момантам, які вызначае поспех пропаведзі, г. зн. ступень удзеяння яе на вернікаў, вызначаецца красамоўствам прапаведніка, ступенню авалодання ім практычных метадаў пераканання. Іншы напрамак больш засяроджваецца на веданні свайго прыходу, «на пастырскай дзейнасці і добрапамыслым жыцці».

Гармонія — сувымернасць, злучанасць, адзінства частак і цэлага ў мастацкім творы.

Гаспадар — 1) Уласнік зямлі і сялян, што апрацоўваюць яе. 2) Тытул манарха ў некаторых краінах.

Гасцінец — 1) Дарога, шлях. 2) Пабор з гандляроў.

Гасудар — 1) У Сярэднявеччы — гаспадар, уласнік маёмасці, зямлі. 2) Форма звароту сяляніна да землеўладальніка і асобы, што стаіць вышэй па сацыяльнай лесвіцы. 3) Кіраўнік манархічнай дзяржавы, цар, вялікі князь, імператар.

кладалася Алкуінамі. У 1596 г. Трыдзенскі сабор абвясціў Вульгагу аўтэнтычным тэкстам Бібліі. У 1589 г. пры папе Сіксе V, а потым у 1592 г., пры Кліменце VIII, быў выдадзены канчатковы варыянт Вульгаты, прыняты каталіцкаю царквою ў якасці афіцыйнага тэксту Бібліі.

Выказванне — адзінка выказвання, якая нясе ў сабесэнсавую цэласнасць. Выказванне можа супадаць са сказам, а можа быць і паведамленнем, не змяшчацца ў схему простага сказа (словы-сказы, рэплікі-адказы ў дыялозе, назоўны ўяўлення і г. д.).

Выява — аднаўленне сродкамі мастацтва знешняга, пачуццёва-канкрэтнага вобразу з’яў рэчаіснасці; у выяўленчых мастацтвах аснова створанага вобраза.

Выяўленчае мастацтва — раздзел пластычных мастацтваў, якія ўзніклі на падставе вонкавага ўспрыняцця і ствараюць выявы свету ў прастору і адлегласці; жывапіс, скульптура, графіка.

Вялікія Мінеі Чэці — штомесячныя чытання. Звод старажытных усходнеславянскіх арыгінальных і перакладных царкоўных твораў (жыццёвых, павучальных, гістарычных) з 12-ці тамоў, складаных у сярэдзіне XVI ст. пад кіраўніцтвам мітрапаліта Магарыя.

Вянец ці чало кічнае — талоўны строй незамужніх жанчын, наклееная на цвёрдай пракладцы стужка, адзін край якой упрыгожаны зуб’ямі. Уздоўж шчок спускаліся расы, а на лоб — ніткі з бісера, перлінаў з падвескамі.

Гавенне — падрыхтоўка верніка да таямніцы прычашчэння. Працягваецца некалькі дзён; уключае пост, наведванне ўсіх храмавых богаслужэнняў, малітвы дома, а таксама споведзь. Прычашчацца, г. зн. гавець, праваслаўныя павінны былі не радзей 5 разоў у год.

Галерэя — доўгае крытае памяшканне, у якім адна з прадоўжных сценаў заменена калонамі ці слупамі; прадоўжаная зала з суцэльным шэрагам буйных воклаў у прадоўжнай сцяне; верхні ярус глядзельнай залы; памяшканне для выставаў, а таксама назва шматлікіх мастацкіх музэяў.

Галіцызм (ад лац. *gallicus* — *гальскі*) — слова, выраз ці канструкцыя, запазычаныя з французскай мовы, што ўспрымаюцца як іншародны элемент.

Гама — шэраг узаемазвязаных адценняў колеру, якія ствараюць гарманічнае цэлае і выкарыстоўваюцца пры стварэнні мастацкіх твораў.

Гамілетыка (ад грэч. *homileo* — кантактаваць з людзьмі), раздзел багаслоўя, які разглядае пытанні тэорыі і практыкі, т.зв. рытарычны, лічыць, што асноўным момантам, які вызначае поспех прапаведзі, г. зн. ступень удзеяння яе на вернікаў, вызначаецца красамоўствам прапаведніка, ступенню авалодання ім практычных метадаў пераканання. Іншы напрамак больш засяроджваецца на веданні свайго прыходу, «на пастырскай дзейнасці і добрапамыслым жыцці».

Гармонія — сувымернасць, злучанасць, адзінства частак і цэлага ў мастацкім творы.

Гаспадар — 1) Уласнік зямлі і сялян, што апрацоўваюць яе. 2) Тытул манарха ў некаторых краінах.

Гасцінец — 1) Дарога, шлях. 2) Пабор з гандляроў.

Гасудар — 1) У Сярэднявеччы — гаспадар, уласнік маёмасці, зямлі. 2) Форма звароту селяніна да землеўладальніка і асобы, што стаіць вышэй па сацыяльнай лесвіцы. 3) Кіраўнік манархічнай дзяржавы, цар, вялікі князь, імператар.

Генеалагічная (ад грэч. *genealogia* — *радаслоўная*) класіфікацыя моў — падзел моў на роднасныя групы паводле агульнасці паходжання, што знаходзіць сваё ўвасабленне ў агульнасці слоў ці марфем. Найбольш буйныя моўныя групы называюцца сем'ямі. Адрозніваюць наступныя моўныя сем'і: індаеўрапейскую, фіна-угорскую, цюркскую, ібера-каўказскую, мангольскую, тунгуса-маньчжурскую, кітайска-цібецкую, семітскую, хамітскую, малайска-палінезійскую, банту і інш. Асобныя мовы не ўваходзяць ні ў якія групы, як напрыклад, японская, карэйская мовы і інш. Некаторыя мовы ў сям'і аб'яднаны ўмоўна. Навукоўцамі канчаткова не вырашана пытанне аб сваяцтве каўказскіх моў, роднасці аўстралійскіх моў з востравоў Аўстраліі і Тасманіі, аб генетычнай сувязі палеазійскіх моў (моў народаў Усходняй Сібіры і Далёкага Усходу) і г. д.

Генеалогія (ад грэч. *genealogia* — *«радаслоўная»*) — дапаможная гістарычная дысцыпліна, што вывучае і складае радаслоўныя, вытлумачвае паходжанне асобных родаў, сем'яў і асоб, выяўляе іх сваяцкія сувязі, факты біяграфіі.

Генеалагічная табліца — схематычнае адлюстраванне сваяцкіх сувязей ад родапачынальніка да нашчадкаў ці ад аднаго нашчадка — да продкаў.

Генеральная рэпетыцыя — апошняя рэпетыцыя перад спектаклем, канцэртам.

Геральдыка (ад ст. лац. «герольд», г. д. «веснік», «спавяшчальнік») — дапаможная гістарычная дысцыпліна, што вывучае гербы.

Герб — сімвалічны знак адрознення дзяржаў, устаноў, асоб і прозвішчаў. Гербы мелі рамесніцкія арганізацыі сярэднявечнай Еўропы. Гербы перадаваліся ў спад-

чыну. Галоўнай часткай гярба з'яўляўся шчыг. Постаці, што змяшчаюцца на шчыце, падзяляюцца на геральдычныя (слуп, пояс, перавязь, страпіла, паднюжка, галава шчыгта) і негеральдычныя (вьявы жывых істот, нябесных свяціл і стыхій; штучных утварэнняў і прылад — меч, дзіда, стрэлы; і легендарных істот — дракон, адзінарог).

Герб дзяржаўны — заканадаўча замацаваная, геральдычна аформленая эмблема дзяржавы.

Германізм (ад лат. *germanus* — *германскі*) — слова, выраз ці канструкцыя, запазычаныя з германскіх моў, якія ўспрымаюцца як іншамоўны элемент.

Германскія мовы — мовы, якія ўваходзяць у інда-еўрапейскую сям'ю і ўтвараюць у ёй пэўную галіну з адпаведнымі падгрупамі: 1) Паўночнагерманская (скандынаўская), у якую ўваходзяць мовы швецкая, нарвежская, дацкая, ісландская; 2) Заходнегерманская, у якую ўваходзяць англійская, нямецкая, галандская з фламандскай, фрызская.

Герменэўтыка (ад грэч. *hermeneuō* — *высвятляю, вытлумачваю*, а таксама *перакладаю з адной мовы на другую*) — мастацтва і тэорыя тлумачэння тэкстаў, першапачатковы змест якіх незразумелы з-за іх старажытнасці і частковай захаванасці. Працэс тлумачэння тэкстаў патрабуе граматычнага даследавання мовы, канкрэтных псіхалагічных і гістарычных абставін, пры якіх быў створаны дакумент і інш. Герменэўтыка ўзнікла ў зліністычную эпоху ў сувязі з навуковым даследаваннем класічных тэкстаў, а таксама тлумачэння Бібліі, у дачыненні да якой герменэўтыку цікавіць больш пачуццёва-літаральны, адцягнена-дыдактычны і ідэальна-містычны змест тэксту. Тэрмінам «герменэўтыка» пачынаюць карыстацца з сярэдзіны XVII ст., але менавіта Фрыдрых Даніэль Эрнст

Шлейермахер (1768—1834) дае дакладнае азначэнне новага тэрміна, указвае на істотныя адрозненні герменэўтычнага метаду тлумачэння ад экзэגעтычнага. Вучэнне аб герменэўтыцы выкладзена ў падрабязным канспекце прачытанага Шлейермахерам курса лекцый (1911), дзе герменэўтыцы дадзена азначэнне як мастацтва разумення. Вучоны цесна звязвае слова, маўленне, апавяданне з «гістарычнымі абставінамі жыцця». Нацыянальнасць і эпоха — гэта такія ж часткі зместу слова і тэксту, як і ўнутраны свет асобнага чалавека. Вылучаюцца тры ступені герменэўтычнага мастацтва: 1) Гісторыка-культурная; 2) Мастацкая (разуменне слова ці тэксту з пазіцый эстэтычнага густу); 3) Спекулятыўная (разуменне задумы, другога плана твора, яго філасофскай каштоўнасці).

У вучэнні Шлейермахера прысутнічае ўнутраны (слова і тэкст як прадукт асабістай творчасці) і знешні (слова і тэкст як вынік усіх умоў жыцця чалавека) планы.

Суб'ектыўна-псіхалагічны бок вучэння можа быць прадстаўлены буйным філосафам-ідэалістам і псіхолагам Вільгельмам Дзілтэем (1833—1911). Марцін Хайдэйгер (1889—1976), вядомы нам як філосаф-экзістэнцыяліст, працягваў і развіваў сацыяльны, грамадска акрэслены бок гэтага вучэння.

Сучасны найбольш аўтарытэтны даследчык герменэўтыкі Г. Г. Гадамер падкрэслівае надзвычайную важнасць яе як навукі, бо менавіта ў навейшай філасофіі апошніх 150 гадоў праблема мовы, праблема тлумачэння працэсу маўлення чалавека была адной з цэнтральных.

Герой — галоўная дзеючая асоба ў спектаклі.

Герой лірычны — асоба ў літаратурнай паэзіі, перажыванні, думкі і пачуцці яе выражаны ў вершы.

Герой літаратурнага твора — галоўная ці адна з ключавых дзеючых асоб, якая валодае акрэсленымі ры-

самі характара і паводзін, пэўным стаўленнем да іншых дзеючых асоб і жыццёвых з'яў.

Гідронім (ад грэч. *hudōr* — *вада* + *онута* — *імя*) — родавае абзначэнне назваў рэк, водных прастораў і інш.

Гіпербала — вобразны выраз, які змяшчае непамернае перабольшанне памера, моцы, значэння і інш. уласціваасцей якога-небудзь прадмета, з'явы.

Гіпербала — стылёвая фігура, якая заключаецца ў вобразным перабольшанні адлюстраванай падзеі ці з'явы.

Гістарычны слоўнік — слоўнік, які змяшчае гісторыю слоў (іх праявы, развіццё значэнняў, змены словаўтваральнай структуры).

Гістарыяграфія — 1) Гістарычная дысцыпліна, якая вывучае развіццё і назапашванне ведаў па гісторыі чалавечага грамадства, а таксама гістарычныя крыніцы. 2) Сукупнасць гістарычных твораў, якія з'явіліся ў пэўны перыяд ці прысвечаны якой-небудзь эпосе ці праблеме.

Гісторыя — 1) Сукупнасць фактаў і падзей, якія адносяцца да мінулага жыцця, мінулае, што захавалася ў памяці людзей. 2) Навука, якая вывучае мінулае людзей і чалавечага грамадства ва ўсёй яго канкрэтнасці і шматстайнасці. 3) Ход, паслядоўнае развіццё чаго-небудзь. 4) Сукупнасць фактаў і падзей, звязаных з чым-небудзь. 5) Апавяданне, падзея, здарэнне, выпадак.

Глаголіца — адна з двух першых славянскіх азбук. Мяркуецца, што менавіта гэтая азбука была створана для балгар і мараваў славянскімі асветнікамі IX ст. св. Канстанцінам (Кірылам) і Мяфодзіем. Характэрныя рысы глаголіцы — складанае напісанне літар, багацце элементаў, што ўпрыгожваюць літару. На ўсходнеславянскіх землях глаголіца не ўжывалася.

Глікафілуса (ад грэч. «Замілаванне», «Салодкае Ца-лаванне») — адзін з самых распаўсюджаных тыпаў Бо-жай Маці з Дзіцяткам Хрыстом, вядомы з 650 г. (фрэска ў царкве Санта Марыя Антыква). Атрымаў асаблівае рас-паўсюджанне ў XI—XII стст. У сувязі са зменамі ў правас-лаўным Богаслужбовым чыне. Гэта падтып Еляусы («Замі-лавання»), да якога належаць вядомыя іконы Уладзімір-ская, Феадораўская, Данская, Жыровіцкая, Сурдзегская і інш. Багаслоўскі сэнс іконы — пераўтварэнне ахвяры на Крыжы Хрыста Збаўцы як найвышэйшая праява любові.

Глоса — 1) Тлумачэнне тэксту (у прыватнасці, зако-наў); 2) Заўвага перапісчыка ці чытача (на палях у тэк-сце), якія змяшчаюць тлумачэнне незразумелага месца. Глоса звычайна графічна з тэкстам не зліваецца, але пры прыватнай перапісцы можа часам трапіць у тэкст.

Гняздо слоў — група аднакарэнных слоў.

Горад — заселенае месца, умацаванае сцэнамі; крэ-пасць, цытадэль. Гарады ўзнікаюць у больш позні перы-яд, чым вёскі. Ва ўсходніх славян горад уяўляў сабой цэнтр вясковага абшару, канцэнтрацыю гандлёвых сувязей. Ся-рэднявечныя ўсходнеславянскія гарады фарміраваліся з: 1) Вясковых селішчаў; 2) Цэнтра вясковай абшчыны (па-госта); 3) Княжацкай рэзідэнцыі; 4) Пагранічнай крэпасці; 5) Прамысловай слабоды; 6) Гандлёва-прамысловага раду; 7) Пасада вакол манастыра; 8) Зліцця некаторых селіш-чаў. Гарады вылучаліся пэўнымі элементамі добраўпарад-кавання: маставыя, узбярэжныя, масты, калодзежы, вадап-раводы. Гарады мелі адметную манеру адзежы, расклад дня, гарадскія формы грамадскога, адрознага ад сялян-скага жыцця, меншая замкнёнасць ладу існавання.

Готыка — стыль, які ўзнік у сярэдзіне XII ст. і змяніў раманскі стыль, а ў XV—XVI стст. саступіў месца Адра-джэнню. Готыка атрымала ў спадчыну і развіла рэлігій-

на-культавы іерархічны характар, ірацыяналізм і сімволіка-алегарычны характар мыслення. Рысы готыкі: арганічная сувязь выяўленчага мастацтва з архітэктурай і інтэр'ерам, складанасць і рытмічнае багацце кампазіцыі, адухоўленасць і ўзвышанасць вобразаў. Позняя готыка («пламянеючая», ці інтэрнацыянальная, «перпендыкулярны стыль») разам з ускладненнем і падкрэсленым вертыкалізмам дэкора ўносіць рысы індывідуальнасці, асаблівай інтымнасці і свецкай шыкоўнасці.

Гравюра — раздзел графікі, які уключае творы (гравюры), выкананыя шляхам друкавання з дошкі, апрацаванай рознымі спосабамі гравіравання. Разнавіднасцямі гравюры з'яўляюцца аквацінта, ксілаграфія, літаграфія, афорт, палітыпаж, рэзерваж.

Градацыйныя злучнікі — галоўным чынам супастаўляльныя злучнікі пры аднародных членах: абодва кампаненты гэтых злучнікаў знаходзяцца ў розных частках сказа, прычым другая частка мае большае сэнсавое напаяўненне ў параўнанні з першай.

Градацыя (лат. *gradacio* — *паступовае ўзмацненне*) — стылістычная фігура, сутнасць якой у такім размеркаванні частак выказвання (слоў, адрэзкаў сказа), калі кожная наступная заключае ў сабе ўзмоцненае (радзей паменшанае) сэнсавое ці эмацыянальна-экспрэсіўнае значэнне, з-за чаго ствараецца нарастанне (радзей паслабленне) створамага імі ўражання.

Градацыя ўзыходзячая — размеркаванне слоў у парадку ўзмацнення значэння.

Градацыя знізыходзячая — размеркаванне слоў у парадку памяншэння значэння.

Градацыя — паслядоўнае, паступовае чаргаванне, змяненне колеры, тону, светлацені; дапасаваная паслядоў-

нась адценняў, якія разам ствараюць гарманічную цэласнась.

Грагэск — тып мастацкай вобразнасці, заснаваны на кантрасным, вычварным спалучэнні фантастыкі і рэальнасці, прыўкраснага і агіднага, трагічнага і камічнага. Грагэск — паказ чалавека, падзей ці з'яў у фантастычным, уродліва-камічным сэнсе.

Графіка — 1) Сукупнасць усіх сродкаў дадзенай пісьменнасці. 2) Прыкладная галіна мовазнаўства, што ўсталёўвае склад напісанняў і гукавых значэнняў літараў, г. зн. суадносін паміж літарамі алфавіта і гукамі мовы.

Графіка — від выяўленчых прасторавых (пластычных) мастацтваў; звязаны з адлюстраваннем на адлегласці: малюнак ці адбітак наносіцца на ліст паперы, часам картону; адрозніваюць станковую і кніжную графіку, па мэтавым прызначэнні — прыкладную (прамысловую), эклібрыс, плакат, па спосабе выканання і магчымасцей успрыняцця — унікальную і друкаваную. Разнавіднасцю графікі з'яўляецца лубок- народны малюнак.

Графічнасьць — выяўленчая якасць у пластычных мастацтвах, звязаных з выкарыстаннем магчымасцей графікі; лаканічная выразнасць ліній і светлаценяў.

Грэцызм — слова ці канструкцыя, запазычаныя з грэчаскай мовы. Яны ўспрымаюцца носьбітам як іншародны элемент.

Густ мастацкі — здольнасць правільнага ўспрыняцця, самастойнага асэнсавання твораў мастацтва; разуменне прыроды мастацкай творчасці і умельства аналізаваць мастацкі твор.

Далучэнне — дадаванне да асноўнага выказвання пры пасрэдніцтве далучальнай сувязі дадатковых паведамленняў, удакладненняў, якія ўзнікаюць у свядомасці не

адначасова з асноўнай думкай, а толькі пасля таго, як яна была выказана.

Дамінанта (ад лац. *dominans, dominantis* — пануючы) — адзін з членаў сінанімічнага раду, які абіраецца як носьбіт галоўнага значэння, што падпарадкоўе сабе ўсе дадатковыя сэнсавыя і стылёвыя адценкі значэння, уласцівыя іншым членам рада. Дамінанта вылучаецца ў радзе сінанімаў = назоўнікаў, сінанімаў = прыметнікаў, сінанімаў = дзеясловаў.

Дань — кантрыбуцыя, якую ў Сярэднявеччы заваёўнікі збіралі са скароных народаў.

Дар — звычайна дабрахвотны падарунак князю, магнату, уплывовай асобе; пазней з развіццём бюракратыі традыцыйна фіксаваная плата ўплывавай асобе; грашвы пабор, хабар.

Даўжыня гука — працягласць гука з уласцівай яму колькасцю ваганняў у адзінку часу. У беларускай мове націскныя галосныя даўжэйшыя чым ненаціскныя.

Дванадзятая святы — 12 галоўных свят аб асноўных дзеях жыцця Хрыста, Божай Маці, а таксама пра некаторыя важнейшыя падзеі царкоўнай гісторыі, што пастаянна ўключае дзевяць нерухомых свят (адзначаюцца ў адзін і той жа час): Нараджэнне Багародзіцы, Уздзвіжанне Крыжа Гасподняга, Уводзіны ў храм Прасвятой Багародзіцы, Нараджэнне Хрыстовае, Богаяўленне (Вадохрышча), Благавешчанне, Стрэчанне, Праабражэнне, Успенне Божай Маці і тры рухомых, павязаных з пасхальным (вялікодным) цыклам: Уваход у Іерусалім, Увазнясенне (Ушэсце), Троіца/Сыходжанне Святога Духа на апосталаў).

Дзіцячая літаратура — творы розных жанраў, якія прысвячаюцца дзецям.

Дзяржава скіпетр — сімвалы ўлады манарха-імператара (залатая сфера з крыжом ці з каронаю і жэзл) змяшчаюцца на такіх багародзічных іконах як «Прызры на Змірэнне», Візантыйская, Дзяржаўная і інш.

Дзяржава — 1) Краіна, тэрыторыя на чале з моцнай уладай. 2) Дзяржава — уладнік сродкаў, а таксама урадавыя установы, якія распараджаюцца дзяржаўнымі сродкамі ці маёмасцю. 3) Грашовыя сродкі, грошы.

Драма — адзін з жанраў драматургіі з часоў эпохі Асветніцтва, у якім адлюстроўваецца свет рэальнага чалавека ў яго востраканфліктных, але не безвыходных адносінах з грамадствам ці сабою. У XX ст. драма адрознівалася сур'ёзным зместам, адлюстроўвала розныя аспекты жыцця чалавека і грамадства, даследавала чалавечую псіхалогію.

Драма — адзін з чатырох родаў літаратуры. У вузкім сэнсе слова — жанр твора, які адлюстроўвае канфлікт паміж персанажамі, у шырокім — усе творы без аўтарскай мовы. Віды (жанры) драматычных твораў: трагедыя, драма, камедыя, вадэвіль.

Дублеты (ад франц. *doublet, double* — *двайны*) — двайная разнавіднасць дадзенай моўнай адзінкі. Дублеты вылучаюцца: акцэнтныя, лексічныя, марфалагічныя, сінтаксічныя, словаўтваральныя, фразеалагічныя, этымалагічныя.

Духаўнік — духоўны бацька, спавядальнік, святар, якому спавядаюцца ва ўласных грахах.

Дывертысмент — музычнае і драматычнае прадстаўленне з шэрагу асобных нумароў, якое звычайна адбывалася ў дадатак да спектакля.

Дыстантнае (ад лац. *distantia* — *адлегласць*) — становішча — размеркаванне моўных адзінак на адлегласці адзін ад другога.

Дыстрыбутыўны метад — у структурнай лінгвістыцы метад размеркавання моўных элементаў па уласцівым дадзенай мове законам.

Дыфірамб — твор усхваляльнага, панегірычнага характару.

Дыфтонг (ад грэч. *di(s)* — *двойчы, падвоенны* + *phongos* — *голас, зук*) — спалучэнне ў адным складзе двух галосных гукаў — складовага і нескладовага. **Дыфтонг узыходзячы** — дыфтонг, у якога складаўтвараючым з'яўляецца другі з уваходзячых у яго склад галосных гукаў. **Зваротны слоўнік** — слоўнік, у якім захоўваецца алфавітнае размяшчэнне матэрыяла, але не па пачатку слоў, а паводле канца іх, г. зн. справа налева. **Дыфтонг знізыходзячы** — дыфтонг, у якога складаўтвараючым з'яўляецца першы з уваходзячых у яго склад галосных гукаў. Беларускай мовы дыфтонгі фанематычна не ўласцівыя, але сустракаюцца ў ёй як з'ява фанетычная.

Дыхатамічны (ад грэч. *dicha* — *на дзве часткі* + *tome* — *сячэнне*) прыцып. — гл. бінарны, с.27.

Дыякан — ніжэйшы царкоўны сан; памочнік святара, чытальнік, пеўчы. У народзе дыкана называюць дзячком царкоўным. Некаторыя дыяканы неслі на пасадзе дзякаў чыноўнічыя абавязкі ў бюракратычным апарате славянскіх дзяржаў у XV—XVII стст., ці вясковых абшчынах.

Дыякрытычны (грэч. *diakritikos* — *распазнавальны, адрознівальны*) знак — значок пры літары, які ўказвае на тое, што яе трэба чытаць інакш, як без яе. Дыякрытычным знакам з'яўляюцца дзве кропкі над літарай е, якія ўказваюць на вымаўленне ё.

Дыялагічныя няцоўныя сказы — сказы-рэплікі (сказы-пытанні, сказы-адказы, сказы-выказванні), цесна звязаныя паміж сабою кантэкстуальна і сітуацыйна, служаць паводле сваёй структуры працягам іншых, дапаўняюцца пазамоўнымі сродкамі (рухамі, мімікай, жэстамі), што робіць іх асаблівым тыпам няцоўных сказаў. У іх могуць адсутнічаць увогуле члены сказа, і рэпліка-адказ можа быць прадстаўлена якой-небудзь часціцай ці выклічнікам. — Вы неяк змяніліся. — Няўжо? Нормай сказаў пытанняў-адказаў дыялагічнай асновы з'яўляецца непаўната іх складу: Куды Вы і адкуль? — З Мінска ў Наваельню.

Дыялект (грэч. *dialektos* — *гаворка*) — разнавіднасць агульнанароднай мовы, што ўжываецца параўнаўча абмежаваным колам людзей, звязаных тэрытарыяльнай, сацыяльнай, прафесійнай агульнасцю. Тэрытарыяльныя дыялекты аднастроўваюць моўныя разыходжанні перыяду пляменнага ладу, эпохі феадалізму, звязаны яны таксама з перамяшчэннем насельніцтва на той ці іншай тэрыторыі. Дыялекты могуць легчы ў аснову агульнанацыянальнай мовы. У наш час адбываецца збліжэнне дыялектаў з літаратурнай моваю.

Дыялект адрозніваецца ад мясцовай гаворкі ахопам тэрыторыі (гаворка можа быць распаўсюджана ў межах нават адной вёскі, а дыялект утварае сукупнасць аднародных гаворак) і характарам агульнасці, паяднання людзей, што знаходзяцца ў пастаянным і непасрэдным моўным кантакце (гаворка звязана толькі з паняццем тэрыторыі).

Дыялект прафесійны — разнавіднасць сацыяльнага дыялекта, якая аб'ядноўвае ў моўных адносінах людзей адной прафесіі і аднаго роду заняткаў.

Дыялект сацыяльны — дыялект пэўнай сацыяльнай групы.

Дыялект тэрытарыяльны (дыялект мясцовы, дыялект абласны) — дыялект, які распаўсюджаны ў пэўнай мясцовасці.

Дыялектны (абласны) слоўнік — слоўнік, які змяшчае дыялектную лексіку і яе вытлумачэнне.

Дыялектны (абласны) фразеалагічны слоўнік — слоўнік, які змяшчае дыялектную фразеалогію і іншыя ўстойлівыя словазлучэнні і іх вытлумачэнні.

Дыялектызмы — 1) Словы з родных дыялектаў, што нярэдка выкарыстоўваюцца ў мове мастацкай літаратуры са стылёвымі мэтамі (для стварэння мясцовага каларыту, моўнай характарыстыкі персанажаў). 2) Фанетычныя, марфалагічныя, сінтаксічныя, фразеалагічныя, семантычныя асаблівасці, уласцівыя пэўным дыялектам у супастаўленні з літаратурнай мовай.

Дыялектызмы граматычныя — граматычныя асаблівасці таго ці іншага дыялекта, якія праяўляюцца ў сістэме склонаў, утварэнні формаў часцін мовы, у працэсе перахода аднаго граматычнага рода ў іншы і г. д.

Дыялектызмы лексіка-фанетычныя — словы з іншай, чым у літаратурнай мове, агаласоўкай.

Дыялектызмы семантычныя — агульнанародныя словы з іншым, чым у літаратурнай мове, значэннем.

Дыялектызмы словаўтваральныя — словы з іншай словаўтваральнай структурай, чым у аднакарэнных літаратурных сінонімаў.

Дыялектызмы ўласна лексічныя — мясцовыя назвы прадметаў і з'яў, якія маюць у літаратурнай мове іншыя назвы.

Дыялектызмы фанетычныя — асаблівасці гукавай сістэмы гаворкі.

Дыялектызмы фразеалагічныя — устойлівыя выразы, якія сустракаюцца толькі ў гаворках.

Дыялектызмы этнаграфічныя — мясцовыя назвы мясцовых прадметаў.

Дыялог (грэч. *dialogos* — *гутарка*) — форма маўлення, размова, пры якой адбываецца непасрэдны абмен выказваннямі паміж двума ці некалькімі асобамі. Умовы, у якіх здзяйсняецца дыялагічная мова, вызначаюць шэраг яе асаблівасцяў, да якіх адносяцца: лаканізм выказванняў (асабліва ў выглядзе пытанняў-сказаў, радзей пры змене сказаў-рэплік), шырокае выкарыстанне пазамоўных сродкаў (міміка, рухі, большая роля інтанацыі, разнастайнасць сказаў няпоўнага складу, чаму спрыяе не толькі натуральная арыентацыя на рэплікі суб'ядніка, але і акалясбовыя), свабоднае ад строгіх нормаў кніжнай мовы сінтаксічнае афармленне выказвання, папярэдне не падрыхтаванага, перавага простых сказаў, характэрная для гутарковай мовы ўвогуле і г. д.

Дыяхранія (грэч. *dia* — праз, скрозь + *chronos* час, г. зн. розначасовасць) — гістарычная паслядоўнасць развіцця асобных моўных з'яў і развіццё сістэмы мовы ў цэлым як прадмета лінгвістычнага вывучэння.

Дзісеу (Дзісіс, дзісусны чын, ад грэч. — маленне, прашэнне) — ікона ці група ікон з выявай ў цэнтры Хрыста Пантакратора (Уседзяржыцеля), а справа і злева ад Яго Багародзіцы і Іаана Хрысціцеля з малітоўным прашэннем аб заступніцтве, замест іх могуць быць выявы апосталаў, св. праайцоў, св. мучанікаў.

Дэкадніства — збіральнае абазначэнне для нетрадыцыйных з'яў у мастацтве 2-й паловы XIX — пачатку XX ст. Характэрныя рысы — настроі упадку, матывы смерці і небыцця, культ прыгажосці, неабмежаванай свабоды асобы і творчасці.

Дэкадэнства — адна з праяў мадэрнізма, для якой уласціва паслабленая змястоўнасць, містыка, індывідуалізм.

Дэкаратыўнасць — якасная ўласцівасць твора мастацтва, якая вызначаецца яго кампазіцыйна-пластычным і каларыстычным ладам, формай выяўлення прыгажосці.

Дэкаратыўны жываніс — з'яўляецца часткаю архітэктурнага ансамбля ці твора дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, прызначана для ўпрыгожання ці падкрэслівання канструкцыі і функцыі збудавання ці прадмета.

Дэкарацыя — мастацкае афармленне месца дзеяння на тэатральнай сцэне, якое стварае зрокавы вобраз спектакля.

Дэталь — значная падрабязнасць, якая характэрызуе героя ці асяродак быцця, можа быць носьбітам сімвалічнага сэнсу.

Дэтэктыў — твор прыгодніцкай літаратуры.

Дэфармацыя — адступленне ад успрынятай вокам натуральнай формы, пераўтварэнне бачнай формы.

Епітрахіль — доўгая шырокая стужка, якая апрапанецца вакол шыі.

Ерась (грэч. «асаблівае веравучэнне») — рэлігійны накірунак грамадскай думкі, які супярэчыць царкоўным дагматам артадаксальнай, афіцыйнай царквы, адступае ад яе.

Ерэтыкі — паслядоўнікі ерасі.

Жанр — гістарычна складзены падраздзел сукупнасці літаратурных твораў, ажыццяўляецца на аснове спецыфічных уласцівасцей іх формы і зместу.

Жанр — у тэорыі выяўленчага мастацтва галіна мастацтва, абмежаваная колам тэм, прадметаў выразнасці, аўтарскімі адносінамі да прадмета.

Жывапіснасць — яркасць, выразнасць; уласцівасці мастацкага выканання, характэрныя перш за ўсё для станкавага жывапісу.

Жывапіс — від выяўленчых мастацтваў, яго творы ствараліся з дапамогай фарбаў, наносімых на якую-небудзь паверхню; з'ява сусветнай культуры, што прайшла на працягу тысячагоддзяў эвалюцыю ад наскальных роспісаў палеаліта да новых цячэнняў з розных эстэтычных і культурна-канфесійных светаў; асноўныя разнавіднасці — станкавая і манументальная.

Жыдоўствуючыя — ерэтычны рух у другой палове XV ст. у Ноўгарадзе і Маскве. Яго ўзнікненне звязваюць са з'яўленнем яўрэя («жыдавіна») Схарыі ў Ноўгарадзе ў 1470 г. Ерэтыкі адмаўлялі дагматы праваслаўя, святыні, рытуалы і іерархію праваслаўнай царквы. Большую частку ерэтыкоў склалі святары і гараджэне. Мітрапаліт Зосіма (1490—1494) і Іван III сімпатызавалі ерэтыкам. Барацьбу з ерэтыкамі распачалі архіепіскап Ноўгарада Генадзій Ганозаў і ігумен Іосіф Валозкі. Ерась была асуджана на саборах 1488 і 1494 гг.

«**Жыццядайная Крыніца**» — назва цудадзейнай іконы Божай Маці з храма, заснаванага ў 450 г. візантыйскім імператарам Львом Мудрым каля крыніцы, цудадзейна прадказанай Багародзіцай. На выяве Царыца Нябесная з Дзіцяткам Хрыстом на поясе у невялкім авальным басейне, да якога з усіх бакоў далучаюцца гаротныя і знясіленыя. Дагматычны сэнс іконы — Царыцы Нябесная, як Маці Хрыста, — гэта і крыніца Вечнага Жыцця.

Задума — цэласнае ўяўленне мастака аб асноўных рысах зместу і формы мастацкага твора да пачатку практычнага стварэння яго.

Закон — прававы акт, статут, правіла. Закон хрысціянскі — хрысціянская (звычайна праваслаўная) вера, рэлігія. Закон рымскі — каталіцкая вера.

Залатое сячэнне — прапорцыя, пры якой адна з двух састаўных частак у сто разоў больш іншай, у столькі сама менш цэлага; прапоцыі залатога сячэння адлюстроўваюць фундаментальныя заканамернасці адукацыі і пабудовы формаў прыроды.

Замалёўка — малюнак з натуры, выкананы, як правіла, па-за майстэрняй з мэтай збірання матэрыяла для больш значнай працы ці практыкавання.

Зваротная перспектыва — від лінейнай перспектывы; умоўная сістэма пабудовы прасторы, у якой выява праецыруецца на адлегласці, прадметы прадстаўлены бачнымі з некалькіх кропак погляду і павялічваюцца паводле ступені іх аддалення ад глядача, а прастора падзяляецца на самастойную зону.

Зваротны слоўнік — слоўнік, у якім захоўваецца алфавітнае размяшчэнне матэрыяла, але не па пачатку слоў, а паводле канца іх, г. зн. справа налева.

Звод — 1) Помнік, які адрозніваецца ад зыходнага моўнымі асаблівасцямі; 2) Свядомое змяненне тэксту, рэдакцыя, што адрозніваецца ад іншых спіскаў і ўзнікае ў выніку шматразовай перапіскі.

Звод — утварае вогнутую крывалінейную паверхню перакрыцця памяшканняў, апорныя кропкі якіх знаходзяцца ніжэй усіх астатніх кропак яго паверхні; найбольш характэрны для класічнай архітэктуры цыліндрычны звод і купал.

Звязка — службвы дзеяслоў ці дзеяслоў з паслабленым лексічным значэннем, радзей паўназначны дзеяслоў, які з'яўляецца часткай састаўнога іменнага выказніка і выражае яго граматычнае значэнне, г. зн. абазначае час, асобу, лік і лад.

Звязка знамянальная (рэчыўная, канкрэтная) — дзеяслоў са значэннем руху, стану дзейнасці і г. д., здольны самастойна выступаць у якасці дзеяслоўнага выказніка, але ў дадзенай канструкцыі выконвае таксама функцыю звязкі, г. зн. служыць для спалучэння іменнай часткі з дзейнікам.

Звязка адцягненая (чыстая) — дзеяслоў быць у розных формах часу і ладу, што выконвае чыста граматычную функцыю.

Звязка нападцягненая — дзеяслоў з паслабленым лексічным значэннем, які спалучае іменную частку з дзейнікам і часткова выражае рэчыўнае значэнне выказніка.

Звярыны стыль — тып старажытнага і сярэднявечнага арнамента, узыходзіць да тагэмнага пачытання звер-прарадзільніка, быў распаўсюджаны ў скіфаў, сакаў, алтайцаў, фракійцаў, сарматаў у I тыс. да н. э., у кельтаў і германцаў — I тыс. н. э., у сярэднявечным усходнеславянскім мастацтве (галоўным чынам у кніжнай мініяцюры).

Зіпун — лёгкае хатняе распашное адзенне, якое зашпільвалася на гузікі, даўжынёй да кален і доўгімі вузкімі рукавамі, знізу зашпільвалася на гузікі.

Злучальнасць — адносіны паміж словамі ў сказе, а таксама паміж прэдыкатыўнымі часткамі складанага сказа, якія выражаюцца ў сінтаксічным раўнапраўі суадносных элементаў: адносіны паміж імі зваротных, паказчык адносін знаходзіцца паміж імі, не зліваецца па значэнні ні з адным з іх.

Знакавая тэорыя мовы — лінгвістычная тэорыя, згодна якой мова з'яўляецца сістэмай нематываваных знакаў, прадстаўленых словамі; слова — гэта толькі фармальны знак прадметаў і з'яў рэчаіснасці. Асабліва апантаная прадстаўнікі гэтай тэорыі ў аснову такой трактоўкі кладуць тэорыю «іерогліфаў», як вучэнне аб тым, што нашы адчуванні, уражанні, уяўленні з'яўляюцца не копіямі, вобразамі рэальных прадметаў і працэсаў рэчаіснасці, а ўмоўнымі знакамі, сімваламі, іерогліфамі. Пры такім поглядзе прысутнічае пэўны элемент недаверу до паказанняў нашых пачуццяў, адмаўляецца сувязь свядомасці з жыццём, адзначаецца непазнавальнасць знешняга свету нашай свядомасцю. З матэрыяльнага пункту погляду нашыя адчуванні, успрыняцці уяўляюцца не сімваламі ці ўмоўнымі знакамі, а вобразамі, выявамі, копіямі рэчаіснасці, якія непазбежна маюць на ўвазе аб'ектыўную рэальнасць, таго што адлюстроўваецца, хаця выява не можа цалкам параўнацца з мадэллю, не можа быць тоеснай катэгорыям існасці. Адсюль вынікае, што значэнне слова, сэрцавінай якога з'яўляецца паняцце як абагуленае ўяўленне аб прадметах і працэсах рэальнасці, а не простым знакам гэтых прадметаў і працэсаў. Сваім зместам слова адлюстроўвае рэчаіснасць, фарміруе і выражае ўяўленне аб прадметах навакольнага свету. Іншая справа — гукавы бок слова, яго матэрыяльная абалонка: яна непасрэдна не звязана з прыродай рэчаў, не з'яўляецца іх копіяй і ўяўляе сабой знак, замацаваны свядомасцю людзей за прадметам, з'явай, дзеяннем. Пры такім разуменні мова ўваходзіць у агульную семіятычную (знакавую) сістэму.

Знаменне — шырока распаўсюджаны ва ўсходнехрысціянскім мастацтве з XI—XII стст. тып Божай Маці, заснаваны на важнейшым з прародстваў Ісайі (Ісайя. 7,

14): «Дзева ў чэраве прыме і народзіць Сына і наракуць імя Яму: Эмануіл». Сюжэт іконы — Аранта з узведзенымі рукамі на грудзях з выявай Хрыста Эмануіла ў круглым медальёне. Сама назва іконы звязана з усходнеславянскай глебай, асаблівым тлумачэннем на ёй старазапаветнага тэксту прароцтва Ісайі: Господзь дасць вам знаменне».

Значэнне слова — заключаны ў слове сэнс, змест, звязаны з уяўленнем як адлюстраваннем у свядомасці прадметаў і з'яў аб'ектыўнага свету. Значэнне ўваходзіць у структуру слова ў якасці яго зместу (унутранага боку), у адносінах да якога гучанне выступае як матэрыяльная абалонка (знешні бок). Гэта адзінства ўнутранага і знешняга ў слове ствараецца ў выніку ўсталявання трывалай і непарыўнай сувязі паміж значэннем і гучаннем. Значэнне слова і заключанае ў ім паняцце ўзаемазвязаны, але гэта не адно і тое ж. Паняцце ў слове заўсёды адно, а значэння ў слове можа быць некалькі (пар.: шматзначнасць слова ва ўмовах кантэксту).

Значэнне слова складаецца з яго лексічнага значэння, г. зн. матэрыяльнага зместу, якое выражаецца асновай слова і граматычнага значэння, г. зн. паказчыка розных адносін, яны знаходзяць сваё ўвасобленне ў фармальнай прыналежнасці слова. У самастойных словах лексічнае значэнне пераважае над граматычным, у службовых словах лексічнае значэнне адначасова з'ўляецца і граматычным.

Ідылія — верш, у якім адлюстроўваецца бесклапотнае жыццё на асяродзі прыроды.

Ідэал — у пластычных мастацтвах найвышэйшы ўзор духоўнай і фізічнай прыгажосці, дабрыні і праўды, уваблены ў чалавечым вобразе.

Ідэалізацыя — метад мастацкага абагульнення, які заключаецца ў апрацоўцы прыродных назіранняў шляхам набліжэння іх да ідэальных правобразуў.

Ідэйны свет твора — галіна мастацкіх рашэнняў, уключае ў сябе аўтарскія адзнакі і ідэал, мастацкія ідэі і пафас твора.

Ідэя мастацкага твора — галоўная думка аб тым коле з'яў, якія адлюстраваны ў творах; выражаецца пісьменнікам у мастацкіх вобразах.

Ідэя мастацкая — думка, канцэпцыя мастака, якая адлюстроўвае яго адносіны да света і чалавека.

Іерарх (ад грэч. *hieros* — *свяшчэнны* і *arche* — *улада*) — агульнае найменне для святароў вышэйшай (трэцяй) ступені хрысціянскай царкоўнай іерархіі: епіскап, мітрапаліт, экзарх, патрыярх. Сінонім назваў «архіерэй», «архіпастыр».

Іерэй (ад грэч. *hierous*, літаральна — *жрэц*) — святар сярэдняй (другой) ступені хрысціянскай царкоўнай іерархіі; афіцыйная назва праваслаўнага святара. Ужываецца разам са словамі «прэсвіцер», «святар».

Ізвод — 1) Рэдакцыя рукапіснага помніка, якая адзначаецца ад іншых спіскаў гэтага помніка асаблівасцямі мовы. 2) Судовае разбіральніцтва. 3) Выхад. 4) Пагібель, канец.

Ікона (грэч. «*вьява*») — вобраз, сімвалічная выява Збаўцы, Богамаці, Нябесных сіл ці ўгоднікаў, якія з'яўляюцца прадметам рэлігійнага ўшанавання.

Ікона мясцовая — ікона, якая мае сваё пастаяннае месца ў ніжнім ярусе іканастаса.

Ікона — жывапісная (радзей рэльефная) выява Хрыста, Богамаці, святых, сюжэтаў са Святога Пісання, якія з’яўляюцца прадметам ўшанавання ў хрысціянстве.

Іканаборства — рэлігійна-палітычны рух, накіраваны супраць хрысціянскага культa ікон, што мела месца ў Візантыі ў VIII—IX стст. і ў Еўропе ў XVI ст. Элементы іканаборства прысутнічалі ў ерэтычных рухах сярэднявечнай Еўропы.

Іканаграфія — 1) Вывучэнне і апісанне выяў якіх-небудзь асоб і прадметаў, вытлумачэнне іх сэнсу, сімволікі, дакументальнай дакладнасці і сапраўднасці партрэтаў дадзенай асобы. 2) Сукупнасць правілаў, якіх павінен прытрымлівацца мастак (іканапісец) пры адлюстраванні сюжэтаў і асобаў.

Іканаграфія — сістэма варыянтаў пэўнага персанажа, асобы і падзеяў, трактоўкі якогасьці сюжэта.

Іканастас — лёгкая сцяна, якая аддзяляе ў праваслаўным храме алтар ад сярэдняй часткі, на якой у пэўным парадку ўстанаўліваюцца іконы.

Іконапіс — від станковага рэлігійнага (галоўным чынам праваслаўнага) жывапісу, які валодае спецыфічным сюжэтным складам, мадэрыяльнай асновай, тэхнікай, прыёмамі і метадамі выкарыстання; галоўнай яго функцыяй было стварэнне малітоўных вобразаў, што ўваабляюць звышпачуццёвыя ўяўленні ў пачуццёва ўспрымальных формах.

Іконнік — іканапісец, мастак.

Ілюстрацыя — від мастацтва, у асноўным графікі, што маюць мэтай суправаджэнне і вобразнае тлумачэнне тэксту.

Імператыў (лац. *modus imperativus* — загадны лад) — тое ж, што і загадны лад.

Імперфект (лац. *imperfectum* — незакончанае) — часова-станававая форма дзеяслова ў старабеларускай мове, якая абазначае дзеянне як працяглы ці неаднойчы паўтораны працэс у мінулым, безадносна да таго, было дзеянне завершана ці не. Форма імперфекта прысутнічае ў сучасных заходнееўрапейскіх і паўднёvasлавянскіх мовах.

Імпліцытны (ад франц. *implicite* — які маецца на ўвазе, які *тайна прысутнічае*, ад лац. *implicitum*) — невыяўлены, неразвіты, падсвядомы.

Імправізацыя — стварэнне твораў без папярэдняй падрыхтоўкі.

Імпрэсіянізм — напрамак у мастацтве 1860 — пачатку XX ст. Яго прадстаўнікі імкнуліся аб'ектыўна і натуральна занатаваць навакольны свет і паўсядзённае жыццё ў іх рухомасці і зменлівасці, перадаваць свае імгненныя ўражання. Буйнейшыя прадстаўнікі: Э. Манэ, К. Манэ, А. Рэнуар, А. Сіслей, К. Пісаро, П. Сезан, Э. Дэга, Б. Марызо, А. Гійамен, Э. Будэн, Дж. Уістлер, М. Ліберман, Л. Карынт, К. А. Каровін, І. Э. Грабар, П. П. Трубецкой.

Інак (ад стараславянскага «инь» — адзін) — агульная назва манахаў у праваслаўнай царкве незалежна ад іх сана.

Інверсія (лац. *inversio* — перастаноўка, пераварочванне) — размеркаванне членаў сказа ў асаблівым парадку, які парушае звычайны (прамы) парадак, з мэтай узмацніць выразнасць мовы. Інверсія адносіцца да ліку стылістычных фігур.

Інверсія звязана не толькі са змяненнем становішча суадносных членаў сказа між імі, але і месцам слова ў сказе. У найбольш выйгрышным становішчы аказваецца той член сказа, які выносіцца на яго начатак (калі толькі гэтае месца не з'яўлялася для яго звычайным) ці, наадварот, адсоўваецца на канец сказа, асабліва калі ў абсалютным канцы сказа паведамляецца нешта новае. Інверсія шырока выкарыстоўваецца ў мове мастацкай літаратуры як выразны стылёвы сродак.

Інда-еўрапейскія мовы (інда-еўрапейская сям'я моў) — яна ўтварае пэраг галінаў, важнейшыя з іх: 1) Індыйская група (мовы бенгальская, пенджабская, урду, хіндзі, мёртвыя: санскрыт, пракрыт); 2) Іранская група (мовы персідская, афганская, курдская, таджыцкая, асецінская, мёртвая скіфская і інш.); 3) Славянская група; 4) Балтыйская група (мовы літоўская, латышская, лагальская, мёртвая пруская); 5) Германская група; 6) Раманская група; 7) Кельцкая група (мовы ірландская, шатландская, брэтонская, мёртвая гальская); 8) Грэчаская група (новагрэчаская мова і мёртвая старажытнагрэчаская і візантыйская); 9) Албанская мова; 10) Армянская мова; 11) Мёртвыя мовы хецкая і тахарская і г. д.

Індыкатыў (лац. *modus indicativus*) — тое ж, што і абвесны лад.

Індыкты (лац.) — спосаб падліку часу, які выкарыстоўваўся ў Маскоўскай дзяржаве і Вялікім Княстве Літоўскім, быў запазычаны з Вянтый. Індыктам называецца парадкавы нумар года ў бігучым 15—гадовым цыкле. Пачатковай кропкай індыктавага адліку бярэцца «ад сатварэння свету». Змена індыкта адбывалася з пачаткам візантыйскага года — 1 верасня. Індыкт года вызначаецца дзяленнем даты ад сатварэння свету на 15 паводле ве-

раснёўскага каляндарнага стылю. Вынік такога дзялення і роўны індыкту года. Калі ж вынік дзялення будзе 0, то індыкт года будзе 15. Дадзены спосаб можа быць скарыстаны толькі для вераснёўскага летазлічэння, якім карысталіся ва ўсходніх славян з канца XV ст. да 1700 г.

Інтанацыя (ад лац. *intonare* — *вымаўляецца ў голас*) — рытміка-меладычны бок мовы, якая служыць у сказе сродкам выражэння сінтаксічных значэнняў і эмацыянальна-экспрэсіўнай афарбоўкі. Структура інтанацыі складаецца з наступных элементаў:

1) мелодыка мовы ажыццяўляецца павышэннем і паніжэннем голаса ў фразе (вымаўленне апаবাদальных і пытальных сказаў);

2) рытм мовы, г. зн. чаргаванне націскных і ненаціскных, доўгіх і кароткіх складоў (мова праявітая і мова паэтычная);

3) інтэнсіўнасць мовы, г. зн. сіла і слабасць вымаўлення, звязаныя з умацненнем і паслабленнем выдыхання (размова ў хатніх абставінах і выступленне на плошчы);

4) тэмп маўлення, г. зн. хуткасць ці запаволенасць працякання мовы ў часе і паўзы паміж моўнымі адрэзкамі (мова запаволеная і хуткая);

5) тэмбр мовы, г. зн. гукавая афарбоўка, што надае мове тыя ці іншыя эмацыянальна-экспрэсіўныя адценні (тэмбр «вясёлы», «сумны», «жартаўлівы» і г. д.);

6) фразавы і лагічны націск служыць сродкам вылучэння моўных адрэзкаў ці асобных слоў у фразе.

Інтанацыя з'яўляецца істотнай адзнакай сказа, адным са сродкаў выражэння яго граматычнай аформленасці (інтанацыя завершаная і незавершаная), выражэння сінтаксічных адносін паміж часткамі склада (інтанацыя пералічэння, супастаўлення, тлумачэння і г. д.; інтанацыя

кличная, інтанацыя ўводнасці), указанні на эмацыянальную афарбоўку (інтанацыя кличная) і г. д.

Інтаніраванне — інтанацыйнае афармленне выказвання.

Інтрыга — развіццё дзеяння ў складаным сюжэце твора.

Інтэрвакальны (лац. *inter* — паміж + *vocalis* — галосны) — зычны. Зычны, які знаходзіцца паміж двума галоснымі, з чым могуць быць звязаны яго фанетычныя ўласцівасці і тэндэнцыі развіцця ў некаторых мовах.

Інтэрмедыя — невялічкая п'еса, якая выконваецца паміж актамі драматычнага ці опернага спектакля; уводная сцэна.

Інтэрнацыянальная (ад лац. *inter* — паміж + *natio, nationis* — народ) лексіка — словы агульнага паходжання, існуюць у шэрагу моў з адным і тым жа значэннем, але звычайна афармляюцца ў адпаведнасці з фанетычнымі і марфалагічнымі нормамі дадзенай мовы. Асноўную частку інтэрнацыянальнай лексікі складаюць тэрміны з галіны навукі і тэхнікі, грамадска-палітычнага жыцця, эканомікі, літаратуры і мастацтва. Да інтэрнацыянальных слоў адносяцца і такія, якія звычайна ў нязменным выглядзе запазычваюцца шматлікімі мовамі з мовы народа, што стварыў гэтыя словы разам з адпаведнымі прадметамі ці з'явамі.

Інфінітыў (ад лац. *modus infinitivus* — незначальны спосаб) — першапачатковая форма дзеяслова, што абазначае дзеянне па-за сувязі з суб'ектам, г. зн. безадносна да твора, даты, часу і залога. Па сваім паходжанні інфінітыў уяўляе сабой аддзеяслоўны назоўнік са значэннем дзеяння.

Інфінітыў залежны — інфінітыў у састаўным дзеяслоўным выказніку.

Інфінітыў незалежны — інфінітыў у функцыі дзейніка ці выказніка двусастаўнога сказа і ў функцыі галоўнага члена аднасастаўнога (інфінітыўнага) сказа.

Інфінітыў аб'ектыўны — прыдзеяслоўны інфінітыў, які ўказвае на дзеянне іншай асобы больш, чым той, да каго адносіцца падпарадкаваны дзеяслоў; у сказе выступае ў функцыі дапаўнення.

Інфінітыў суб'ектыўны — прыдзеяслоўны інфінітыў, які адносіцца да таго ж суб'екта дзеяння, што і падпарадкаваны дзеяслоў; у сказе з'яўляецца часткай састаўнога дзеяслоўнага выказніка. Радзей суб'ектыўны інфінітыў выступае ў функцыі дапаўнення — у тых выпадках, калі ён абазначае дзеянне, якое здзяйсняецца сумесна асобай, што выконвае роль дзейніка і другой асобай (другімі асобамі), ці калі абазначае дзеянне як аб'ект, куды накіравана іншае дзеянне.

Інфінітыўны сказ — аднасастаўны сказ, галоўны член якога выражаны незалежным інфінітывам (пар. безасабовы сказ, што мае ў складзе галоўнага члена залежны інфінітыў). Інфінітыўныя сказы могуць выражаць: 1) значэнне непазбезнасці дзеяння; 2) значэнне неабходнасці дзеяння; 3) значэнне немагчымасці дзеяння; 4) значэнне імператывнасці; 5) умоўна-выніковыя адносіны.

Да розных мадальных значэнняў інфінітыўных сказаў могуць далучацца значэнні эмацыянальныя (выражэнне моцнага жадання, здзіўлення, абурэння і г. д.).

Інфінітыўны зварот — інфінітыў з залежнымі словамі, які сінтаксічна ўтварае пераходны выпадак ад члена сказа (акалічнасць мэты) да даданага сказа.

Іншамоўныя словы — словы, запазычаныя з іншых моў. Запазычанне з’яўляецца натуральным вынікам усталявання эканамічных, палітычных, культурных сувязей з іншымі народамі, калі разам з рэаліямі і паняццямі прыходзяць і словы, што іх абазначаюць. Запазычанне адбываецца двума шляхамі: вусным — праз гутарковыя зносіны, ва ўмовах кантакта з носьбітамі іншых моў, і пісьмовым — праз кнігі, перыядычную літаратуру, афіцыйныя дакументы і г. д. Запазычанне спрыяе ўзбагачэнню слоўнікавага складу мовы-запазычальніцы; словы іншамоўнага паходжання, як празіла, падпарадкоўваюцца законам фанетыкі, граматыкі, словаўтварэння гэтай мовы, толькі ў нешмаглікіх выпадках застаюцца варварызмы. Аднак злоўжыванне іншамоўнымі словамі, беспадстаўнае выкарыстанне іх без асаблівай патрэбы вядзе да засмечвання літаратурнай мовы.

Іронія — троп, суткасьць якога ва ўжыванні слова ці выраза ў сэнсе зваротным літаральнаму з мэтай насмешкі.

Ісіхасты (ад грэч. ἡσυχία — *спакой, бязмоўнасць, адрашэнне*) — «безмолвники, молчальники». Яны з’явіліся адначасова з манаствам, іх подзвігі асабліва цаніліся ў цэнтры ўсіх праваслаўных хрысціян на Афоне. Росквіт ісіхазма прыпадае на XIV ст. Палымяным абаронцаю ісіхазма быў Грыгорый Палама. На саборы 1341 г. ён асудзіў ерась Варлаама, і сфармуляваў асноўныя погляды ісіхастаў: Бог адзін, але ў Ім шмат энергій, сярод іх благадаць Божая і Божае азарэнне, якое існавала ў Адаме да грэхападзення, потым яно было яўлена на Фаворы, каб мы ведалі, кім былі і кім будзем. Толькі азарэнне дае чалавеку магчымасць удасканалвацца па падабенству Божаму. Сапраўдным падзвіжнікам Бог падае багатворную благадаць, самабытнае святло, «брашна ангелаў», славу

існасці Божай і прыгажосць века будучага. Яе можна бачыць цялеснымі вачыма.

Кайнэ (ад грэч. *koinē* з *koinē dialektos* — агульная гаворка) — агульнанародная мова, якая ўзнікла ў Старажытнай Грэцыі ў III—I стст. да н.э. на базе атычаскага дыялекта, што выцясніў з ужытку іншыя дыялекты краіны. Кайнэ легла ў аснову развіцця сярэдне- і новагрэчаскай моў. Сустракаецца ўжыванне тэрміна «кайнэ» ў значэнні «мова, што ўзнікла на базе аднаго або некалькіх дыялектаў і служыць сродкам міждыялектных зносін рознадыялектных груп насельніцтва краіны».

Кадыфікацыя (з лац.) — стварэнне адзінага дзяржаўнага звода законаў (кодэкса). Напрыклад, Руская праўда, Статуты ВКЛ.

Калафон — кароткае пасляслоўе ў рукапісных і старадрукаваных кнігах, якое перарастае часам у аповесць пра падзеі, эпоху, выдаўцоў.

Калегія — 1) Група ўплывовых асоб, якія ўтвараюць адміністрацыі, дарадчы ці распараджальны орган. 2) Аб'яднанне асобаў некаторых прафесій. 3) Назва некаторых навучальных устаноў. Напрыклад, Кіева-Магілянская Калегія.

Каліграфія — мастацтва прыгожага і дакладнага напісання, надае яму дэкаратыўную прыгажосць і вобразна-графічную выразнасць.

Калізія — сутыкненне, барацьба дзеючых асоб, уцягнутых ў канфлікт паміж сабою.

Камедыя — від драматычнага твора, які адлюстроўвае ўсё пачварнае і недарэчнае, смешнае і агіднае, вымейвае заганы грамадства.

Камедыя — від драмы, у якой дзеянне і характары трактаваліся ў формах камічнага. Трагедыя нарадзілася ў Старажытнай Грэцыі з святкаванняў у гонар Дзіяніса. Камедыя пры прагматычным даследаванні чалавечай прыроды высмейвала загану людзей. Лепшыя ўзоры гэтага жанру вылучаюцца бескампраміснасцю аналізу, вастрынёй і смеласцю высмейвання загану грамадства. У розных краінах узніклі свае варыянты камедыі. Шырока вядомыя камедыі італьянскіх гуманістаў і іспанцаў Лопэ дэ Вега і Кальдэрона, англійская камедыя эпохі Адраджэння, французская класіцысцкая камедыя эпохі Асветніцтва і славянская рэалістычная камедыя. Паводле прыцыпа арганізацыі дзеяння адрозніваюць камедыю характараў, сітуацый, ідэй. Паводле зместу сюжэтаў камедыі могуць быць побытавымі і лірычнымі, у адпаведнасць з характарам камічнага — гумарыстычнымі, сатырычнымі.

Каментарый — тлумачэнне, удакладненне сэнсу твора, эпизода, фразы.

Камілаўка — высокі цыліндрычны строй для галавы, знак асаблівых адзнак, узнагароды святара.

Кампазіцыя — пабудова мастацкага твора, узаемае размяшчэнне яго частак.

Кампаратывістыка (ад лац. *comparativus* — *параўнальны*) — раздзел мовазнаўства, які займаецца параўнальна-гістарычным вывучэннем роднасных моў.

Канатацыя (ад лац. *cum-con* — *разам*, *c + notare* — *адзначаць, абзначаць*) — дадатковыя семантычныя ці стылёвыя адценні, якія накладваюцца на асноўнае значэнне слова і служаць для выражэння эмацыянальна-экспрэсіўнай афарбоўкі, надаюць выказванню тон урачыстасці, натуральнасці, фамільярнасці і г. д.

Канец — 1) Градскі раён, раён якой-небудзь тэрытарыяльна-адміністрацыйнай адзінкі. 2) Адзін з бакоў гандлю і продажы. 3) Умоўная мера ў гандлі.

Каніцель — упрыгожанне скружанай залатою ці срэбнаю ніткаю.

Канон — 1) Сукупнасць цвёрда усталяваных правілаў, які вызначаюць нормы іканаграфіі, прапорцыі, кампазіцыі, малюнка, каларыта для дадзенага тыпа твораў. 2) Твор, які служыць узорам нормы.

Канон (ад грэч. «*правіла*», «*прадпісанне*») — 1) Царкоўнае правіла, устаў. 2) Хрысціянскія богаслужбовыя спевы. 3) Малобен, царкоўная служба, што здзяйсняецца напярэдадні свята; паніхіда. 4) Дзень, які папярэднічае святу, канун. 5) Ежа, пітво, зваранае да свята.

Кансерватар — абаронца, захавальнік спрадвечных традыцый, ладу жыцця, формы кіравання, праціўнік новазмяненняў.

Кансерватызм нацыянальны — ідэалагічны напрамак у грамадскай думцы, накіраваны на захаванне непарушнымі традыцыйных асноў грамадскага і палітычнага жыцця.

Канстытуцыя (ад лац. «*устаанаўленне*») — сукупнасць асноўных законаў дзяржавы, якія валодаюць вышэйшай юрыдычнай сілай. На стараславянскай мове слову «канстытуцыя» адпавядаў тэрмін устаў.

Кантрыбуцыя — дань, што бралася пераможцамі з паланёных народаў.

Кант — род побытавай шматгалоснай песні.

Кантата — буйны вакальна-інструментальны твор урачыстага характару, звычайна для салістаў, хора і аркестра.

Кантата — твор урачыстага характару, які ўхваляе пэўную радасную падзею ці героя.

Кантамінацыя (ад лац. *contaminatio* — *прывядзенне ў судакрананне; змяшэнне*) — утварэнне новага слова ці выразу шляхам скрыжавання, аб'яднання частак двух слоў ці выказаў, звязаных паміж сабою якімі-небудзь асацыяцыямі.

Кантраст — рэзка азначаная, супрацьлегласць рысаў, якасцей, уласцівасцей чалавечага характару, прадмета, з'яў: літаратурны сродак.

Кантраст — супрацьпастаўленне і ўзаемнае ўзмацненне дзвюх суадносных якасцей, важны выразны сродак пластычных мастацтваў.

Кантэкст — урывак літаратурнага твора, неабходны для азначэння сэнсу ўзятых з яго слоў.

Кантэкст (ад лац. *contextus* — *цесная сувязь, з'яднанне*) — 1) Закончаны ў сэнсавых адносінах адрэзак пісьмовай мовы (тэксту), які дае магчымасць дакладна ўстанавіць значэнне асобнага слова ці сказа, што ўваходзіць у яго склад. 2) Умовы ўжывання дадзенай моўнай адзінкі ў гутарковым працэсе камунікатыўных зносін.

Кантэкстуальны — залежны ад кантэксту, звязаны з кантэкстам.

Канфлікт — сутыкненне, якое пакладзена ў падмурак барацьбы дзеючых асоб у мастацкім творы.

Канцылена — невялікі твор апавядальнага характару, які выконваецца пад музыку.

Канцлер (з ням.) — вышэйшы прыдворны чын, адна з вышэйшых пасадаў, кіраўнік урада і выканаўчай улады ў некаторых краінах.

Канцона — твор, які усхваляе рымантычнае каханне.

Канцэптуальнае мастацтва, канцэптуалізм — напрамак у авангардызме, што ўзнік у 1960 г. Асаблівасці скападаюцца: у адмове ад увасабленняў, ідэі ў матэрыяле. Канцэптуальныя аб'екты існуюць у выглядзе накідаў, праектаў, тэкстаў; прадметам сузірання з'яўляецца форма ў думках. Найбольш уплывовае аб'яднанне — англійская група «Мастацтва — мова».

Канцэрт — твор для аднаго ці (радзей) некалькіх сольных інструментаў і аркестра, а таксама публічнае выкананне музычных твораў.

Карыкатура — жанр выяўленчага мастацтва, які выкарыстоўвае сродкі сатыры і гумару, гратэска, шаржа, мастацкай гіпербалы; выява, у якой камічны эфект ствараецца перабольшаннем і завастрэннем характэрных рысаў.

Катакомба — сістэма падземных збудаванняў штучнага ці натуральнага паходжання, якія служылі для рэлігійных абрадаў, пахаванняў, сховішчаў.

Кельцкія мовы — мовы, якія уваходзяць у інда-еўрапейскую сям'ю і ўтвараюць у яе складзе галіну з пэўнымі падгрупамі. Да кельцкай галіны моў адносяцца ірландская, шатландская, уэльская (валійская), брэтонская і мёртвая гальская і карнуольская.

Кірыліца — адна з першых азбук стараславянскай мовы (другой была глаголіца). Яна атрымала сваю назву ад імя Кірыла, прынятага візантыйскім місіянерам Канстанцінам Філасафам пры яго пастрыжэнні ў манахі. Кірыліца адрозніваецца ад глаголіцы больш простаі і акрэсленай формай літар. На аснове кірыліцы быў створаны сучасны беларускі алфавіт.

Кірыліца — адзін з славянскіх шрыфтоў, паводле адной версіі, створаны самім славянскім асветнікам Кірылам (каля 827—869 гг), паводле іншай — названы ў яго гонар. Кірылічны алфавіт быў створаны ў канцы IX ст. ці на пачатку X ст. на аснове грэчаскага і складаўся з 43 літар, якія мелі свае назвы. Кірыліца пакладзена ў аснову шэрагу славянскіх алфавітаў (рускага, украінскага, беларускага, балгарскага, сербскага і інш.), таксама многіх народаў былога СССР. Літары кірылічнага алфавіту да XVIII ст. выкарыстоўваліся для запісу лічбаў. Напрыклад И (у стараславянскай графіцы Й) адпавядала лічбе 8, а І — лічба 10, таму адпаведна ўзніклі назвы «И васьмярычнае» і «І дзесяцарычнае». З X ст. па XX ст. у кірыліцы адбыліся значныя змены: былі выключаны літары, якія не мелі ў жывой мове гукавога эквівалента. Вельмі хутка выйшлі з ужытку літары, запазычаныя са стараславянскай мовы, але не патрэбныя ва ўсходнеславянскіх: ётаваныя галосныя, s, ξ і ψ. Літара «ук ётаваны» набыла выгляд сучаснай літары Ю, юс малы ператварыўся ў сучасную літару Я. Напрыклад, у выніку апошняй рэформы графікі 1918 г. з мовы былі выключаны літары **ѡ, ѣ**; у канцы слоў пасля цвёрдых зычных перастаў пісацца «Ѣ». Некаторыя літары (**Ѣ і Ѥ**) згубілі гукавы эквівалент, але выкарыстоўваюцца для перадачы якасці гуча, які папярэднічае ім у слове. З'явіліся новыя літары (**Й, Э, Ё**).

Клабук — галоўны строй праваслаўных манахаў у выглядзе высокай цыліндрычнай формы з пакрывалам.

Класіцызм — стыль і накірунак у мастацтве XVII — пачатку XIX ст., які звярнуўся да антычнага мастацтва і мастацтва Высокага Адраджэння як да ўзора. Яму ўласцівыя ўраўнаважанасць, дакладнасць, пластычная яснасць і гарманічнасць. Буйнейшыя прадстаўнікі: у жывапісе —

Н.Пусэн, Ш. Лебрэн, К. Лорэн, Ж.Л. Давід, Ж.Д. Энгр, М.Т.Казлоўскі, Ф.Ф. Шчадрын, І.П. Мартас.

Класічная літаратура — узорная, найбольш каштоўная літаратура мінулага і сучаснасці.

Кніжная лексіка — лексіка, звязаная з кніжнымі стылямі мовы, ужываецца ў навуковай літаратуры, публіцыстычных творах, афіцыйна-дзелавых дакументах і г. д.

Кніжнік — 1) У Сярэднявеччы — знаўца Бібліі, тлумачальнік законаў і правілаў рэлігійна-духоўнага характару. 2) Мудрэц, вучоны. 3) Перапісчык, пісар.

Княжэнне — 1) Улада князя. 2) Вобласць, падуладная князю, княства. 3) Перыяд праўлення якога-небудзь князя. 4) Княжацкі тытул. **Вялікае княжэнне** — улада і тытул вялікага князя.

Князь — 1) Пры родавым ладзе — кіраўнік, старэйшына, уладар роду ці племяні. 2) У Сярэднявеччы — гаспадар, уласнік, землеўладалец. 3) Гасудар. Манархічны кіраўнік княства (удзела, зямлі) ў краінах Еўрапейскага і Афрыканскага рэгіёнаў. 4) У Наўгародскай і Пскоўскай рэспубліках — вайсковы начальнік, які абіраецца вечам у якасці наёмнага кіраўніка дружыны. 5) У імперыях Еўропы, пры сярэднявечных дварах ганаровае званне некаторых магнацкіх родаў, якое надаецца кіраўніком дзяржавы ці перадаецца ў спадчыну. Князёў іменавалі «сіяцельствам», германскіх — «светласцю». **Вялікі князь** — вярхоўны ўладар буйнога княства, у склад якога ўваходзілі больш дробныя адзінкі. Князь Кіеўскай Русі меў тытул кіеўскага, князь Вялікага княства Літоўскага насіў тытул гаспадара (як уладар Валахіі) і вялікага князя літоўскага. Да тытулаў рускіх князёў далучалася слова «князь». Усе члены імператарскіх сем'яў мелі сан князя і прынца.

Князі, акрамя вялікіх, існавалі і мясцовыя, удзельныя, кіраўнікі асобных княстваў, земляў, абласцей. Мясцовыя удзельныя князі знаходзіліся ў васальнай залежнасці ад Вялікага Князя і знаходзіліся ў яго на службе. **Адпісаць на Вялікага Князя** — канфіскаваць, адабраць зямлю ў маёмасць Вялікага Князя. **Ад'ехаць** — перайсці на службу ад аднаго князя да другога.

Княгіня — жонка ці ўдава вялікага ці удзельнага князя, а таксама ўплывовага магната (з XVII ст. — радавітага шляхціча), што меў тытул князя.

Княжна — дачка князя. **Вялікая княжна** — незамужняя дачка членаў імператарскага дому.

Княжаты — 1) Нашчадкі заможнага князя удзельных часоў; у XV—XVI стст. Сыны радавітага тытулаванага магната; з пачатку XVII ст. — уплывовага шляхціча, які меў тытул князя. 2) Заможныя князі некаторых еўрапейскіх краін.

Колер — 1) Уласцівасць матэрыяльных аб'ектаў выпраменьваць і адлюстроўваць светлавыя хвалі пэўнай часткі спектра. 2) Каляровы тон, які вызначае своеасаблівасць і прыроду кожнага дадзенага каляровага адцення разам са светласцю, яркасцю і насычанасцю колера.

Кормчая кніга — зборнік царкоўных і часткова грамадзянскіх законаў і правілаў.

Краўчы — ганаровая пасада і прыдворны чын з канца XV да пачатку XVIII ст., магнат, які загадваў царскім, калеўскім сталом. Абавязкі краўчага былі ў тым, каб падаваць стравы царю (каралю) і асобам яго сям'і і назіраць за стольнікамі і чашнікамі.

Крашаніны — усе каляровыя тканіны на землях усходніх славян.

Краязнаўства — дапаможная гістарычная дысцыпліна, якая ўключае сукупнасць ведаў пра пэўны край, вывучэнне яго прыроды, гісторыі, этнаграфіі, эканомікі, побыту, архітэктуры і г. д.

Крэмель (да XIV ст. — дзяцінец, горад) — ядро, цэнтральная частка ўсходнеславянскіх гарадоў, абнесеная крэпаснымі сценамі з вежамі; комплекс абарончых палацавых і царкоўных збудаванняў; вызначае планіроўку і сілуэт горада.

Крэмель — унутраная гарадская крэпасць у старажытных усходнеславянскіх гарадах.

Крэпасць — 1) Умацаваны пункт, падрыхтаваны да кругавой абароны і доўгага змагання ва ўмовах асады. 2) Акт, абавязак, дакумент пра куплю і продаж нерухомай маёмасці.

Крыніца — прадмет, які нясе ў сабе звесткі аб мінулым. Крыніцы: пісьмовыя, археалагічныя, этнаграфічныя, геаграфічныя, лінгвістычныя і інш.

Крыніца пісьмовая — дакумент, на аснове якога будуецца гістарычнае даследаванне.

Крыніцазнаўства — спецыяльная гістарычная дысцыпліна, якая распрацоўвае метады вывучэння і выкарыстання гістарычных крыніц, у асноўным пісьмовых.

Крытычны рэалізм — напрамак у мастацтве Еўропы і Амерыкі, што ўзнік у сярэдзіне XIX ст., арыентаваны на непасрэднае адлюстраванне паўсядзённага жыцця людзей. Буйнейшыя прадстаўнікі: А. Дам'е, П. Гаварні, Г. Курбэ, Ж. Ф. Міле, К. Менье, А. Менцаль, М. Мункачы.

Куколь — галаўны строй манаха ў выглядзе капюшона.

Кульмінацыя — эпізод літаратурнага твора, у якім канфлікт дасягае крытычнай кропкі свайго развіцця.

Культура мовы — 1) Раздзел філалагічнай навукі, якая вывучае моўную культуру грамадства ў пэўную эпоху (пункт погляду аб'ектыўна-гістарычны) і ўстанаўлівае на навуковай аснове правілы карыстання мовай як асноўным сродкам зносін людзей, сродкам фарміравання і выражэння думак (пункт погляду нарматыўна-рэгулюючы). Супастаўленне розных форм вуснай і пісьмовай мовы, раскрыццё норм літаратурнай мовы на ўсіх узроўнях моўнай сістэмы (вымаўляльны бок, лексіка-фразеалагічны матэрыял, граматычныя канструкцыі) дазваляе не толькі выяўляць тэндэнцыі яе развіцця, але і аказвае ўздзеянне на гэты працэс, спрыяе рэальнаму ўвасабленню ў моўнай практыцы норм літаратурнай мовы, праводзіць мэтанакіраваную моўную палітыку. 2) Нарматыўнасць мовы, яе адпаведнасць паграбаванням, што прад'яўляюцца да мовы ў дадзеным моўным калектыве ў пэўны гістарычны перыяд, захаванне нормаў вымаўлення, націску, словаўжывання, формаўтварэння, пабудовы словазлучэнняў і сказаў. Нарматыў мовы ўключае ў сябе таксама такія якасці, як дакладнасць, зразумеласць, чысціня. Крытэрыў дакладнасці мовы — яе адпаведнасць думкам прамоўцы ці пісьменніка, правільны адбор моўных сродкаў для адэкватнага выражэння зместу выказвання. Крытэрыў зразумеласці мовы — яе даходлівасць і зразумеласць тым, каму яна адрасавана. Крытэрыў чысціні мовы — яе незасмечанасць пазалітаратурнымі элементамі (дыялектнымі словамі, прастамоўнай лексікай, вузкапрафесійнымі выразамі), дарэчнасць выкарыстання пэўных сродкаў у канкрэтнай сітуацыі моўных зносін, захаванне «пачуцця сувярэннасці і адпаведнасці» (А. С. Пушкін). У шырокім сэнсе слова культурнай з'яўляецца мова, якой ўласцівы

не толькі названья вышэй якасці, а таксама багацце слоўніка, разнастайнасць граматычных канструкцый, мастацкая выразнасць, лагічная сувярнасць. Натуральнае патрабаванне да мовы ў яе пісьмовым афармленні — захаванне норм арфаграфіі і пунктуацыі.

Купал — прасторавае пакрыццё будынка ў форме сегмента шара, парабалоіда.

Курган — высокі насып над старажытнай магілай.

Курсіў (ад лац. *cursiva litera* — *скоранік*) — малонак друкарскага шрыфта, блізкі ад рукапіснага, які выкарыстоўваецца для выдзялення часткі друкаванага тэксту з асноўнага тэксту, набранага звычайным шрыфтам.

Кцітар (грэч. — *будаўнік*) — чалавек, які прадставіў неабходныя сродкі на адбудову храма ці яго рамонт, таксама забяспечыў яго неабходнымі прыналежнасцямі і ўпрыгожваннямі.

Лагічны выказнік (лагічны прэдыкат) — сэнсавы выказнік, г. зн. інфармацыя ў сказе пра каго-небудзь, можа выражацца: а) усёй групай выказніка: Канваліі і ружы таялі ў празрыстым тумане вакол нашай лодкі. Лагічны выказнік: «таялі ў празрыстым тумане вакол нашай лодкі»; б) формай слова, якая з пункту погляду сінтаксічнага выконвае іншую функцыю. У сказе: Да маці прыехаў — суб'ект выказвання «прыехаў», прэдыкат (сугнасць паведамлення) «да маці».

Лагічны дзейнік (лагічны суб'ект) — тое, пра што гаворыцца ў сказе. У адрозненні ад граматычнага дзейніка, г. зн. дзейніка ва ўласным сэнсе слова лагічны дзейнік можа выражацца: а) усім складам (групай) дзейніка, бо логіка не адрознівае залежных членаў (у складзе меркавання маюцца толькі суб'ект, прэдыкат і звязка). У сказе:

Праз хвіліну высокая жанчына ў блакітнай шляпцы ўвайшла ў пакой. Лагічным дзейнікам з'яўляецца весь выраз «праз хвіліну высокая жанчына ў блакітнай шляпцы»; б) словам у форме ўскоснага склона: «Чаму мне так цяжка». Лагічным дзейнікам з'яўляецца займеннік «мне», у давальным склоне, бо ў сказе гаворка ідзе пра «мяне».

Лагічны націск — выдзяленне пры вымаўленні аднаго са слоў сказа для ўзмацнення яго сэнсавай вагі.

Ландшафтная архітэктура — мастацтва гарманічна спалучаць натуральны ландшафт з асвоенымі тэрыторыямі, населенымі пунктамі, архітэктурнымі збудаваннямі і комплексамі.

Ласкальныя імёны — назоўнікі, якія маюць у сваім складзе суфікс, што надае слову экспрэсіўнае адценне ласкальнасці, пяшчотнага пачуцця.

Лаўра — значны мужчынскі манастыр, асяродак асветы і духоўнасці, падначалены непасрэдна вышэйшай царкоўнай уладзе.

Лаўра — буйны, важны па сваім становішчы манастыр. Лаўра Троіца-Сергіева (у Сергіевым Пасадзе), Кіева-Пячэрская (у Кіеве), Аляксандра-Неўская (у Санкт-Пецярбурзе), Жыровіцкая (у в. Жыровічы, ля Слоніма) і г. д.

Лацінізм (ад лац. *latinus* — лацінскі) — слова ці выраз, запазычаныя з лацінскай мовы, якія ўспрымаюцца як чужародны элемент.

Легенда — у фальклоры вуснае, народнае апавяданне, у падмурак якога пакладзена цудадзейнае здарэнне ці вобраз.

Лексема (ад грэч. *lexis* — слова, выраз) — 1) Слоўная адзінка, якая разглядаецца ва ўсёй сукупнасці сваіх

суадносных і ўзаемазвязаных форм і значэнняў; 2) Слова як структурны элемент мовы.

Лексіка (ад грэч. *lexikos* — слоўны, слоўнікавы) — 1) Слоўнікавы склад мовы. 2) Сукупнасць слоў, звязаных са сферай іх выкарыстання. Лексіка гутарковай мовы. Размоўна-побытавая лексіка. Лексіка кніжна-пісьмовай мовы. Грамадска-публіцыстычная лексіка. Навуковая лексіка. Тэрміналагічная лексіка. Дыялектная лексіка. Прафесійная лексіка. Экзатычная лексіка. Актыўная лексіка. Пасіўная лексіка. Састарэлая (архаічная) лексіка. 3) Сукупнасць слоў, звязанная з іх паходжаннем. Кандовая лексіка. Усходнеславянская лексіка. Запазычаная лексіка. Інтэрнацыянальная лексіка. 4) Адзін са стылёвых пластоў у слоўнікавым складзе. Нейтральная лексіка. Эмацыянальная лексіка. Экспрэсіўная лексіка. Узвышаная лексіка. Паэтычная лексіка.

Лексікаграфія (ад грэч. *lexikon* — слоўнік + *graphō* — пішу) — 1) Раздзел мовазнаўства, які займаецца пытаннямі складання слоўнікаў і іх вывучэння. 2) Збіранне слоў якой-небудзь мовы, сістэматызацыя і іх выданне ў выглядзе слоўнікаў. 3) Сукупнасць слоўнікаў агульнага ці спецыяльнага тыпу.

Лексікалогія (ад грэч. *lexikos* — слоўны + *logos* — вучэнне) — раздзел мовазнаўства, які займаецца вывучэннем слоўнага складу мовы. **Лексікалогія гістарычная** — лексікалогія, якая вывучае слоўны склад мовы ў яе развіцці (дыяхранічным аспекце). **Лексікалогія апісальная** — лексікалогія, якая займаецца пытаннямі значэння слоў, іх стылёвай характарыстыкай, аб'ёмам і структурай слоўнага складу ў сінхронным плане.

Лексікон — 1) Тое, што і слоўнік (у састарэлым значэнні). «Лексікон славенароскі» Памвы Бярынды. 2) За-

пас слоў, часцей у дачыненні да жаргонаў. Модны лексікон. У многіх вучняў бедны лексікон.

Лексічнае значэнне слова — змест слова, г. зн. сувязь, якая ўсталёўваецца паміж нашым мысленнем, гукавым комплексам і прадметам ці з'явай рэальнасці, якія абазначаныя гэтым комплексам гукаў. Носьбітам лексічнага значэння з'яўляецца аснова слова.

Лета — ва ўсходніх славян абазначэнне года.

Летазлічэнне — сістэма вызначэння датаў і адрэзкаў часу адносна гістарычнай храналогіі, якая вядзе адлік ад якой-небудзь падзеі ці моманта. Ва ўсходніх славян была прынята візантыйская сістэма летазлічэння. Да XV ст. год пачынаецца ў сакавіку, згодна славянскай традыцыі, потым — у верасні. Дата ад сатварэння свету пры адыманні 5508 гадоў дае дату ад Нараджэння Хрыстовага.

Летапіс (з грэч. «хранограф») — у сярэднявечных усходніх славян пагадовы запіс гістарычных падзей, якія адбываюцца ў краіне, горадзе, мясцовасці.

Летапісанне — 1) Складанне летапісаў. 2) Сукупнасць летапісаў, складзеных у пэўны перыяд, у пэўным месцы. 3) Тое ж, што і летапіс.

Лібералізм — ідэалагічны і грамадска-палітычны рух, які адстойвае волю, вольнадумства, права прыватнай уласнасці.

Лігатура (сярэднявечналатін. — *ligatura* ад лац. *ligare* — *звязаць*) — літара, утвораная ад спалучэння элементаў дзвюх літар.

Лінгвістыка (франц. *linguistique* ад лац. *lingua* — *мова*) — навука аб мове.

Лінгвістычная геаграфія — раздзел дыялекталогіі, які вывучае тэрытарыяльнае размеркаванне дыялектных з’яў.

Лінгвістычная стылістыка — вучэнне аб стылях (відах, тыпах) мовы, якія вызначаюцца ўмовамі, сітуацыяй, мэтамі гаворкі і адрозніваюцца ўжытымі ў іх моўнымі сродкамі і ступенню іх выкарыстання. Задачы лінгвістычнай стылістыкі заключаюцца ў вытлумачэнні спецыфікі кожнага са стыляў, іх размежаванні, устанаўленні ўмоў функцыянавання і ўзаемадзеяння паміж імі.

Лінгвістычны эксперымент — праверка ўмоў функцыянавання таго ці іншага моўнага элемента для вытлумачэння яго характэрных асаблівасцей, межаў магчымага ўжывання, аптымальных варыянтаў выкарыстання. «Такім чынам, у мовазнаўства ўводзіцца прынцып эксперымента. Дапусціўшы якое-небудзь меркаванне аб сэнсе таго ці іншага слова, той ці іншай формы, тым ці іншым правіле слова — ці формаўтварэння і г. д., трэба паспрабаваць, ці магчыма сказаць шэраг разнастайных фраз (які можна бясконца множыць), прымяніўшы гэтае правіла. Станоўчы вынік пацвярджае правільнасць пастулата... Але асабліва павучальныя адмоўныя вынікі: яны указваюць ці на недакладнасць пастуляванага правіла, ці на неабходнасць нейкіх абмежаванняў, ці на тое, што правіла больш няма, а ёсць толькі факты слоўніка і г. д.» (Л. В. Шчэрба). Неабходнасць выкарыстання лінгвістычнага эксперымента, асабліва ў галіне стылістыкі, адзначалі Л. В. Шчэрба, А. М. Пяшкоўскі, А. Н. Гвоздзеў.

Ліраэпіка — адзін з чагтырох родаў літаратуры, у творах якога мастацкі свет чытач назірае і ацэньвае з боку як сюжэтнае апавяданне, але адначасова падзеі і персанажы атрымліваюць эмацыянальную ацэнку апавядальніка.

Лірыка — адзін з чатырох родаў літаратуры, які адлюстроўвае жыццё праз асабістыя перажыванні чалавека, яго пачуцці і думкі. Віды лірыкі: песня, элегія, ода, дума, пасланне, мадрыгал, стансы, эклога, эпіграма, эпітафія.

Лірычны верш (у прозе) — від мастацкай літаратуры, які эмацыянальна і паэтычна адлюстроўвае пачуццё аўтара.

Літаратурная мова — нармалізаваная мова, якая абслугоўвае разнастайныя культурныя патрэбы народа, мову мастацкай літаратуры, публіцыстычных твораў, перыядычнага друку, радыё, тэатра, навукі, дзяржаўных устаноў, школы і г. д.

«Падзел мовы на літаратурную і народную значыць толькі тое, што мы маем, так бы мовіць, «сырую» мову і апрацаваную майстрамі» (Горкі). Унармаванасць літаратурнай мовы заключаецца ў тым, што склад слоўніка ў ім адабраны з агульнага лексічнага багацця агульнанароднай мовы, значэнне і ўжыванне слоў, вымаўленне і правапісанне іх рэгламентаваны, форма — і словаўтварэнне падпарадкоўваюцца агульнапрынятым узорам. Літаратурная мова супрацьпастаўляецца дыялектам, прастоמוўю, жаргонам. У залежнасці ад мэтаў і ўмоў зносін у літаратурнай мове вылучаюць асобныя стылёвыя віды (стылі). Літаратурная мова мае дзве формы — вусную і пісьмовую.

Беларуская літаратурная мова ў працэсе свайго складвання зазнала ўплыў розных груп дыялектаў. У перыяд фарміравання старабеларускага пісьменства разнастайныя грамадскія і культурныя патрэбы народа стала абслугоўваць літаратурна апрацаваная мова, заснаваная на лепшых здабытках кожнага з дыялектаў. Пісьмовыя помнікі сведчаць аб багацці яго лексікі, гнуткай для таго часу сістэме граматычных і стылёвых правілаў, аб разнастай-

насці выкарыстаных выяўленчых сродках. Вядомую ролю ў станаўленні моўнай структуры адыграла стараславянская мова старабеларускай рэдакцыі. Безумоўна, у гісторыі станаўлення новай беларускай літаратурнай мовы гэты ўплыў прысутнічаў праз кондавыя дыялектызмы, фактычна сыйшоўшыя ў побытавую сферу царкоўнаславянзізмы. У «залаты век» еўрапейскай і агульнаславянскай вядомасці, калі старабеларуская мова побач са старачэшскай лічылася мовай еўрапейскага этыкету, мова не толькі ўзбагачала лексіку і граматычны строй суседзяў, але і ўласную праз шматбаковыя эканамічныя, палітычныя, культурныя сувязі з іншымі народамі, што тлумачылася знаходжаннем беларускіх зямель і ВКЛ (дзяржавы ў якой старабеларуская мова была афіцыйнай) у цэнтры Еўропы, на памежжы Усходу і Захаду.

Лігота — вобразны выраз, у якім змяшчаецца празмернае памяншэнне памераў, вагі і значэння нейкага прадмета, з’явы.

Ліцэй (з грэч.) — аднафакультэтная сярэдняя і вышэйшая навучальная ўстанова універсітэцкага тыпу, створаная для падрыхтоўкі вышэйшага чынавенства.

Лубок — род графічнага мастацтва, малюнкi, надрукаваныя з доскаў. Адрозніваўся лаканізмам выявы, прастай кампазіцыяй. З XVII ст. — народныя малюнкi, што змяшчаліся на асобных лістах з адпаведным тлумачальным тэкстам.

Магістр (ад лац. *magister* — кіраўнік, настаўнік) — у Расійскай імперыі да 1917 г. і ў шэрагу краін — другая акадэмічная ступень, якая надаецца асобам, што скончылі універсітэт і прыроўненае да яго ВНУ і маюць ступень бакалаўра, прайшлі дадатковы курс на працягу 1—2 гадоў, здалі спецыяльны экзамен і абаранілі дысертацыю.

Магістр — 1) Вучоная ступень у вышэйшай школе, а таксама асоба, што мае гэтую ступень. 2) Тытул кіраўні-ка сярэднявечнага манашаскага ці рыцарскага ордэна.

Магістрат — орган выбарнага гарадскога кіравання, які займаўся судова-адміністрацыйнымі і падатковымі справамі. Галоўны магістрат займаўся забеспячэннем кіраўніцтва выбарамі, выдаваў уставы і інструкцыі, спрыяў выкананню адміністрацыйна-паліцэйскіх і судовых функцый, аховай саслоўных прывілеяў гараджан, абаронай гандляроў і рамеснікаў ад крыўдаў і уціску, садзейнічаў развіццю рамёстваў і гандлю. Члены галоўнага магістрата (бургамістры, ратманы) прызначаліся царом (каралём). З XVIII ст. замест бургамістраў прызначаліся гарадавыя. Бургамістры і ратманы абіраліся двума гільдыямі «рэгулярных» гараджан («грамадзянамі першаартыкулынымі, добрымі, пажытачнымі і разумнымі»). Ніжэйшы склад гарадскога насельніцтва з наёмных і чорнарабочых абіраў сваіх старастаў і дзесяцкіх, якія павінны былі адстойваць іх інтэрэсы. Крымінальны і грамадзянскі суды, паліцэйскія, фінансавыя, гаспадарскія справы, казённыя зборы, гільдыі, цэхі знаходзіліся ў падпарадкаванні магістрату. Магістраты размяшчаліся ў ратушах.

Магнат (ад ср.-лац. *magnatus* — *заможны, выбітны, знакаміты чалавек*) — а) буйны феадал; б) прадстаўнік буйнога прамысловага і фінансавога капітала.

Мадальнасць — граматыка-семантычная катэгорыя, якая выражае адносіны прамоўцы да выказвання, яго ацэнку адносінаў паведамлення да аб'ектыўнай рэальнасці. Змест паведамлення можа мысліцца як рэальны ці нерэальны, магчымы ці немагчымы, неабходнае ці вераемае, пажаданае ці непажаданае і г. д. Мадальныя значэнні разам са значэннямі часу і асобы ўтвараюць катэгорыю прэдыкацыйнасці. Мадальнасць выражаецца граматычнымі і

лексичними сродками (формами ладоу, мадальними словами і часціцями, інтанацыяй).

Мадальнасць аб'ектыўная — выражэнне адносін паведамлення да рэчаіснасці (рэальнасць ці нерэальнасць, магчымасць ці немагчымасць, неабходнасць ці вераемнасць і г. д.). Граматычнымі сродкамі выражэння аб'ектыўнай мадальнасці з'яўляюцца катэгорыі ладу, часу, розныя тыпы інтанацыі (інтанацыя паведамлення, інтанацыя пытання) і інш.

Мадальнасць суб'ектыўная — выражэнне адносін асобы прамоўцы да паведамлення (упэўненасць ці няўпэўненасць, згода ці нязгода, экспрэсіўная ацэнка). У складзе сказа іх сінтаксічныя функцыі: а) ужыванне ў ролі слова-сказа, часцей у дыялагічнай мове. — Вы набудзеце гэтую спадніцу? — Безумоўна. б) ужыванне ў якасці ўводнага слова з мадальным значэннем. Вам да мяне, напэўна, спраў няма.

Да ліку мадальных не адносяцца: а) уводныя словы, якія выражаюць эмацыянальныя адносіны да фактаў рэчаіснасці (на жаль, на шчасце, да здзіўлення, як не сумна і г. д.); б) словы са значэннем удакладнення, тлумачэння, абмежавання (у прыватнасці, дарэчы і г. д.); в) словы, якія ўказваюць на сувязь думак, парадак іх выкладання, спосаб афармлення, блізкія па функцыі на злучнікаў): папершае, нарэшце, насупраць, наадварот, словам, так бы мовіць і г. д. Модныя сродкі выражэння суб'ектыўнай мадальнасці — парадак слоў, інтанацыя (вokлічы, радасць, сум, жаль, здзіўленне, упэўненасць, іронія і г. д.), лексічныя паўторы, мадальныя словы і часціцы, выклічнікі, уводныя словы і словазлучэнні, уводныя сказы.

Мадальныя дзеясловы — дзеясловы са значэннем магчымасці, павіннасці, жадання, г. зн. дзеясловы, якія

выражаюць адносіны гаворачага да зместу выказвання: магчы, імкнуща, жадаць, спадзявацца і г. д.

Мадальныя словы — лексіка-граматычны разрад слоў, пры дапамозе якіх гаворачы ацэньвае сваё выказванне ў цэлым ці асобныя яго часткі з пункту погляду іх адносін да аб'ектыўнай рэчаіснасці. Мадальныя словы выражаюць: а) лагічную ацэнку выказвання, рэальнасць паведамлення: сапраўды, безумоўна, бяспрэчна, відавочна і г. д.; б) магчымасць, вераемнасць паведамлення, меркаванні, сумненні ў яго дакладнасці: відаць, здаецца, напэўна і г. д. Мадальныя словы пазбаўлены намінацыйнай функцыі, яны не з'яўляюцца членамі сказа і граматычна не звязаны са словамі.

Мадонна (ад іт. *Madonna* — *Mia donna* — мая ўладычыца, панна, гаспажа) — назва ў каталіцкай традыцыі Багародзіцы, а таксама выявы Прачыстай у жывапісе ці скульптуры.

Мадрыгал — лірычны твор жартаўліва-кампліментарнага ці кахальнага зместу.

Мадэль (з франц. *modèle* ад італ. *modello* — узор) — схема ці ўзор якой-небудзь моўнай адзінкі, якія паказваюць паслядоўнасць размяшчэння састаўных частак. Мадэль сказа. Мадэль словазлучэння.

Мадэрн — стыль у Еўропе і Амерыцы канца XIX — пачатку XX ст. (іншыя назвы — ар нуво, югендстыль, сецэсіён, ліберці, мадэрнізм). Непадзельнасць жанраў і відаў мастацтва ў межах мадэрна прыводзіла да адноснай несамастойнасці жывапіса, графікі і скульптуры, да адраджэння тыпа мастака-універсала. Жывапісу мадэрнізма ўласцівы арнаментальнасць з уключэннем у тканіну твора ілюзіяністычных і натуралістычных дэталей. Скульп-

птура мадэрнізма вылучаецца працягласцю формаў і вычварнасцю сілуэта. Асаблівае распаўсюджанне атрымалі кніжная і часопісная графіка. У стылі мадэрн працавалі ўдзельнікі групы «Набі», «Свет мастацтва» і інш. Буйнейшыя прадстаўнікі: М. Дэні, П. Бонар, Э. Вюйар, П. Серузэ, Г. Кпіт, М.А.Урубель, В. М. Васняцоў, К. А. Каровін, Э. Мунк, Ф. Ходлер.

Мажор (ад франц. *major* — *вялікі, im. maggiore* > лат. *major* — *значны*) — 1) Муз. лад, акорд якога мае бадзёрую, жыццядасную афарбоўку (супрацьпаст. мінор); 2) Перан. бадзёры, жыццядасны настрой.

Мажарыгарны (ад фрац. *majoritaire* < *majorite* — *большасць* < лац. *major* — *буйны, большы*) — той, хто адносіцца да большасці, засноўваецца на большасці; мажарыгарная выбарчая сістэма — сістэма выбарчага права, пры якой абраным лічыцца кандыдат, хто атрымаў большасць галасоў.

Майоліка (ад лац. *maiolica* < *Majolica*) — мастацкая кераміка з каляровай гліны, пакрытая непразрыстай глазур'ю; мастацкія вырабы, прыгатаваныя такім кшталтам.

Мальорка (Майорка) — назва вострава.

Майарат — парадак наследавання, пры якім усе зямельныя ўладанні пераходзяць да старэйшага сына ці старэйшага ў родзе, а не дзеляцца паміж нашчадкамі, як і само ўладанне, на якое распаўсюджваецца гэткае права.

Майстэрства мастацкае — здольнасць пісьменніка перадаваць у мастацкіх вобразах праўду жыцця.

Маналог (ад грэч. *monologos* з *monos* — адзін + *logos* — мова) — форма мовы, пры якой гаворачы звяртаецца да самога сябе і не разлічвае на слоўную рэакцыю іншай асобы. Маналагічная мова, у адрозненне ад дыялагічнай,

характарызуеца сваёй разгорнутасцю, што звязана з імкненнем шырока ахапіць тэматычны змест выказвання, наяўнасцю развітых канструкцый, граматычным іх афармленнем.

Манарх (ад грэч. «адзін кіраўнік», «уладар») спадчыны (радзей — выбраны) адзінаўладны кіраўнік дзяржавы (цар, кароль, імператар і г. д.).

Манархія (ад грэч. «адзінаўладдзе», «адзінадзяржаўе») — форма дзяржаўнага кіравання, пры якой вярхоўная ўлада (поўнасцю ці часткова) засяроджана ў руках адзінаасобнага кіраўніка дзяржавы — манарха.

Манархія саслоўна-прадстаўнічая — форма дзяржаўнага кіравання, якая прадугледжвае ўдзел прадстаўнікоў розных саслоўяў. Яна існавала ў форме Земскіх Сабораў, Дзяржаўнай Думы ці парламента.

Манархізм — палітычны напрамак, які прызнае манархію адзіна эфектыўнай формай улады ў дзяржаве.

Манасемія (ад грэч. *monos* — адзін + *sēma* — знак) — адназначнасць.

Манастыр (ад грэч. «места адзіноты і засяроджанаści») — 1) Абіцель, агульнажыхарства браціі і сёстраў, манахаў і манахінь, інакаў. Рэлігійная абшчына манахаў і манахінь, якая ўяўляе сабой царкоўна — гаспадарчую арганізацыю, што валодае землямі і маёмасцю. 2) Царква, жылыя памяшканні і тэрыторыя, якія належаць такой абшчыне. Лаўра — буйны, важны, самы ўплывовы манастыр.

Манах (ад грэч. «засяроджаны», «на адзіноце») — член рэлігійнай абшчыны, які жыве ў манастыры, прыняў пострыг і даў зарок весці аскетычны лад існавання ў адпаведнасці з патрабаваннямі царкоўнага і манастыр-

скага устава. Манахамі, пастрыжэнікамі ў ангельскі вобраз, называлі чарняцоў, якія жывуць у бязлюдных месцах на адзіноце.

Манашаства праваслаўнае — асаблівае служэнне Богу, заснаванае на адрачэнні ад усяго зямнога, на ўтаймаванні плоці і развіцці духу. Праваслаўная манашаская традыцыя мае чатыры ступені манаштва, аднолькавыя для мужчын і жанчын. Першая з іх — паслушнік, кандыдат ў манашаскае жыццё: ён жыве ў манастыры пад кіраўніцтвам духоўнага айца. Другая — расафорнае пастрыжэнне, якое азначае, што асоба прынята ў манастырскую абшчыну і мае права насіць манашаскае адзенне, расу, але яна не канчаткова ўведзена ў манашаскае жыццё. Трэцяя — малая схіма. Такі чарнец прызнаецца сапраўдным манахам: атрымлівае новае імя, носіць схіму. Абавязковымі часткамі адзення манахаў былі кабук і мантыя. Ён абавязваўся заставацца ў манашаскай абшчыне, мець поўнае паслушэнства свайму духоўнаму айцу і ігумену (кіраўнік манастыра). Чацвёртая, найвышэйшая ступень манаштва — вялікая схіма, якая патрабуе строгага выканання манашаскіх ідэалаў, дасягаецца засяроджанай адзінотай, бесперапыннай малітвай і сузіравальным розумазрокам. Манах атрымлівае новае імя і апранае новыя строі — вялікую схіму.

Існуюць тры формы манастырскага жыцця: агульнажыхарства (усе манахі працуюць і валодаюць усім разам), асобнажыхарства (манахі моляцца разам, але ядуць і працуюць паасобку) і пустыннажыхарства (манахі — пустэльнікі жывуць у поўнай адзіноце ў пустынях ці ў затворы (вышэйшая форма — стоўп).

Першасную стадыю раннехрысціянскага манаштва на адзіноце ў скітах, пустынях, на адзіноце вялі анахарэты. Манахаў на ўсходнеславянскіх землях іменавалі нось-

бітамі ангельскага вобраза, схімнікаў і пустэльнікаў — носьбітамі ангельскага вобраза вялікага. Наступнай стадыяй развіцця інацкай сістэмы стала келіётства, калі ў адной келлі пражывала некалькі асобаў пад кіраўніцтвам вопытнага ў справах веры старца. Звычайна на ўсходнеславянскіх землях былі манастыры з агульнажыхарскім укладам (кіновіі, ад грэч. «агульны», «жыццё»). Такім уставам карыстаўся ў XI ст. прэпадобны Феадосій Пячэрскі.

Настаяцель ці ігумен кіновіі называўся кінавіярхам. Некаторыя манастыры размяшчаліся ў пячорах, як напрыклад Кіева-Пячэрская Лаўра. Устаў скітскага жыхарства вызначаўся большай строгасцю і аскетызмам, чым у кіновіі. Скітом імянавалася манашаская супольнасць некалькіх келляў на пэўнай тэрыторыі пад назіраннем і кіраўніцтвам аввы (настаяцеля ці духоўнага айца). Духоўным жыццём манахаў кіравалі магутныя духоўныя аўтарытэты, старцы.

Мангольскія мовы (мангольская сем'я моў) — халха-мангольская, бурат-мангольская, калмыцкая і інш.

Манера (фр. *manière*) — 1) прыём, спосаб якогасьці вырабу; 2) сукупнасць адметных рысаў творчасці якогасьці мастака ці пісьменніка, ягоны стыль; 3) манеры — спосаб трымаць сябе, знешнія формы паводзін.

Мансарда — гарышчанскае памяшканне пад дзвюхскатавай со зломам страхой, якое дае дадатковую жылую плошчу.

Манументальнасць — якасць твораў мастацтва, якая дасягаецца высокай ступенню мастацкага абагульнення, што надае ім веліч, грамадзянскую значнасць.

Манція — частка манашаскіх строяў, шырокая верхняя адзежа без рукавоў.

Маньерызм (ад *im manierismo* літ. *вычварнасць, манернасць*) — накірунак у заходнееўрапейскім мастацтве XVI ст., люстра крызісу гуманітарнай культуры Адраджэння; прапанаваў у якасці дамінуючага палажэнне пра ўнутраную ідэю як аснову мастацкага вобраза; знешняе яе ўвасабленне — сума пэўных стылёвых прыёмаў — («чароўная манера»). У стылёвую сістэму маньерызму ўваходзяць антыкласічныя пачаткі (выцягнутасць прапорцый, нацыянальнасць прасторавых і калеровых адносін, змеявідны рытм руху, каналізацыя складаных формулаў руху, запазычаных у Рафаэля і Мікеланджала. Характэрныя рысы творчасці маньерыстаў — суб'ектывізм, ускладнёнасць, напружанасць, часам вычурнасць вобразаў, манерная вытанчанасць формы.

Маралітэ (фр. *moralite*, ад лат. *moralis*) — дыдактычная алегарычная драма XV—XVI стагоддзяў. Героі маралітэ — сімвалы, правобразы станоўчага і адмоўнага ў душы чалавека, дабротаў і заганаў. Гэтыя рэлігійныя па змесце творы вызначаліся свецкай формай. У адрозненні ад містэрыі і міракля, маралітэ цікавілася рэальным жыццём. Маралітэ, па сутнасці, апрацаваныя заходнееўрапейскія фальклорныя творы літаратурнага паходжання, шмат у чым тоесныя жанру лірніцкіх песень на ўсходнеславянскай вусна-паэтычнай творчасці. Многія вобразы сусветнай літаратуры маюць сваімі вытокамі фігуры маралітэ. Персанажы маралітэ, як і іншыя героі заходнееўрапейскага фальклору, вызначаюцца глыбінным сімвалізмам і зададзенасцю характараў, алегарычных паралеляў і перыптый у развіцці сюжэтнага дзеяння.

Маралітэ — жанр заходнееўрапейскага тэатра XV—XVI стст., дыдактычная алегарычная драма, персанажы якой увасаблялі розныя даброты і заганы.

Марганатычны шлюб — няроўны, афіцыйна не прызнаны шлюб, пры якім адзін з супругаў не карыстаецца саслоўнымі прывілеямі іншага. Дзеці, народжаныя пры такім шлюбе, таксама не карыстаюцца прывілеямі бацькоў.

Маркіраваны (ад франц. *marquer* — *адзначаць*) — той, які мае станоўчае моўнае выражэнне (фаналагічнае, граматычнае) і характарызуецца наяўнасцю карэлятыўнай прыкметы. Так, лабіялізаваныя галосныя з'яўляюцца маркіраванымі, бо маюць дадатковую прыкмету агублення, у параўнанні з нелабіялізаванымі, пазбаўленымі гэтай прыкметы (немаркіраванымі). Месны склон, які заўсёды ўжываецца з прыназоўнікам, з'яўляецца маркіраваным у супастаўленні са склонам назоўным, які заўсёды без прыназоўнікаў (немаркіраваны). Закончанае трыванне, якое змяшчае ў сабе ўнутраную мяжу дзеяння, з'яўляецца маркіраваным у супастаўленні з незакончаным трываннем, пазбаўленым гэтага значэння (немаркіраваным).

Марціралог (сярэднегерманскае *martyrologos* < герман. *martyros* — *мучанік* + *logos* — *слова*) — 1) зборнік апавяданняў аб хрысціянскіх мучаніках — від царкоўнай літаратуры, распаўсюджанай у Сярэднявеччы; 2) перан. пералік замучаных, пацярпелых, а таксама апавяданне ад перанесеных кімсьці пакутах.

Марфема (ад грэч. *morphē* — *форма*) — значымая частка слова, далей недзялімая. Марфемы карнявыя: 1) невытворная аснова (корань) і 2) афіксод.

Марфема сінтаксічная — канчатак слова.

Марфемы службовыя (афіксы): 1) прыназоўнік, 2) суфікс, 3) канчатак і 4) злучальная галосная.

Мяккасць зычных — якасць зычных, абумоўленая наяўнасцю дадатковай сярэдненёбнай (йотавай) сертыку-

ляцыі, якая спалучаецца з асноўнай артыкуляцыяй, зычных, што резка узмацняе характэрныя тоны і шумы.

Марш — музычны твор, з памяркоўным тэмпам, дакладным рытмам, які суправаджае калектыўнае шэсце.

Масавая камунікацыя — выключна шырокая па сферы распраўсюджвання і разгортвання у сінхронным разрэзе моўная з’ява, якая ахоплівае сваім зместам самыя разнастайныя галіны жыцця, зброяй такой камунікацыі з’яўляюцца прэса, радыё, гукавое кіно, тэлебачанне.

«**Масква — трэці Рым**» — ідэя пскоўскага манаха Філафея (першая палова XVI ст.), выказаная ім у пасланні Васілю III. Чарнец выказваў перакананне, што «Богамабраная Святая Русь» будзе цэнтрам хрысціянства да сканчэння свету. Першы Рым паў з-за ерасяў, «другі Рым» (Візантыя) — з-за уніі з каталіцтвам. Манах пісаў «Два Рыма палі, трэці стаіць, а чацвёртаму не быць». Ідэалогія пераемнасці ўлады маскоўскіх цароў ад візантыйскіх імператараў падкрэслівалася ў «Сказанні аб князях Уладзімірскіх». У перыяд Маскоўскага царства (XVI—XVII стст.) гэтая ідэалогія мела і палітычную інтэрпрэтацыю. Яна ўключала ідэю Русі — «Новага Ізраіля».

Мастацкасць — 1) Спецыфічная асаблівасць адлюстравання рэчаіснасці ў мастацтве, якая адрознівае яго ад іншых формаў грамадскай свядомасці; 2) Ступень эстэтычнай дасканаласці мастацкага твора.

Мастацтвазнаўства — 1) комплекс навук аб усіх відах выяўленчай творчасці; 2) навука аб пластычных мастацтвах.

Матыў — элемент мастацкага твора як носьбіта пэўнага характара, вобраза, зместу.

Матыў — у літаратурным творы дадатковыя, другасныя тэмы, якія ў спалучэнні з асноўнай тэмай утвараюць мастацкае цэлае.

Матэматычная лінгвістыка — галіна мовазнаўства, якая займаецца вывучэннем магчымасцей прымянення матэматычных метадаў да вывучэння і апісання мовы.

Маўленне — 1) Дзейнасць прамоўцы, які выкарыстоўвае сродкі мовы для зносін з іншымі членамі дадзенага моўнага калектыва ці для звароту да самога сябе. 2) Асабліваць (звычайнастылёвая) зносін пры дапамозе мовы, характарызуецца адборам тых ці іншых лексічных і граматычных сродкаў у залежнасці ад умоў і мэтай камунікацыі. 3) Від сінтаксічнай пабудовы выказвання.

Мафорый (грэч. — *верхняе жаночае аддзенне с галавы да пят*). Мафорый Божай Маці — адна з найлепшых святыняў, з 474 г. знаходзілася ва Улахернскім храме ў Канстанцінопалі. Царыца Нябесная на іконах звычайна апранута ў мафорый пурпурна (вішнёвага), радзей — сіняга колеру.

Машынны пераклад — аўтаматычны пераклад тэксту з адной мовы на іншую з дапамогай электронных машын паводле зададзенай схемы. Станоўчыя вынікі дасягнуты пры перакладзе тэкстаў з чыста лагічным зместам. Спробы перакладаў тэкстаў мастацкай літаратуры асаблівага поспеху пакуль не мелі.

Меладрама — від драмы, дзеючыя асобы якой рэзка падзяляюцца на станоўчых і адмоўных. П'еса з вострай інтрыгай, пераважлівай эмацыянальнасцю, рэзкімі супраціпастаўленнямі добра і зла, маральна-павучальнай тэндэнцыяй. Узнікла ў канцы XVII ст. ва Францыі, у Расіі — у 20-я гг. XIX ст.

Мелодыка верша — інтанацыйная яго арганізацыя, павышэнне і зніжэнне голасу, што перадае інтанацыйна — сэнсавыя адценні.

Менеджмент (ад англ. *menagement* — кіраваць) — кіраванне сацыяльна-эканамічнымі працэсамі на ўзроўні арганізацыі; сучасная дактрына кіравання прадпрыемствамі і ўстановамі, заснаваная на законах эфектыўнага сацыяльнага кіравання; арганізацыя дзейнасці людзей з мэтай надання ёй эфектыўнай вытворчай сілы; асабліва плённае выкарыстанне чалавечых магчымасцей для дасягнення стратэгічных мэтаў арганізацыі. Менеджмент як тэорыя і практыка кіравання вытворчай дзейнасці людзей узнік у выніку падзялення функцый уласнасці і кіравання. У адрозненне ад дырэктара ўстановы, бухгалтара, эканаміста, інжынера-тэхнолага, менеджэр з'яўляецца спецыялістам у галіне «чалавечага фактара», «сферы кіравання».

Метад мастацкі — гістарычна ўстойлівая сукупнасць прынцыпаў вобразна — выяўленчага мыслення ў мастацтве.

Метанімія (ад грэч. *metonymia* — перайменаванне) — ужыванне назвы аднаго прадмета замест назвы іншага на падставе знешняй ці ўнутранай сувязі паміж імі; разнавіднасць тропа. Сувязь можа быць: а) паміж прадметам і матэрыялам, з якога зроблены. Есці на бронзе; б) паміж тым, што змяшчаецца, і рэччу, у якой знаходзіцца. Калі ласка, яшчэ сподачак сочыва; в) паміж дзеяннем і зброяй дзеяння: Яго пяро помстай дыхае; г) паміж аўтарам і яго творамі: Чытаў Міцкевіча з натхненнем, Славацкага з пакутаю; д) паміж месцам і людзьмі, якія знаходзяцца на гэтым месцы. Ды ціхім стаў ужо кулямёт.

Метафара (ад грэч. *metaphora* — перанос) — ужыванне слова ў пераносным значэнні на падставе падабенства ў якіх-небудзь адносінах двух прадметаў ці з’яў. У адрозненні ад двухчленнага параўнання, у якім згадваецца і тое, што параўноўваецца, і тое, з чым параўноўваецца, метафара змяшчае толькі другое, што стварае кампактнасць і вобразнасць ужывання слоў. Метафара — адзін з найбольш распаўсюджаных тропай, бо падабенства паміж прадметамі ці з’явамі можа быць заснавана на самых разнастайных рысах. **Метафара простая** — метафара, пабудаваная на збліжэнні прадметаў ці з’яў па адной якой-небудзь агульнай для іх прыкмеце. Зорка надзеі, сума хваляў, ножка табурэта. **Метафара разгорнутая** — метафара, пабудаваная на розных асацыяцыях паводле падабенства. Зорка зорцы голас падае. **Метафара лексічная** (мёртвая, акамянелая, сцёртая) — слова, у якім першапачатковы метафарычны перанос ужо не ўспрымаецца.

Метафізічны жываніс — напрамак у італьянскім мастацтве, які ўзнік у 1916 г. як рэакцыя на радыкальны антытрадыцыяналізм футурыстаў. Малюнкі «метафізікаў» будуецца з намёкаў, асацыяцый, літаратурных і міфалагічных спасылкаў. Буйнейшыя прадстаўнікі: Дж. Дэ Кірыка, К. Кара, А. Савіньё, Л. Дэ Пізіс, Дж. Марандзі.

Метралогія (грэч. «мера» + «слова, навука») — дапаможная гістарычная дысцыпліна, якая вывучае розныя меры ў іх гістарычным развіцці.

Мёртвая мова — мова, якая выйшла з жывога ўжытку і захавалася ў пісьмовых помніках, у выглядзе выключэння таксама ў рэгламентаваным ужыванні. Лацінская мова, санскрыт, пакрыт, стараперсідская мова, палабская (заходнеславянская) мова, пруская мова, готскія мовы, гальская мова, старагрэчаская мова, асіра-вавілонская

мова, стараегіпецкая мова, палавецкая мова, хазарская мова і інш.

Мініяцюра — мастацкі твор малых памераў, які адрозніваецца багаццем і дэкаратыўнасцю формаў, фактуры, арнаментальнасцю, вытанчанасцю тэхнічных прыёмаў.

Мініяцюра — (ад італ. *miniature* < лац. *minium* — *кінавар*, чырвоная фарба, якой у старажытнасці карысталіся для расфарбавання загалоўных літар у рукапісных кнігах) — 1) жывапісныя выявы ў сярэднявечных рукапісах; 2) жывапісны твор малога памера і тонкай работы на косці слана, метале і інш.; 3) невялікі літаратурны, музычны твор ці тэатральная інтэрмедія, скетч, эстрадная ці цыркавая рэпрыза; 4) перан. паменшанае падабенства чаго-небудзь.

Міранін — 1) Чалавек, які не мае духоўнага звання, жыве ў міру. 2) Член абшчыны, міра.

Місія (ад стараж.-яўр. *masiah* — *памазанік*) — у хрысціянстве і ва іўдаізме — Збавіцель, які спасланы з неба для ўсталявання Царства Богага; 2) перан. Пра таго, у кім бачаць Збавіцеля, Выратавальніка.

Містэрыя — жанр сярэднявечнага заходнееўрапейскага рэлігійнага тэатра. Містэрыі прадстаўляліся на плошчах гарадоў. Рэлігійныя сцэны ў іх чаргаваліся з інтэрмедыямі.

Мітра — высокі, з акруглай вярховіцай, пазалочаны і ўпрыгожаны рэлігійнымі эмблемамі галаўны строй вышэйшага святарства і асабліва руплівых у служэнні Госпаду праваслаўных святароў, які апранаецца ва ўрачыстыя дні пры поўным аблачэнні.

Мітрапаліт — высокі духоўны сан, тытул некаторых епіскапаў (архіерэяў, іерархаў) Праваслаўнай царквы, якія кіруюць асабліва старажытнымі ці значнымі епархіямі, а таксама асоба, што носіць гэты сан. На Русі да 1589 г. калі было ўведзена патрыяршства, тытул мітрапаліта насіў кіраўнік Рускай Праваслаўнай царквы. У XI—XIII стст. — рэзідэнцыя рускага мітрапаліта знаходзілася ў Кіеве, у першай чвэрці XIV ст. — ва Уладзіміры, а пасля таго — у Маскве. У ВКЛ з часоў мітрапалітаў св. Кіпрыяна і Грыгорыя Цамблака ўзнікае асобная мітраполія, частка Канстанцінопальскай Патрыярхіі, са сталіцамі ў Кіеве (пры Грыгорыі Цамблаку — у Наваградку). На працягу чатырох з паловай стагоддзяў Руская Праваслаўная Царква падпарадкоўвалася грэчаскаму патрыярху Канстанцінопальскаму. У 1448 г. сабор рускіх епіскапаў у сувязі з іх нежаданнем падпарадкавацца Фларэнцыйскай уніі паміж Канстанцінопалем і Рымам (1439) выбраў епіскапа Іону мітрапалітам без зацверджання патрыярхам Канстанцінопальскім. Гэта зрабіла ўсходнюю (вялікарускую) Праваслаўную Рускую царкву аўтакефальнай (незалежнай). У выніку палітыкі вялікіх князёў Літоўскіх і польскіх заходняя (украінска-беларуская) Праваслаўная царква засталася ў падпарадкаванні Канстанцінопалю. Маскоўская (Руская) патрыярхія была абвешчана ў Маскве ў 1589 г. у сваю чаргу чатыры епіскапа (Наўгародскі, Казанскі, Растоўскі і Круціцкі) былі ўзведзены ў сан мітрапалітаў. Толькі ў 1687 г. па дамоўленасці паміж патрыярхам Маскоўскім і патрыярхам Канстанцінопальскім, якая была пацверджана трыма Усходнімі патрыярхатамі (Александрыйскім, Антыяхійскім і Іерусалімскім), заходняя (украінска-беларуская царква) прызнала ўладу Маскоўскага патрыярхата, і Руская Праваслаўная царква ўз'ядналася, Кіеўскі мітрапаліт стаў падпарадкоўвацца Маскоўскаму патрыярху.

Мітраполія — царкоўна-адміністрацыйная акруга, асабліва старажытная і значная па ахопу тэрыторыі, якая знаходзіцца пад кіраваннем мітрапаліта.

Міфалагічны — прысвечаны падзеям і героям, пра якіх распавядаюць міфы.

Младаграматыкі (младаграматычная школа) — лінгвістычны напрамак канца XIX — пачатку XX стст., характэрнымі рысамі якога былі: дзяхранічнае вывучэнне моўных з’яў, няўвага да іх сучаснага стану; «атамізаванне» мовы, вывучэнне асобных фактаў, без даследавання іх узаемаадносін у моўнай сістэме; прызнанне непакіснасці фанетычных законаў, якія не дапускаюць выключэнняў; псіхалагічная і фізіялагічная інтэрпрэтацыя моўных з’яў; адмаўленне пераходных моўных станаў.

Млекакормячая (Галактаграфуса) — іканаграфічны тып Багародзіцы, распаўсюджаны ў паўднёваславянскім і грэчаскім мастацтве, калі Божая Маці корміць Дзіцятка Хрыста грудзьмі. Да яго належаць іконы Нараджэння Хрыстовага, Балыкінская і інш.

Мова — 1) Сістэма фанетычных, лексічных і граматычных сродкаў, якія існуюць для адпостравання думак, пачуццяў, волі і служаць сродкам зносін людзей. Мова цесна звязана з пэўным чалавечым калектывам, таму яна — з’ява сацыяльная. Мова не існуе і ўтварае адзінства з мысленнем. 2) Разнавіднасць мовы, якая характарызуецца тымі ж стылёвымі прыкметамі. Пра ўзаемасувязь і ўзаемадзеянне мовы і маўлення швейцарскі лінгвіст Фердынанд дэ Сасюр пісаў: «Без сумнення, абодва гэтыя прадметы цесна звязаны паміж сабою і ўзаемна дапаўняюць адно другога: мова неабходна, каб маўленне было зразумета і аказвала сваё ўздзеянне; маўленне ў сваю чаргу неабходна, каб усталявалася мова; гістарычны факт маўлення заўсёды папярэднічае мове».

Мова і маўленне супрацьпастаўляюцца паводле розных падстаў, сісэма сродкаў зносін — рэалізацыя гэтай сістэмы (фактычны працэс гаварэння), сістэма лінгвістычных адзінак — іх паслядоўнасць у акце зносін, статычная з’ява — дынамічная з’ява, сукупнасць элементаў у парадыматычным плане — іх сукупнасць у сінтагматычным плане, сутнасць — з’ява, агульнае — асобнае (прыватнае), адцягненае — канкрэтнае, істотнае — неістотнае, неабходнае — выпадковае, сістэмнае — несістэмнае, устойлівае (інварыянтнае) — пераменнае (варыятыўнае), узуальнае — аказіянальнае, нарматыўнае — ненарматыўнае, сацыяльнае — індывідуальнае, код — абмен паведамленнямі, сродак — мэта і інш. Некаторыя лінгвісты праводзяць размежаванне мовы і маўлення адносна карэлятыўных адзінак: фанема — канкрэтны гук, марфема — склад, лексема — слова, словазлучэнне — сінтагма, сказ — фраза, складанае сінтаксічнае адзінства — звышфразовае адзінства. Вучоныя-традыцыяналісты агаясамліваюць мову і маўленне, не багаць паміж імі адрозненняў. Большасць вучоных у мове і маўленні бачаць бакі адной з’явы, па сваёй прыродзе ўзаемадапаўняльныя і ўзаемазвязаныя.

Мова рухаў цела — выкарыстанне выразных жэстаў, рухаў цела ў якасці сродка зносін (кінетычная, ручная мова).

Мова міжнацыянальных зносін — мова, якую выкарыстоўваюць як сродак зносін прадстаўнікі родных нацыянальнасцей у межах адной краіны.

Мовы банту — сем’я моў, самая значная з якіх — мова суахім (на афрыканскім узбярэжжы Індыйскага акіяна).

Мова-крыніца — 1) мова, з якой адбываецца запазычванне. 2) мова, з якой адбываецца пераклад (мова арыгінала).

Мова-пасрэднік — мова, якая выкарыстоўваецца як сродак міжнацыянальных зносін.

Модуль — выходная мера, прынятая для выражэння найкарацейшых памераў цэлага і складаючых яго частак, надае архітэктурным збудаванням гарманічную сувымернасць.

Монадрама — драматычны твор, які выконваецца адным актёрам.

Морф — найменшая частка славаформы: дом, унутр, стол-ік, бяр-у. Морфы падзяляюцца на карнявыя і афіксальныя: прэфіксальныя, суфіксальныя, інтэрфіксальныя, постфіксальныя і флексійныя. Сукупнасць морфаў, якія выступаюць у розных словаформах, складаюць марфему. Так, у словаформах рука, рукі, ручка тры морфа (рук-, рук-, руч-) складаюць адну марфему.

Моўная характарыстыка (моўны партрэт) — падбор уласцівых для кожнай дзеючай асобы літаратурнага твора слоў і выразаў як сродак мастацкай выяўленчасці персанажаў. У адных выпадках для гэтых мэт выкарыстоўваюцца словы і сінтаксічныя канструкцыі кніжнай мовы, у іншых выпадках — прастамоўная лексіка і неапрацаваны сінтаксіс, а таксама ўлюбёныя «слоўцы» і выразы мовы, схільнасць да якіх характарызуе літаратурны персанаж з таго ці іншага боку (агульнакультурнага, сацыяльнага, прафесійнага і г. д.).

Моўная хваля — непарыўны шэраг гучанняў расчляняемы слухачом, што ўстрымаецца ім як арганізаваная паслядоўнасць слоў і выразаў. Моўны такт — частка фразы (група слоў, радзей адно слова), якая выдзяляецца рытміка-інтанацыйнымі сродкамі. Пры члянэнні фразы на адрэзкі могуць супасці моўны такт, выдыхальная гру-

па і сінтагма, але і яны ўяўляюць сабой з'явы рознага парадку: моўны такт — паняцце фізіялагічнае, сінтагма — паняцце семантыка — сінтаксічнае.

Муж — 1) Вольны чалавек ва ўсходніх славян у эпоху Сярэднявечча. 2) Асоба, якая належала да найвышэйшага правячага саслоўя.

Мытар — зборшчык падаткаў, збораў, мытных выдаткаў ва ўсходніх славянаў.

Мюзікл — музычна-сцэнічны твор, галоўным чынам камедыйнага характару, у якім выкарыстоўваюцца сродкі эстраднай і побытавай музыкі, драматычнага, харэаграфічнага і опернага мастацтваў, жанр сфарміраваўся ў ЗША ў канцы XIX ст.

Мюзікл — музычны твор, які спалучае ў сабе элементы оперы, аперэты, балета, эстраднай музыкі.

Навагарства — карэнная змена вобразнай сістэмы, ідэй, зместа і формы.

Навучальнае ці дыдактычнае красамоўства. Існавала вельмі шмат «слоў», павучанняў, «гутарак» на тэмы хрысціянскай маралі, у якіх асуджаліся злосць, зайздрасць, ганарлівасць, сквапнасць, блуд, распуста, п'янства, брыдкаслоўе і інш. заганы і ўслаўляліся чалавечыя даброты — змірэнне, сціпласць, дабрыня, богабаязнасць, спачуванне, міласэрнасць, імкненне да пакаяння. Трымацца хрысціянскай маралі, на думку старабеларускага кніжніка, было неабходна, каб пазбегнуць Страшнага Суда, адскіх мучэнняў.

Войны, землятруссы, нашэці саранчы, эпідэміі, засухі разглядаліся як Божае ваздаянне за грахі народа краіны, уладароў свецкіх і духоўных. Асаблівую групу навучэнняў складалі звернутыя да манахаў «словы» аб падз-

віжніцтве, аскетызме, змірэнні, пакаянні, малітве (зб. «Парэнесіс» Яфрэма Сірына, «Лествіца» Іаана Сінайскага; «Златаструй» з павучэнняў славутага візантыйскага багаслова Іаана Златавуста).

Павучальныя арацыі пісалі не толькі візантыйскія багасловы і прапаведнікі, але і мясцовыя. Да вяршынь дыдактычнага красамоўства XVII ст. належыць творчасць Епіфанія Славінецкага, Сімяона Полацкага, Лазара Барановіча, Іаанікія Галятюскага, Антонія Радзвілаўскага.

Надрадкавы знак — значок над літарай, які паказвае, што яе трэба чытаць інакш, чым без яго, тое што дыякрытычны знак.

Наезд — узброены напад, налёт, уварванне часткі шляхты, магнатаў на землі іншых у ВКЛ і Рэчы Паспалітай.

Назарэйцы — нямецкія і аўстрыйскія мастакі, члены «Саюза Св. Лукі» (1809), прадстаўнікі нямецкай школы жывапісу эпохі рамантызма. Імкнуліся ўваскрасіць, адродзіць сярэднявечнае рэлігійнае мастацтва.

Наіўнае мастацтва — адна з галін мастацтва прымітыва XVIII — XX ст. Уключае выяўленчыя ўзоры народнага мастацтва, творчасць таленавітых самавукаў, самадзейнае мастацтва. Развіваецца ў галінах, засвоеных прафесійным мастацтвам, але захоўвае ўласныя мэты і арыгінальную метадыку.

Накід — малюнак; жывапіс ці скульптура невялікіх памераў, хутка выкананая, каб зафіксаваць назіранне і задуму мастака.

Накірунак у мастацтве — эстэтычная катэгорыя, якая абазначае прынцыповую агульнасць мастацкіх з'яў на працягу доўгага часу.

Накшурн — у XVIII — пачатку XIX ст. шматчастковы інструментальны твор, большай часткай для духавых

інструментаў, які звычайна выконваўся на свежым паветры ўвечары ці ноччу, а з XIX ст. — невялічкая лірычная інструментальная п'еса.

«**Намаканон**» (ад грэч. *nomos* — закон і *kanon* — правіла) — візантыйскія зборнікі царкоўных правілаў і імператарскіх указаў, што тычацца царквы (VI—VII стст.) з тлумачэннямі да іх Феадора Валсамона і інш. аўтараў (XII ст.). Вядомы «Н» у 50 тытулах (разделах) н 14. Апошні лёг у аснову усходнеславянскай «Кормчай кнігі» (XIII ст.). Доўгі час яна выкарыстоўвалася ў якасці кіраўніцтва ў кананічным жыцці праваслаўнаю царквою.

Наменклатура (ад лац. *nomenclatura* — *роscіe імёнаў, пералік, спіс*) — сукупнасць назваў, якія ўжываюцца ў якой-небудзь галіне навукі, вытворчасці і г. д. для абазначэння аб'ектаў (у адрозненні ад тэрміналогіі, што змяшчае таксама абазначэнне адцягненых паняццяў і катэгорый).

Намінатыўнае (прамое) значэнне слова непасрэдна звязана з адлюстраваннем у свядомасці прадметаў, з'яў, адносін аб'ектыўнай рэальнасці.

Намінатыўны сказ — аднастаўны сказ, галоўны член якога абазначае наяўнасць, існаванне прадмета і з'явы ў рэальнасці ці па-за часам, выражаецца назоўнікам, асабовым займеннікам, субстантываванаю часцінаю мовы, якая мае форму назоўнага склона, а таксама колькасна-іменным спалучэннем, галоўнае слова ў якім стаіць у назоўным склоне. Вось і лес. Вось яна, Айчына.

Намінатыўны сказ неразвіты. Грукат, смех, танцы.

Намінатыўны сказ развіты. Жнівеньскі дзень, канец падвячорка. Намінатыўны сказ апавядальны. Прыгожы мур у ваколіцах старадаўняга мястэчка.

Намінатыўны клічны сказ. Чароўны вечар! Які няўрымслівы вецер!

Намінатыўны быццыйны (экзістэнцыяльны) сказ — намінатыўны сказ, які сцвярджае наяўнасць названага прадмета, з'явы. Сасновы столік. Ліпень. Вечаровая сіняя імгла.

Намінатыўны ўказальны сказ — намінатыўны сказ, які змяшчае ўказанне на наяўны прадмет. Вось мармуровая вежа мясцовага замка.

Намінатыўны сказ назыўны — надпісы на ўстановах, назвы вуліц, подпісы пад малюнкамі і г. д., напр., Вуліца Старавіленская. Некаторыя даследчыкі называюць такія сказы намінатыўнымі загалюўкамі.

Нанізьванне склонаў — размяшчэнне паслядоўнае, звычайна з падпарадкаваннем некалькіх аднолькавых склонавых формаў. Дом пляменніка жонкі настаўніка брата лекара. Найчасцей назіраецца збег падобных формаў роднага склону. Стылёва няўдалым лічыцца суседства двух формаў роднага склону, калі адну ўтварае родны суб'екта, а другую — родны аб'екта. Дапушчальна нанізьванне формаў: а) творнага склону: Вы незадаволены чымсьці мною; б) давальнага склону: Імкнуліся да выканання у прызначаны тэрмін; в) меснага склону: Абмяркоўвалася пытанне аб пагадненні і узаемнай дапамозе.

Нараджэнне Багародзіцы — адно з дванадзесятых хрысціянскіх святаў. Пачало адзначацца ў 2-й палове V ст. (8/21 верасня) як памяць аб цудадзейным нараджэнні Дзевы Марыі «па Божаму абетаванню» састарэлымі Іаакімам і Ганнаю. Святочныя каноны складзены ў VIII ст. Іаанам Дамаскіным і Андрэем Крытскім.

Нарманісты і антынарманісты — прадстаўнікі навуковых школ, якія дыскусавалі паміж сабою па пытанні паходжанні Кіеўскай Русі. У «Аповесці мінулых часоў», першым летапісе, гаворыцца: «У год 852 стала называцца (наша зямля) — Руская зямля. У год 859 варагі, калі

прыходзілі з мора, бралі падагак з чудзі, і са славен, і з меры, і з весі, і з крывічоў... У год 862 выгналі варагаў за мора, і не далі падатку... І не было ў іх (чудзі, славен, крывічоў і весі) праўды, і падняўся род на род, і пачалі яны ваяваць паміж сабою. І вырашылі яны: *«Пашукаем самі сабе князя, які б кіраваў намі па згодзе і на праву»*. Пайшлі яны за мора да варагаў, і да русі, бо так звалі тых варагаў — русь... Сказалі русі судзь, славяне, крывічы і весь: *«Зямля наша неабсяжная і заможная, а ўпарадкавання («нараду») ў ёй няма. Прыходзьце княжыць і валодаць намі. І сабраліся тры браты з родамі сваімі, і з сабою ўсю ўзялі русь»*. Навукоўцы Г. Байер, Г. Мілер і А.Л. Шлецер, якія служылі ў Русі ў XVIII ст., развілі так званую нарманскую тэорыю. Сутнасць гэтай тэорыі былі меркаванні, што Русь заснавалі варагі, скандынавы, вікінгі. Германа-скандынаўскі ўплыў быў прадстаўлены як вызначальны фактар узнікнення дзяржаўнасці. Нарманісты ўяўлялі славян як этнас, няздольны самастойна стварыць дзяржаву. М.В. Ламаносаў выступіў першым крытыкам нарманістаў і даказаў вядучую ролю славян у стварэнні ўсходнеславянскай старажытнай дзяржавы. Погляды вялікага красамоўцы і граматыста атрымалі афармленне ў антынарманскай канцэпцыі. Напачатку XX ст. большасць вучоных прытрымліваліся нарманскай тэорыі. У 30-х гг. савецкімі вучонымі нарманская тэорыя была абвешчана шкоднай, пры гэтым адзначалася тэндэнцыйнасць прыведзеных ёю звестак. Шырока выкарыстоўваліся археалагічныя матэрыялы, якія пацвярджалі вядучую ролю славян пры стварэнні дзяржавы на Русі. Спрэчкі на гэты конт не спынены і пасёння.

Нарматыўнасць — арыентацыя на ўсталяванае правіла, норму; уласціва кожнай мастацкай культуры, што склала канон рэлігійнага, сацыяльнага ідэалагічнага характару.

Народ — 1) Насельніцтва, жыхары той ці іншай краіны. 2) Нацыя, насельніцтва, народнасць. 3) Людзі.

Народная этымалогія — пераробка і асэнсаванне запазычанага (радзей роднага) слова па ўзоры блізкага па гучанні слова роднай мовы, устанаўленне паміж імі семантычных сувязей на глебе чыста знешняга, выпадковага гукавага супадзення. Прыкладам пераасэнсавання можа служыць спалучэнне малінавы звон (у значэнні «прыемны, ладны звон калакольны»), якое асацыіруецца з назвай ягады: яно паходзіць ад наймення бельгійскага горада Малін, дзе знаходзіцца старажытны сабор, пры якім змяшчаецца спецыяльная школа званароў, своеасаблівых «малінаўскіх» музык на калакалах. Народную этымалогію называюць лексічнай асацыяцыяй.

Нарыс — самы дакладны від апавядальнай, эпічнай літаратуры, які адлюстроўвае факты з рэальнага жыцця.

Насельнік — пасяленец, тубылец, тутэйшы, карэнны жыхар.

Натуралізм — напрамак у еўрапейскім і амерыканскім мастацтве апошняй трэці XIX ст., які імкнуўся праграма да упадаблення мастацкай свядомасці навуковай. Садзейнічаў станаўленню крытычнага рэалізму.

Натхненне — стан азарэння, творчага пад'ёма.

Нацюрморт — жанр выяўленчага мастацтва, які паказвае неаддухоўленыя прадметы, размешчаныя ў рэальным побытавым асяродку і арганізаваныя ў пэўную групу; малюнак з выявамі прадметаў ужытку, кветак, дзічыны, злоўленай рыбы.

Неакласіцызм — тэрмін, які абазначае розныя напрамкі ў мастацтве, што ўзніклі пасля класіцызма XVII ст., арыентаваліся на класічныя ўзоры мастацтва Старажыт-

най Грэцыі, Старажытнага Рыма і Адраджэння і мелі на мэце зрабіць іх крытэрыем сучаснага мастацтва. Часцей за ўсё тэрмін «неакласіцызм» ужываецца для абазначэння плыні ўнутры стыля мадэрн, ранняга функцыяналізма і ранняга авангардызма першай чвэрці XX ст. Яго характэрная рыса — адносіны да антычнай і рэнесанснай спадчыны як да вышэйшай мастацкай нормы.

Неалагізм (ад грэч. *neos* — *новы* + *logos* — *слова, паняцце*) — слова ці выраз мовы, створаны для абазначэння новага прадмета ці выражэння новага паняцця. Пасля таго, як слова ўваходзіць у шырокі ўжытак, яно перастае быць неалагізмам. А некаторыя неалагізмы савецкай эпохі перайшлі ўжо ў разрад састарэлых слоў. **Неалагізм стылёвы** (індывідуальна — *стылёвы*) — неалагізм, створаны аўтарам дадзенага літаратурнага твора з пэўнай стылёвай мэтай, а не ў задачах шырокага распаўсюджвання. Стылёвы неалагізм не ўваходзіць у слоўнік кавы склад мовы.

«**Неапальная Купіна**» — 1) Цярновы куст, што гарыць і не згарае, у якім Маісею адкрываўся Бог, калі старазапаветны прарок пасвіў авечак у пустыні ля гары Харыў (Зыход. 3, 2); 2) Галоўны старазапаветны правобраз Багародзіцы, што беззаганна зачала і нарадзіла Сына Божлага; 3) Назва цудадзейнай іконы Божай Маці, складзенай на падставе найважнейшых старазапаветных правобразаў уцялеснення Хрыста. У цэнтры іконы, заключанай у васьмікутную зорку, Царыца Нябесная з Дзіцяткам Хрыстом паводле тыпу Адзігітрыі, якая ў згодзе з канонам трымае ў сваіх руках шэраг сімвалічных атрыбутаў, звязаных са старазапаветнымі прароцтвамі: гару з прароцтва Данііла, лесвіцу Іакава, вароты Іезекііля і інш. Каля выявы Багародзіцы размяшчаюцца чатыры старазапаветных сюжэта: Маісей перад Купінаю, Лесвіца Іакава, Вароты

Іезекііля і Дрэва Іесеева. Другая тэма іконі — служэнне ангелаў Багародзіцы ў пакланенне цудадзеінаму нараджэнню Бога ад Дзевы.

Неаплатанізм Адраджэння — зварот да спадчыны Платона ў эпоху Адраджэння ў Заходняй Еўропе. У 1459 годзе ў Фларэнцыі ствараецца платонаўская акадэмія. Даследчыкаў спадчыны вялікага грэка (Марсіліё Фічына і Піка дэлла Мірандола) асабліва прываблівала ідэя, што чалавечая душа з'яўляецца прамежкавай субстанцыяй паміж матэрыяльна-цялесным і бажэственна-ідэальнымі светамі. Арыстоцель выглядаў, зразумела, паводле такіх ідэй, занадта схаластычным. Але, на думку даследчыкаў, такія погляды толькі прыпісваюцца Платону, устанавіць яго сапраўдныя арыетацыі даволі цяжка, бо «Краціл» (асноўны філасофскі твор Платона) даволі супярэчлівы і мае шмат цёмных месцаў.

Неарэалізм — напрамак у мастацтве Італіі перыяда пасля Другой сусветнай вайны, якому ўласціва адлюстраванне жыцця рабочых і сялян, іх барацьбы за свае правы. Характэрныя формы экспрэсіўнага рэалізма: дынамічная кампазіцыя, энергічная абмалёўка аб'ёмаў, насычаны колер. Прадстаўнікі: Р. Рутуза, Г. Муккі, Э. Трэккані, Дж. Дзігайна, А. Піцыната.

Неатрадыцыяналізм — абазначэнне шырокай сукупнасці выяўленчых з'яў у культуры XX ст., звязаных з непасрэднай апорай на традыцыі мастацтва, ўсвядомленых як пласт культуры, што супрацьстаіць авангардызму. Адзін з буйнейшых напрамкаў XX ст., у шэрагу краін — дамінуючы. Яркія выступленні неатрадыцыяналіста — неаэнгрызм П. Пікасо (1910 г), зварот да традыцыі А. Дзерэна, О. Дзікса, К. Кара, М. Кампілі, сацрэалізм і г. д.

Нейтральная лексіка — словы, не прымацаваныя да пэўнага стылю мовы, са стылістычнымі сінонімамі (кніжнымі, размоўнымі, прастамоўнымі), на фоне якіх яны пазбаўлены стылёвай афарбоўкі.

Нерасчляняемы сказ — сказ, у якім на месцы галоўных членаў знаходзіцца фразеалагічны выраз, таму яны не выдзяляюцца пры сінтаксічным разборы: прымаецца на ўвагу агульны сэнс злучэння, а не літаральнае значэнне складаючых яго частак: У свіныя галасы падаўся.

Несцяжацельства — у XV—XV стст. ідэалагічны накірунак у рускай грамадска-палітычнай, царкоўнай думцы, манастве. Пачынальнікам гэтага руку быў прэп. Ніл Сорскі (свецкае імя — Мікалай Майкоў). Несцяжацелі адмаўлялі саюз царквы з дзяржаўнай уладаю, былі супраць празмернай фармальнай рытуалізацыі абраднасці. Несцяжацелі на Саборы 1503 г. прапанавалі пазбавіць манастыры зямельных уладанняў. Напачатку свецкая улада, зацікаўленая ў пазбаўленні царквы зямель, падтрымала несцяжацеляў. Потым з-за празмернай крытыкі Нілам Сорскім свецкіх уладаў апошнія пачалі падтрымліваць іасіфлянаў, якія і знічтожылі рух несцяжацеляў.

Німб (ад лац. *nimbus*) — адлюстраванне ззяння вакол галавы Бога, Багародзіцы, ангелаў, святых у хрысціянскім мастацтве як сімвала святасці, боскасці.

Ніша — заглыбленне ў сцяне збудаванняў для ўзвязнення выяў і вазаў, размешчаных ва ўстроеныя шафах, пластычнай апрацоўкі сцяны.

Норма — найбольш распаўсюджаныя з ліку існуючых, замацаваныя ў практыцы ўзорнага выкарыстання, найлепшым членам выконваючыя сваю функцыю моўныя варыянты. Арфаэпічная норма. Лексічная норма. Марфа-

лагічная норма. Сінтаксічная норма. Норма — катэгорыя гістарычная: яна ў вядомай ступені ўстойлівая, стабільная, што з'яўляецца асновай яе функцыянавання, у норме разам з тым адбываюцца змены, што выцякаюць з прыроды мовы як з'явы сацыяльнай, што знаходзіцца ў пастаянным развіцці разам з творцамі і носбітамі мовы — грамадствам. Вядомая рухомасць моўнай нормы часам прыводзіць да таго, што для адной і той жа моўнай з'явы маецца ў пэўныя часовыя адрэзкі не адзіны рэгламентаваны спосаб выражэння, а больш: папярэдняя норма не страчваецца, але побач з ёю ўзнікае ужо новая. Існаванне норм літаратурнай мовы не выключае таксама паралельнага існавання моўных варыянтаў, звязаных у сваім узнікненні з наяўнасцю ў складанай сістэме мовы асобных яго разнавіднасцяў — функцыянальных стыляў, сярод розных рыс якіх фігуруюць і варыянтныя формы. Узнікаючая ў сувязі з гэтым шматстайнасць у адзінстве не парушае самой нормы, а робіць яе больш тонкім інструментам адбора моўных сродкаў у стылёвым плане.

Нумізматыка — дапаможная гістарычная дысцыпліна, якая вывучае манеты, манетную вытворчасць, грашова-вагасныя сістэмы і грашовае абарачэнне.

Нюанс, адценне — тонкае адрозненне, градацыя каляровага ці светлаценевага тона.

Няпоўны сказ — сказ, які характарызуецца непаўнатою граматычнай структуры ці няпоўным складам, з-за чаго у ім адсутнічае адзін ці некалькі членаў (галоўных ці даданых), зразумелых з кантэксту ці з сітуацыі. **Кантэкстуальна-няпоўны сказ** — сказ, у якім адсутнічае член, названы ў папярэднім тэксце; звычайна гэта назіраецца ў другой частцы складанага сказа і ў далучальнай канструкцыі. Жыццё жыццём застаецца, а мары сабе — марамі (адсутнічае дзеяслоўная звязка ў другой частцы

складана злучаючага сказа). **Сітуацыйна-няпоўны сказ** — сказ, у якім не названы член, вядомы з сітуацыі. Я апрану гэты блакітны (з абставін вядома — плашч). **Эліптычны сказ** — сказ, у якім адсутнасць дзеяслова-выказніка з'яўляецца нормай. Для разумення такога сказа няма неабходнасці ні ў кантэксце, ні ў сітуацыі, бо паўната зместу дастаткова выражана ўласнымі лексіка-граматычнымі сродкамі дадзенага сказа. Шчаслівага Новага Года!

Ода — усхваляльны верш, прысвечаны урачыстай падзеі ці герою.

Опера — музычна-драматычны твор, заснаваны на сінтэзе слова, сцэнічнага дзеяння і музыкі.

Павет — адміністрацыйна-тэрытарыяльная адзінка ў Рэчы Паспалітай, а потым — і на землях ВКЛ, аналог уезда, раёна.

Паветраная перспектыва — метад перадачы удалення прадметаў на падставе глядацкага вопыту, шляхам змякчэння абрысаў, аслаблення дэталінасці выяў, памяншэння яркасці колеру і г. д.

Павойнік — галоўны чалец, які насілі замужнія жанчыны.

Пагост — 1) Адміністрацыйна-гаспадарчая адзінка ў сярэднявечных усходніх славян. 2) Месца збору падатку. 3) Від пасялення. 4) Сельскія могілкі; царква на могілках, здалёк ад вёскі. 5) Прыход на вёсцы, некалькі вёсак пад агульным кіраваннем аднаго прыхода.

Падарожжа — літаратурны твор, у якім апавядаецца аб былым у рэчаіснасці ці выдуманым падарожжы.

Падробка — твор мастацтва, зтвораны з мэтай выдаць яго за каштоўны твор мінулай эпохі ці вядомага майстра.

Падружжа — шлюбнае адзінства мужа і жонкі, супругаў.

Падрызнік — споднія беляя строі святароў і архіерэяў.

Падтэкст — слоўна не выражаны, той, які маецца на ўвазе сэнс выказвання.

Пажыць — луг, паша, угодзі.

Пакроў Багародзіцы — праваслаўнае ўсходнеславянскае свята, пачалі адзначаць з XII ст. як узгадванне аб цудадзейным з'яўленні Богамаці ва Улахернскім храме ў 910 г. у час асады Канстанцінопаля арабамі, калі на ўсеначнай службе Андрэй Юродзівый з вучнем Епіфаніем убачылі Царыцу Нябесную з сонмам Ангелаў, Якая распрасцёрла свой амафор, каб выбавіць народ з бяды, палону, пакутаў. Выява вядомая з XIII ст. Часамі змяшчаецца на іконе і Раман Сладкапеец (памяць 1/14 кастрычніка).

Палата — у сярэднявечнай усходнеславянскай архітэктуры зала, без ці з адным слупом, што падтрымлівае зводы; памяшканне для спецыяльнай мэты (збройная, для сталавання і інш.). Палаты — багатае жылое каменнае збудаванне з вялікай калькасцю памяшканняў, часамі ў два і больш паверхаў.

Палата — 1) Будынак палаца, прыгожае жылое памяшканне, часцей каменнае, цара, вяльмож. 2) Дзяржаўная ўстанова ў дзяржавах усходніх славян.

Палац — манументальнае ўрачыстае збудаванне, прызначанае для прадстаўнічых рытуалаў, жыллё уладароў і магнатаў, побыт якіх з'яднаны з грамадскім рытуалам; з XX ст. назва найважнейшых грамадскіх збудаванняў (палац спорту і г. д.).

Палаца — палац — асабняк з унутраным надворкам у акаленні па-павярховых аркадаў; такі тып збудаванняў сфарміраваўся ў XV ст. у Фларэнцыі.

Палеаграфія (ад грэч. *palaios* — *старажытны* + *graphō* — *пішу*) — навука, якая займаецца вывучэннем знешняга боку старажытных рукапісаў (спосаб напісання, асаблівасці матэрыялу, на якім пісалі, формы літараў, іх відазмяненні і г. д.) з мэтай вызначыць час і месца паходжання рукапісаў, выявіць наяўныя памылкі ў тэксце, прычыны іх з’яўлення і г. д.

Палеаграфія — дапаможная гістарычная дысцыпліна, якая вывучае знешнія прыкметы рукапісных гістарычных крыніц (літары і іх напісанне, знакі прыпынку, почаркі, матэр’ял для пісьма, фарбы, чарнілы, вадзяныя знакі, фармат, пераплёт і г. д.) у іх развіцці.

Палеазіяцкія мовы — мовы народаў Усходняй Сібіры і Дальняга Усходу: луараветланская (чукоцкая), ітэльменская (камчадальская), ніўхская (гілякская) і інш.

Паліптых — 1) Некалькі малюнкаў, звязаных задумаю, адзінствам кампазіцыйнага ці каляровага ладу; 2) Складзень з пяці і больш частак з рэльефнымі ці маляўнічымі выявамі.

Паломніцтва — хаджэнне да Святых месцаў, у манастыры, лауры, пустыні.

Памфлет — публіцыстычны твор з акрэсленай выкрывальнай накіраванасцю і з пэўным сацыяльна-палітычным адрасатам.

Пан — шляціч, магнат, уладар, ветлівы зварот у Польшчы, Беларусі, Украіне, Літве, Чэхіі і Славакіі.

Панагія — невялікі ўпрыгожаны вобраз Божай Маці, які носяць на грудзях архіерэі Праваслаўнай царквы.

Панарама — сінтэтычны від мастацтва, разлічаны на стварэнне глядацкай ілюзіі, эфекта прысутнасці пры выяўленчай падзеі; акруглы карунак — малюнак і размеркаваны перад ёй прадметны план.

Панёва — спадніца, якую насілі паверх рубахі.

Паперць — веснікі, якія змяшчаліся пры ўваходзе ў царкву.

Параджаючая граматыка — тэорыя, прапанаваная адным з напрамкаў амерыканскага структуралізма, якая вызначае граматыку як механізм, «параджаючы» правільны з пункту погляду нормаў дадзенай мовы тэкст. На сінтаксічным узроўні такое «параджэнне» сказаў адбываецца з элементарных ядзерных канструкцый, мадэляў, пабудоваць якія і апісаць немагчыма, не спазнаўшы ўнутраныя заканамернасці моўнай структуры. Апошняя з'яўляецца сваеасаблівым прыставаннем, якое паддаецца не толькі назіранню ў працэсе натуральнага функцыянавання мовы, але і прывядзенню ў дзеянне штучным шляхам для навуковага вывучэння. «Параджаныя» лінгвістам тэксты прапануюцца прыроднаму носьбіту мовы для праверкі, з тым каб па ступені адпаведнасці (гэтых тэкстаў можна было меркаваць аб прыгоднасці ці непрыгоднасці іх «параджаючай» мадэлі.

Парадыгма (ад грэч. *paradeigma* — прыклад, узор) — 1) Сістэма флектыўных змяненняў, якія з'яўляюцца ўзорам формаўтварэння для дадзенай часціны мовы. 2) Сукупнасць формаў словазмянення аднаго і таго ж слова.

Парадыгма сказа — сістэма форм структурнай схемы простага сказа. Студэнт вучыцца. Студэнт будзе вучыцца. Каб студэнт вучыўся б.

Парадыгматыка — разгляд адзінак мовы як сукупнасць структурных адзінак, звязаных адносінамі супрацьпастаўлення, але ўсё ж суадносных адзін з другім праз уключэнне іх у шэрагі «па вертыкалі» — слупкі (склонавныя формы аднаго дзеяслова, адзін і той жа корань у розным афіксальным атачэнні, шэраг гукаў з пазіцыйных чаргаванняў).

Паралелізм (ад грэч. *parallēlos* — які побач ідзе) — аднолькавая сінтаксічная пабудова (аднолькавае размяшчэнне падобных членаў сказа) суседніх сказаў ці адрэзкаў мовы.

Паралелізм адмоўны — паралелізм, пабудаваны на адмоўным параўнанні.

Паралельная перспектыва — від перспектывы, у якім паралельныя лініі адлюстроўваюцца як паралельныя; кропка іх перасячэння (цэнтр праекцыі) перанесена ў бясконцасць. Характэрная для ўсходняга жывапісу.

Паранамазія (ад грэч. *parōnomasia* ад *para* — *опозаю* — называю) — стылёвая фігура, сутнасць якой заключаецца ў пастаноўцы побач слоў, блізкіх па гучанні, але розных па значэнні. Не шэры, а шары.

Паранімія — блізкасць двух і больш слоў па гучанні пры адрозненні іх значэння, якая стварае глебу для іх змяшэння ў мове.

Параўнальна-гістарычны метады — лінгвістычны метады (сістэма навуковых прыёмаў) аднаўлення незафіксаваных мінулых моўных фактаў шляхамі іх параўнання з адпаведнымі больш познімі фактамі, вядомымі па пісьмовых помніках ці жывым ўжыванні ў супастаўляльных мовах. Прымяненне параўнальна-гістарычнага метаду

спрыяе вывучэнню пытання аб заканамернасцях развіцця мовы ў дыяхранічным развіцці.

Парафраз і парафраза (ад грэч. *paraphrasis* — *анісальны зварот, апісанне*) — 1) Выраз, які з’яўляецца апісальнай перадачай сэнсу іншага выразу ці слова. Той, хто піша гэтыя радкі (замест «я» ў мове аўтара). 2) Трог, сутнасць якога ў замене назвы асобы, прадмета ці з’явы апісаннем іх істотных прыкмет ці указаннем на іх характэрныя рысы. Цар звяроў (замест «леў»), Туманны Альбіён (замест «Англія»), спявак Літвы (Адам Міцкевіч).

Пародыя — 1) жанр у тэатры, на эстрадзе, свядомая імітацыя ў сатырычных, іранічных і гумарыстычных мэтах індывідуальнай манеры, стылю, стэрэатыпаў маўлення і паводзін; 2) скажонае падабенства чаго-небудзь.

Пародыя — жанр літаратуры, з элементамі палітычнай і сатырычнай імітацыі асаблівасці арыгінала.

Паронімы (ад грэч. *para* — *каля + опута, опота* — *імя*) — аднакарэнныя словы, блізкія па гучанні, але розныя па значэнні ці часткова супадаючыя ў сваім значэнні: Араматны — араматычны; гераічны — геройскі, раманічны — рамантычны; існасць — істотнасць і г. д. Некаторыя даследчыкі адносяць да паронімаў рознакаранёвыя словы, блізкія па гучанні, і ў выніку гэтага ўзнікае змяшэнне ў мове: экскаватар — эскалатар і інш.

Партал — архітэктурна аформлены ўваход у збудаванне.

Партрэт — жанр выяўленчага мастацтва, прысвечаны адлюстраванню чалавека ці групы людзей; разнавіднасці — аўтапартрэт, групавы партрэт, урачысты, камерны, касцюміраваны партрэт, мініяцюра партрэтная, парсуна.

Партрэт — адлюстраванне ў мастацкім творы знешнасці персанажа.

Парцэляцыя (ад франц. *parcelle*, ад лац. *particula* — *часціца*) — такое члянэнне сказа, калі змест выказвання рэалізуецца не ў адной, а ў дзвюх ці некалькіх інтанацыйна-сэнсавых моўных адзінках, калі адна за другой ідзе пасля раздзяляльнай паўзы. Самоў — усё можа. І Рыгор Дзянькевіч таксама. Яна ўсміхнулася, зглыгнула сочыва. Заплюшчыла вочы. Парцэляцыя шырока выкарыстоўваецца ў сучаснай мастацкай літаратуры як сродак выразнасці, асаблівы стылёвы прыём, які дазваляе ўзмацніцьсэнсавыя і экспрэсіўныя адценні значэння. Ад далучэння парцэляцыя адрозніваецца тым, што парцэляцыйныя часткі заўсёды знаходзяцца па-за асноўным сказам, тады як далучальныя канструкцыі могуць быць у межах асноўнага сказа, бо за яго межамі (як у апошнім выпадку парцэляцыя і далучэнне фактычна супадаюць).

Пасад — частка сярэднявечнага ўсходнеславянскага горада, дзе жылі рамеснікі і гандляры.

Пасаднік — 1) Ва ўсходніх славян прызначаны князем яго намеснік для кіравання горадам, вобласцю. 2) Вярхоўны кіраўнік у рэспубліканскай уладзе Ноўгарада і Пскова, выбраны з мясцовых магнатаў вечам.

Пасіўны слоўнік (пасіўны слоўнікавы запас) — словы зразумелыя, знаёмыя, але, якія не ўжываюцца ў коле звычайнага моўнага звароту.

Пасіянарнае напружанне — колькасць пасіянарнасці ў этнічнай сістэме, падзеленая на колькасць персон, якія складаюць этнічную структуру.

Пасіянарнасць — найвышэйшая энергія этнасу, благадагная ці агрэсіўная, якая штурхае яго ці на духоўнае падзвіжніцтва ці на геапалітычную актыўнасць.

Пасіянарнасць як характарыстыка паводзін — эффект выдатковасці біяхімічнай энергіі жывога рэчыва, які спараджае ахвярнасць часам нават дзеля ілюзорнай мэты.

Пасіянарнасць як энергія — выдатковасць біяхімічнай энергіі жывога рэчыва, зваротны вектару інстынкта, што вызначае здольнасць да звышнапружання.

Пасіянарны імпульс паводзін, ці пасіянарны імпульс — паводзінавы імпульс, накіраваны супраць інстынкта асабістага і відавога самазахавання.

Пасіянарны штуршок — мікрамутацыя, якая выклікае з'яўленне пасіянарнай прыкметы ў папуляцыі і прыводзіць да ўзнікнення новых этнічных сістэм у тых ці іншых рэгіёнах.

Пасквіль — твор з крыўдлівым, абразлівым сэнсам.

Пасланне — літаратурны твор, напісаны ў форме звароту да якой-небудзь асобы ці групы асобаў.

Пасляслоўе — дадатковая частка твора, у якой змяшчаюцца тлумачэнні аўтара да свайго твора.

Пастараль — 1) Опера, пантаніма ці балет, сюжэт якіх звязаны з ідэалізаваным адлюстраваннем жыцця на ўлонні прыроды; 2) Адлюстраванне ідылічнага, мірнага жыцця вясковага жыхароў на прыродзе.

Пасха — найвялікшае з хрысціянскіх свят, «святаў святых», «урачыстасцей урачыстасць», — прысвечаны Уваскрасенню Збаўцы Ісуса Хрыста і дараванню хрысціянам права на Вечнае Жыццё». 2) У іудзеяў («Песах») — свята, прысвечанае зыходу іўдзеяў з Егіпта ў Святую Зямлю.

Патранімія (ад грэч. *pater, patros* — бацька + *опута* — імя) — утварэнне асабовага імя ад імя бацькі Віктар

— Вікторыя, Серафім -Серафіма, Сцяпан — Сцепаніда, Ян — Яна, Яніна, Іван — Іаана і г. д.

Патрыярх — 1) У старажытнасці — кіраўнік, старэйшына роду, родавай супольнасці. 2) Тытул вышэйшай святарскай асобы ў Праваслаўнай царкве, якая ўзначальвае памесную царкву, частку агульнаправаслаўнага адзінства.

Патэтычныя словы — словы, якія ўжо створаны, але яшчэ не замацаваны традыцыйнай словаўжывання ці могуць быць створаны па ўзоры існуючых у мове слоў.

Прамова (мова-аснова) — старажытнейшая з роднасных моў, рэканструяваная шляхам ужывання параўнальна-гістарычнага метаду, якая ўяўляецца як крыніца ўсіх моў, што складаюць агульную сям'ю (групу) і развіваюцца на яго аснове. Прамова індаеўрапейская. Прамова агульнаславянская.

Паўза (ад лац. *pausa*, ад грэч. *pausus* — *спыненне*) — часовае спыненне гучання, якое разрывае хвалю маўлення, выкліканае рознымі прычынамі і скарыстоўваемае для разнастайных функцый. **Паўза выказніка** — паўза, якая выражае прэдыкатыўную сувязь (у сказах з развітым складам дзейнікам — перад наступным выказнікам любога тыпу; у сказах з неразвітым складам дзейніка — перад іменным выказнікам пры нулявой звязцы). **Паўза злучальная** — паўза, якая супадае па функцыі са злучнікам (паміж аднароднымі членамі сказа, з'яднанымі бяззлучнікавай сувяззю ці паўторнымі злучнікамі; паміж часткамі пералічальных бяззлучнікавых сказаў). **Паўза папералжальная** — паўза, якая служыць для папярэджання аб наступным працягу маўлення, дзе звычайна змяшчаецца вытлумачэнне папярэдняй часткі сказа (пасля абагульненага слова перад пералічэннем аднародных членаў; у бяззлучнікавым складаным сказе, калі другая частка ў якіхсьці адносінах дапаўняе, канк-

рэтэзуе, удакладняе першую). Адно дрэнна: слова ў нас ба-
 яцца людзі сказаць і стаіць «мхатаўскае» маўчанне. **Паўза
 раздзяляльная** — паўза канца сказа. Набліжалася восень.
 Закончылі паспяхова жніво. **Паўза сінтаксічная** — паўза,
 якая выражае пэўныя сінтаксічныя адносіны паміж падзе-
 ленымі ёю часткамі сказа (звычайна сумесна з іншымі эле-
 ментамі інтанацыі). Мужныя перамагаюць — зайздроснікі
 гінуць; спыненне ў маўленні, выкліканне фізіялагічнымі
 прычынамі (у часе паўзы прамоўца ўдыхае паветра, неаб-
 ходнае для працягу маўлення), псіхалагічнымі прычынамі
 (хваляванне гаворачага), абрываюць у лагічным развіцці думкі,
 што не выражае сінтаксічнай залежнасці паміж часткамі
 сказа. Цяжка мне... стаяць... слабею... млосна... млосна...

Паўтор (паўтарэнне, падваенне) — поўнае ці частко-
 вае паўтарэнне кораня, асновы ці цэлага слова як спосаба
 ўтварэння слоў, апісальных формаў, фразеалагічных адзінак.

Паўустаў — від напісання кірылічных літар, які прый-
 шоў на змену ўставу ў другой палове XIV — XV стст. ха-
 рактарызуюцца больш мяккім, у параўнанні з уставам,
 напісаннем літараў, з'яўленнем нахіла, парушэннем геа-
 метрычнасці іх графікі, частковым раздзяленнем на сло-
 вы, з'яўленнем выносных літар. У XV ст. паўустаў пасту-
 пова пераходзіць у скорпіс.

Пафас — вядучы эмацыянальны тон твора.

Пахвала Богамаці — 1) Свята ў гонар Царыцы Ня-
 беснай у суботу пятай сядміцы Вялікага Паста. 2) Ікона
 Багародзіцы (XV ст.) на троне ў ачаўванні прарокаў з сімва-
 лічнымі атрыбутамі іх прароцтваў аб уцялесненні Хрыс-
 та і цудадзейным нараджэнні ад Дзевы. На іконе змяшча-
 ецца не больш за 13 прарокаў са святкамі ці сімваламі:
 Іаакаў з лесвіцай, Маісей з Купінаю, Валаам з зоркаю,
 Гедэон с руном, Іезекііль з варотамі, Іерамія са скрыжал-

лю, Ісаія з вуглём, Іесей і Аарон з расцвіўшымі жэзламі, Давід і Саламон з мадэлямі Іерусалімскага храма, Данііл і Авакум з горамі. У шырокім сэнсе гэтая назва распаўсюджваецца і на іншыя іконы Багародзіцы, дзе побач з Царыцаю Нябеснаю на палях моляцца прарокі.

Пачатковая рыфма — сугучча, якое знаходзіцца на пачатку верша.

Паэма — від ліра-эпічнага твора; вершаванае сюжэтнае апавяданне.

Пейзаж — выява пэўнай мясцовасці, малюнкаў прыроды: рэкаў, гораў, палёў, лясоў вясковага ці гарадскога ландшафту; паводле прадмета адлюстравання вылучаюцца архітэктурны, індустрыяльны пейзаж, марыну (марынісцкі), гістарычны, фантастычны (футуралагічны) пейзаж.

Пераймальніцтва — імітацыя асаблівасцей мастацтва, тэхнікі майстроў мінулых часоў, стыляў ці напрамкаў у мастацтве мінулага.

Пераклад — перадача зместу вуснага выказвання ці пісьмовага тэксту сродкамі іншай мовы. **Пераклад дакладны** — пераклад іншамоўнага тэксту на іншую мову шляхам механічнай падстаноўкі на месца слоў мовы-крыніцы іх эквівалентаў у мове, на якой робіцца пераклад, пры захаванні іншамоўнай канструкцыі. **Пераклад адвольны** — перадача агульнага зместу іншамоўнага тэксту без пранікнення ў сэнсавыя дэталі і эмацыянальна-экспрэсіўныя адценні, выражаныя моўнымі сродкамі мовы — крыніцы. **Пераклад мастацкі** — пераклад, які захоўвае ўсе дакладнасці зместу іншамоўнага тэксту, яго вобразную сістэму, здзейснены з улікам семантычных і выяўленчых магчымасцей і асаблівасцей як мовы-крыніцы, так і мовы-аб'екта.

Перанос (энжамбсман) — перанясенне канчатку завершанага па сэнсу сказа з аднаго вершаванага радка ці штрафы ў наступную за ёю.

Перасоўнікі — члены расійскага дэмакратычнага аб'яднання Таварыства перасоўных мастацкіх выставаў (1870). Паслядоўнікі рэалізма, вылучылі праграму народнасці мастацтва (адностраванне тыповых бакоў і шматстайных характараў сацыяльнага жыцця, часта з крытычнай тэндэнцыяй). Арганізаваныя імі выставы ў розных гарадах Расіі былі буйной з'явай у культурным жыцці. Апошняя (48-я) выстава адбылася ў 1923 г. Буйнейшыя прадстаўнікі: І. М. Крамской, Г. Г. Мяседаў, М. М. Ге, В. Г. Пяроў, К. А. Савіцкі, І. Я. Рэнін, А. К. Саўрасаў, І. І. Левітан, В. І. Сурыкаў, В. М. Васняцоў.

Пергамент — асаблівым чынам вырабленая скура жывёлаў, што прызначана для пісьма.

Персанаж — дзеючая асоба літаратурнага твора.

Персаніфікацыя, увасабленне (ад лац. *persona* — асоба + *facio* — раблю) — троп, сутнасць якога ў перанясенні прыкмет і ўласцівасцей чалавека на нежывыя прадметы і адцягненныя паняцці.

Перспектыва — сістэма выяўлення на адлегласці аб'ёмных целаў, іх структуры, якая размяшчаецца, аддзелена ў прастору і аддаленая ад назіральніка.

Перфект (ад лац. *perfectum* — дасканалы) — дзеяслоўная форма ў інда-еўрапейскіх мовах, у прыватнасці у старабеларускай, якая абазначае дзеянне, што поўнасьцю адбылося ў мінулым, да момэнту маўлення, прычым вынік гэтага дзеяння доўжыцца ў цяперашнім часе. Ад складанай формы перфекта шляхам адпадзення дапаможнага дзеяслова і захавання толькі другой часткі — дзеепры-

метніка на — ў, утварылася цяперашняя форма мінулага часу. Перфект існуе ў сучасных заходнееўрапейскіх мовах у значэнні формы прошлага выніковага часу.

Перыяд (ад грэч. *periodos* — *абход, кола, кругазварот*) — моцна развіты прасты сказ ці шматчленны складаны сказ, які характарызуецца з боку зместу значнай паўнатай і закончанасцю выражэння думкі, адзінствам тэмы, а з боку інтанацыі распаўсюджаннем на дзве часткі: павышэнне (грэч. протазіс) і паніжэнне (грэч. аподазіс). Першая частка вымаўляецца з паступова ўзрастаючым павышэннем голасу, затым ідзе яўна выражаная пауза, пасля якой наступае заўважнае паніжэнне голасу. Такое інтанацыйнае афармленне ўтварае як бы пярэцёнак, кола: перыяд адчыняецца і зачыняецца аднолькавым спосабам спакойнага вымаўлення. У большых па памеры перыядах павышэнне і паніжэнне, у сваю чаргу, падраздзяляюцца на часткі праз пасрэдніцтва паўзаў меншай даўжыні; гэтыя часткі называюцца членамі перыяда. Дзякуючы змястоўнасці і вытанчанасці формы, лёгкасці ўспрыняцця заключанага ў ім зместу перыяд атрымаў распаўсюджанне ў розных стылях і жанрах: у мастацкай прозе, у паэзіі, у арагарскіх выступленнях, у публіцыстыцы.

Перыфраза — замена назвы прадмета ці з’явы апісаннем уласцівых яму істотных рысаў і прыкметаў.

Перыяд азначальны — перыяд, у адной з частак якога характарызуецца асоба, прадмет, што прадстаўляе сутнасць гаворкі ў другой частцы.

Перыяд заключны — перыяд, у паніжэнні якога указваецца вынік са сказанага ў павышэнні.

Перыяд злучальны — перыяд, у паніжэнні якога змяшчаецца нешта дадатковае да сказанага ў павышэнні.

Перыяд параўнальны — перыяд, у якім адна частка ўдакладняе іншую шляхам параўнання.

Перыяд прычынны — перыяд, паміж часткамі якога існуюць прычынна-выніковыя адносіны.

Перыяд прэдыкатыўны — перыяд, у павышэнні якога змяшчаецца дзейнік, а ў паніжэнні — выказнік.

Перыяд супастаўляльны — перыяд, у якім паміж павышэннем і паніжэннем існуюць супастаўляльныя адносіны.

Перыяд супраціўны — перыяд, у якім паніжэнне выражае нешта процілеглае сказаннаму ў павышэнні.

Перыяд умоўны — перыяд, у павышэнні якога выкладаюцца ўмовы ажыццяўлення таго, аб чым гаворыцца ў паніжэнні.

Перыяд уступальны — перыяд, у павышэнні якога змяшчаюцца ўмовы, якія перашкаджаюць здзяйсненню таго, аб чым гаворыцца ў паніжэнні.

Перыяд часовы — перыяд, у адной з частак якога ўказваецца час дзеянняў, з'яў, падзей, што ўяўляюць сабой прадмет мовы ў другой частцы.

Перыядычная мова — мова, пабудаваная ў выглядзе перыядаў. Супрацьпастаўляецца урыўкавай мове, якая мае іншую пабудову, іншую інтанацыю, іншую рытмамелодыку, што звязана з наяўнасцю ў ёй асобных сказаў (ці прэдыкатыўных частак складанага сказа), пераважна апавядальнага характару, што вымаўляюцца спакойным тонам, з натуральнымі раўнамернымі паўзамі паміж утвараючымі іх сінтаксічнымі адзінкамі.

Песня, ці Песняспеў — адзін з самых старажытных відаў лірычнай паэзіі; верш, які складаецца з некалькіх

куплетаў і прыпева; песні падзяляюцца на: народныя, гераічныя, гістарычныя, лірычныя і інш.

Песня — вершаваны твор для спеваў, яго музычная форма звычайнакуплетная ці страфічная.

Печанегі — цюркскі качавы люд, які ўпершыню згадваецца ў летапісах з 915 г. і першапачаткова жыў у стэпах паміж Волгаю і Аральскім морам, потым перамясціўся ў Паўночнае Прычарнамор'е. Печанегі — славутыя набегамі на ўсходнеславянскія землі. Ад засады печанегаў у 972 г. загінуў сын раўнаапостальнай княгіні Вольгі кіеўскі князь Святаслаў Ігаравіч, таму, каб пазбегнуць лёсу бацькі раўнаапостальны князь кіеўскі Уладзімір Святаслававіч будзе шэраг умацаваных вежаў і абарончых збудаванняў. У 1036 г. печанегі былі разбітыя мудрым добрапамыслым сынам Рагнеды-Анастасіі кіеўскім князем Яраславам Уладзіміравічам, потым іх вышеснілі з Вялікага Стэпу полаўды.

Пісец — у сярэднявеччы чыноўнік, які здзяйсняў перапіс зямель, людзей.

Пісьменства — 1) Сукупнасць пісьмовых помнікаў якой-небудзь эпохі. Старабеларускае пісьменства. 2) Сістэма графічных знакаў, якія ўжываюцца для пісьмовай фіксацыі мовы.

Пісьменства славянскае — створана святымі Кірылам і Мяфодзіем у другой палове IX ст. Дамова князя Алега з Візантыяй была напісана на дзвюх мовах: грэчаскай і славянскай. Першым кірылічным надпісам лічыцца зроблены на гаршку (Гнездаў, ля Смаленска).

План — графічныя выявы гарызантальнай праекцыі збудавання ці яго часткі, комплексу збудаванняў, населенага пункта і яго раёна.

План выяжэння — разгляд выказвання з боку спосабаў выяўлення значэнняў наяўных у ім моўных сродкаў, г. зн. вытлумачэнне знешняга боку моўнага знака (таго, *што* абазначае, у процілегласць таму, *што* абазначае).

План зместу — разгляд выказвання з боку значэнняў сканцэнтраваных у ім моўных сродкаў, г. зн. вытлумачэнне ўнутранага элемента моўнага знака (таго, *каго* абазначаюць, у супрацьлегласць таму, *што* абазначае).

Пластычнасць — мастацкая выразнасць аб'ёмнай формы, гарманічныя суадносіны яго частак і цэлага, эстэтычная дасканаласць мадэліроўкі.

Плеаназм (ад грэч. *pleonasmos* — *празмернасць*) — шматслоўе, выраз, які змяшчае адназначныя і тым самым непатрэбныя словы (калі гэта не звязана са стылёвым заданнем, напрыклад, у градацыі, пабудаванай на сінонімах). Кожная хвіліна часу.

Плошча — адкрытая гарадская прастора, архітэктурна арганізаваная збудаваннямі, зялёнымі пасадкамі.

Плюсквамперфект (ад лац. *plus* — *больш* + *quam* — *чым* + *perfectum* — *здзейсненае*) — адносны дзеяслоўны час, які ўказвае на тое, што адно мінулае дзеянне папярэднічала іншаму дзеянню ў мінулым. У сучаснай беларускай мове гэта форма існуе ў дыялектах, творах мастацкай літаратуры.

Плынь — мастацкая агульнасць, якая аб'ядноўвае прыхільнікаў аднаго з варыянтаў стылю ці напрамку.

Плынь літаратурная — творчае адзінства пісьменнікаў, блізкіх адзін да другога па ідэалогіі, успрыняццю жыцця і творчасці.

Побытавы — звязаны з адлюстраваннем паўсядзёнага прыватнага і грамадскага жыцця чалавека.

Полаўцы (кіпчакі, куманы) — щорскі народ, які прыкачаваў у XI ст. з Паўночна-Заходняга Казахстана ў стэпы Прычарнамор'я, адкуль і выцясніў печанегаў. Палавецкая Стэп цягнулася ад Дуная да Цянь-Шаня. Першы раз у летапісах згадваецца аб ёй у 1054 г. Суіснаванне полаўцаў з усходнімі славянамі вызначалася не толькі вайсковымі сутыкненнямі і набегамі, але і дынастычным паяднаннем у форме шлюбаў. Літаратурнае адлюстраванне гэтыя адносіны знайшлі ў «Слове пра паход Ігаравы» і оперы «Князь Ігар» вялікага Барадзіна.

Поп-арт — напрамак у жывапісе, які распаўсюдзіўся ў ЗША і Англіі ў 1950-я гг. Характэрна выкарыстанне і перапрацоўка вобразаў масавай культуры. Азнаменаваў адмаўленне ад абстракцыянізма і пераход да канцэпцый новага авангардызма. Мастакі паказвалі новы механізаваны свет, уяўлялі рэчы як нешта прыгожае. Пачатак поп-арта быў пакладзены дзейнасцю лонданскай «Незалежнай групы». Міжнародную вядомасць ён набыў у амерыканскім варыянце: Р. Раўшэнберг, Дж. Джонс, Э. Уорхол, Дж. Розенквіст, Р. Ліхтэнштайн, Р. Гамільтан, П. Весэлман, К. Олдэнбург.

Поручы — манжэты, якія прытрамліваюць рукавы рызы.

Постімпрэсіянізм — збіральная назва некалькіх напрамкаў французскага мастацтва мяжы XIX—XX стст., дэклараваных непрыняццем эстэтыкі імпрэсіянізму і ўзнікшых за ім храналагічна. З'яўляецца сувязуючым звяном паміж мастацтвам XIX і XX стст.

Праблематыка — пералік пытанняў, закранутых у творы.

Праклітыка (ад грэч. *proklinō* — *нахляю ўперад*) — ненаціскае слова, якое стаіць перад словам, што мае націск, і далучаецца да гэтага слова з-за адносін націску: на стала, пада мною, наш сын, тры дні, але ён і г. д.

Практычная стылістыка — прыкладны раздзел стылістыкі мовы, які мае нарматыўны характар і даследуе спосабы і формы выкарыстання моўных сродкаў у кожным канкрэтным выпадку, у залежнасці ад зместу мовы, абставін камунікацыі, мэты выказвання. Рэкамендацыі практычнай стылістыкі не абсалютныя, яны поўнаасцю падпарадкаваны ўмовам іх выкарыстання. Задача практычнай стылістыкі — навучыць ацэньваць пагэтычныя выяўленчыя і эмацыянальныя магчымасці моўных сродкаў, умела і мэтазгодна іх выкарыстоўваць, абпіраючыся, у прыватнасці, на іх сінанімію.

Пралог — старажытны ўсходнеславянскі каляндарны зборнік, які складаецца з скарачаных жыццёў візантыйскіх, усходне- і паўднёvasлавянскіх святых, урыўкаў з перакладных твораў хрысціянскіх пісьменнікаў і твораў мясцовых аўтараў духоўна-дыдактычнага зместу. У пачатковы перыяд складвання жанравай структуры ў XII ст. гэта былі пераважна перакладныя з грэчаскай мовы жыцця святых і ўшанаванне ўсяленскіх айцоў і настаўнікаў Царквы, таму і атрымалі назву «сінаксароў», што ў перакладзе значыць — «зборнік». Першы сінаксар быў складзены ў Візантыі ў X стагоддзі. Такія зборнікі не былі аднастайнамі, яны адрозніваліся паміж сабою саборамі месцашанаваных святых і мясцовымі святамі. Толькі ў Канстанцінопалі адзначаліся святы абнаўлення св. Сафіі (23 снежня) і Палажэння Рызаў Багародзіцы (2 ліпеня), ушаноўва-

ліся св. Вавіла Нікадземійскі (4 верасня), Раман Сладкапеўца, складальнік кандакароў (1 кастрычніка), і інш. Але ўсё ж у аснове сваёй «Сінаксары» былі разлічаны на агульнацаркоўны ўжытак, аб'ядноўвалі жыцця ўсіх святых хрысціянскага Усходу: Персіі, Егіпта, Сірыі, Палесціны, Рыма, Арменіі, Візантыі. Звычайна ў «Сінаксары» на першым месцы (пасля каляндарнай даты) змяшчаліся звесткі аб мучаніках і іх жыццях ці толькі імя мучаніка і месца яго пагібелі. Дзень мучаніцкага адыходу святога лічыўся пачаткам яго ўшанавання, ён фіксаваўся ў старажытных календарых (спачатку яны існавалі толькі пры Евангеллях і Апосталах). Потым паводле сведчанняў, запісаў хрысціян, пратаколаў суда ўзніклі першыя гістарычныя нарысы аб мучаніках, дзе пазначаліся месца і час падзеі, апісанне пакут і спачыну святога.

Паданні аб мучаніках, якія пацярпелі за Хрыста ў II—III стагодзях у розных абласцях Рымскай імперыі склалі кола найстаражытнейшых звестак «Сінаксара». Змест «Сінаксараў» таксама складалі звесткі аб настаяцелях першых хрысціянскіх манастыроў, прэпадобных айцах (Антоніі Вялікім, Саве Асвечаным, Іаане Сінайскім, Герасіме Іарданскім і г. д.). У «Сінаксары» пазначаны асобы, якія праславіліся асаблівым падзвіжніцтвам ва ўладкаванні рэлігійнага і грамадзянскага жыцця, напрыклад: імператар Канстанцін, патрыярх Канстанцінопальскі Прокл, епіскап Мірлікійскі Дзіянісій і шм. інш. Упрыгожвалі «Сінаксары» жыцця настаўнікаў Царквы; Феадарыта Кірскага, Іаана Златавуснага, Васілія Вялікага, Яфрэма Сірына, таксама святых чудатворцаў, столпнікаў, выспаветнікаў, юродзівых і інш. «Сінаксары» фіксавалі землятрусы, перанясенне мошчаў з адной мясцовасці ў іншую, нашэсці іншаверцаў і інш.

У такім выглядзе «Сінаксар» для пагрэб богаслужбовых (жыцця святых чыталіся на ранішняй службе) і ў манастырскім побыце (для душаўратавальных мэт) перакладаецца на царкоўнаславянскую мову. У славянскай традыцыі з-за памылкі перакладчыка візантыйскі «Сінаксар» атрымаў назву «Пралога» («Прологы спіса 12 месяцаў (дзе кнігі за сакавіцкае і вераснёўскае паўгоддзі), изложено житиа святых отець и деания святых мученикъ»). Згодна іншай версіі на хрысціянскім Усходзе «пралогам» лічылася ўводнае да богаслужэння чытанне. Славянскі «Пралог» ў свой склад уключаў і жыцця славянскіх святых, дні іх ушанавання, значныя падзеі царкоўнага і духоўна-грамадзянскага жыцця.

У выніку скразнога характару хрысціянскіх уплываў жыцця ўсходнеславянскіх святых, асабліва праз пасрэдніцтва беларускага ўплыву, увайшлі ў паўсядзённы ўжытак паўднёvasлавянскіх цэркваў. Плёнам паўднёvasлавянскіх і чэшска-мараўскіх уплываў стала пашырэнне на ўсходнеславянскіх землях агіяграфічнай культуры гэтых народаў.

На ўсходнеславянскіх землях спецыяльна для зборніка на кожны дзень змяшчаліся адно ці два павучэнні ці казанні, якія звычайна чыталіся ў час трапезы ў манастырах ці дамах шчырых вернікаў. Плёнам чэшска-беларускага ўплыву ў XIV ст. стала вершаваная форма Пралога, пашыраная на Балканах, у яе аснову быў пакладзены чын пахвалы ў форме ямбічнага памеру.

У выніку скразнога характару хрысціянскіх уплываў жыцця ўсходнеславянскіх святых, асабліва праз пасрэдніцтва беларускага ўплыву, увайшлі ў паўсядзённы ўжытак паўднёvasлавянскіх цэркваў.

Плёнам паўднёvasлавянскіх і чэшска-мараўскіх уплываў стала пашырэнне на ўсходнеславянскіх землях агіяграфічнай культуры гэтых народаў.

Пранаміналізацыя (ад лац. *pronomen* — займеннік) — пераход слоў з адной часціцы мовы ў займеннікі ў выніку страты ці паслаблення ўласцівага ім лексічнага значэння і набыцця адцягненага значэння і указальнай функцыі. У шэрагі займеннікаў могуць пераходзіць назоўнікі (рэч, справа, факт, брат, сястра, чалавек і інш.), прыметнікі (дадзены, вядомы, пэўны, апошні, наступны і г. д.), лічэбнік (адзін).

Прапісная (вялікая, заглаўная) літара — літара, якая адрозніваецца ад радковай сваім памерам і напісаннем, ужываецца ў адпаведнасці з правіламі арфаграфіі і пунктуацыі. Прапісная літара ўжываецца на пачатку тэксту, пасля кропкі і іншых заканчальных знакаў прыпынку, ва ўласных імёнах асобаў, геаграфічных і астранамічных назвах, назвах гістарычных эпох і падзей, назвах устаноў, арганізацый, прадпрыемстваў, назвах дакументаў, помнікаў даўніны, прадметаў мастацтва, назвах літаратурных твораў і г. д.

Прапорцыя — суадносіны памеру частак мастацкага твора паміж сабой, а таксама кожнай часткі з творам цалкам.

Прасадычны (ад грэч. *prosōdikos* — той, які тычыцца націску) — той, які адносіцца да з’яў вышыні тона, даўжыні, моцы гука і г. д.

Прастамоўе — словы, выразы, формы словаўтварэння і словазмянення, рысы вымаўлення, якія не ўваходзяць у норму літаратурнай мовы, характарызуюцца адценнем спрошчанасці, зніжанасці, шырока выкарыстоўваюцца ў літаратурных творах і гутаркавай мове як экспрэсіўныя элементы. Адны даследчыкі разглядаюць прастамоўе як словы і формы рознага паходжання, аднастайныя паводле сваіх стылёвых прыкмет, што ўтвараюць адзін з экс-

прэсіўных стыляў літаратурнай мовы, які супрацьстаіць такім стылям, як кніжны, нейтральна-дзелавы і інш. На думку іншых даследчыкаў, прастамоўе — гэта адхіленне ад лексічнай, граматычнай, вымаўляльнай нормаў літаратурнай мовы, якія ўласцівыя шырокім гарадскім гаворкам. Адрозніваюць прастамоўную лексіку (забудлыга, мутарны, дрыхнуць і г. д.) і прастамоўнае формаўтварэнне (інжэне-ра, шафера) ці націск (моладзеж, хадатайнічаць і інш.).

Прастол — 1) Трон манарха ці царкоўнага іерарха. Прэстол: імператарскі, патрыяршы, царскі. 2) Высокі чатырохвугольны стол, які стаіць пасярэдзіне алтара. 3) Прастольнае свята.

Прасфара — белы хлябец асаблівай формы, які ўжываецца ў праваслаўным богаслужэнні.

Прататып — рэальны чалавек, чыё жыццё і характар знайшлі адлюстраванне пры стварэнні пісьменнікам літаратурнага вобраза.

Пратэза (ад грэч. — *які стаіць наперадзе*) — з’яўленне ў абсалютным пачатку слова зычнага гукa (у многіх мовах таксама галоснага), не апраўданага этымалагічна, але выкліканага фанетычнымі прыкметамі.

Прафесіяналізм — слова ці выраз, уласцівыя мове той ці іншай прафесійнай групы.

Профіль — на выяве бакавое становішча галавы, постаці ўвогуле; у вузкім сэнсе слова — знешні абрыс твару пры бакавым пункце погляду.

Прошлы час — форма часу дзеяслова, што абазначае дзеянне, якое папярэднічае моманту маўлення. **Прошлы гістарычны** — тое, што аорыст. **Прошлы незавершаны** — тое, што імперфект. **Прошлы апісальны** — форма прошлага часу дзеясловаў незакончанага трыван-

ня, якая абазначае працэс, не прывязаны да пэўнага прамежку часу, а працэс у яго дзеянні, што стварае маляўнічасць і выразнасць гэтай формы. **Прошлы апавядальны** — форма прошлага часу дзеясловаў закончанага трывання, якая абазначае дзеянне, ажыццёўленае ў пэўны момант у мінулым. **Прошлы выніковы** — тое, што і перфект. Форма, якая абазначае дзеянне, завершанае ў мінулым, вынік чаго адчуваецца ў сучасным. Форма прошлага часа ў спалучэнні з часціцамі абазначае таксама: а) дзеянне, якое пачалося, але не завершана з-за нейкіх прычын; б) дзеянне, якое нерэгулярна паўтараецца ў мінулым. Прошлы час ужываецца замест будучага для адлюстравання фактаў, якія ва ўяўленні прамоўцы абавязкова павінны адбыцца.

Прымітывізм — шырокая тэндэнцыя ў мастацтве канца XIX—XX ст., сутнасць якой у схільнасці да найўнага мастацтва. Яе арыенцірамі сталі першабытнае мастацтва, традыцыйнае мастацтва народаў Афрыкі, Акеаніі, Амерыкі, выяўленчая творчасць гарадскіх нізоў і мастакоў-самавукаў. Характэрныя рысы — непасрэднасць, яркасць, маляўнічасць, простая форма. Буйнейшыя прадстаўнікі: А. Русо, Л. Серафан, бабуля Мозес, І. Генераліч, Н. Пірасмані.

Прысвячэнне — надпіс на пачатку твора, што указвае на асобу, каму ён адрасуецца.

Прытча — дыдактычнае апавяданне аб чалавечым жыцці ў іншасказальнай ці алегарычнай форме.

Прыход — абшчына, якая паводле духоўных трэб, належыць да адной царквы.

Прэдыкат (ад лац. *praedicatum* — *выказанае*) — 1) Лагічны выказнік — тое, што ў меркаванні выказваецца аб яго суб'екце. 2) Тое ж, што і граматычны выказнік.

Прэдыкатыйная сувязь — сувязь паміж дзейнікам і выказнікам, форма выражэння прэдыкатвўных адносін.

Прэдыкатыўнасць — выражэнне моўнымі сродкамі адносін зместа выказанага да рэчаіснасці як аснова сказа. Граматычнымі сродкамі выражэння прэдыкатыўнасці з'яўляюцца катэгорыя часу (усе з'явы рэчаіснасці адбываюцца ў часе, і змест выказвання ўсведамляецца ў якім-небудзь часавым плане), катэгорыя асобы (выказванне, як правіла, суадносіць дзеянне з адной з трох асоб) і катэгорыя мадальнасці (выказванне прамоўцы суправажаецца выражэннем яго адносін да зместа выказвання). Прэдыкатыўнасць і інтанацыя паведамлення з'яўляюцца агульнымі характэрнымі прыкметамі сказа.

Прэдыкацыя (ад лац. *praedicatio* — выказванне) — адносіны зместу выказвання да рэчаіснасці ажыццяўляема ў сказе. У прэдыкацыі лагічны суб'ект раскрываецца лагічным прэдыкатам (штосьці аб кімсьці сцвярджаецца ці адмаўляецца).

Прэрагатыва (ад лац. *praerogativa*) — выключнае права, якое належыць якому-небудзь дзяржаўнаму органу, пэўнай асобе.

Прэса (ад франц. *presse*) — перыядычны друк (часопісы, газеты).

Прэс-аташэ (ад франц. *pressattaché*) — аташэ, які займаецца пытаннямі друку.

Прэс-канферэнцыя (ад англ. *press conference*) — сустрэча дзяржаўных, грамадскіх, навуковых дзеячоў з прадстаўнікамі СМІ для іх інфармавання і адказаў на пытанні.

Прэс-рэліз (ад англ. *press release*) — спецыяльны бюлетень для работнікаў СМІ, які выпускаецца ўрадавымі

ўстановамі, кіруючым органам якой-небудзь міжнароднай арганізацыі і змяшчае матэрыялы для тэрміновага надрукавання.

Прэс-сакратар (ад англ. *press secretary*) — прадстаўнік прэзідэнта, прэм'ер-міністр па справах друку.

Прэс-цэнтр — служба інфармацыі, якая арганізуецца на перыяд з'ездаў, канфэрэнцый, нарад, спартыўных спаборніцтваў і г. д. ці існуючая ўвесь час пры якойсьці арганізацыі, органе ўлады.

Прэфіксацыя — далучэнне прыназоўнікаў да каранёў і асноваў як спосаб словаўтварэння і формаўтварэння (невялікі, контрпрапанова, экстраардынарны, ультрагук і г. д.).

Прэфіксойд — карнявая марфема, якая выступае ў функцыі прыназоўніка (прэфікса): штодзённы, напаўадкрыты, спаконвечны.

Псіхалагічны выказнік (псіхалагічны прэдыкат) — уяўленне, якое з'яўляецца другім паводле парадку ўзнікнення ў свядомасці, незалежна ад граматычнага яго выражэння.

Псіхалагічны дзейнік (псіхалагічны суб'ект) — уяўленне, якое з'яўляецца першым па парадку ўзнікнення ў свядомасці і псіхалагічнай значымасці, незалежна ад граматычнага яго выражэння. Ляціць птушка.

Псіхалінгвістыка — 1) Галіна мовазнаўства, якая вывучае працэс маўлення з пункту зроку суадносін паміж зместам моўнага акта і намерамі асобы прамоўцы (пішучага), таго, хто робіць паведамленне. 2) Галіна мовазнаўства, якая вывучае сувязі паміж змястоўным бокам мовы і грамадскім мысленнем, грамадскім жыццём гаворачага калектыва. Своеасаблівы сінтэз псіхалогіі і лінгвістыкі

— псіхалінгвістыка займаецца такімі праблемамі, як ўспрымальнасць мовы, заканамернасці авалодвання мовай (развіццё мовы ў дзяцей, двухмоўе), адносіны лінгвістычных працэсаў да пазнання і г. д.

Публіцыстыка — сукупнасць мастацкіх твораў, якія адлюстроўваюць грамадскае і палітычнае жыццё народа.

Пунктуацыя (ад познелац. *punctuatio*, ад лац. *punctum* — кропка) — 1) Сукупнасць правілаў пастаноўкі знакаў прыпынку. 2) Пастаўленне знакаў прыпынку ў тэксте. 3) Тое, што і знакі прыпынку.

У гісторыі ўсходнеславянскай пунктуацыі, па пытанні аб яе асновах і прызначэнні, існуюць тры асноўныя напрамкі: лагічны, сінтаксічны, інтанацыйны. Тэарэтыкам лагічнага ці сэнсавага накірунку лічыцца Ф. І. Буслаеў, які лічыў, што для большай зразумеласці і выразнасці ў выкладанні думак на пісьме прынята адасабляць словы і цэлыя сказы знакамі прыпынку. Ён бачыў прызначэнне пунктуацыі дваякім: 1) Садзейнічаць дакладнасці ў выкладанні думак, адзяляць адзін сказ ад другога ці адну частку ад іншай пры дапамозе: кропкі (.), коскі (,), кропкі з коскай (;), двукроп'я (:). 2) Выражаць адчуванні асобы прамоўцы і яго адносіны да слухача: клічнік (!), пытальнік (?), шмагкроп'е (...), працяжнік (—). Безумоўна, ужыванне большасці знакаў прыпынку рэгулююцца граматычнымі (сінтаксічнымі) правіламі, але ў падмурак правілаў пакладзены сэнс выказвання.

Буйны прадстаўнік сінтаксічнага напрамку Я. К. Грот лічыў, што з дапамогай асноўных знакаў прыпынку (., : ,) ажыццяўляецца ўказанне на большую ці меншую сувязь паміж сказамі, часткова паміж членамі сказа, а таксама для спрашчэння разумення чытачом пісьмовай мовы. Пытальнік і клічнік паказваюць на характар маўлення.

Прадстаўнікі **інтанацыйнай тэоры** (Л. В. Шчэрба) лічаць, што знакі прыпынку служаць для абазначэння рытмікі і мелодыкі фразы, ці дакладней фразавай інтанацыі, што яны выражаюць у пераважнай большасці выпадкаў не граматычнае, а дэкламацыйна-псіхалагічнае расчлянэнне мовы (А.М. Пяшкоўскі). Л.А. Булахоўскі адзначаў, што знакі прыпынку неабходныя для перадачы мелодыі мовы, тэмпа яе і паўзаў.

Тым не менш усе прызнавалі камунікатывую функцыю пунктуацыі, як асноўнага сродка афармлення пісьмовай мовы. Так, кропка абазначае закончанаць сказа, коскі паміж аднароднымі членамі ўказваюць на сінтаксічную роўнасць элементаў сказа, раўнапраўнасць паняццяў. Пытальнік указвае не толькі на члянэнне мовы, але і на пытальны характар сказа. У некаторых выпадках знакі прыпынку з'яўляюцца асноўным ці адзіным сродкам выяўлення сэнсавых адносін, якія не могуць быць выражаныя ў пісьмовым тэксце граматычнымі ці лексічнымі сродкамі.

Усходнеславянская пунктуацыйная сістэма валодае вялікай грукасцю: разам з абавязковымі канонамі яна змяшчае ўказанні, якія не маюць строгага нарматыўнага характару і дапушчаюць розныя пунктуацыйныя варыянты, звязаныя не толькі з сэнсавымі адценнямі, але і са стылёвымі асаблівасцямі пісьмовага тэксту.

Пурызм (ад лац. *purus* — чысты) — імкненне да захавання мовы ў непашкоджаным выглядзе, барацьба супраць усялякіх навацый (неалагізмаў, іншамойных запазычанняў), ахова літаратурнай мовы ад пранікнення ў яе ненармаваных лексічных і граматычных элементаў, што часам з'яўляецца натуральным для развіцця мовы.

Пусты прыназоўнік — дзеяслоўны прыназоўнік, пазбаўлены ўласнага лексічнага значэння, які толькі вы-

конвае чыста формаўтваральную функцыю паказчыка трывання (вырасці, натачыць і г. д.).

Пэйаратыўны — той, які змяшчае адмоўную ацэнку, надае зневажальныя адценні значэння (напрыклад, зневажальныя суфіксы). Інжэнерышка, старыкан, кніжонка.

Пячатка — 1) Пасведчанне, якое пацвяржае сапраўднасць дакумента, у выглядзе штампа ці матрыцы, а таксама іх адбітак з гербам, знакам, вензелем, словам ці дэвізам на розных матэрыялах (воск, метал, сургуч, папера).

Рад — 1) Паселішча, дробная адміністрацыйна-тэрытарыяльная адзінка ў горадзе, роўная вуліцы. Адсюль гандлёвыя рады: чырвоны, суконны, калашны і г. д. 2) У сярэднявечных усходніх славян — дамова, умова; пастанова, распараджэнне; палажэнне, устаў, наказ, правіла, законы. 3) Строй, баявы парадак.

Развіты сказ — сказ, які мае ў сваім складзе, акрамя галоўных, яшчэ і даданыя члены.

Развіты член сказа — член сказа, які мае пры сабе залежныя словы.

Развязка — становішча дзеючых асоб, склалася ў творы ў выніку развіцця адлюстраваных у ім падзей; заключная сцэна.

Размоўная лексіка — асаблівая стылёвая аднародная функцыянальная сістэма, якая супрацьпастаўляецца кніжнай мове як некадыфікаваная у формы літаратурнай мовы. Размоўная лексіка характарызуецца асаблівымі ўмовамі функцыянавання, такімі, як адсутнасць папярэдняга абдумвання выказвання і папярэдняга адбора моўнага матэрыялу, непасрэднасць моўных зносін паміж яго ўдзельнікамі, нязмушанасць моўнага акта. Звязаная з адсутнасцю афіцыйнасці ў адносінах паміж імі і ў самім

характары выказвання. Размоўнай мове ўласцівыя заўважныя асаблівасці на ўсіх узроўнях моўнай сістэмы — у фанетыцы (вымаўленні), лексіцы, марфалогіі і сінтаксісе.

Размоўны — уласцівы паўсядзённай вуснай (звычайнай дыялагічнай) мове.

Ракурс — скарачэнне рэальных ці ўяўных постацей, прадметаў паводле законаў перспектывы ў адпаведнасці з абраным пунктам погляду.

Раман — буйная форма эпічнага твора, у падзеявай канве якога звычайна прымае ўдзел шмат дзеючых асоб, чые лёсы перакрываюцца. Вылучаюцца раманы філасофскага, прыгодніцкага, гістарычнага, сямейна-побытавага, сацыяльнага характару.

Раманс — невялікі лірычны верш напеўнага тыпу на тэму кахання.

Раманскі стыль — першы пасля антычнасці буйны мастацкі стыль, які аб'ядноўвае ў адзінае цэлае ўсе віды мастацтва на значных тэрыторыях. Развіццё яго доўжыцца з XI ст. да сярэдзіны XII ст. Іканаграфія роспісаў і рэльефаў дакладна акрэслена. Стыль вызначаецца адцягненнасцю, гістарычнай стрыманасцю, спрошчанасцю формаў.

Раманскія мовы — мовы, якія ўваходзяць у індаеўрапейскую сям'ю і ўтвараюць у ёй асобную галіну. Да ліку раманскіх адносяцца мовы: французская, італьянская, іспанская, партугальская, румынская, малдаўская, правансальская, сардзінская, каталонская, рэта-раманская, македона-румынская, мёртвыя лацінская, окская, умбрская і іншыя (так званыя італійскія).

Рамантызм — ідэйны і мастацкі рух у еўрапейскай і амерыканскай культуры канца XVIII — пачатку XIX ст. Узнік як рэакцыя на рацыяналізм і самаўпэўнены ап-

тым ізм эстэтыкі класіцызма і філасофіі Асветніцтва. Вызначаецца зваротам да мастацтва Рафаэля, як аналага генія, верай ва ўсемагутнасць мастака.

Рапсодыя — музычны (інструментальны) твор на тэму народных песень і эпічных паданняў, што суправаджае выкананне рапсода.

Раса — верхняе адзенне святароў і манахаў (святар служыць у рызах).

Раскол царкоўны — адступленне ад вучэння і праваў царквы. У 40-я гг. XVII ст. у Маскве склаўся гурток рупліўцаў старажытнай дабрамыснасці, у які ўвайшлі Стэфан Ваніфашеў, Аввакум, пратаіерэй Даніл з Кастрамы, царскі камерыст Фёдар Рцішчаў і будучы патрыярх Нікан. Рупліўцы імкнуліся да выпраўлення царкоўных абрадаў і кніг, нораваў святарства, абароны Царквы ад свецкіх уплываў. Прыхільнікі Аввакума меркавалі, што ўзорамі для выпраўлення павінны служыць старажытнаславянскія царкоўныя кнігі, а прыхільнікі і паслядоўнікі Нікана настойвалі на грэчаскіх узорах для змянення тэкстаў і абрадаў. Раскол царкоўны адбыўся ў другой палове XVII ст. у сувязі з рэформамі Нікана, які стаў патрыярхам (1652). Новы патрыярх выслаў рупліўцаў з Масквы. Калі Нікан пакінуў патрыяршы прастол, рэформы не спыніліся: царкоўны сабор 1666—1667 гг. атэставаў праціўнікаў рэформ як багахульнікаў і аддаў іх пад свецкі суд. Частка грамадства (сяляне, пасадскія, казакі, стральцы, некаторая частка баярства) палічылі рэформу Нікана «ерэтычнай», накіраванай супраць сапраўднай «старой веры», асабліва замену дзвуперснага хрэснага знамення трохперсным. Яны назвалі сябе стараабрадцамі, стараверамі ці паслядоўнікамі дрэўлеправаславія. Прыхільнікі патрыярха Нікана называлі іх раскольнікамі. Ідэолагам раскола стаўся пратапоп Аввакум. Сярод кіраўнікоў руху былі ба-

ярыня Марозава і манах Епіфаній. Адсутнасць у старавераў новапастаўленых святароў прывялі да пачатку дыскусіі, ці прымаць у свой асяродак «ніканіянскіх» святароў ці лепш абыйсціся без святарства ўвогуле. Прыхільнікі старой веры падзяліліся такім чынам на папоўцаў і беспапоўцаў. Праваслаўная Царква зняла сваю анафему са старавераў толькі на пачатку 1970-х гадоў.

Род — група людзей, якія паходзяць ад аднаго продка, звязаныя агульнасцю сваяцтва.

Роднасць моў — наяўнасць агульных рыс і рэгулярных адпаведнасцей у лексіцы, у фанетыка-граматычным ладзе моў, якія паходзяць ад адной агульнай мовы-асновы.

Родная мова — мова, якая засвойваецца немаўляткам у раннім дзяцінстве шляхам пераймання ад акаляючых яго дарослых.

Ронда — музычны твор, у якім асноўная частка паўтараецца некалькі разоў.

Рубаха — аснова жаночага адзення, даўжынёй даходзіла да пят. Заможныя жанчыны насілі споднюю і верхнюю рубахі, прычым верхнюю шылі з каштоўных тканін.

Руно — поўсць барана, колькасць поўсці, якая здымаецца з адной жывёлы за адно стрыжэнне.

Русін — саманазва украінцаў і беларусаў аж да XIX ст.; у Заходняй Украіне — у XX ст., у асобных раёнах Карпат, на Славаччыне — аж да нашых дзён.

Русістыка — сукупнасць навук, якія вывучаюць рускую мову, літаратуру і культуру.

Руская Праўда — старажытны звод законаў Русі. Пад гэтай агульнай назвай вядомыя тры кодэксy: Кароткая Праўда — найстаражытнейшая, Прастранная Праўда адносіцца да другой паловы XII ст. і Скарачаная Праўда заснавана на

Прастраннай Праўдзе. Кароткая Праўда — найбольш істотная крыніца для характарыстыкі грамадскага ладу Русі, яна дзеліцца на Праўду Яраслава (каля 1016 г.), Праўду Яраславічаў (2-я палова XI ст.) і дадатковыя артыкулы.

Рух — перамяшчэнне ў прасторы; пластычныя мастацтвы знаходзяць магчымасць унесці рух у нерухомыя кампазіцыі.

Рытарычнае пытанне — тое, што пытална-рытарычны сказ.

Рытарычны зваротак — стылёвая фігура, сутнасць якой у тым, што выказванне адрасуецца ўсім слухачам і чытачам.

Рытм — чаргаванне сувымерных элементаў цэльнай структуры, якое адбываецца з заканамернай паслядоўнасцю і частатаю; адзін з галоўных законаў пластычных мастацтваў.

Рэалізм — адна з асноўных тэндэнцый развіцця сусветнага мастацтва, вызначаецца стылёвай самастойнасцю і мае свае канкрэтна-гістарычныя формы: наіўнае жыццёвае падабенства наскальных выяў старажытных эпох, ідэалізацыя антычнага мастацтва, адухоўленасць позняй готыкі і г. д.; асабліва інтэнсіўны ў мастацтве Рэнесанса; рэалізм мастацтва XIX—XX стст., вызначаецца сацыяльнай накіраванасцю.

Рэалізм гістарычны — адзін з асноўных жанраў выяўленчага мастацтва, які прысвечаны гістарычным падзеям мінулага і сучаснасці, сацыяльна значным падзеям у гісторыі народаў.

Рэдакцыя — варыянт тэксту літаратурнага твора, вынік перапрацоўкі твора аўтарам ці іншай асобай, змяшчае важныя сэнсавыя адрозненні.

Рэдакцыя — адзін з варыянтаў тэксту твора.

Рэгент (ад лац. «*правячы*») — 1) Часовы кіраўнік дзяржавы. 2) Дырыжор царкоўнага хору.

Рэма — пры актуальным члянэнні ядро выказвання, змест паведамлення, тое, што прамоўца паведамляе, адштурхнуўшыся ад тэмы.

Рэмарка — тлумачэнне аўтара з нагоды таго ці іншага персанажа, абставіны падзей, прызначаныя для акцэраў.

Рэпліка (ад франц. *replique*) — 1) У дыялагічнай мове кожнае асобнае выказванне чалавека, які прымае ўдзел у дыялозе; 2) Кароткае выказванне, якое вымаўляецца адным акцэрам у адказ на словы іншага. 3) Адказ аднаго персанажа на словы іншага.

Рэфрэн — вершы, якія паўтараюцца ў канцы кожнай страфы.

Рэцэптыўны (ад лац. *receptum* — *атрыманае*) — слоўнікавы склад — тое, што і пасіўны слоўнікавы склад.

Рэчы Паспалітай падзелы — захоп у другой палове XVIII ст. Прусіяй, Аўстрыяй і Расіяй дваадзінай дзяржавы Польшчы і ВКЛ (з рэспубліканскай формай, агульным сеймам і выбарным каралём, створанай у выніку Люблінскай уніі (1569 г.)). Крызіс рэспубліканскага ладу Рэчы Паспалітай у другой палове XVIII ст. зрабіў магчымым умяшальніцтва ў яе ўнутраныя справы Аўстрыі, Прусіі, Расіі. Магнаты і значная частка шляхты адстойвалі свае традыцыйныя правы: «залагой вольнасці» (свабоды і анархii) і «ліберум вета» (права забароны ў часе галасавання ў сейме, што «зрывала» рашэнні сейма). Скарыстаўшыся польскай смугай, як папярэджваў у свой час Пётр Скарга, тры дзяржавы дамовіліся аб частковым падзеле

тэрыторыі аб'яднанай Рэчы Паспалітай. **Першы падзел** (1772): Прусія атрымала частку Польскага прымор'я, Аўстрыя — частку Кракаўскага ваяводства і частку Галіччыны з Львовам, да Расійскай імперыі была далучана значная частка Беларусі. **Другі падзел** (1793): да Расіі адышлі Правабярэжная Украіна і частка Беларусі з Мінскам; Прусія захапіла Гданьск, Тарунь і Вялікую Польшчу з Познанню — карэныя польскія землі. Дзяржава фактычна пазбавілася незалежнасці і эканамічных сувязей паміж землямі. Нацыянальна-вызваленчае паўстанне пад кіраваннем Тадэвуша Касцюшкі (1794 г.) было падаўлена. **Трэці падзел** (1795): Аўстрыя захапіла Малую Польшчу і частку Мазовіі, Прусія — астатнюю частку Мазовіі з Варшавай і іншыя заходнія землі; да Расійскай імперыі была далучана Заходняя Беларусь, Літва і Валынь. Самастойная дзяржава Рэч Паспалітая перастала існаваць. Народы аб'яднанай дзяржавы трапілі пад замежны прыгнёт.

Сабор — 1) Сход адказных і выбраных асоб для разгляду і вырашэння важнейшых пытанняў грамадскага і дзяржаўнага жыцця. 2) Сход вышэйшага хрысціянскага святарства. 3) Галоўны хрысціянскі храм горада, які складаецца з некалькіх цэркваў пад адным дахам.

Сак — 1) Мера, мяшок. 2) Мяшкавіднае паліто. 3) Рыбалоўная сетка.

Сакас (ад яўрэскага «*мяшок*») — верхняе адзенне архіерэя, якое замяняе фелонь.

Салецызм (ад грэч. *solōikismos* ад назвы *Sol* — старажытнай афінскай калоніі, якая страціла чысціню грэчэскай мовы) — памылка супраць правілаў сінтаксісу, неправільны выбар граматычнай формы для дадзенай пабудовы.

Салоннае мастацтва — кансерватыўны напрамак у мастацкай культуры Еўропы і Амерыкі XIX — пачатку XX ст., назву атрымала ў выніку падтрымкі з боку парыжскіх салонаў. Агульныя прыкметы: эклектызм творчага метаду, зварот да нормаў акадэмізму і позняга класіцызму. Выкарыстанне знешніх метадаў і прыёмаў рамантызму, позняга рэалізму і натуралізму; эфектная прыгажосць кампазіцыі і адназначнасць зместу; прамалінейнасць трактоўкі тэмы; фармальная завершанасць; патэтыка, непрыняцце навагарскага ў мастацтве.

Самадзейнае мастацтва — асаблівы тып масавай мастацкай культуры (не прафесійнай, не народнай, традыцыйнай): галіна вольнай мастацкай творчасці аўтадыктаў, самавучак, людзей, якія не маюць прафесійнай падрыхтоўкі ў мастацтве, займаюцца мастацкай дзейнасцю ў адпачынак. Існавала заўсёды як паралельны свет у адносінах да прафесійнага мастацтва, у самастойную практыку вылучылася ў XX ст., калі з'явілася патрэба ў спецыяльнай арганізацыі, падтрымцы самадзейных мастакоў. Мае шырокую сацыяльную базу.

Самазванец — чалавек, які прыняў чужое імя ці званне і выдае сябе за каго-небудзь іншага з мэтай дасягнення ўлады.

Сан — 1) Высокае званне, пасада, звязаная з ганаровым грамадскім становішчам. Сан вялікакняжаскі. Сан пасла, 2) Званне духоўнай асобы.

Саната — музычны твор з трох ці чагырох частак рознага тэмпа і характару.

Сапоўнік — асоба, якая мае высокі сан.

Саслоўе — частка насельніцтва, сацыяльная група, якая мае толькі ёй уласцівыя спадчынныя правы і абавязкі.

вязкі. У XVIII—XIX стст. былі саслоўі сялян, мяшчан, гандляроў, шляхты (магнатаў), вайскоўцаў, святарства.

Сатыра — мастацкія творы, у якіх высмейваюцца заганныя з’явы ў жыцці грамадства ці адмоўныя якасці асобнага чалавека.

Сатэрыялогія (ад грэч. *sôtêrion* — *Выратаванне, Збавенне* і *logos* — *вучэнне*) — вучэнне аб Выратаванні ў хрысціянстве і іншых рэлігіях, раздзел тэалогіі, што даследуе праблему Выратавання.

Сацыялінгвістыка — галіна мовазнаўства, якая вывучае пытанні грамадскага існавання і грамадскія ўмовы развіцця мовы. Узнікшая на сінтэзе сацыялогіі і лінгвістыкі сацыялінгвістыка займаецца такімі праблемамі, як сувязь паміж мовамі і фактамі сацыяльнага жыцця, актыўныя працэсы ў развіцці мовы пад уздзеяннем экстралінгвістычных фактараў, змены адносін паміж пісьмовай і вуснай формамі мовы ў сувязі з распаўсюджаннем радыё, тэлебачання, гукавога кіно і пранікненнем асабліваасцей вуснай мовы ў пісьмовую, задачы і формы правядзення моўнай палітыкі, павышэнне моўнай культуры шырокіх народных колаў. Сацыялінгвістыка ўжывае разнастайныя метады сацыялагічнага вывучэння мовы (анкетаванне, вуснае апытанне, выкарыстанне дадзеных інстытутаў грамадскай думкі, статыстычнае апытанне насельніцтва і інш.).

Сацыялістычны рэалізм — тэарэтычны прынцып і мастацкі напрамак, які ў СССР з сярэдзіны 1930-х да пачатку 1980-х гг. займаў афіцыйнае пануючае становішча. Меў на мэце сцвердзіць у агульнапрынятай рэалістычнай форме сацыялістычныя ідэалы. Буйнейшыя прадстаўнікі: С. Д. Мяркулаў, Г. Г. Ражскі, А. М. Герасімаў, А. А. Дэйнека, Кукрынкісы.

Свята — дзень, які прысвячаны адпачынку, адзначаемы з пэўнай нагоды: уставу царкоўнаму, мясцоваму звычайу, в памяць грамадзянскай падзеі і г. д.

Святарства праваслаўнае — саслоўе святароў і царкоўнаслужачых; царкоўная іерархія; людзі духоўнага сану. Пры пасрэдніцтве святарства праваслаўнага паміж вернікамі і Богам ажыццяўляецца ўзаемадзеянне ў ходзе царкоўнага богаслужэння і Літургіі. У Праваслаўнай Царкве склалася такая іерархія святарства праваслаўнага: 1) **Чорнае святарства** (манахі): епіскапы (архіерэй, іерархі): патрыярх (кіраўнік памеснай царквы), мітрапаліт (кіраўнік мітраполіі, часткі памеснай царквы), архіепіскап (кіраўнік архіепіскапіі), епіскап (кіраўнік епіскапіі). Кіраўнікі манастыроў: архімандрыт (узначальвае буйны і шановны манастыр), ігумен (кіраўнік манастыра), будаўнік (кіраўнік скіта, пустыні), іерэй (святары, папы): іераманахі. 2) **Белае святарства** (прыхадское): іерэй (святары, папы: протаіерэй (кіраўнікі іерэяў сабора), іерэй. Дыяканы: прагядыяканы, дыяканы. У XVIII ст. былі прыняты спецыяльныя тытулы, пры дапамозе якіх патрэбна было звяртацца да асоб духоўнага сану: Мітрапалітаў, архіепіскапаў — Ваша Высокапрэасвяшчэнства. Епіскапаў — Ваша Прэасвяшчэнства. Архімандрытаў, ігуменаў — Ваша Высокапрэпадобіе. Уладыка — 1) Царкоўны праваслаўны сан, архіпастыр, архіерэй. 2) Святар у час богаслужэння. Клір, клірашане — у хрысціянскай царкве сукупнасць святароў і царкоўнаслужачых. Клірас — 1) Месца для пеўчых у царкве на ўзвышэнні перад алтаром па правую і левую руку ад Царскіх Варотаў. 2) Царкоўнаслужачыя.

Святая Русь — паэтычная назва праваслаўных усходнеславянскіх земляў, найчасцей рускіх.

Святцы — 1) Царкоўная кніга, мясцаслоў, якая змяшчае каляндар з пералікам святых па днях, у якія адзначаецца іх памяць. 2) Дванаццаць ікон, з выявымі святых, шануемых кожны дзень.

Святы — 1) Асоба, якая валодае найвышэйшай дасканаласцю, духоўна і маральна беззаганная. 2) Усё, што тычыцца Трох Іпастасяў Госпада. 3) Нябесны ахоўнік вернікаў. 4) Добрапамысны вернік, які ўсё жыццё імкнуўся паслужыць і дагадзіць Госпаду, Царкве ці прыняў мучэнні за веру і Царкву.

Святы царкоўныя — дні, прысвечаныя памяці тых ці іншых біблейскіх падзей, хрысціянскіх святых і іх з'яўленняў пасля смерці. Царкоўныя святы можна падзяліць на рухомыя і нерухомыя. Рухомыя святы не маюць пэўнай даты і прыпадаюць на пэўны дзень пасля святкавання Пасхі (Св. Вялікадня) у дадзеным годзе. Самым важным святам такога роду з'яўляецца Троіца, ці Пяцідзесятніца (Св. Сёмуха), якая адзначаецца на 50-ы дзень пасля Пасхі. Нерухомыя святы штогод прыпадаюць на адны і тыя ж лічбы месяца. Найбольш часта сустракаюцца ў гістарычных крыніцах наступныя нерухомыя святы: Вадохрышча (Хрышчэнне) Гасподняе — 19 студзеня, 15 лютага — Стрчанне Гасподняе, 7 красавіка — Благавешчанне (Св. Звеставанне), 6 мая — Юр'еў дзень (вешні, вясенні), 22 мая — Мікола вясенні, 7 ліпеня — Нараджэнне Іаана Прадцечы, 12 ліпеня — дзень святых Першавярхоўных Апосталаў, Ільін дзень — 2 жніўня, 19 жніўня — Праабражэнне Гасподняе (Яблычны Спас), 28 жніўня — Успенне Прасвятой Багародзіцы (I Прачыстая, Уладычны дзень), 14 верасня — Сямёнаў дзень, пачатак царкоўнага летазлічэння (індыкта), 21 верасня — Нараджэнне Прасвятой Багародзіцы (II Прачыстая), 14 кастрычніка — Па-

кроў Прасвятой Багародзіцы (III Прачыстая), 4 снежня — Уводзіны ў храм Прасвятой Багародзіцы, 7 студзеня — Нараджэнне Хрыстовае. Адзначым, што для пераводу на новы стыль да пэўнай лічбы старога стылю дадаецца: для XVII ст. — 11 дзён, для XIX ст. — 12 дзён, XX ст. — 13 дзён. Галоўных, дванадзесятых царкоўных святаў налічваецца 12, з іх чагыры Багародзічных: Нараджэнне Багародзіцы, Уводзіны ў Храм Прасвятой Багародзіцы, Благавешчанне, Успенне; восем Гасподскіх у гонар Збаўцы Хрыста: Нараджэнне Хрыстовае, Багаяўленне (Хрышчэнне), Стрэчанне, Уваход Гасподні ў Іерусалім, Пасха (Св. Вялікдзень), Узнясенне Гасподняе (Св. Ушэсце), Прэображэнне, Дзень Уздзвіжання Чэснага і Жыватворнага Крыжа.

Свяціцель — урачыстая назва вышэйшых асоб у царкоўнай іерархіі.

Сегмент (ад лац. *segmentum* — *адрэзак*) — 1) Фрагмент мовы, які вычленяецца з лінейнай паслядоўнасці (моўнай хвалі) і аднаўляецца без страгаты тоеснасці ў іншых паслядоўнасцях, што дае магчымасць выявіць структурныя адзінкі мовы. 2) Па вызначэнні некаторых даследчыкаў, першая частка сегментавай канструкцыі з двайным значэннем: сегмент, які знаходзіцца на пачатку тэксту ці сказа ў форме, як правіла, назоўнага склону назоўніка ці словазлучэннем на чале з гэтай формай (назоўны ўяўлення, ці іменны тэмы, а таксама аналагічная канструкцыя), называе асобу ці прадмет, што ў наступнай частцы сказа атрымліваюць іншае абазначэнне ў форме займенніка. Сегмент можа ўтвараць самастойную фразу, можа ўваходзіць у склад наступнага сказа, але ў гэтым выпадку выказванне членіцца на дзве часткі, якія падзяляюцца паўзай, прычым першая частка вымаўляецца з павышэннем тону, другая пачынаецца з паніжэння тону: Зямля. На ёй ніхто не кране... Трэба мацней прыціснуцца да яе.

У ролі сегмента можа выступаць таксама інфінітыў: Жартаваць, і век жартаваць! Як доўга хопіць Вас на гэта?

Сегментацыя — дзяленне моўнай хвалі на састаўныя яе адрэзкі ці элементы.

Секулярызацыя (ад лац. «*мірскі*», «*свецкі*») — абміршчэнне культуры і грамадскай думкі ў перыяд поздняга Сярэднявечча.

Селішча — у археалогіі месца, дзе захаваліся рысы старажытнага неўмацаванага жылля, у адрозненне ад гарадзішча.

Селянін — 1) Вясковы жыхар, асноўным заняткам якога з'яўляецца апрацоўка зямлі. 2) Прадстаўнік ніжэйшага падатковага саслоўя.

Семантызацыя — выяўленне сэнса, значэння моўнай адзінкі.

Семантыка (ад грэч. *sēmaticos* — *што абазначае*) — 1) Сэнсавы бок (значэнне асобных моўных адзінак: марфем, слоў, словазлучэнняў, а таксама граматычных форм). 2) Тое ж, што і семасіялогія.

Семантычнае поле — 1) Сукупнасць з'яў ці галіна рэчаіснасці, якія маюць у мове адпаведнасць у выглядзе тэматычна аб'яднанай сукупнасці лексічных адзінак. 2) Сукупнасць слоў і выразаў, якія ўтвараюць тэматычны рад і пакрываюць пэўную галіну ведаў.

Семасіялогія (ад грэч. *sēmasia* — *абазначэнне + logos* — *паняцце, вучэнне*) — раздзел мовазнаўства, які вывучае значэнне слоў і выразаў, а таксама змяненні гэтых значэнняў.

Семіётыка (ад грэч. *sēmiotike* — *знак, прыкмета*) — навука аб знакавых сістэмах.

Сем'янін — сямейны чалавек, што ў Сярэднявеччы ў славян азначала і гаспадарчую самастойнасць, чалавек, які мае неабходныя якасці для сямейнага жыцця.

Септуагінта (ад лац. «*семдзсят*») — пераклад Стараго Запавету на грэчаскую мову, ажыццёўлены за 72 дні перакладчыкамі (уколькасці 70), што прыехалі з Іерусаліма па запрашэнні егіпецкага цара Пталемея II Філадэльфа ў сярэдзіне III ст. н.э. Складаецца з 10 кніг і асобных тэкстаў, некаторыя з іх узніклі з яўрэйскага тэксту і не ўваходзяць у яго канон. З'яўляюцца некананічнымі яны і ў каталіцызме. У праваслаўнай традыцыі змяшчаюцца ў выданнях Бібліі, перакладзеных з Септуагінты.

Серэнада — лірычная песня пад акампанемент лютні, мандаліны ці гітары выконваецца ў гонар каханай.

Сілуэт — адлегласная аднагонная выява прадмета на фоне іншага колера.

Сімвал — разнавіднасць мастацкага вобраза, якая ўказвае на сэнс; зліты з мастацкім вобразам, але не тоесны яму.

Сімвалізм — літаратурны напрамак; сімвалісты стваралі і выкарыстоўвалі сістэму сімвалаў, у якія ўкладваўся асаблівы містычны сэнс.

Сімвалізм — напрамак у еўрапейскім і ўсходнеславянскім мастацтве на мяжы XIX—XX ст. Майстры гэтага напрамку былі адзіныя ў сваіх уяўленнях аб мастацтве як увасабленні непазнавальных снасцей, у пошуках неалегарычных спосабаў адлюстравання ідэальнага пачатку. Характэрныя рысы: шматзначнасць вобраза, гульня метафар і асацыяцый. Узнік як рэакцыя на абмежаванасць пазіцівісцкай эстэтыкі і позняга рэалізма. Буйнейшыя

прадстаўнікі: П. Пюві дэ Шаванн, Г. Маро, П.Гаген, М.Дэні, Д.Г. Расэці, М. Клінгер, Э. Мунк, А. Бэклін, Ф.Ходлер, А. Райдэр, М.А. Урубель, М.К. Рэрых, члены аб'яднання «Блакітная ружа».

Сімфонія — музычны твор для аркестра, напісаны ў санатнай цыклічнай форме, вышэйшая форма інструментальнай музыкі.

Сінаніміка — раздзел лексікалогіі, які вывучае сінонімы; сукупнасць сінонімаў якой-небудзь мовы; тое, што і сінаніміка.

Сінанімічны рад — шэраг лексічных і фразеалагічных сінонімаў.

Сінанімічныя канструкцыі (сіntaxічныя сінонімы) — канструкцыі, якія супадаюць па сваім значэнні і адрозніваюцца фармальнай пабудовай, да таго ж яны выражаны адзінкамі аднолькавага сіntaxічнага ўзроўню (сінанімічныя паміж сабою словазлучэнні, члены сказа, дадатковыя сказы): Прыступкі лесвіцы — лесвічныя прыступкі. Віно з Грузіі — грузінскае віно. Сэнсавая блізкасць сінанімічных канструкцый, як і лексічных сінонімаў, не азначае іх тоеснасці: яны адрозніваюцца паміж сабою ці адцэннямі значэння, ці стылёвай афарбоўкай, ці ступенню ўжывальнасці, вобразнасці і г. д.

Сінанімія — супадзенне ў асноўным значэнні (пры захаванні адрозненняў у сэнсавых адцэннях і стылёвай афарбоўцы) марфем, слоў, сіntaxічных канструкцый, фразеалагічных адзінак.

Сінанімія прыставак — наяўнасць агульнага рэальнага ці граматычнага значэння ў прыстаўках. Узлесці — залесці, пабудаваць — збудаваць.

Сінанімія суфіксаў — наяўнасць агульнага значэння ў суфіксаў. Сушэнне — сушка; сапфіравы — сапфірны.

Сінанімія канчаткаў — наяўнасць агульнага граматычнага значэння ў канчаткаў. Цягнем — ускрыкнем.

Сінекдаха (ад грэч. *synekdochē* — супадразумеванне) — перанос значэння з адной з’явы на іншую паводле прыкметы якасных адносін паміж імі: ужыванне цэлага замест назвы часткі, агульнага замест прыватнага і наадварот. У якасці тропа сінекдаха ўяўляе сабой разнавіднасць метаніміі. У сінекдасе ўжываецца: а) частка замест цэлага; б) родавая назва замест відавой; в) відавая назва замест родавай; г) адзіночны лік замест множнага; д) множны лік замест адзіночнага.

Сінкопа (ад грэч. *syncope* — скарачэнне) — выпадзенне гукі ці групы гукіў знутры слова. Толькі (са стара-слав. толіко). Спірт (з лац.).

Сінод (ад грэч. «сход») — сход духоўных і свецкіх асоб для высвятлення царкоўных спраў.

Сінод свяцейшы — найвышэйшы орган кіравання царквою ў Расійскай імперыі. Пётр I пасля спачыну патрыярха Андрыяна ў 1700 г. не дазволіў абраць новага патрыярха, а прызначыў свайго прыхільніка мітрапаліта разанскага Стэфана Яворскага месцазахавальнікам патрыяршага прастола. Пётр I імкнуўся ліквідаваць царкоўную апазіцыю і падпарадкаваць царкву дзяржаўнай уладзе. У 1718 г. выйшаў загад аб заснаванні Духоўнай калегіі, ці Свяцейшага правячага Сінода, які павінен быў замяніць сабой патрыяршаства. У рэгламенце, ці уставе, Духоўнай калегіі былі падрабязна выкладзены перавагі «саборнага кіравання» перад аднаасобным. Прэзідэнтам Духоўнай калегіі быў прызначаны мітрапаліт Стэфан Яворскі, членамі — два епіскапа (у тым ліку — аўтар статута калегіі

Феафан Пракаповіч) і некалькі архімандрытаў і прапапоў. Паралельна свецкаму обер-фіскалу пры Свяцейшым Сінодзе існаваў галоўны фіскал па справах духоўных; паралельна генерал-пракурору пры Сенаце ў Свяцейшым Сінодзе быў прызначаны ў якасці «вока гасударавы» обер-пракурор, які фактычна ўзначаліў Сінод. Пазней обер-пракурорам прызначаўся свецкі чалавек. Свяцейшы Сінод у якасці вярхоўнай царкоўнай улады праіснаваў да Памеснага сабора 1917—1918 гг.

Сінодзік — памінальная памятная кніжка, у якую ўпісваюцца імёны для памінавання на літургіях і паніхідах.

Сінонімы (ад грэч. *συνώνυμος* — аднайменны) — словы, блізкія ці тое ж паводле свайго значэння, якія выражаюць адно і тое ж паняцце, але адрозніваюцца адценнямі значэння, ці стылёвай афарбоўкай, часам тым і іншым адначасова. Сінонімы як правіла належаць да адной часціны мовы і выступаюць як узаемазамяняльныя элементы выказвання. **Сінонімы абсалютныя** — словы, якія поўнашчо супадаюць па значэнні і ўжыванні, толькі з верагодным разыходжаннем у спалучальнасці. Бегемот — гіпапатам, бусел — бацян, дастаўка — туркаўка. **Сінонімы аднакарэнныя** — словы, якія ўтвораны ад аднаго і таго ж кораня і звычайна адрозніваюцца стылёвай афарбоўкай і спалучальнасцю. Сядзец — засядаць. (Голас) чалавечы — чалавечаскі. **Сінонімы ідэаграфічныя** — сінонімы, якія адрозніваюцца адценнямі значэння. Пылкі, гарачы, спякотны. Хуткі, імклівы, таропкі. Сціплы, цнатлівы, нясмелы, палахлівы, сарамлівы, ненахабны, стрыманы. **Сінонімы кантэкстуальныя** — словы, якія збліжаюцца сваімі значэннямі ва ўмовах кантэксту. Вясёлы, шчыры смех. Цяжкое, пакутлівае пачуццё. **Сінонімы стылёвыя** — сінонімы, якія супадаюць па значэнні, але ад-

розніваюца прыналежнасцю да розных стыляў мовы, ступенню ўжывальнасці, экспрэсіўнай афарбоўкай і г. д. Твар — лік, разам — укупе, будаўнік — дойд.

Сінтагма (ад грэч. *syntagma* — *нешта спалучанае*) — 1) Па тэорыі Ф. Дэ Сасюра, двухчленная структура, члены якой суадносяцца як азначаемы і азначаючы. Такімі членамі, на думку некаторых даследчыкаў могуць быць: а) марфемы ў вытворным слове. Зэдлічак (зэдлік — азначальнае, -ак — азначаючае; агульнае значэнне сінтагмы — «маленькі зэдлік»). Такую сінтагму называюць «унутранай», бо абодва яе члены заключаны ў адным слове, што разглядаецца як сапалажэнне марфем; б) састаўныя часткі складанага слова, з якіх адна вызначае іншую. Вада — збор (агульнае значэнне дадзенай «унутранай сінтагмы» — «які збірае ваду»); в) кампаненты падпарадкавальнага словазлучэння. Новы падручнік, чытаць кнігу, хутка бегчы. Такія сінтагмы называюць «знешнімі». Бо складаюць сінтаксічнае адзінства; г) цэлыя словазлучэнні, напрыклад абасобленыя члены сказа. Ішоў, не зважаючы на вецер. д) прэдыкатыўныя часткі складанага сказа. 2) Семантыка-сінтаксічная адзінка мовы, якая ўтвараецца групай слоў у складзе сказа, паяднаных у сэнсавых і рытма-меладычных адносінах. З'явіўся ў свінныя галасы. Сінтагма можа супадаць ці не супадаць са словазлучэннем, але паміж імі захоўваюцца істотныя адрозненні: сінтагма выдзяляецца ў сказе, з'яўляецца вынікам яго члянэння і існуе толькі ў ім, тады як словазлучэнне не толькі выдзяляецца ў сказе, але разам са словам служыць адпаведным «будаўнічым матэрыялам» для сказа і з'яўляецца вынікам не разлажэння на элементы, а сінтэза элементаў. Падзел аднаго і таго ж сказа на сінтагмы можа быць розным у залежнасці ад кантэксту, сітуацыі, экспрэсіўнай афарбоўкі, якую надае выказванню гаворачы, розным асэнсаваннем

зместу сказа і г. д. Гэтай рухомасці сінтагматычнага члянэння, якое з'яўляецца аб'ектам разгляду стылістычнага сінтаксіса, супрацьстаіць устойлівая, заснаваная на пэўных мадэлях, пабудова словазлучэнняў.

Сінтагматыка — даследаванне мовы, якое заключаецца ў пэўным падзеле тэксту на ўсё меней працяглыя саразмешчаныя адзінкі, якія існуюць, спалучаюцца паміж сабою, але не адрозніваюцца адна ад другой; уключэнне іх у рады «па гарызанталі» (слова ў межах выказвання, марфемна ў межах слова, гук у межах гуказлучэння).

Сінтаксіс (ад грэч. *syntaxis* — *складанне*) — 1) Раздзел граматыкі, які вывучае лад звязанай мовы ў наступных асноўных частках: а) вучэнне аб словазлучэнні і б) вучэнне аб сказе. 2) Вучэнне аб функцыянаванні у мове розных лексіка-граматычных класаў слоў (часцін мовы). **Сінтаксіс дынамічны** (дынамічны аспект сінтаксіса) — сінтаксіс, аб'ектам вывучэння якога з'яўляецца сказ як камунікатыўная адзінка, звязаная з сітуацыяй маўлення, якая валодае пэўнай інтанацыйнай характарыстыкай і парадкам слоў як сродкам выражэння актуальнага члянэння. **Сінтаксіс камунікатыўны** — сінтаксіс, аб'ектам вывучэння якога з'яўляюцца такія праблемы, як актуальнае і сінтагматычнае члянэнне сказа, функцыянаванне словазлучэнняў у сказе, камунікатыўная парадыгма сказаў, тапалогія выказванняў і інш. **Сінтаксіс статычны** (статычны аспект сінтаксіса) — сінтаксіс, аб'ектам вывучэння якога з'яўляюцца структуры, не звязаныя з кантэкстам і сітуацыяй маўлення: сказ (як прэдыкатыўная адзінка) і словазлучэнне (непрэдыкатыўная адзінка). **Сінтаксіс тэксту** — сінтаксіс, аб'ектам вывучэння якога з'яўляюцца не структурныя схемы словазлучэння, простага і складанага сказа, звышскладанага сінтаксічнага

адзінства, а рознага роду выказванні, звязаныя з сітуацыяй маўлення, а таксама з пабудовай тэксту, які выходзіць за межы звышскладанага сінтаксічнага адзінства. Вывучэнне гэтых з'яў мае істотнае значэнне для лінгвастылёвага аналізу тэксту. **Сінтаксіс функцыянальны 1)** Сінтаксіс, аб'ектам вывучэння якога з'яўляецца вытлумачэнне ролі (функцыі) усіх сінтаксічных сродкаў (адзінак, канструкцый) у пабудове звязанага маўлення. 2) Сінтаксіс, які выкарыстоўвае ў якасці метаду даследавання падыход «ад функцыі да сродка», г. зн. вытлумачэнне граматычных сродкаў, што выражаюць адносіны прасторавыя, часавыя, мэтавыя і г. д., традыцыйны падыход «ад сродка да функцыі», г. зн. вытлумачэнне таго, якія функцыі выконвае пэўная граматычная адзінка. **Сінтаксічна абумоўленае значэнне слова** — лексічнае значэнне, якое набываецца словам толькі ў пэўнай сінтаксічнай функцыі. Лексічнае значэнне складаецца з рэчыўнага значэння, носьбітам якога з'яўляецца карань слова (невыводная аснова), і дэрывацыйнага значэння, што выражаецца словаўтваральнымі афіксамі. У словах з невыводнай асновай лексічнае і рэчыўнае значэнне супадаюць. **Сінтаксічная канструкцыя** — аб'яднанае па правілах граматыкі адзінства, якое складаецца са слоў, словазлучэнняў, сказаў. **Сінтаксічныя катэгорыі** — лінгвістычныя катэгорыі, якія выражаюць залежнасць адных форм у выказванні ад іншых. Склон у назоўнікаў; склон, лік і род у прыметнікаў; асоба і лік у дзеясловаў і г. д. **Сінтаксічная сувязь** — сувязь слоў, якая служыць для выражэння ўзаемазалежнасці элементаў словазлучэння і сказа.

Сінтэтызм — жывапісная сістэма, якая ўзнікла ў канцы XIX ст. ва Францыі. Характарызуецца дэкаратыўным абагульненнем каляровых плямаў, сумарным сімвалічным характарам вобразаў, адмаўленнем ад дэталіза-

цыі выяў. Буйнейшы прадстаўнік П. Гаген. Паслядоўнікі: Понт-Авенская школа.

Сінтэтычныя мовы — мовы, у якіх граматычныя значэнні выражаюцца ў межах самога слова (афіксацыя, унутраная флексія, націск, суплетывізм і г. д., г. зн., формамі саміх слоў). Для выражэння адносін паміж словамі у сказе могуць быць выкарыстаны таксама элементы аналітычнага ладу (службовыя словы, парадак слоў, інтанацыя). Да сінтэтычных моў адносяцца: старагрэчаская, латынь, стараславянская, беларуская, нямецкая, літоўская і інш.

Сінхронія (ад грэч. *syn* — сумесна + *chronos* — час, г. зн. адначасовасць) — стан мовы на пэўным этапе гістарычнага развіцця ў якасці цэльнай сістэмы лексічных, граматычных і фанетычных элементаў як прадмет лінгвістычнага вывучэння.

Сірата, сіраціна, сіроты — 1) Катэгорыя залежнага насельніцтва ва ўсходніх славян у Сярэднявеччы, сяляне. 2) У XVII—XVIII стст. саманазва сялян і цяглых людзей. 3) Дзіця, падлетак, які пазбавіўся аднаго са сваіх бацькоў.

Сістэма — 1) Сукупнасць элементаў, звязаных устоілівымі адносінамі паміж сабою, што ўтвараюць унутрана арганізаванае адзінства. 2) Сукупнасць формаў, што ўтвараюць дадзеную граматычную катэгорыю.

Сітуацыя — умовы, пры якіх ажыццяўляецца акт маўлення, калі аказваецца ўплыў на выказванне.

Сказ — спосаб арганізацыі апавядання, з'арыентаваны на вусную мову, прастамоўе.

Сказанне (легенда) — мастацкі твор, у аснову якога пакладзена падзея, што мела месца ў рэчаіснасці.

Складанае слова (кампазіта) — слова, утворанае спалучэннем двух ці некалькіх асноў у працэсе марфалагічнай словавытворчасці. Часцей за ўсё, складаныя словы ўтвараюцца пры дапамозе аб'яднальных галосных, найчасцей «а». Складаныя словы таксама ўтвараюцца падваеннем асноў.

Складанае сінтаксічнае цэлае (звышфразовае адзінства) — група песна ўзаемазвязаных закончаных сказаў, якія ўтвараюць асаблівую сінтаксічна-стыльвую адзінку. Сэнсавыя адносіны, якія аб'ядноўваюць складаныя сказы ў складанае сінтаксічнае цэлае, падмацоўваюцца рознымі сродкамі: лексічнымі (паўтарэнне ў наступным сказе асобных слоў з папярэдняга сказа, ужыванне асабовых і ўказальных займеннікаў, займеннікавых прыслоўяў, якія выконваюць функцыю асобных скрэпаў), марфалагічнымі (суадносіны трыманне-часовых формаў дзеясловаў-выказнікаў у аб'яднаных сказах), сінтаксічнымі (парадак слоў і сказаў, злучнікі «затое, аднак, так што і шмат іншае», ужытыя ў далучальным значэнні, паралелізм пабудовы), рытмамеладычнымі (інтанацыя частак і цэлага), стыльвымі (анафара, эпіфара, лексічнае кола).

Складаны сказ — сказ, які складаецца з двух ці некалькіх частак, па форме аднатыпных з простымі сказамі, але ўтварае адзінае сэнсавое, канструктыўнае і інтанацыйнае цэлае. Адзінства і цэльнасць складанага сказа ствараюцца для асобных яго тыпаў рознымі сродкамі, да якіх адносяцца: інтанацыя, злучнікі і злучальныя словы, лексічны склад, сінтаксічная пабудова частак, парадак частак, суадносіны дзеясловаў-выказнікаў.

Скораніс — хуткае, паскоранае ў параўнанні з уставам і паўуставам кірылічнае пісьмо, што ўвайшло ва ўжытак з канца XV ст., яно вызначае раскаванасць у напісанні

літараў: літары ў словах пішуцца разам, змяненне формы літараў, шырокае выкарыстанне вынссных надрадковых знакаў і г. д. Паколькі раскаванасць напісання, пошук лепшых варыянтаў графікі сталі магчымымі пры наяўнасці таннейшага ў параўнанні з пергаментам матэрыяла для пісьма, то распаўсюджанне скораспісу стала магчымым толькі пасля шырокага распаўсюджання паперы.

Скульптура — від выяўленчага мастацтва, творы якога маюць фізічна матэрыяльны, прадметны памер і трохмерную форму, размяшчаюцца ў рэальнай прасторы.

Скульптура малых формаў — дробная пластыка, невялічкія постаці, статуэткі, цацкі.

Скуф’я — востраканечная шапачка, манашаская прыналежнасць.

Слабада — раён, воласць, паселішча, яго жыхары карысталіся часовымі ільготамі пры падачкаабкладанні і нясенні павіннасцяў.

Славянафілы — А. С. Хамякоў, І. Ул. і П. Ул. Кірэеўскія, К. С. і І. С. Аксакавы, Ю. Ф. Самарын, А. І. Кошалеў, князь Чаркаскі і інш. Ращуча выступалі супраць поглядаў «западнакаў», сцвярджалі, што не існуе адзінай агульначалавечай цывілізацыі і адзінага шляху развіцця ўсіх народаў. Яны настойвалі на славянскай нацыянальнай самабытнасці, у аснове якой ляжыць глыбінны ідэйны праваслаўны пачатак, «народны дух» і сялянская абшчына (мір). Культура кожнай славянскай краіны залежыць ад сваёй «глебы» і жывіцца сваімі каранямі.

Славянафілы і западнікі — прадстаўнікі ідэйных напрамкаў ліберальнай грамадскай думкі Расіі сярэдзіны XIX ст., якія з’явіліся пасля «Філасофскіх лістоў» П. Я. Чадаева (1836). Да групы т.зв. западнакаў належалі А. І. Гер-

цэн, Т. М. Граноўскі, М. П. Агароў, В. Р. Бялінскі, К. Дз. Кавелін і інш. Яны верылі ў адзінства гуманістычнай еўрапейскай цывілізацыі, якая адкрыла шлях чалавечтву да свабоды і прагрэса. Паводле іх, задача напаўварварскай, адсталай Расіі пазбавіцца азіятчыны і далучыцца да еўрапейскага Захаду.

Славяне ўсходнія ў старажытнасці — саманазвы славян: «словене» ці «словяне», паходзіць ад «слова», г. зн. народ, надзелены дарам мовы, у адрозненне ад «нямых», ці «немцаў». На працягу VII—VIII стст. славяне засяляюць паступова Усходнюю Еўропу, і перш за ўсё займаюць значную вобласць ад Днястра да Волхава. У IX—X стст. славянскія плямёны улічаў і ціверцаў сяліліся на Днястры да Чорнага мора; «белыя» харваты — у прадгор'ях Карпатаў; дулебы, валыняне, бужане — ва Усходняй Галіцыі, на Валыні і па Заходняму Бугу; паляне — па заходняму берагу сярэдняга Дняпра; драўляне — на поўнач ад палян, у Палессе, на рацэ Прыпяць; дрыгавічы — яшчэ далей на поўнач, паміж Прыпяццю і Беразіной; севяране — на ўсходнім беразе сярэдняга Дняпра, па Дзясне з яе прытокамі; радзімічы — па р. Сож (самае ўсходняе са славянскіх плямёнаў); крывічы — у вярхоўях Волгі, Дняпра і Заходняй Дзвіны (падзяліліся на галіны крывічоў полацкіх, смаленскіх і пскоўскіх); нарэшце, паўночную групу склалі ільменскія славяне (ці *ноўгарадскія*), якія займалі тэрыторыю вакол возера Ільмень і па абодвух берагах р. Волхава. У IX—X стст. усходнеславянскія плямёны занялі заходнюю частку Рускай (Усходне-Еўрапейскай) раўніны ад Чарнаморскага ўзбярэжжа на поўдні да Фінскага заліва і Ладажскага возера (возера Нева) на поўначы.

Славянiзм — 1) Тое ж, што і стараславянiзм. 2) Вытворныя словы ў кніжных стараславянскіх мовах, якія ўзніклі на глебе стараславянскага слова ці паводле яго

мадэлі (царкоўнаславянiзм). 3) Словаўтваральны элемент, які ўзыходзіць да стараславянскай крыніцы.

Славянскія мовы — мовы, якія ўваходзяць у інда-еўрапейскую сям’ю і ўтвараюць у ёй галіну з шэрагам падгруп: 1) усходняя падгрупа, у якую ўваходзяць мовы руская, беларуская і украінская; 2) заходняя падгрупа, у якую ўваходзяць мовы польская, чэшская, славацкая, кашубская, лужыцкая, палабская (мёртвая); 3) паўднёвая падгрупа, у якую ўваходзяць мовы балгарская, сербахарвацкая, славенская, македонская, стараславянская ці старацаркоўнаславянская (мёртвая).

Слова — асноўная найкарацейшая адзінка мовы, якая выражае сваім гукавым складам уяўленне аб прадмесе, працэсе, з’яве рэальнасці, іх уласцівасцяў ці адносінах паміж імі. У слове спалучаюцца прыкметы фанетычная (гукавы комплекс), лексіка-семантычная (значэнне), граматычная (марфалагічная структура і састаўны элемент ці патэнцыяльны мінімум сказа). Складанасць самога паняцця слова, вызначэнне яго істотных прыкмет, цяжкасці ўстанаўлення яго межаў і выдзялення крытэрыяў абмежавання слова, з аднаго боку, ад марфемы, з другога — ад словазлучэння з’яўляюцца прычынай таго, што вучоныя і спецыялісты ў гэтай галіне па-рознаму вырашаюць іх.

Словазлучэнне — спалучэнне двух ці больш значальных слоў, звязаных па сэнсу і граматычна, якое выражае адзінае, але расчлененае паняцце і прадстаўляе сабой складанае найменне з’яў рэчаіснасці. Словазлучэнне — адна з асноўных сінтаксічных адзінак.

Словаўтваральны слоўнік — слоўнік, які паказвае словаўтваральную структуру найбольш ужывальных слоў мовы.

Слоўнік лінгвістычны — слоўнік, у якім даецца вытлумачэнне значэння і ўжывання слоў (у адрозненне ад энцыклапедычнага слоўніка, чыя мэта паведамляць звесткі аб адпаведных рэаліях — прадметах, з’явах, падзеях). **Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў** — слоўнік, які змяшчае тэрміны мовазнаўства і іх тлумачэнне. **Слоўнік новых слоў** — слоўнік, які змяшчае тлумачэнне новых слоў, што не ўвайшлі ў папярэднія слоўнікі. **Слоўнік правільнага напісання** — слоўнік, які змяшчае, з аднаго боку, рэкамендацыі па пытаннях правільнага словаўжывання і формаўтварэння, а з другога — перасцярогі супраць парушэнняў адпаведных нормаў. **Слоўнік скарачэнняў** — слоўнік, які змяшчае складанаскарочаныя словы (у тым ліку і абрэвіятуры нацыянальнага тыпу), утвораныя ад складаных назваў. **Слоўнік слоў іншамоўнага паходжання** — слоўнік, які змяшчае словы іншамоўнага паходжання, больш ці менш спецыяльныя і іх вытлумачэнне.

Слоўнікавае гняздо — група аднакарэнных слоў, якія прадстаўленыя ў выглядзе аднаго слоўнікавага артыкула.

Службовы тып Біблейскіх Кніг быў надзвычай распаўсюджаны на ўсходнеславянскіх землях, асабліва ў выглядзе Евангелля-апракаса, што складаўся з падобраных у пэўнай паслядоўнасці ўрыўкаў з Евангелля, якія чыталіся за адзін раз у ходзе царкоўнай службы. Поўная структура Евангелля-апракаса ўключала евангельскі тэкст поўнасцю, скарачаная — Евангелле ад Іаана і астатнія Евангеллі ў памеры 30—40% тэксту. У склад Апостала-апракаса ўваходзілі размешчаныя ў пэўным парадку чытанні ў Царкве ўрыўкаў з Дзеянняў і Пасланняў апостальскіх. Вельмі пашыраны ў богаслужэнні парэмійнік меў таксама характар апракасу, урыўкаў з кніг Старога Запавету: Кніга прарока Іоны поўнасцю, трэцяя частка Кнігі Быц-

ця, урыўкі з Прытчаў Саламона і Кнігі прарока Ісаі і іншых кніг. Астравірава Евангелле (1056—1057 гг.), Архангельскае Евангелле 1092 г, Мсціславава Евангелле да 1117 г., Юр'еўскае Евангелле 1119 г. належалі да ліку Евангелляў-апракасаў. Старажытнейшым узорам Апостала-апракаса лічыцца пскоўскі спісак 1307 г., у прыпісцы да якога захаваўся тэкст блізка па змесце да «Слова пра паход Ігаравы». Сярод парэмійнікаў-апракасаў самым старэйшым прызнаецца даследчыкамі Захар'еўскі, напісаны ў Пскове ў 1271 г. пры чынным удзеле выхадцаў з Беларусі. У Богаслужэнні шырока выкарыстоўваўся Псалтыр. Да яго тэксту звычайна дадаваліся «Біблейскія песні» (урыўкі са стара- і новазапаветных кніг, блізкія да гімнаў). Для святочных службаў з Псалтыра выбіраліся «псалмы выбраныя». З XI ст. вядомыя старажытнейшыя спіскі Псалтыра.

Служэбнік — богаслужбовая праваслаўная кніга для святароў у праваслаўі. Служэбнік змяшчае тэксты царкоўных службаў на кожны дзень, парадак іх правядзення, месячаслоў.

Смутныя часы — перыяд мяцяжоў, паўстанняў у Маскоўскай Русі з канца XVI да пачатку XVII ст., які вызначаўся бесперапыннымі грамадзянскімі войнамі і паўстаннямі.

Спадчына — творы мастацтваў мінулых эпохаў, вывучэнне і крытычнае засваенне якіх службыць зыходным пунктам для далейшага развіцця мастацтва.

Спалучальнасць знакаў прыпынку — знаходжанне побач двух знакаў прыпынку ўнутры сказа на падставе існуючых правілаў. У якасці адзінага знака спалучэнне коскі і працяжніка ставіцца ў наступных выпадках: 1) перад словам, якое паўтараецца дзеля таго, каб звязаць з ім новы сказ ці далейшую частку таго ж сказа; 2) пасля

групы дадатковых сказаў, якія папярэднічаюць галоўнаму, каб падкрэсліць распадзенне адзінага цэлага на дзве часткі; 3) у перыядзе для ўказання перахода ад павышэння да паніжэння.

Спектакль — тэатральнае прадстаўленне, якое ствараецца на аснове драматычнага ці Музычна-сцэнічнага твора ў адпаведнасці з задумаю рэжысёра сумеснымі намаганнямі актёраў, мастакоў і інш.

Соц-арт — адзін з найбольш вядомых напрамкаў савецкага мастацтва 1970—1980-х гг, які склаўся ў межах так званай альтэрнатыўнай культуры, што супрацьстаяў дзяржаўнай ідэалогіі тых гадоў. Іранічна выкарыстоўваў і грагэска перапрацоўваў папулярныя сімвалы і адзнакі сацыяльнай агітацыі, развенчваў у гульнівай, эпажнай форме іх сапраўдны сэнс. З канца 1980-х гг. выходзіць на міжнародную арэну. Палітычная пераарыентацыя грамадства прадвызначыла яго заняпад.

Соці — камедыйна-сагырычны жанр французскага тэатра XV—XVII стст., разнавіднасць фарса.

Спісак — неаўтарская копія.

Срэцэнне — адзін з дванадзятых хрысціянскім святоў 2(15)лютага як узгадванне аб прынясенні Хрыста ў Храм на саракавы дзень пасля нараджэння згодна са старазапаветным абрадам. У храме Ён быў сустрэты старцам Сімяонам, які пазнаў у Ісусе Месію Хрыста і прарокаваў аб яго будучым служэнні (Лука. 2, 22—29). Адзначаецца з IV ст. Святочны канон складзены ў VIII ст. Казьмой Маюмскім.

Станкавае мастацтва — творы мастацтва, жывапісу, скульптуры і графікі, якія маюць самастойны характар, вольныя ад непасрэдных уцілітарных функцый і не

прызначанья для ўваходжання ў ансамбль у якасці яго састаўной неад'емнай часткі.

Стараславянская мова — старажытнабеларуская мова, на якой у другой палове IX ст. Канстанціям і Мяфодзіем і іх вучнямі былі здзейснены пераклады грэчаскіх богаслужбовых кніг. Першапачаткова яна распаўсюджвалася царкоўна-кніжным шляхам сярод паўднёвых і заходніх славян, а пасля хрышчэння Русі (988 г.) стала шырока распаўсюджвацца тым жа шляхам і сярод усходніх славян. Напачатку як мова богаслужэння, яна пранікла ў далейшым і ў нецаркоўныя пісьмовыя стылі, а потым і ў вусную мову.

Стаўрапігальны манастыр (ад грэч. *σταυρός* — *крыж* і *πύρρις* ці *πύρρον* — *сцвярджаю, убіваю*) — манастыр, які знаходзіцца (ці быў некалі) пад непасрэдным кіраўніцтвам патрыярха ці мітрапаліта і карыстаецца шматлікімі правамі са старадаўніх часоў. У стаўрапігальным манастыры крыж ставіўся ўласналучна патрыярхамі ці мітрапалітамі. На землях ВКЛ права стаўрапігальнасці існавала з канца XVI — пач. XVII ст. Было сродкам абароны праваслаўных ад іерархаў, якія сілаю імкнуліся ўвесці іх ва ўлонне уніі.

Структуралізм — накірунак у мовазнаўстве, які ставіць мэтай лінгвістычнага даследавання развіццё галоўным чынам унутраных адносін і залежнасцей кампанентаў мовы, яе структуры, што разумеецца, аднак, ад розна рознымі структуралістычнымі школамі. Асноўныя напрамкі структуралізма наступныя: 1) Пражская лінгвістычная школа, 2) амерыканскі структуралізм, 3) Капенгагенская школа, 4) Лонданская лінгвістычная школа. У супрацьвагу младаграматыкам, якія сцвярджалі, што рэальна існуюць толькі мовы асобных індывідаў, структуралізм прызнае наяўнасць мовы як цэльнай сістэмы.

«Атамізму» младаграматыкаў, што вывучалі толькі асобныя, адарваныя паміж сабою моўныя адзінкі, структуралізм супрацьпаставіў цэласны падыход да мовы, пачаў разглядаць яе як складаную структуру, у якой роля кожнага элемента вызначаецца яго месцам у адносінах да ўсіх іншых элементаў, замежных ад усяго цэлага. Калі младаграматыкі адзіна навуковым лічылі толькі гістарычнае даследаванне мовы, не надавалі значэння апісанню яго сучаснага стану, то структуралізм пераважную ўвагу надае сінхраніі. Агульным для розных напрамкаў структуралізма з'яўляецца таксама імкненне да дакладных і аб'ектыўных метадаў даследавання, з выключаннем з яго суб'ектыўных момантаў. Разам з агульнымі рысамі асобным напрамкам структуралізма ўласцівыя і пэўныя разыходжанні. Прадстаўнікі Пражскай школы, ці школы функцыянальнай лінгвістыкі (В. Матэзіюос, Б. Гаўранек, Б. Трнка, І. Вахек, Ул. Скалічка, М.С. Трубяцкой, Р.В. Якабсон і інш.) сыходзяць з уяўлення аб мове як аб функцыянальнай сістэме, ацэньваюць моўныя з'вы з пункту погляду той функцыі, якую яна выконвае, не ігнаруюць яе сэнсавы бок (у супрацьвагу, напрыклад, амерыканскім структуралістам). Аддаючы прыярытэт сінхранічнаму даследаванню мовы, яны не адмаўляюцца і ад дыяхранічнага яе вывучэння, улічваюць эвалюцыю моўных з'яў, чым таксама адрозніваюцца ад іншых прадстаўнікоў структуралізма. Нарэшце, у адрозненне ад апошніх, Пражская школа функцыянальнай лінгвістыкі ўлічвае ролю экстралінгвістычных фактараў, разглядае мову ў сувязі з агульнай гісторыяй народа і яго культурай. Значны ўклад унеслі прадстаўнікі Пражскай школы ў развіццё агульнай фанетыкі і фаналогіі, у распрацоўку граматыкі (тэорыя актуальнага члянэння сказа, вучэнне аб граматычных апазіцыях), функцыянальнай стылістыкі, тэорыі моўнай нормы і г. д. Амерыканскі структуралізм прадстаўлены шэ-

рагам цячэнняў, такіх, як дэскрыптыўная лінгвістыка (Л. Блумфілд, Г. Глісон), школа параджаючай граматыкі і, у прыватнасці, трансфармацыйнага аналізу (М. Холмскі, Р. Ліз) і інш. Агульнай іх рысай з'яўляецца утылітарная накіраванасці лінгвістычных даследаванняў, іх сувязь з разнастайнымі прыкладнымі задачамі. Большая ўвага надаецца распрацоўцы метадыкі лінгвістычнага даследавання, вызначэнню межаў ужывання асобных метадаў і прыёмаў, выплумачэнню ступені надзейнасці чаканым вынікаў і г. д. Капенгагенская школа прапанавала асаблівы напрамак у структуралізме — гласемантыку. Дацкія структуралісты (В. Брэндаль, Л. Ельмслеў) разглядаюць мову як сістэму «чыстых адносін», у адлучэнні ад матэрыяльнай субстанцыі, і вывучаюць толькі ў залежнасці, якая існуе паміж элементамі мовы, што ўтвараюць яе сістэму. Яны імкнуцца стварыць дакладную фармальна-лінгвістычную тэорыю, якая, аднак, аказваецца дадатнай толькі для асобных элементаў, аспектаў вывучэння мовы. Лонданская лінгвістычная школа — менш заўважная ў структуралізме. Прадстаўнікі гэтага напрамку асабліваю ўвагу ўдзяляюць аналізу лінгвістычнага і сітуацыйнага кантэкстаў, а таксама сацыяльным аспектам мовы, прызнаюць функцыянальна значымым толькі тое, што мае фармальнае значэнне.

Структурная лінгвістыка — 1) Тое ж, што і структуралізм. 2) Галіна мовазнаўства, якая абмяжоўвае прадмет свайго даследавання ўнутранымі суадносінамі і сувязямі ў сістэме мовы ў аддаленні ад такіх праблем, як узаемаадносіны мовы і мыслення, сувязь мовы з грамадствам і г. д.

Стылі вымаўлення — разнавіднасці вымаўлення, звязаныя са стылёвай дыферэнцыяцыяй мовы ў цэлым

(асабліва са стылёвымі размежаваннямі ў лексіцы) і адрозныя наяўнасцю ц адсутнасцю экспрэсіўнай афарбоўкі і характарам апошняй. Стылёва не афарбаваным з'яўляецца нейтральны стыль вымаўлення, якому супрацьпастаўляюцца, з аднаго боку, высокі стыль, з другога — размоўны стыль (усе стылёва афарбаваныя). Адрозненні паміж стылямі праяўляюцца, па-першае, у адпаведнасці іх нормаў адпаведным лексічным пластам: словы нейтральнага стылю ў сваім гучанні афармляюцца паводле нормаў нейтральнага стылю вымаўлення, словы высокага стылю — паводле нормаў высокага стылю вымаўлення, словы размоўныя — паводле нормаў размоўнага стылю вымаўлення. Існуе іншая класіфікацыя, пабудаваная на тым жа прынцыпе дыферэнцыяльнай экспрэсіўна-ацэначнай функцыі вымаўлення: стылі кніжны (акадэмічны), размоўны і прастамоўны. Вылучаюцца таксама стылі поўны (пры марудным тэмпе маўлення, выразным вымаўленні гукаў, дакладнасцю артыкуляцыі) і няпоўны, ці размоўны (пры хуткім тэмпе мовы, з меней разборлівым вымаўленнем гукаў, моцным рэдуцыраваннем).

Стылізацыя — перайманне стыля мовы, тыповага для якой-небудзь эпохі ці сацыяльнага асяродку, манеры апавядання, характэрнай для таго ці іншага жанру, прыёмаў літаратурнага майстэрства, уласцівых асобным аўтарам і г. д. звычайна з мэтай зрабіць уражанне сапраўднасці.

Стылізацыя — 1) Дэкаратыўнае абагульненне выяўленчых постацей і прадметаў з дапамогай умоўных прыёмаў, спрашчэння малюнка і формы, колеру і памеру; 2) Імітацыя вобразнай сістэмы і фармальных асаблівасцяў аднаго са стыляў мінулага, выкарыстаных у новым мастацкім кантэксце.

Стылістыка — 1) Раздзел тэорыі літаратуры, які вывучае асаблівасці мовы твораў. 2) Раздзел мовазнаўства, які вывучае розныя стылі (стылі мовы, стылі маўлення, жанравыя стылі, індывідуальны стыль пісьменнікаў і г. д.). 3) Вучэнне аб выразных сродках мовы (стылістыка мовы) і іх выкарыстанне ў розных сферах моўных зносін (стылістыка маўлення). Акад. У. В. Вінаградаў адрозніваў: 1) стылістыку мовы, 2) стылістыку маўлення і 3) стылістыку мастацкай літаратуры. Стылістыка мовы, ці функцыянальная стылістыка, вывучае стылёвую структуру мовы як «сістэмы сістэм», вывучае функцыянальныя моўныя стылі, стылёвыя ўласцівасці моўных сродкаў па-за залежнасці ад канкрэтных умоў іх выкарыстання. Стылістыка мовы аналізуе асаблівасці функцыянавання моўных сродкаў у канкрэтных умовах іх выкарыстання, звязаных з тымі ці іншымі жанрамі, формамі, відамі вуснага і пісьмовага маўлення (выступленне ў дыскусіі, лекцыя, даклад, прэс-канферэнцыя, гаворка; перадавы артыкул у газеце, навуковая рэцэнзія, юмарыстычнае апавяданне, прывітальны адрас і г. д.). Стылістыка мастацкай літаратуры мае прадметам свайго даследавання ўсе элементы стылю мастацкага твора, стыля пісьменніка, стыля літаратурнага напрамку і г. д. Французскі лінгвіст Шарль Балі размяжоўвае: 1) **стылістыку агульную**, што даследуе агульныя стылёвыя праблемы моўнай дзейнасці, якія тычацца ўсіх ці большасці моў, 2) **стылістыку прыватную**, што вывучае стылістычную структуру канкрэтнай нацыянальнай мовы і 3) **стылістыку індывідуальную**, што разглядае эксперэіўныя асаблівасці мовы асобных індывідаў.

Стыль (франц. *style* ад грэч. *stylos* — *прыстасаванне для пісання*) — 1) Разнавіднасць мовы, якая характарызуецца асаблівасцямі ў адборы, спалучэнні і арганізацыі моўных сродкаў у сувязі з задачамі камунікатыўных

зносін. 2) Сукупнасць прыёмаў выкарыстання сродкаў мовы, характэрная для якога-небудзь пісьменніка, твора, жанра. 3) Адбор моўных сродкаў па прынцыпе экспрэсіўна-стылёвай іх афарбоўкі. 4) Пабудова мовы ў адпаведнасці з нормамі словаўжывання і сінтаксіса. 5) Устойлівае адзінства мастацкай вобразнай сістэмы выяўленчых сродкаў мастацтва. 6) Сукупнасць асноўных ідэйна-мастацкіх асаблівасцей мовы пісьменніка.

Стыль маўлення — прымяненне моўнага стылю ў дадзенай моўнай сферы. Адрозніваюцца стылі вуснай мовы і стылі пісьмовай мовы. Да першых адносіцца размоўны стыль, што характарызуецца перавагай абіходна-побытавай лексікі і значнай свабодай сінтаксічных пабудоў, і араатарскі стыль, які па адборы лексікі і нарматыўнасці сінтаксіса збліжаецца са стылямі пісьмовай мовы. Да стыляў пісьмовай мовы адносяцца мастацка-белетрыстычны стыль (мова мастацкай літаратуры), дзелавы стыль (афіцыйна-дакументальны і абіходна-дзелавы), эпістальны стыль і інш.

Сугучча — спалучэнне ў адным гучанні некалькіх гукаў рознай вышыні.

Супін (ад лац. *spiritus* — *дасягальны лад*) — нязменная дзеяслоўная форма, якая ўжываецца ў лацінскай, славянскіх мовах, у тым ліку кіеўскім кайнэ, у функцыі, блізкай да інфінітыва са значэннем мэты (пры дзеясловах руху). Ужо ў XI ст. супін стаў змешвацца з інфінітывам і выйшаў з ужытку.

Суседзі ўсходніх славян у старажытнасці. Найбліжэйшыя суседзі ўсходніх славян — фіна-угорскія плямёны: на захадзе гэта — эсты («чудзь»), водзь, іжора, лопацы, ям (ем, карэлы) і фіны; на поўначы — югра, асыякі, вогулы; у раёне Белавозера — весь; у окска-волжскім ра-

ёне — мяшчэра, мурама, мера, чэрамісы (мары), мардва; у пермскім краі — воцякі, зыране, комі-пермякі. Гэтыя плямёны не аказалі значнага супраціўлення славянскай каланізацыі. Адно з іх захавалі сваю мову і культуру (мары, вацякі, мардва, зыране і інш.), другія асіміляваліся, увайшлі значным сваім этнічным масівам (мера, весь, мяшчэра, мурама) у склад расіян. На паўднёва-усходнім узбярэжжы Балтыйскага мора і па цячэнні рэк Нёмана і Заходняй Дзвіны жылі балтыйскія (літоўска-славянскія) плямёны: літва, жмудзь, прусы, яцвягі, корсь і г. д. Плямёны былі ваяўнічымі і здзяйснялі набегі на захад этнічных беларускіх зямель, з насельніцтвам якіх пазней яны асіміляваліся, засвоілі іх мову, звычаі, культуру, веравызнанне. Заходнімі суседзямі ўсходніх славян былі палякі (ляхі), якія займалі тэрыторыю па р. Вісла. Паміж Уральскімі гарамі і Каспійскім морам знаходзіліся «Вароты народаў», якія заўсёды былі адчынены для вандроўных стэпавых народаў з Азіі: у IV—X стст. гунаў, уграў (венграў), авараў, балгар, торкаў, печанегаў, полаўцаў, з XIII ст. — манголаў, якія прынеслі шмат пакутаў усходнім славянам. Плённымі суседзямі ўсходніх славян былі Візантыя і Скандынавія. На VII—X стст. прыпадае экспансія скандынаўскіх народаў-нарманаў (вікінгаў, варагаў), якія ішлі на Канстанцінопаль па вялікаму воднаму шляху «з варагаў у грэкі». На гэтым шляху ключавымі кропкамі сталі Ноўгарад і Кіеў, дзе прадпрыймальныя варажскія лідары не толькі былі наёмнымі абаронцамі гарадоў і гандлю, але і захоплівалі ўладу над мясцовым насельніцтвам.

Сфрагістыка (сігілаграфія, ад грэч. «печатка») — дапаможная гістарычная дысцыпліна, якая вывучае пячаткі.

Схіма (грэч. — *манашаскае аддзенне*, літаральна — *знешні выгляд, форма*) — у праваслаўі асобая, вышэйшая

«ступень» манааштва, якая патрабуе пустэльніцтва і захавання вельмі строгіх аскетычных правіл. Пасвечаныя ў схіму называліся схімнікамі.

Сціхар — доўгі прамавугольны кавалак тканіны, не замацаваны па баках.

Сэнс — тое значэнне, якое слова ці словазлучэнне атрымлівае ў канкрэтнай моўнай сітуацыі.

Сюжэт — асноўныя эпізоды падзеявага раду ў іх мастацкай паслядоўнасці.

Сюжэтна-тэматычны малюнак — азначэнне своеасаблівага скрыжавання традыцыйных жанраў жывапісу, якое садзейнічала стварэнню буйнамаштабных твораў на сацыяльназначныя тэмы з дакладна выражанай фабулай, сюжэтным дзеяннем, шматфігурнай кампазіцыяй.

Сюіта — твор для аднаго ці двух інструментаў з некалькі рознародных п'ес, звязаных агульнай задумаю.

Сюррэалізм — напрамак у мастацтве ХХ ст., які мае крыніцай надхнення сферу падсвядомасці (галюцынацыя, сны) і замяняе лагічныя сувязі адвольнымі асацыяцыямі. Буйнейшыя прадстаўнікі: М. Эрнст, А. Масон, Ж. Арп, Дж. Міро, С. Далі, П. Блум, Р. Магрыт, І. Тангі.

Сяміцкія (семітычныя) мовы — мовы, якія ўтвараюць шэраг груп, куды ўваходзяць мёртвыя мовы (асірававілонская ці акадская, ханаанская ці яўрэйска-фінікійская; арамейская; асірыйская, нашчадкам якой з'яўляецца сучасная айсорская мова), сучасная арабская (мова абісінцаў).

Сям'я — 1) Група людзей, якая складаецца з мужа, жонкі, дзяцей і інш. сваякоў, што жывуць разам. 2) У сярэднявечных усходніх славян — адзінка падаткаабкладання.

Сям'я моў — сукупнасць груп (галін) моваў, падобнаства якіх абумоўлена агульнасцю паходжання.

Сярмяга — даматканае баваўнянае адзенне, якое выкарыстоўвалі ў якасці сялянскіх, пасадскіх строяў, хатняй вопраткі заможнай шляхты.

Сярэднявечча — тэрмін упершыню ўжыты рымскім археолагам і гісторыкам Флавіё Біёнда (1388—1464) у працы «Гісторыя ад падзення Рыма», дзе гэтак быў названы перыяд ад антычнасці да Новага часу. Як эпоху «сярэдняй» ці «нізкай» лаціны Сярэднявечча ўсведамлялі гуманісты XVI—XVII стст., якія разумелі Рэнесанс, толькі як адраджэнне Антычнасці. І толькі ў канцы XVII ст. гэты тэрмін уводзіцца ў перыядызацыю гісторыі прафесарам філалогіі і геаграфіі ў Гале (паўднёва-ўсходняя Германія) Крыстаферам Келерам (ці Цэларыусам, 1634—1707), ён падзяляў гісторыю на тры перыяды: Антычнасць, Сярэднявечча, Новы час. У Цэларыуса Сярэднявечча пачынаецца ад Канстанціна Вялікага (306—307) і заканчваецца ўзяццем туркамі Канстанцінопаля (1453 г). У XVIII ст. «Сярэднявечча» — гэта часы забабонаў, цемрашальства, уціску розуму, асабліва для рэвалюцыянераў (якабінцаў). XIX ст. — эпоха Рэстаўрацыі, адкрыцця гатычнага сярэдневяковага Рэнесанса, з зацікаўленнем пачынае даследаваць папярэдні гістарычны перыяд, прапануецца тэорыя аб непарыўным прагрэсіўным развіцці ад Сярэдніх вякоў да Новага часу. Эпоху феадалізма як сістэму даследавалі ў XIX ст. Гізо (1787—1874) і Фюстэль дэ Куланж (1830—1889). У расійскай гістарыяграфіі феадалізм напачатку разглядаўся толькі як заходнееўрапейская асаблівасць, потым ён стаў ужывацца ў дачыненні да цэнтральна-, усходнееўрапейскіх і азіяцкіх краін. Ва ўсіх цэнтральна- і усходнееўрапейскіх краінах, у афра-азіяцкім рэгіёне рысы феадалізма захоўваліся да XIX ст., уводзіцца разуменне

позняга Сярэднявечча (XIV—XVII стст.): эпохі Адраджэння, Барока, Класіцызма, Асветніцтва.

Табу (палінезійскае слова) слоўнае — слова, ужыванне якога забаронена ці абмежавана пад уплывам пазалінгвістычных фактаў (забабоны, імкненне пазбегнуць пэўных выказаў).

Таварыства — сумесны ўдзел у чым-небудзь, кампанія. Таварыш — саўдзельнік, кампаньён, калега.

Талака — 1) Поле пад парам, якое выкарыстоўваюць для выпасу свойскіх жывёл. 2) Звычай дапамогі абшчыны селяніну, які будзе ці рамантуе дом.

Тапаніміка — раздзел анамастыкі, які вывучае геаграфічныя назвы і іх паходжанне.

Тапаніміка (ад грэч. *topos* — *месца, мясцовасць* + *онома* — *імя*)— 1) Раздзел лексікалогіі, прысвечаны вывучэнню геаграфічных назваў. 2) Сукупнасць геаграфічных назваў якой-небудзь пэўнай тэрыторыі.

Тапанімічны слоўнік — слоўнік, які змяшчае геаграфічныя назвы (назвы краін, гарадоў, мораў, гораў і г. д.).

Татары — адно з найбольш буйных качавых мангольскіх плямёнаў, якія насялялі стэпы Цэнтральнай Азіі, па назве якога суседзі пачалі называць манголаў. У міжусобіцах родавых і пляменных магнатаў (наёны — князі, багатыры — віцязі і нукеры-воі — дружыннікі) напачатку XIII ст. перамог Цямучын, якому надалі імя Чынгісхан (1155—1227). Аб'яднанне Чынгісханам мангольскіх родаў і плямёнаў у адзіны народ спрыяла стварэнню мангольскай дзяржавы, якая аб'яднала паўсотні народаў і скарыла магутнасць трох імперый. Імперыя Чынгісхана цягнулася ад Карэі да Егіпта. Яго войска было падзелена па дзесяцічнай сістэме: на тысячы, сотні і дзесяткі, дзяліла-

ся на курэні (кібіткі пастаўленыя колам). У цэнтры курэня ставілася юрта кіраўніка і ставілася тамга (родавы пляменны знак). Аснову войска складала адборная асабістая ахова «1000 мужных» з вяльможных высакарослых вояў, якія складалі тумен (10 000). У 1206 г. адбыўся курултай (з'езд) мангольскай арыстакратыі, «багатураў», найонаў. Цямучын быў абвешчаны каганам-імператарам, яму надавалася імя Чынгісхан (моцны, дужы, непакісны). На курултай быў абнародаваны «Вялікі Джасак» (закон), які прадпісваў цярпімасць у пытаннях веры, павагу да храмаў, духоўных асобаў, старэйшых, міласэрднасць да гаротных, строгі кантроль за сямейным і хатнім жыццём мангола. Смерцю караліся: зварот князя да іншых людзей у абход хана, недапамога ў бітве, дэзертырства, неахайнасць на службе, крадзёж, ілжэсведчанне, здрада, блуд, свядомы паклёб, чарадзеіства і інш. Колькасць людзей, якія жывуць у войлакавых кібітках, якім сам Чынгісхан даў імя манголаў, у свой час дасягала 400 000 чалавек. Мангол не мог быць ні слугою, ні рабом. У аснову ўлады быў пакладзены родавы, патрыярхальны, вайсковы побыт. На чале кожнага роду быў яго кіраўнік. Некалькі родаў складалі племя, якое ўзначальваў найон. На чале ўсіх плямёнаў стаяў хан. Улада лідэра была непакіснай. У імперыі Чынгісхана не было ніводнага выбарчага органа. Яго імперская ідэя будавалася на дакладным веданні сутнасці дзяржавы: на непакіснай уладзе цэнтра і цеснай сувязі яго з правінцыямі. Густая сетка Сямаў (ямскіх становішчаў) на стэпавых шляхах была неабходная для перамены коней, што забяспечвала невераёмную хуткасць (да 250 вёрстаў у суткі, пры гэтым 10 разоў — змена коней) руху яго пасланцоў.

Таўталогія (ад грэч. *tautologia* ад *tauto* — тое ж + *logos* — слова) — 1) Тоеснаслоўе, паўтарэнне сказанага іншымі

словамі, не ўносіць нічога новага. 2) Паўтарэнне ў сказе аднакарэнных слоў. 3) Неапраўданая збытکوўнасць выразаў.

Творчая гісторыя — гісторыя стварэння мастацкага твора.

Творчы працэс — работа пісьменніка над творам.

Тлумачальны слоўнік — слоўнік, які змяшчае словы з вытлумачэннем іх значэння, граматычнай і стылёвай характарыстыкай (найбольш распаўсюджаны тып аднамоўнага лінгвістычнага слоўніка). Слоўнік з'яўляецца **нарматыўным**, калі змяшчае разнастайную сістэму стылёвых пазначэнняў, багаты ілюстратыўны матэрыял.

Тлумачальны тып Біблейскіх Кніг — вызначаўся дзяленнем на ўрыўкі, якія суправаджаліся тлумачэннямі вядомых і аўтарытэтных багасловаў Іаана Златавуста, Феадарыта Кірскага, Феафілакта Балгарскага і інш. Тлумачэнні мелі стара- і новазапаветныя кнігі. Некаторыя Біблейскія Кнігі, асабліва Кнігі Прарокаў, найбольш вядомыя ў суправаджэнні тлумачэнняў. Да XI ст. адносяцца старэйшыя спіскі Тлумачальнага Псалтыра, да XIII ст. — Кнігі прарока Данііла з тлумачэннямі Іпаліта Рымскага. З элементамі Тлумачальнай Бібліі чытач сустракаўся і ў помніках гістарычнага зместу, «Аповесці былых часоў», хроніках, хранографрах, палаях, творах дыдактычнага і ўрачыстага красамоўства, агіяграфіі.

Тон — гук пэўнай вышыні.

Тон — павышэнне і паніжэнне голаса, вышыня тона.

Тон — 1) Зыходны, прасцейшы элемент светлацэню ў натуры і ў мастацкім творы. 2) Зыходны прасцейшы элемент колера, каларыта ў рэальнасці і ў творах мастацтва. 3) Агульны светлацэневы лад мастацкага твора ці матыва, які вызначаецца рэгістрам светлацэнні (шкалой свет-

лаценевых градацый). 4) Агульны колеравы лад мастацкага твора ці матыва, агульнае адценне, якое абагульняе і падпарадкоўвае сабе ўсе колеры малюнка і надае адзінства каларыту.

Трагедыя — від драматычнага твора, які апавядае аб няшчасным лёсе галоўнага героя, каму наканаваная хуткая пагібель.

Трагедыя (у перакладзе з грэчаскай мовы — *«тесня казлю»*) — від драмы, прасягнутай па фасам трагічнага. У антычнасці адлюстроўвала непасрэднае жыццё персанажаў у кантэксце трагічных падзей, калі дзеянне пераважала над апавяданнем. У эпоху Адраджэння ў п'есах было адкінута абавязковае адзінства дзеяння, трагічнае частку ядналася з камічным. У далейшым трагедыя дакладна рэгламентуецца: зноў пераважае адзінства дзеяння, месца і часу; назіраецца размежаванне камічнага і трагічнага. У сучасным тэатры трагедыя ў чыстым выглядзе сустракаецца рэдка. Аснову трагедыі складаюць вострыя грамадскія канфлікты, карэнныя праблемы быцця, сутыкненні асобы з лёсам і грамадствам. Трагічная калізія звычайна заканчваецца гібеллю героя.

Трагікамедыя — драматычны твор, які валодае аднакамі як камедыі, так і трагедыі. У аснове яе ляжыць адчуванне адноснасці існуючых крытэрыяў жыцця: адну і тую ж з'яву драматург бачыць і ў камічным, і ў трагічным асвятленні. Пашырылася ў XX ст.

Традыцыйная лінгвістыка — накірункі ў мовазнаўстве, якія супрацьпастаўляюць сабе структуралізму і ў адпаведнасці з усталяванай мовазнаўчай традыцыяй, ставяць на мэце свайго даследавання не толькі раскрыццё ўнутраных адносін і залежнасцей кампанентаў мовы, іх структуры, але і вывучэнне такіх пытанняў, як узасмаад-

носіны мовы і мыслення, сувязь мовы з грамадствам і інш. Тэрмін «традыцыйны» ў прыведзеным спалучэнні не трэба разумець як заснаваны на традыцыях, якім уласцівыя нерухомасць і застоі: наадварот, т. н. традыцыйнае мовазнаўства знаходзіцца ў непарыўным руху і развіцці, узбагачаецца новымі ідэямі, дапаўняецца новымі вучэннямі, такімі, як сацыялінгвістыка, псіхалінгвістыка і інш.

Традыцыйныя напісанні — напісанні, якія з’яўляюцца рэшткамі мінулага і не могуць быць выглумачаны ні марфалагічна, ні фанетычна.

Традыцыя — гістарычна складзеныя і перадаваемыя з пакалення ў пакаленне звычаі, правілы, побыт.

Транскрыпцыя (ад лац. *transcriptio* — *перапісанне*) — 1) Перадача гукаў іншамоўнага слова (звычайна ўласнага імя, географічнай назвы, навуковага тэрміна) пры дапамозе літараў уласнамоўнага алфавіта Шэкспір (англ. Shakespeare), Гётэ (нем. Goethe).

Трансфармацыя (ад лац. *transformatio* — *пераўтварэнне*) — заканамернае змяненне асноўнай моўнай мадэлі (ядзернай структуры), якое прыводзіць да стварэння другаснай моўнай структуры.

Троп (з грэч. *tropos* — *наварот*) — выраз мовы, у якім словы ўжытыя ў пераносным сэнсе ў мэтах дасягнення большай мастацкай выразнасці. У аснове тропа ляжыць супастаўленне двух паняццяў, якія ўяўляюцца нашай свядомасці блізкімі ў пэўных адносінах. Найбольш распаўсюджаныя віды тропаў: алегорыя, гіпербала, іронія, літота, метафара, метанімія, увасабленне, перыфраза, сінекдаха, параўнанне, эпітэт.

Трыдзёнскі сабор — XIX усяленскі сабор каталіцкі (1545—1563) праходзіў ва ўмовах значных поспехаў Рэ-

фармацыі і быў накіраваны на ўмацаванне пазіцый каталіцызму. Сабор зацвердзіў дагматы пра першародны грэх, чысцілішча, Вульгату ў якасці кананічнага тэксту Бібліі, прыярытэт улады вышэйшага каталіцкага іерарха папы над аўтарытэтам усяленскага сабора, выказаў анафему пратэстантызму, склаў Трыдзенскі чын спавядання каталіцкай веры, тэкст царкоўнай прысягі.

Тунгуса-маньчжурскія мовы (тургуса-маньчжурская сям'я моў) ўтвараюць групы, у якія ўваходзяць мовы эвенкійская, эвенская, маньчжурская, нанайская, удэйская, арочская і інш.

Туш — кароткае музычнае прывітанне.

Тып — мастацкі вобраз, у якім адлюстраваны асноўныя характэрныя рысы пэўнай групы людзей ці з'яў.

Тыпаж — выбар мадэлі па агульных прыкметах, якія лічацца ўласцівымі якойсьці групе людзей.

Тыпалогія (ад грэч. *typos* — *форма, узор* + *logos* — *вучэнне*) — 1) Раздзел мовазнаўства, які даследуе прыныцыпы і спосабы тыпалагічнай класіфікацыі моў. 2) Класіфікацыя моўных адзінак на падставе агульнасці якіх-небудзь прыкмет.

Тытул (лац.), тытла — ганаровае званне, якое сведчыць аб прыналежнасці чалавека да арыстакратычнага роду. Большасць тытулаў і чыноў першапачаткова азначалі пасады. У старажытных славян тытул князя адпавядаў пасадзе пляменнага кіраўніка, а ў сярэднявечнай усходнеславянскай Русі — пасадзе кіраўнікоў княстваў. Толькі з XV—XX стст. такі тытул таў ганаровым, што ўказвае на паходжанне. Нашчадкі старажытных княжаскіх родаў Рурыкавічаў, Гедзімінавічаў, нашчадкі ўдзельных князёў, а таксама прадстаўнікі арыстакратычнай эліты

нярускіх народаў насілі тытул князя. З XVIII стагодзя тытулы пачалі прысвойвацца служылым людзям імператарамі, каралямі. У Рэчы Паспалітай і ВКЛ існавала сістэма тытулаў, як усходнеславянская (князь — магнат — шляхціч), так і заходнееўрапейская (князь — герцаг — граф — барон — віконт). У Расійскай імперыі сістэма заходнееўрапейскіх тытулаў пачала пашырацца толькі з XVIII ст. Ніжэйшы чын звяртаўся да вышэйшага, выкарыстоўваючы ці прыватны ці агульны тытул, а вышэйшы пры звароце да ніжэйшага — выкарыстоўваў прыватны тытул.

Тэатр — род мастацтва, спецыфічным сродкам выражэння якога з’яўляецца сцэнічнае дзеянне, што ўзнікае ў працэсе гульні актёра перад глядачамі.

Тэзаўрус (ад грэч. *thesauros*) — 1) Скарбніца ведаў, сукупнасць паняццяў з пэўнай галіны навукі, назалашаных чалавекам або калектывам; 2) Аднамоўны тлумачальны або тэматычны слоўнік, які імкнецца даць найбольш поўнае апісанне лексікі дадзенай мовы на ўсіх яе ярусах, ва ўсім аб’ёме.

Тэксталагія — галіна філалагічнай навукі, якая займаецца ўстанаўленнем дакладнага тэксту літаратурных помнікаў ці гістарычных дакументаў для іх навуковага выдання.

Тэма — у выяўленчым мастацтве аб’ект мастацкага адлюстравання, кола жыццёвых з’яў, праблем, ідэй, пакладзеных у аснову мастацкага твора.

Тэндэнцыя — накірунак, у якім адбываецца развіццё якога-небудзь моўнага працэса, з’явы ці мовы ў цэлым.

Тэорыя выклічнікаў — тэорыя паходжання мовы, якая ўзнікла ў антычныя часы, згодна якой мова стварылася з самавытворных выкрыкаў, што суправаджалі эмо-

цыі. Аднак такіх слоў-выкрыкаў (выклічнікаў), разам з вытворнымі ад іх, у мове вельмі мала, асноўны пласт слоў не звязаны з выражэннем эмацыянальных станоў, з экспрэсіўнай функцыяй мовы, таму тэорыя выклічнікаў у цэлым не дае навуковага вытлумачэння паходжання мовы.

Тэорыя гукапераймання — тэорыя паходжання мовы, якая з'явілася ў антычныя часы і атрымала падтрымку ў некаторых мовазнаўцаў XIX ст. Гэта тэорыя, згодна якой мова ўзнікла як вынік таго, што першабытны чалавек, калі чуў гукі прыроды (спеў птушак, крыкі жывёлаў і г. д.) стаў пераймаць натуральныя гукі, выкарыстоўваць свой моўны апарат. Недастатковасць дадзенай тэорыі выцякае, па-першае, з таго, што яна можа вытлумачыць паходжанне толькі нешмаглікіх слоў, сукупнасць якіх нават у першабытную эпоху не ўяўляла яшчэ мовы, і зусім не вытлумачвае з'яўленне пераважнай большасці слоў, зусім не звязаных з гукаперайманнем. Тэорыя гукапераймання з-за ўяўлення аб механічным узнікненні мовы не ўлічвае сувязі паміж мовай і мышленнем: мова магла ўзнікнуць і развівацца толькі сумесна з мышленнем.

Тэорыя працоўных выкрыкаў — тэорыя паходжання мовы, якая ўзнікла ў XIX ст. у працах вульгарных магэрыялістаў, згодна ёй мова нарадзілася з выкрыкаў, якія суправаджалі калектыўную працу. Аднак падобныя выкрыкі маглі служыць толькі сродкам рытмізацыі працы і не выражалі якіх-небудзь значэнняў ці эмоцый, не выконвалі таксама намінатыўнай функцыі, таму не з'яўляліся сапраўднымі словамі і на іх аснове не магла быць створана мова.

Тэорыя сацыяльнай дамовы — тэорыя паходжання мовы, якая ўзнікла ў антычныя часы і ў XVIII ст. была адноўлена. Згодна яе мова была створана для разумнай дамоўленасці паміж сабою людзей. Але для таго каб да-

мовіцца аб устанаўленні такой мовы, першабытныя людзі павінны былі мець якуюсьці папярэдняю мову, таму дадзеная тэорыя не вытлумачае самога паходжання мовы, бо неабходна наяўнасць у першабытнага чалавека свядомасці да з'яўлення ў яго мовы: тое і іншае развіваліся паралельна.

Тэрмін (ад лац. *мяжа, памежны знак*) — слова ці словазлучэнне, якое дакладна абазначае якое-небудзь паняцце, што ўжываецца ў навуцы, тэхніцы, мастацтве. У адрозненне ад слоў агульнаўжывальных, якія часта бываюць шматзначнымі, тэрміны, як правіла адназначныя, ім не ўласціва таксама экспрэсія. Тэрмін можа ўваходзіць у склад толькі адной тэрміналогіі, але можа ўваходзіць у розныя тэрміналогіі (аперацыя — у медыцыне, фінансах, вайскавай справе; асіміляцыя — у біялогіі, этнаграфіі, лінгвістыцы). Адны з тэрмінаў страцілі свой дакладна спецыфічны характар і сталі шырока ўжывацца ў розных стылях мовы.

Тэрміналагічны слоўнік — слоўнік, які змяшчае тэрміны пэўнай галіны навукі, тэхнікі, мастацтва.

Тэрміналогія — сукупнасць тэрмінаў дадзенай галіны ведаў, вытворчасці, дзейнасці.

Тэхніка — сукупнасць навыкаў, спосабаў і прыёмаў, пры дапамозе якіх выконваецца мастацкі твор.

Тэхніцызм — вузкасפעцыяльны тэрмін у галіне тэхнікі.

Убрус — 1) Хустка, якую насілі паверх павойніка. 2) Хустка, рушнік, якімі выплочваўся натуральны аброк.

Убруснае — падатак, які браўся з тых, хто ўзяў шлюб.

Увасабленне (ад грэч. *prosopopoieia*, ад *prosōpon* — *асоба* + *poiēo* — *раблю*) — троп, сутнасць якога ў прыпісванні нежывым рэчам уласцівасцей жывых істот.

Увядзенне ў храм Прасвятой Багародзіцы — одно з дванадзесятых хрысціянскіх святаў адзначаецца з VIII ст. 21 лістапада (4 снежня), каноны складзены Грыгорыем Нікамедыйскім і Васілём Пагарыётам.

Угра-фінская (фіна-угорская) мовы, угра-фінская сям'я, з якіх утвараюцца групы: **Угорская група**: мовы мад'ярская (венгерская, мансійская (мансі, вогульская), хантыйская (ханты, асцяцкая); **Фінская група**: мовы фінская (суомі), эстонская, карэльская, саамская (саамі, лапарская), комі (комі-зыранская, комі-пярмацкая), марыйская, мардоўская (эрза і мокша), удмуртская (вацяцкая) і інш.

Удзел — 1) Уладанне князя, вотчына на Русі ў XII—XIII стст. 2) Удзельнае княства.

Удзельнае княства — самастойная дзяржава, частка своеасаблівай княжаскай канфедэрацыі Рускіх зямель XII—XVI стст.

Удзельны перыяд — такі перыяд усходнеславянскай гісторыі з XII ст., які характарызуецца адсутнасцю дзяржаўнага цэнтралізма; распадам Кіеўскай Русі, некалі адзінай этнакультурнай, эканамічнай, палітычнай супольнасці на асобныя незалежныя княствы.

Уезд — у Расійскай імперыі адміністрацыйна-гаспадарчая адзінка, якая ўваходзіць у склад губерніі. Акруга, група воласцяў, якія складалі ўдзел.

Узуальны — які адпавядае прынятаму ў дадзеным моўным калектыве ўжыванню слоў, фразеалагізаў, граматычных канструкцый і г. д.

Узус (лац. *usūs* — *звычай, правіла, ужыванне*) — прынятае носьбітамі дадзенай мовы ўжыванне слоў, устойлівых зваротаў, формаў, канструкцый і г. д.

Указ — распараджэнне кіраўніка дзяржавы, адказнай дзяржаўнай асобы, абавязковае для выканання, якое мела сілу закона.

Украіна — 1) Памежная мясцовасць. 2) Тэрыторыя, якая знаходзіцца на ўсход ад Карпацкіх гор, у басейне рэкаў Днепр і Паўночны Данец. У міжрэччы Дняпра і Днястра ў IV—VI стст. узнік буйны саюз усходнеславянскіх плямёнаў ангаў. Іх нашчадкі — плямёны палянаў, севяранаў, драўлянаў, крывічоў, радзімічаў, дрыгавічоў і інш. — склалі насельніцтва Старажытнай Русі. У XI—XII стст. Закарпацце было захоплена Венгрыяй. У XIII—XIV стст. астатнія ўкраінскія землі (Кіеўскае, Чарнігаўскае княства, частка Падоллі) аб'ядноўваюцца з беларусамі і літоўцамі ў Вялікім Княстве Літоўскім. Пад паграніччэ Рэчы Паспалітай падпадаюць Заходняя Валынь і Галіччына, а з 1430 г. — Заходняя Падолля. Букавіна ўваходзіць у склад Малдаўскага гаспадарства. Кожны буйны ўкраінскі горад валодаў самакіраваннем (Магдэбургскім правам). У канцы XIV ст. ўкраінскія княствы ліквідуюцца, а на іх месца прызначаюцца намеснікі з адміністрацыі ВКЛ. Люблінская унія (1569) прывяла да паграніччэ Польшчы над большай часткай ўкраінскіх зямель. Брэсцкая рэлігійная унія (1596) падпарадкавала ўкраінскую Праваслаўную царкву рымскаму папе. Нацыянальны і рэлігійны ўціск прывёў да стварэння ўкраінскага казацтва (канец XV ст.). Асабліва сацыяльна-эканамічны, рэлігійны і нацыянальны прыгнёт узмацняецца ў XVII ст. Ідэйнае супрацьстаянне прыгнёту ўзначалілі Кіеўскае і Львоўскае брацтва (XVII ст.). Аб'яднанне школ пры Кіева-Пячорскай Лаўры і Кіеўскім брацтве ў 30-я гг. XVII ст. прывяло да стварэння Кіева-Магілянскай Калегіі, у 1701 г. Кіеўскай Акадэміі. З канца XVI ст. цэнтрам ўкраінскага казацтва стала Запарожская Сеч. Украінскае казацтва падзялялася на: уласна ўкраінскае (што насяляла Пры-

дняпроўе і Левабярэжжа) і запарожскае. Казакі ўсталявалі ў сябе самакіраванне з выбарнай уладай гетмана. Польскі ўрад для выплаты грашовага ўтрымання ўкраінскім казакам за службу на мяжы склаў спіс служылых казакоў — рээстр. У XVII ст. рээстр заставаўся нязменным, але колькасць казакоў увесь час павялічвалася за кошт беглых сялян і гараджан, якія не жадалі плаціць высокія падаткі. Багдан (Зіновій) Хмяльніцкі ўзначаліў барацьбу казакоў супраць уціску з боку польскіх уладаў. Хмяльніцкі (беларус па маці) — таленавіты вайсковы кіраўнік і гнуткі дыпламат — быў абраны гетманам Сечы (1647) і адразу ж заклікаў казакоў да паўстання. У бітвах пры Жоўтых Водах і ў Карсуні (1648) паўстанцы разбілі гетмана Рэчы Паспалітай Патоцкага. У армію просяцца сяляне, паўстанне набывае характар вызваленчай вайны. У верасні 1648 г. паўстанцы перамагаюць каронныя войскі ля Пілявец, а ў жніўні 1649 г. — ля Зборава. У рашучы час перамог крымскі хан парывае з Хмяльніцкім саюзныя адносіны і здраджвае яму. Хмяльніцкі вымушаны быў пайсці на перамовы і заключыць Збароўскае пагадненне (1649 г.), паводле якога колькасць рээстравых казакоў была павялічана да 40 000, разам з тым польскія магнаты і шляхта вярнуліся на свае землі. Узімку 1649 г. адпаведны рух ахапіў Беларусь. Хмяльніцкі некалькі разоў звяртаўся да Маскоўскага царства па дапамогу, але цар пакуль не адважыўся на ўмяшальніцтва ў справы іншай дзяржавы. Паўстанцы пачалі зазнаваць цяжкасці. Пад Берасцечкам армія паўстанцаў пацярпела паражэнне: крымчакі пайшлі з поля бітвы і павялі за сабою Хмяльніцкага (1651). Белацаркоўская дамова (1651) аказалася менш выгаднай паўстанцам, чым Збароўская: рээстр быў адмежаваны да 20 000. 1 кастрычніка 1653 г. Земскі Сабор у Маскве прыняў рашэнне аб уз'яднанні Украіны з Маскоўскім царствам. Ва Украіну было накіравана пасольства баярына Бутурліна.

8 студзеня 1654 г. Пераяслаўская Рада выказалася за ўз'яднанне. У 1654 г. пачынаецца вайна Маскоўскага царства з Рэччу Паспалітай. У 1667 г. было заключана Андрусаўскае перамір'е на 13 гадоў: Смаленск і ўсе землі на ўсход ад Дняпра перайшлі да Масковіі. Рэч Паспалітая прызнала далучэнне Левабярэжнай Украіны да Маскоўскага царства, Беларусь і Правабярэжная Украіна засталіся ў складзе Рэчы Паспалітай і ВКЛ. «Вечны мір» (1686) Маскоўскага царства і Рэчы Паспалітай пацвердзіў далучэнне Левабярэжнай Украіны са сталіцай у Кіеве да Маскоўскага царства. На змену Маларасійскаму гетманству ў 1764 г. ствараецца Маларасійская калегія. У 1775 г. ліквідавана Новая Сеч і адміністрацыйна-палкавое ўпарадкаванне на Левабярэжнай Украіне (1781). Адбылося юрыдычнае запрыгоньванне сялян на Левабярэжжы (1783) і Паўднёвай Украіне (1796). Падзелы Рэчы Паспалітай прывялі да фактычнага падзелу Украіны. Аўстрыя захапіла Галіччыну (1772) і Букавіну (1775). У 30—60-х гг. XVIII ст. успыхае паўстанне гайдамакаў і буйнамаштабная «коліўшчына», ўзначаленая М. Жалызняком і І. Гонтай (1768) у раёне Чаркас. Паўстанцы захапілі Умань, расправіліся з палякамі і ўчынілі яўрэйскі пагром. Паўстанне было супакоена расійскімі войскамі. На працягу XVIII ст. да Расійскай імперыі былі далучаны ўсе землі паміж Дняпром і Бугам (1774), Крым (1783), землі паміж Бугам і Днястром (1791). У выніку другога падзелу Рэчы Паспалітай Правабярэжная і Левабярэжная Украіна ўз'ядналіся ў складзе Расійскай імперыі.

Уладыка — адна з форм традыцыйнага звароту паствы і кліра да іерархаў праваслаўнай царквы.

Улахернетыса — выявы Багародзіцы, звязаныя з Улахернскім храмам, са спіскамі з асабліва шануемых Улахернскіх ікон, такі эпітэт мае і Лік Царыцы Нябеснай «Аранта», выява якой, верагодна, знаходзілася ў аспідзе

(глыбокай паўкруглай ці шмагграннай алтарнай нішы, што выступала на ўсходнім фасадзе Храма).

Улахерны — мясцовасць на паўночным усходзе ад Канстанцінопаля, дзе знаходзіўся знакаміты (разбураны ў XV ст.) храм у гонар Божай Маці, менавіта ў яго сценах было з’яўленне Царыцы Нябеснай, што сталася падставай для святкавання Пакрова. Храм быў заснаваны ў 451 г. знакамітай падзвіжніцай святой імператрыцай Пульхерыяй Аўгустай. У 474 г. імператар Леў Мудры змяшчае ў храме прывезены са Святой Зямлі мафорый Багародзіцы, а з 511 г. пачынаюць складацца службы ў гонар Богамаці і святынь Храма.

Умаўчанне — выраз мовы, які заключаецца ў тым, што аўтар не да канца выказвае думку, прадстаўляе чытачу (ці слухачу) самому здагадацца, што менавіта засталася нявыказаным.

Умоўнасць — уласцівасць мастацтва, якое складаецца ў неагаясамляльнасці яго твораў з’явам адлюстраванай у іх рэчаіснасці.

Універсализм (ад лац. *universalis* — *агульнае, усеагульнае*), мае карані ў ранняй хрысціянскай традыцыі перакананне ў пасмяротным вызваленні ад граха (Выратаванні) усіх людзей.

Унутраная мова — маўленне «пра сябе», звернутае суб’ектам да сябе самога. Адметнасць унутранай мовы ў тым, што яна не вымаўляецца, услых не гучыць. Унутраная мова можа адрознівацца ад знешняй лакалічнасцю, адрывістасцю, эліптычным характарам граматычных канструкцый і г. д.

Унутраная форма слова — марфалагічны склад асновы, які ўказвае на матываваную сувязь яе гучання з дадзеным значэннем.

Унутраныя законы развіцця мовы — законы, які адлюстроўваюць працэс развіцця мовы і абумоўлены самай яе прыродай як пэўнай грамадскай з’явы. Акрамя агульных законаў, якія распаўсюджваюцца на кожную мову (закон паступовага назапашвання элементаў новай якасці і адмірання элементаў архаічных; закон спецыфічнага развіцця структурных ярусаў мовы — хуткага развіцця лексічнага складу і замедленага ўдасканалення граматыкі і г. д.), існуюць унутраныя законы развіцця асобных моў, іх слоўнікавага складу, фанетыка-граматычнай сістэмы.

Урбанізм — напрамак у літаратуры, які прысвечаны пераважна апісанню асаблівасцей жыцця ў буйным горадзе.

Урачыстае (святочнае) араатарскае красамоўства. Асабліва шмат урачыстых «слоў» і павучэнняў (гамілій) было прысвечана найбольш шануемым царкоўным святам: Нараджэнню Багародзіцы (21 верасня), Уздзвіжанню Крыжа Гасподняга (27 верасня), Уводзінам у Храм Прасвятой Багародзіцы (4 снежня), Нараджэнню Хрыстovu (15 лютага), Благавешчанню (7 красавіка), Праабражэнню (19 жніўня), Успенню Багародзіцы (28 жніўня), а таксама Вялікадню, Узнясенню, Троіцы, Пакрову Прасвятой Багародзіцы (14 кастрычніка), памяці першавярхоўных апосталаў Пятра і Паўла (12 ліпеня) і інш.

Вылучаліся гаміліі «гасподскія» (на святы Збаўцы Хрыста, «багародзічныя» (на святы Прасвятой Дзевы), у гонар патрыярхаў, праайцоў, прарокаў, апосталаў, англаў, святых, іх дабрапамыснага жыцця, праведнага спачыну, перанясення мошчаў.

Помнікі ўрачыстага красамоўства запазычылі найдаканалейшае майстэрства антычнага араатарства. Значная частка святочных «слоў» і пахвал належала візантыйскім

багасловам — Яўсевію Александрыйскаму, Яфрэму Сірыну, Іаану Златавусту, Кірылу Александрыйскаму, балгарскім — Кліменту Ахрыдскаму, Іаану Экзарху, з беларускіх падзвіжнікаў Кірыле Тураўскаму, Кліменту Смаляцічу, Сімяону Полацкаму, Лазару Барановічу, Іаанікію Галятоўскаму, Дзімітрыю Растоўскаму, Георгію Каніскаму, Стэфану Яворскаму і інш, Урачыстыя і дыдактычныя гаміліі ўваходзілі ў зборнікі змешанага і ўстойлівага зместу для богаслужэння і хатняга чытання.

«Усіх Тужлівых Радасць» — цудадзейная ікона Багародзіцы, дзе Яна хадайнічае перад Сынам Збаўцаю за грахі чалавечыя.

Успаміны, ці мемуары — творы апавядальнай літаратуры аб былых падзеях, напісаныя іх удзельнікамі.

Успенне Багародзіцы — адно з дванадзесятых святаў 15(28) жніўня, узаконенае ў VI ст. пасля III Усяленскага (Эфэскага) Сабора. Святочныя каноны складзены ў VIII ст. Казьмой Маюмскім і Іаанам Дамаскіным.

Устарэлы (састарэлы) — той, які выйшаў з жывога ўжытку і ўспрымаецца як перажытак больш ранняга перыяду ў развіцці мовы.

Устаў — тып напісання ў грэчаскіх і ўсходнеславянскіх рукапісах, які характарызуецца дакладным, старанным напісаннем літараў, асобным выпісваннем кожнай літары, адсутнасцю скарачэнняў слоў.

Утопія — мастацкі твор, які апавядае аб мары як аб рэальнай з'яве, адлюстроўвае ідэальны грамадскі лад без навуковага абгрунтавання.

Фабула — размяшчэнне асноўных падзей літаратурнага твора ў іх храналагічнай паслядоўнасці.

Фаварыт (італ. «*дабрасхільнасць*») — любімец, асоба, якая часова карыстаецца прывілеямі магнатаў, цароў, царыц, сама здольная аказваць уплыў на іх палітыку.

Фаварытызм — палітыка, пры якой усё ці многае ў дзяржаве ці ўстанове абумоўлена ўплывам, роллю фаварытаў.

Фальклор — сукупнасць твораў вуснай народнай паэтычнай творчасці.

Фаналогія (ад грэч. *phōnē* — *зук, голас* + *logos* — *вучэнне*) — раздзел мовазнаўства, які вывучае гукі мовы як сродак адрознення гукавых абалонак слоў і марфем, іншымі словамі, тэорыя фанем.

Фанема (ад грэч. *phōnēma* — *зук*) — найкарацейшая гукавая адзінка, якая здольная адрозніць гукавыя абалонкі (гукавы бок, гучанне) розных слоў і марфем. Адрозніваюцца: 1) фанема ў вузкім значэнні, т.зв. моцная фанема, якая ўтвараецца асноўным відам фанемы і яе варыяцыямі, г.зн. членамі паралельнага, неперакрыжованага чаргавання і 2) фанема ў шырокім значэнні, т.зв. фанемны рад, сукупнасць гукаў, якая ўтвараецца асноўным відам фанемы і яе варыянтамі, г.зн. членамі непаралельнага, неперакрыжаванага чаргавання. **Фанема моцная** — фанема ў моцнай пазіцыі, якая мае максімальную сэнсаад-рознівальную здольнасць у межах словаформы ці фанемнага рада. **Фанема слабая** — фанема ў слабой пазіцыі, якая валодае меншай ці мінімальнай адрознівальнай здольнасцю ў межах словаформы ці фанемнага раду.

Фанематычны прыцып правапісу — прыцып арфаграфіі, які заключаецца ў тым, што літарамі алфавіта адлюстроўваюцца не рэальна вымаўляльныя гукі, а фанемы паводле іх асноўнага склада, г.зн. незалежна ад пазіцыі.

Фанетыка (ад грэч. *phonetikē* ад *phōnē* — гук) —

1) Раздзел мовазнаўства, які вывучае спосабы ўтварэння і акустычныя ўласцівасці гукаў чалавечай мовы. **Фанетыка агульная** — раздзел мовазнаўства, які вывучае на магэрыяле розных моў тэарэтычныя пытанні ўтварэння гукаў мовы, прыроды націску, структуры складоў, адносін гукавога боку мовы да яе граматычнай сістэмы. **Фанетыка апісальная** — раздзел мовазнаўства, які вывучае гукавы лад канкрэтнай мовы ў сінхронным плане. **Фанетыка гістарычная** — раздзел мовазнаўства, які вывучае гукавы бок мовы ў яе развіцці. **Фанетыка эксперыментальная** — вывучэнне гукаў мовы з дапамогай інструментальных метадаў даследавання; 2) Артыкуляцыйныя (фізіялагічныя) і акустычныя ўласцівасці гукаў дадзенай мовы.

Фанетычныя адзінкі мовы — звёны, на якія членіцца моўная хваля (шэраг гучанняў) у рытміка-інтанацыйных адносінах. Паслядоўна вылучаюцца: фраза, моўны такт, фанетычнае слова, склад, гук.

Фанетычныя напісанні — напісанні слоў у адпаведнасці з іх вымаўленнем.

Фанетычная транскрыпцыя — спецыяльны спосаб запісу мовы ў поўнай адпаведнасці з яе гучаннем, што ўжываецца ў навуковых працах.

Фантазія — музычная п'еса адвольнай формы.

Фармант (фарманта) (ад лац. *formans, formantis* — *утвараючы*) — 1) Тое што і афікс. 2) Суфікс, які зліўся з канчаткам (сялян – ства).

Фарс — 1) Від сярэднявечнага заходне-еўрапейскага тэатра побытавага камедыйна-сатырычнага характару, што існаваў у XIV—XVI стст. Блізкі да нямецкага фастнах-

шпіля, італьянскай камедыі дэль артэ і інш. 2) У тэатры XIX—XX стст. камедыя-вадэвіль мае легкадумны змест са знешнімі камічнымі прыёмамі.

Фасад — знешні бок будынка; адрозніваюць галоўны, бакавы, задні і вулічныя, дварцовыя, садовыя фасады.

Феерыя — жанр тэатральных спектакляў, у якіх для фантастычных сцэнаў выкарыстоўваліся пастановачныя эфекты. Узнік у Італіі XVII ст.

Фелонь ці рыза — шырокая доўгая адзежа без рукавоў, акруглая накідка з выразам для галавы.

Фельетон — тып газетнага артыкула з высмейваннем заганаў грамадства.

Фігура мовы (фігура рытарычная, фігура стылістычная) — выраз мовы, сінтаксічная пабудова, якая выкарыстоўваецца для ўзмацнення выразнасці выказвання. Найбольш распаўсюджаныя фігуры мовы: анафара, антытэза, беззлучнікавасць, градацыя, інверсія, шматзлучнікавасць, паралелізм, рытарычнае пытанне, рытарычны зваротак, умаўчанне, эліпсіс, эпіфара і інш.

Філалогія (ад грэч. *phileō* — люблю + *logos* — вучэнне) — сукупнасць навук, якія вывучаюць культуру пэўнага народа, выражаную ў мове і літаратурнай творчасці.

Фіміям — блавагонная смала для ўваскурэння пры каджэнні.

Флектыўныя мовы — мовы, якім уласціва флектыўнае словазмяненне, г. зн. словазмяненне пасродкам флексій, што з'яўляюцца выражэннем некаторых катэгорыяльных формаў (пар. аглютынатыўныя мовы, у якіх кожны афікс служыць для выражэння толькі аднаго граматычнага значэння). Напрыклад, канчатак «у» — у форме

каж-у сумяшчае ў сабе значэнні 1-й асобы, адзіночнага ліку, цяперашняга часу, абвеснага ладу.

Фон — глыбінныя, менш значныя часткі выяўленчай ці арнаментальнай кампазіцыі.

Фоніка — гукавая арганізацыя мовы.

Формы мовы — 1) Разнавіднасці мовы, якія адрозніваюцца знешнімі сродкамі выражэння выказвання. Письмовая і вусная фарма маўлення. 2) Стыльовыя разнавіднасці мовы, якія адрозніваюцца ступенню захавання нормаў літаратурнай мовы. Письмовая мова (вызначаецца больш дакладным захаваннем літаратурнай нормы). Вусная мова (вызначаецца больш адвольнымі адносінамі да літаратурнай нормы). Не трэба агаясамліваць пісьмовую мову з кніжным стылем. Кніжны стыль не заўсёды ўвасабляецца ў пісьмовай мове (напрыклад, арагарская мова), а размоўны ў вуснай мове (напрыклад, дыялагічная мова ў мастацкім творы).

Форма слова — 1) Тое ж, што і граматычная форма слова. 2) Тое ж, што і словаформа. 3) Разнавіднасць слова ў парадыгматычным радзе.

Фраза (ад грэч. *phrasis* — *выраз мовы*) — 1) Найменшая самастойная адзінка мовы, якая выступае як адзінка зносін. У такім разуменні тэрмін фраза супадае з тэрмінам «сказ». Некаторыя лінгвісты размяжоўваюць азначаныя гэтымі тэрмінамі паняцці. Так, А. М. Пяшкоўскі сказам называў «усялякае ўласнае фармальнае адзінства, якое выражае закончаную думку», без пэўных рытмаметадычных прыкмет, а фразай — «усякае рытма-меладычнае адзінства, якое выражае закончаную думку», без пэўных фармальных прыкметаў (выказнікавасцю адрозніваецца сказ ад фразы). Традыцыйны складаны сказ у А. М. Пяшкоўскага падпадае пад паняцце фразы, а не

сказа. У Л. А. Булахоўскага тэрмін «фраза» супадае з тэрмінам «сказ», ужытым у шырокім сэнсе — як увасабленне словамі закончанага думкі незалежна ад сінтаксічнай формы (сказ у вузкім сэнсе — гэта двухсастаўны сказ); намінацыйныя сказы і іншыя «эквіваленты сказа» падпадаюць пад паняцце фразы, але не сказа. 2) Самая буйная фанетычная адзінка, закончаная па сэнсе выказванні, аб'яднаная асаблівай інтанацыяй і адзелена асобнай паўзай ад такіх жа адзінак.

Фразеалагічна звязанае значэнне слова — лексічнае значэнне толькі ў складзе фразеалагічнай адзінкі.

Фразеалагічная адзінка (фразеалагізм, фразеаграма) — лексічна непадзельнае, устойлівае ў сваім складзе і структуры, цэласнае па значэнні словазлучэнне, што аднаўляецца ў выглядзе падрыхтаванай моўнай адзінкі. Паводле семантычнай злітнасці адрозніваюцца: 1) **Фразеалагічныя зрашчэнні (ідэомы)** — фразеалагізмы з абсалютнай семантычнай спаянасцю частак, цэласнае значэнне якіх не выводзіцца са значэнняў састаўных слоў (нарэдка састарэлых, што захавалі архаічную граматычную форму і апраўданую сучаснымі правіламі сінтаксічную сувязь: біць бібікі, сабаку з'есці); 2) **Фразеалагічныя адзінствы** — фразеалагізмы, цэласнае значэнне якіх (звычайна вобразнае) у той ці іншай ступені матывавана асобнымі значэннямі слоў, што склалі іх: трымаць камень за пазухай, сем пятніц на тыдні, пускаць пыл у вочы; 3) **Фразеалагічныя злучэнні** — фразеалагізмы, у склад якіх уваходзяць словы са свабодным і фразеалагічна звязаным значэннем, прычым цэласны сэнс выцякае са значэння асобных слоў: паветраны замак, выскачыць як Піліп з канпель, атрымаць перамогу.

Фразеалагічныя выразы — устойлівыя ў сваім складзе фразеалагізмы, семантычна дзялімыя і якія скла-

даюцца са слоў са свабодным значэннямі (што збліжае іх са свабоднымі словазлучэннямі), але ў працэсе зносін успрымаюцца як створаныя моўныя адзінкі (што збліжае з фразеалагічнымі адзінкамі). Да фразеалагічных выразаў адносяцца прыказкі і прымаўкі, разнастайныя выразы, крылатыя словы, а таксама ўстойлівыя злучэнні, якія выконваюць намінацыйную функцыю: працоўныя поспехі, абаронцы дзяцей і г. д.

Франтальнасць — выява чалавека, жывёлы, будынка, прадмета тварам, фасадам, непасрэдна перад гледачом, паралельна ніжняй лініі малюнка, рэльефу, ліста.

Фрашка (польск *fraszka*, ад італ. *frasca* — *бяздзельца, забаўка*) — жартаўлівыя вершаваныя мініяцюры ў польскамоўнай паэзіі, памер ад 2-х да 16-ці радкоў. Змест фрашак спалучае ў сабе розныя адценні гумару — ад жарта, каламбура, анекдота да эпіграмы ці грамадска-палітычнай сатыры. Крыніца фрашкі — народная паэзія XV—XVI стст.

Фуга — шматгалосны твор, заснаваны на шматразовым паўторы адной ці некалькіх тэм.

Функцыі мовы — выкарыстанне патэнцыяльных уласцівасцей сродкаў мовы для розных мэтаў.

Функцыя размоўная — асноўная функцыя мовы, адзін з бакоў камунікатыўнай функцыі, што заключаецца ва ўзаемным абмене выказваннямі членаў моўнага калектыва. **Функцыя зносін** — другі бок камунікатыўнай функцыі, які заключаецца ў перадачы некаторага лагічнага зместу. **Функцыя ўздзеяння** — рэалізацыя яе з'яўляюцца: а) функцыя валонгатыўная (ад лац. *voluntas* — воля) — выражэнне волявыяўлення прамоўцы; б) функцыя экспрэсіўная (ад лац. *expressio* — выраз) — наданне выказванню выразнасці; в) функцыя эматыўная (ад лац.

emovere, emotum — узбуджаць, хваляваць) — выражэнне пачуццяў, эмоцый. **Функцыі слова** — мэта і прызначэнне ўзнаўлення ў мове лексічнай адзінкі, яе актуалізацыя. **Функцыя камунікатыўная** — прызначэнне слова службы сродкам зносін і паведамлення. **Функцыя намінатыўная** — прызначэнне слова службы найменнем прадмета. **Функцыя эстэтычная** — прызначэнне слова службы сродкам мастацкай выразнасці.

Функцыя (ад лац. *дзеінасць, выкананне*) — 1) Роля, якую выконвае моўная адзінка (граматычная катэгорыя, граматычная форма) пры аднаўленні ў мове. 2) Прызначэнне (ужыванне, выкарыстанне) розных бакоў мовы і яе элементаў.

Функцыянальная стылістыка — раздзел стылістыкі, які вывучае функцыянальныя стылі.

Функцыянальныя стылі — стылі, якія вылучаюцца ў адпаведнасці з асноўнымі функцыямі мовы і звязаныя з той ці іншай сферай дзейнасці чалавека. Функцыянальныя стылі не ўтвараюць закрытых сістэм, паміж стылямі існуе шырокае ўзаемапрапранікненне, уплыў адзін на другога. Прыкметы, уласцівыя пэўнаму стылю (пераважнае выкарыстанне ў ім адпаведных лексічных сродкаў, сінтаксічных канструкцый і г. д.), паўтараецца ў іншых моўных стылях, тым не менш большасць моўных сродкаў з'яўляюцца агульнымі для ўсіх стыляў (міжстылёвыя сродкі мовы). Стыль — катэгорыя гістарычная: рухомыя не толькі межы стыляў, але і асобнага стыля ў працэсе яго развіцця.

Стыль дзелавы (афіцыйна-дакументальны, абходна-дзелавы) рэалізуе функцыю зносін. Характарызуецца наяўнасцю асаблівага запасу лексікі і фразеалогіі (афіцыйнай, канцэлярскай), ужываннем слоў у прамым,

намінатыўным значэнні, шырокім выкарыстаннем клішэ і штампаў, наменклатурных найменняў, умоўных скарачэнняў, складаных злучнікаў, канструкцый з аддзеяслоўнымі назоўнікамі, намінатыўных сказаў з пералічэннем, абмежаваным ужываннем аднасастаўных сказаў, тэндэнцыяй да развітых сказаў з разгорнутаю сінтаксічнай сувяззю, амаль поўнай адсутнасцю экспрэсіўных моўных сродкаў, слабой ступенню індывідуалізацыі стылю.

Сярод кніжных стыляў мовы афіцыйна-дзелавы стыль вылучаецца сваёй адноснай устойлівасцю і замкнёнасцю. З цягам часу яна, натуральна, перажывае некаторыя змены, але галоўныя яе рысы, гістарычна складзеныя жанры, спецыфічная лексіка, фразеалогія, сінтаксічныя канструкцыі надаюць ёй у цэлым устойлівы характар.

Афіцыйна-дзелавы стыль — стыль дакументальны, стыль міжнародных пагадненняў, дзяржаўных актаў, юрыдычных законаў, пастанаў, уставаў, інструкцый, службовай перапіскі, дзелавых папер і г. д. Неаднароднасць тэматыкі і разнастайнасць жанраў дазваляе вылучыць у гэтым стылі дзве разнавіднасці (падстылі): **афіцыйна-дакументальны стыль** — стыль заканадаўчых дакументаў, звязаных з дзейнасцю дзяржаўных органаў, разнавіднасць стылю дыпламатычных актаў, звязаных з міжнароднымі адносінамі; **абіходна-дзелавы стыль** службовай перапіскі паміж установамі і арганізацыямі, з аднаго боку, і прыватныя дзелавыя паперы — з іншага.

Стыль навуковы вызначаецца шырокім выкарыстаннем тэрміналогіі і адцягненай лексікі, пераважным ужываннем слоў у іх прамым, канкрэтным значэнні, наяўнасцю асаблівай фразеалогіі, тэндэнцыяй да складаных сінтаксічных пабудов, разгорнутаю і ўпарадкаванай сувяззю паміж асобнымі часткамі выказвання, дакладнымі межамі абзацаў, выкарыстаннем уводных слоў, канструкцый з падагульняльным родавым найменнем перад пе-

ралічэннем. Вылучаюцца падстылі навуковага стылю: навукова-тэхнічны, навукова-дзелавы, навукова-папулярны, навукова-публіцыстычны, вучэбна-навуковы.

Навуковы стыль мае шэраг агульных рысаў па-за межамі навук (прыродазнаўчых, дакладных, гуманітарных) і адрозненняў паміж жанрамі выказвання (манаграфія, навуковы артыкул, даклад, падручнік і г. д.), што дазваляе гаварыць аб спецыфіцы стылю.

Стыль публіцыстычны (грамадска-публіцыстычны, газетна-публіцыстычны) рэалізуе прынцып уздзеяння і паведамлення. Характарызуецца шырокім ужываннем грамадска-палітычнай лексікі і фразеалогіі, жанравай разнастайнасцю і звязанай з гэтым размаітасцю стылёвых моўных сродкаў: шматзначнасць слова, аўтарскія неалагізмы, эмацыянальна-экспрэсіўная лексіка, сродкі стылёвага сінтаксісу (рытарычныя пытанні і воклічы, паралелізм пабудовы, паўторы, інверсія і г. д.).

У публіцыстычных творах закранаюцца пытанні даволі шырокай тэматыкі — любыя актуальныя пытанні сучаснасці, якія ўяўляюць цікавасць для грамадства: палітычныя, эканамічныя, маральныя, філасофскія, пытанні культуры, выхавання, паўсядзённага побыту.

Публіцыстычны стыль ужываецца ў грамадска-палітычнай літаратуры, перыядычным друку (газетах, часопісах), палітычных выступленнях, прамовах на сходах і г. д. Адсюль магчымасць спалучэння функцыі ўздзеяння (агітацыі, прапаганды) з функцыяй чыста інфарматыўнай (адны газетна-часопісныя жанры па стылі збліжаюцца з навуковай мовай, іншыя — з мовай дзелавой, трэція — з мастацка-белетрыстычнымі творамі), што вядзе да пашырэння дыяпазону выкарыстання лексіка-фразеалагічных і граматычных сродкаў мовы іншых стыляў, нават багатыя рэсурсы гутаркавай мовы.

Стыль размоўны (размоўна-абіходны, абіходна-побытавы) выконвае функцыю зносін, характарызуецца пэўнымі ўмовамі функцыянавання (кантэкст сітуацыі, непасрэднасьць моўных зносін, адсутнасьць папярэдняга адбору моўнага матэрыялу), выкарыстанне пазалексічных сродкаў (інтанацыя — фразавы і эфатычны націскі, пазы, тэмп маўленьня, рытм і г. д.), выкарыстаннем пазамоўных фактараў (міміка, рухі, рэакцыя суб'ядніка), шырокім ужываннем абіходна-побытавай лексікі і фразеалогіі, лексікі эмацыянальна-экспрэсіўнай, выклічнікаў, уводных слоў, асаблівасцей сінтаксіса (эліптычных і няпоўных сказаў рознага тыпу, слоў-звароткаў, слоў-сказаў, паўтораў слоў, паслабленнем і парушэннем формаў сінтаксічнай сувязі паміж часткамі выказвання, далучальных канструкцый, дамінантай дыялога.

Размоўны стиль супрацьпастаўляецца кніжным стылям. Яму ўласціва свая функцыя зносін, ён утварае сістэму, якая мае свае асаблівасці ва ўсіх ярусах моўнай структуры: у фанетыцы (дакладней, у вымаўленні, інтанацыі, характары націску), лексіцы, фразеалогіі, словаўтварэнні, марфалогіі, сінтаксісе.

Тэрмін «размоўны стиль» успрымаецца двухбакова. З аднаго боку ён ужываецца для абазначэння ступені літаратурнасці мовы і ўключаецца ў шэраг: **высокі** (кніжны) стиль — **сярэдні** (нейтральны) стиль — **зніжаны** (размоўны) стиль. Такі падраздзел зручны для апісання лексікі і выкарыстоўваецца ў выглядзе адпаведных пазначэнняў у слоўніках (словы нейтральнага стылю даюцца без пазначэнняў). З іншага боку, гэтым тэрмінам абазначаецца адна з функцыянальных разнавіднасцей літаратурнай мовы. У другім значэнні лінгвісты выкарыстоўваюць тэрмін «гутарковае маўленне», якое ўяўляе стыльова аднародную функцыянальную сістэму, настолькі адасобленую ад кніжнай мовы (літаратурнай мовы), што дазволі-

ла акадэміку Льву Шчэрбе зрабіць такую заўвагу: «Літаратурная мова настолькі адрозніваецца ад гутарковай, што даводзіцца часам гаварыць аб двюх розных мовах. Справа ў тым, што стылі літаратурныя і гутарковыя маюць свае асаблівыя сістэмы і нормы. Літаратурныя стылі — гэта кадыфікаваная мова, а размоўны — некадыфікаваная (з большай адвольнасцю нормаў і меншай ступенню рэгламентацыі). У структуры размоўнага стылю вылучаюць літаратурна-гутарковае і абіходна-побытавае маўленне.

Стыль мастацка-белетрыстычны рэалізуе функцыю ўздзеяння, характэрызуецца адзінствам камунікатыўнай і эстэтычнай функцый мовы, разнастайнасцю стылёвых падсістэм, матываваным выкарыстаннем і пераўтварэннем элементаў іншых стыляў, шырокім выкарыстаннем экспрэсіўных і выяўленчых сродкаў мовы, пераносна-метафарычных і вобразных уласцівасцей слова, багаццем сінтаксічных формаў (паэтычны сінтаксіс), індывідуалізацыяй стыля (манера пісьменніка).

Некагорыя даследчыкі не адносяць мастацка-белетрыстычны стиль да функцыянальных з-за: шматстылёвасці, шырокага ахопу сродкаў агульнанацыянальнай мовы, дыялектызмаў, прастарэчных словаў, эстэтычнай функцый. Большасць вучоных уключаюць мастацка-белетрыстычны стиль у сістэму функцыянальных стыляў, бо ён удзельнічае ў выкананні мовай сацыяльнай функцый ўздзеяння, выкарыстоўвае мову. Яго эстэтычная функцыя засноўваецца на камунікатыўнай функцый мовы, выкарыстоўваючы элементы іншых стыляў, мастацка-белетрыстычны стиль прытасоўвае іх да сваіх задач выразнасці, надае ім новую функцыю. Акадэмік У. В. Вінаградаў вылучаў асаблівыя «стылі мастацкай літаратуры».

У наш час назіраецца тэндэнцыя да інтэнсіўнага ўзаемапраякчавання стыляў, умацнення ўплываў адных стыляў на іншыя, у выніку чаго адбываюцца заўважныя

змены ў суадносінах стыляў літаратурнай мовы ў сучасную эпоху. Разам з тым выяўляецца тэндэнцыя да ўзмацнення дыферэнцыяцыі моўных сродкаў унутры асобных стыляў, такіх, як навукова-папулярны, вытворча-тэхнічны і інш. Гэтыя стылі не павінны адрывацца ад прарадзіцеля іх навуковага стыля, бо выконваюць агульную функцыю зносін і маюць аднолькавыя важнейшыя лексіка-граматычныя рэсурсы.

Не выдзяляецца з межаў публіцыстычнага і арагарскі стыль. Эпістальярны стыль не існуе таксама як асобны, бо жанры і моўныя сродкі яго звязаны і з гутарковай мовай (прывагны ліст побытавага зместу), ці мовай дзелавой (афіцыйная перапіска паміж установамі), публіцыстычнай (адкрыты ліст у рэдакцыю), мастацка-белетрыстычнай («эпістальярны раман») і г. д.

Футра — спецыфічнае адзенне. У Сярэднявеччы футра насілі мехам падспод, зверху пакрывалі тканінай. Футра адлюстроўвала сацыяльнае становішча носьбіта.

Футурызм — напрамак у Італіі і ва ўсходніх славян напачатку XX ст. Адмаўляў традыцыйную культуру ва ўсіх яе праявах. Характэрны «энергетычныя» кампазіцыі з раздзеленымі на фрагменты постацамі і перакрываванымі вострымі кутамі. Буйнейшыя прадстаўнікі: У. Бачоні, К. Кара, Л. Русала, Дж. Севярыні, Дж. Бала, Э. Прампаліні, Ф. Дэпера, Дз. Бурлюк і інш.

Хазары — шоркскае племя, якое ў VIII—IX стст. утварыла магутны «каганат» (імперыю), ад гор Каўказа да Кіева і сярэдняй Волгі, са сталіцаю ў г. Іціль (шоркская назва р. Волгі). Вышэйшае хазарскае саслоўе на чале з каганам у IX ст. прыняло іўдаізм, астагняе насельніцтва было мусульманскім, хрысціянскім і язычніцкім. Паляне, севяране, радзімічы і вяцічы былі пад ігам каганата (плацілі дань). Вялікі гандлёвы шлях паміж Усходам і За-

хадам знаходзіўся пад уладай каганата. У гарадах Іціль на Волзе і Саркел на Доне былі агромністыя ўсходнія базары, на якіх гандлявалі адначасова еўрапейскія, азіяцкія, магаметанскія і яўрэйскія прадстаўнікі. Славяне пад патранатам каганата ажыўлена гандлявалі з арабскім Усходам. На X ст. прыпадае паслабленне Хазарскага каганата з-за ўнутраных міжусобіц і цяжкой барацьбы з печанегамі. На мяжы X- пачатку XI стст. гэтая дзяржава спыніла сваё існаванне.

Хамітскія (хамістычныя) мовы — мовы, якія ўтвараюць шэраг груп: берберская група (мовы лівійская, нубійская, туарэгская і інш.), кушытская група (мовы самалі і інш.), егіпецкая група (мёртвыя мовы старажытна-егіпецкая і коптская).

Характар — вобраз чалавека, надзелены яскравымі індывідуальнымі рысамі.

Харугва — вайсковы сцяг, штандар. Харугва царкоўная — сцяг з выяваю Хрыста.

Харція — 1) Пергамент. 2) Грамата, дамова, старажытны рукапіс. 3) Ліст.

Хітон (з грэч.) — ніжняя вопратка з ільну і бавоўны ў выглядзе світкі, без рукавоў, на плячах замацаваны спецыяльнымі завязкамі, па таліі перасягаецца поясам.

Хітрасць — мастацтва, уменне, веды, майстэрства ў сярэднявечных усходніх славян.

Хорамы — у сярэднявечнай славянскай архітэктуры комплекс жылых драўляных збудаванняў, звязаных паміж сабою сенямі і пераходамі.

Храм — архітэктурнае збудаванне, якое выкарыстоўваецца для богаслужэнняў. Іх будаўніцтву папярэднічалі алтары (на адкрытым паветры) для ахвярапрынашэнняў.

Старажытныя культавыя пабудовы — мегаліты, дольменны, кромлехі, егіпецкія храмавыя комплексы, шумерскія зіккураты, пры чайцыя — індыйскія храмы-матэльні, шышы на грабніцах — кітайскія каменныя залы. Пазней з’явіліся антычныя храмы, іўдаісцкія сінагогі, хрысціянскія базілікі, саборы, цэрквы і капліцы, мусульманскія мячэці.

Храм — царкоўнае збудаванне ці памяшканне, дзе адбываецца богаслужэнні.

Храналогія — дапаможная гістарычная дысцыпліна, якая вывучае сістэмы часазлічэння і гісторыі іх развіцця.

Хранограф — помнік усходнеславянскай перакладной літаратуры, які апавядае аб падзеях сусветнай гісторыі, дапоўнены ўсходнеславянскімі кніжнікамі звесткамі з гісторыі ўласнай у XI—XVII стст.

Хроніка — эпічны ці драматычны літаратурны твор, які адлюстроўвае ў пагадовай паслядоўнасці падзеі грамадскага жыцця.

Хросны ход — урачыстае царкоўнае шэсце з аднаго храма ў іншы ці вакол храма з іконамі, харугвямі і крыжам (запрастольным ці выносным).

Хрышчэнне — царкоўны абрад, таінства, далучэнне да веры, прыняцце хрысціянства.

Хрышчэнне Русі — прыняцце праваслаўнага хрысціянства ўсходнімі славянамі, якое было ажыццёўлена па загадзе св. кн. Уладзіміра (988).

Хрыснец — нацельны крыж, які адначасова служыць пячаткай.

Цар (ад лац. «*імператар*») — тытул расійскага манарха. У Масковіі да Івана IV царамі звычайна называлі візантыйскага імператара і ардынскага хана. Першым

маскоўскім і «Усея Русі» царом стаў Іван IV, венчаны на ўладарства ў 1547 г. Пры Пятры I (1721 г.) царскі тытул заменены імператарскім.

Цар Нябесны — Бог, Гасподзь, Ісус Хрыстос.

Царква — 1) Рэлігійная арганізацыя веруючых і святарства, мэта якой — захаванне правілаў і канонаў веры. 2) Будынак ці памяшканне, у якім адбываецца хрысціянскае богаслужэнне.

Царкоўнаславянская мова — літаратурная мова ўсходніх і паўднёвых славян у XI—XVII стст. Узнікла на грунце стараславянскай мовы ў яе паўднёvasлавянскім варыянце ў выніку прыўнясення ў яго ўсходнеславянскіх размоўных слоў, спрашчэння старажытных граматычных формаў і калькіравання грэчаскіх складанасастаўных слоў.

Царскія Вароты — двухскладныя дзверы пасярод іканастаса ў хрысціянскім храме.

Царства — уся краіна пад адным уладаром; дзяржава, зямля, грамадства і ўвесь народ.

Царыца Нябесная — Прасвятая Багародзіца.

Цігла — надрадковы знак, які ўжываецца ў старажытнай і сярэднявечнай пісьменнасці і ўказвае на скарочанае напісанне слоў.

Цітлы — спецыяльны знак адрознення лічбы ад літары ў выглядзе рысы з канцамі, загнутымі злева — уніз, справа — ўверх, над запісам лічбаў. Акрамя таго, справа і злева ад запісу лічбы ставілася кропка. Лічбы ад 11 да 19 запісваліся ў адпаведнасці з вымаўленнем АІ = 11, ВІ = 12 і г. д. Астатнія лічбы пісаліся адпаведна сучасным нормам КА = 21, МЕ = 45, ТЕІ = 315. Тысячы абазначаюцца спецыяльнай касой рыскай, перакрэсленай пасярэдзіне

двума рысачкамі, якая ставілася перад пачаткам запісу лічбаў. У такім выпадку тысячы запісваліся тымі ж літарамі, што і адзінкі.

Цокаль — ніжня, звычайна настолькі выступаючая частка наружнай сцяны збудавання, помніка, што знаходзіцца на фундаменце.

Цыкл — шэраг твораў, аб'яднаных аднымі і тымі ж дзеючымі асобамі, эпохай, думкамі ці перажываннямі.

Цытадэль (крэпасць) — сітэма абарончых збудаванняў (роў, земляны вал, сцены з вежамі і г. д.) для кругавой абароны населенага пункта ці стратэгічна важнай мясцовасці. Для ўсходнеславянскага дойлідства характэрны крэмель, астрог. Самая моцная крэпасць — цытадэль.

Цытата (ад лац. *citatum* з *citare* — *заклікаць, называць*) — даслоўная вытрымка з якога-небудзь тэксту ці дакладна адноўленыя нейчыя словы.

Цэльнаафармленасць — непадзельнасць моўнай адзінкі, немагчымасць падзелу яе на часткі і ўстаўкі паміж імі іншых адзінак, найбольш істотная прыкмета слова як адзінкі мовы.

Цэнзура — праверка аўтарскіх тэкстаў, папярэдне іх выданню, з мэтай выяўлення і выдалення з іх непажаданых для дзяржавы ці царквы выказванняў, а таксама — для вызначэння мэтазгоднасці друкавання гэтых тэкстаў.

Цэнтралізаваная дзяржава — этап развіцця ўслед за ўдзельным перыядам. Утварэнне цэнтралізаванай дзяржавы — аб'ектыўны працэс, выкліканы развіццём гарадоў, рамёстваў і гандлю, узросшымі сувязямі паміж часткамі краіны, а таксама барацьбой са знешнімі ворагамі.

Цэсарэвіч — спадчыннік царскага прастола.

Цюркскія мовы (цюркская сям'я моў) — мовы, якія ўтвараюць шэраг груп, у якія ўваходзяць мовы турэцкая, азербайджанская, казахская, кіргізская, туркменская, узбекская, каракалпакская, уйгурская, татарская, башкірская, чувашская, балкарская, карачаеўская, кумыкская, начайская, тувінская, хакаская, якуцкая і інш. Да мёртвых адносяцца мовы палавенцкая, хазарская, булгарская і інш.

Часаслоў — царкоўна-богаслужбовая кніга, што змяшчае псалмы, малітвы, песняспевы і інш. Тэксты сутачнага кола богаслужэння (акрамя тэкстаў літургіі, змешчаных у Служэбніку). Прызначаецца царкоўным пеўчым, чытальнікам.

Часаслоў — кніга, якая змяшчае тэксты песняспеваў і малітваў для кожнадзённых царкоўных службаў (часоў) у Праваслаўнай царкве. Служыла ў якасці кнігі пры навучанні чытанню.

Частотны слоўнік — слоўнік, у якім адабраны найбольш ужывальныя ў мове словы (звычайна ў межах некалькіх тысяч).

Чорная Русь — старажытнаўсходнеславянскія землі з гарадамі Гародня, Ваўкавыск, Слонім, Нясвіж, у вярхоўях Нёмана, якія ўвайшлі ў склад Вялікага Княства Літоўскага ў XIII ст.

Чужая мова — выказванні іншых асобаў, якія ўключаны ў аўтарскае выкладанне. У залежнасці ад лексіка-сіntaxічных сродкаў і спосабаў перадачы чужой мовы адрозніваюцца простая мова і ўскосная.

Чын¹ — усталяваны парадак пры здзяйсненні чаго-небудзь, абрад.

Чын² — 1) Прыналежнасць да адной з прывілігаваных катэгорый насельніцтва. 2) Званне, якое надавала-

ся дзяржаўным служачым і вайскоўцам у сувязі з прадас-таўленнем пэўных пасадак, правоў і пераваг. Першапачаткова чыны азначалі рэальныя пасады, але потым адарваліся ад іх. Чыны з'явіліся з утварэннем цэнтралізаванай адзінай дзяржавы.

Чырвоная Русь — Галіцкае княства, Галіччына, Галіцыя.

Чэцій тып Біблейскіх Кніг — прызначаецца для келейнага (у манастырах) ці хатняга чытання. Чэційна Біблія — з'ява выключна беларуская. Многія даследчыкі залічваюць пераклад Бібліі Францыска Скарыны ў рэестр чэційных. Да XV ст. найбольш былі вядомыя спіскі кніг Новага Запавету і Псалтыры. Менавіта у ВКЛ існавала шэраг зборнікаў, якія ўключалі ў розных варыяцыях поўныя тэксты старазапаветных кніг: Быццё, Зыход, Другазаконне, Левіт, Лічбы (т.зв. Пяцікніжжа), кнігі Іісуса Навіна, Суддзяў, Руф, Чатыры кнігі Царстваў, Прыгчы Саламона, Эклезіяст, Песня Песняў, Прамудрасці Іісуса Сірахава, таксама некаторыя з кніг прарокаў. Усходнеславянскі чытач больш ведаў пераказы гістарычных Біблейскіх Кніг (Быцця, Другазаконня, Кніг Іісуса Навіна, Суддзяў, Царстваў), бо яны ўваходзілі ў хронікі і пзлеі. Першы кодэкс Чэційных Біблейскіх Кніг ствараецца толькі ў 1499 г. па ініцыятыве наўгародскага архіепіскапа Генадзія пры актыўным удзеле выхадцаў з Полацка. У сваёй дзейнасці Іван Фёдараў шырока карыстаўся дасягненнямі гэтага кодэкса і тыпа Біблейскіх Кніг. На землях ВКЛ стварэнне чэцяга тыпу Біблейскіх Кніг пачалі выхадзец з вядомай манашаскай сям'і Мацей Дзесяты і вядомы вучоны і справаводца Фёдар Янушэвіч. Даследчыкі выказваюць меркаванні, што і славутая Астрожская Біблія адчула на сабе ўплыў чэцяга тыпу Біблейскіх Кніг.

Чэці-мінеі — царкоўная кніга, у якую ўваходзяць жыцці святых, ўзгадваецца кожны дзень года. Налічвае 12 кніг. Складзена мітрапалітам Макарыем, св. Дзімітрыем Растоўскім і архіепіскапам Філарэтам.

Шарж — разнавіднасць карыкатуры, гумарыстычная ці сатырычная выява, у якой зменены і падкрэслены характэрныя рысы чалавека.

Школа — працяглае мастацкае адзінства, пераемнасць прынцыпаў і метадаў.

Шлях «З вараг у грэкі» — найважнейшы вадзяны шлях са Скандынавіі ў Візантыю, які праходзіў з Фінскага заліва па р. Няве і Ладажскаму возеру, па р. Волхаў і возеру Ільмень, далей па рэках Лаваці, потым па рачулкам і волакам — вярхоўяў Дняпра, а па Дняпру — у Чорнае мора. З дапамогай гэтага шляха аб'ядналіся усходнеславянскія землі ў Кіеўскую Русь. Іншы важны вадзяны шлях ішоў па Волзе ў Волжскую Балгарыю і ў Хазарыю, а далей — у Каспійскае мора.

Шматзлучнасць (полісіндэтон) — стыльвая фігура, сутнасць якой у спецыяльным павялічэнні колькасці саюзаў у сказе, звычайна для сувязі аднародных членаў, з-за чаго і падкрэсліваецца роля кожнага з іх, ствараецца адзінства пералічэння, узмацняецца выразнасць мовы.

Шматзначнасць (палісемія) — наяўнасць у аднаго і таго ж слова некалькіх звязаных паміж сабою значэнняў, якія звычайна ўзнікаюць у выніку развіцця першапачатковага значэння гэтага слова. Так, слова зямля ў сучаснай мове мае наступныя значэнні: 1) Назва планеты, трэцяй ад Сонца. 2) Сушы (у адрозненні ад вады). 3) Глебы, верхняга слою зямной кары. 4) Цёмнае сыпучае рэчыва, якое ўваходзіць у склад зямной кары. 5) Краіна, дзяржава. 6) Тэрыторыя з пажыццямі, якая знаходзіцца ў не-

чым карыстанні. Шматзначнасць можа ўзнікаць рознымі шляхамі: праз перанос назвы паводле падабенства, паводле функцыі, паводле судакранання рэчаў у прасторы і часе.

Шматкроп’е — знак прыпынку, які ўжываецца: а) для абазначэння незакончанасці выказвання, выкліканай хваляваннем прамоўцы, абрываю у лагічным развіцці думкі, знешняй перашкодай, для абазначэння затрымак ці спыненняў пры маўленні, б) на пачатку тэксту для ўказання, што працягваецца выкладанне, перарванае значнай устаўкай, ці што падзеі, апісаныя ў дадзеным урыўку тэксту і ў папярэднім яму, падзелены значным прамежкам часу; в) для абазначэння значнай паўзы пры нечаканым пераходзе ад адной думкі да іншай паміж закончанымі сказамі; г) на пачатку, у сярэдзіне ці ў канцы цытаты для ўказання на тое, што прапушчана частка цытаванага тэксту.

Штамп — збіты выраз са сцёртым лексічным значэннем і экспрэсіўнасцю.

Шэдэўр — вышэйшае дасягненне мастацтва, майстэрства.

Эвалюцыя (ад лац. *evolutio* — *разгортанне*) — а) працэс змянення, развіцця; б) у філасофскім аспекце — адна з форм руху, развіцця ў прыродзе і грамадстве — бесперапынная, паступовыя колькасныя змены, у адрозненне ад рэвалюцыі — карэнныя, якасныя змены.

Эвалюцыя мовы — развіццё мовы пад уплывам унутраных заканамернасцей і экстралінгвістычных фактараў.

Эдыкт (ад лац. *edictum*) — 1) У старажытным Рыме -спавешчанне, прадпісанне, загад уплывовай асобы. 2) Асабліва важны загад імператара і каралёў у розных дзяржавах.

Эзопава мова (па імені байкапісца Эзопа (*Aisōpos*), 6 ст. да н.э.) — выраз думак шляхам іншасказанняў, умоўчанняў, згадванняў.

Эйфарыя (ад грэч. *euphoria* < *eu* — добра + *phorēō* — пераношу) — дабрапамысны, узвышана-шчаслівы настрой, не абумоўлены рэчаіснасцю.

Эканомія лінгвістычная (закон эканоміі намаганняў) — імкненне прамоўцы эканоміць высылкі пры карыстанні моваю, адна з галоўных прычын зменаў фанетычных, словаўтваральных, марфалагічных, сінтаксічных у мове.

Эквівалент (ад лац. *aequus* — роўны + *valens* (*valentis*)) — што мае сілу, значэнне, цэну) — нешта роўназначнае ці што адпавядае ў якіхсьці адносінах чамусьці іншаму ці што служыць яго выразам.

Эквівалент — адзінка маўлення, здольная выканаць тую ж функцыю, што і іншая моўная адзінка.

Эквівалент сказа — словы-сказы, вакатывы.

Эквівалент слова — словазлучэнне, якое супадае па функцыі са словам і выступае ў аднолькавай сінтаксічнай функцыі з ім.

Экзатычная лексіка (ад грэч. *exōtikos* — чужы, іншаземны) — словы і выразы, запазычаныя з іншых малавадомых моў, што ўжываюцца з мэтай надання маўленьню асаблівага мясцовага каларыту.

Экзістэнцыяльны намінатыўны сказ (ад лац. *existentia* — існаванне) — быццёвы намінатыўны сказ.

Экзэгетыка (ад грэч. *exēgeōmai* — вытлумачваю) — навука (часам, хутчэй, працэдура, нават мастацтва) тлумачэнне заключаных у слове ведаў, у лацінскай традыцыі

яна мае назву інтэрпрэтацыі. Разуменне слова як носьбіта і крыніцы ведаў, мудрасці, бяспрэчна, бярэ свой пачатак з сівой даўніцы. Слова ўяўлялася старажытнаму чалавеку інструментам, праз пасрэдніцтва якога перадаюцца Боскія па паходжанні веды. У вачах сярэдневяковага чалавека слова валодала поўнай аўтаномнасцю, здольнасцю самастойна існаваць у навакольным свеце, «увасабляцца» і вызначаць ход гісторыі.

Першапачаткова тэрмін «экзэгетыка» меў больш абмежаваную семантыку, якая захавалася ў сучаснай тэалогіі, — гэта раздзел багаслоўя, што займаецца тлумачэннем сэнсу і зместу кніг Бібліі. Адною з галоўных задач экзэгетыкі (у такім семантычным аб'ёме) з'яўляецца падбор доказаў, што пацвярджаюць «Боганатхненасць» кніг Св. Пісання і іх спрадвечнае значэнне ў выхаванні хрысціянскай маралі, разуменні ключавых ісцін Старога і Новага Завету.

Хаця традыцыйна разуменне экзэгетыкі не пашыралася за прыёмы тлумачэння святых слоў і тэкстаў, экзэгетыка як навука ўключае побач з тэалагічным яшчэ і агульнафілалагічны аспект. Менавіта экзэгетыка прывяла да ўзнікнення аднамоўнай лексікаграфіі. Сучаснае разуменне сутнасці слова нараджаецца ў эпоху Рэнэсанса і Асветніцтва ў сувязі з інтэнсіфікацыяй свецкага і духоўнага жыцця. У выніку актыўнай перакладчыцкай і нарматыўнай дзейнасці ствараюцца нацыянальныя літаратурныя мовы, паступова ўсведамляецца дынамічны характар прыроды мовы, побач з сярэдневяковым універсалізмам зараджаецца параўнальна-гістарычнае мовазнаўства.

Для медыевістыкі, у прыватнасці, характэрна разуменне экзэгетыкі як навукі, якая мае на мэце тлумачэнне біблейскіх тэкстаў у прадмовах і пасляслоўях да кніг Старога і Новага Завету.

Эклектызм (ад грэч. *eklektikos* — *хто выбірае*) — механічнае спалучэнне рознародных, унутрана неспалучальных, часта супрацьлеглых поглядаў, прынцыпаў тэорый, мастацкіх элементаў.

Эклектычны — які адносіцца да эклектызму, працякнуты эклектызмам.

Экспазіцыя (ад лац. *expositio* — *выкладанне, апісанне*) — 1) Частка літаратурнага твора, у якой характарызуецца абстаноўка, што папярэднічае пачатку дзеяння. 2) Першапачатковае выкладанне асноўнай тэмы ці тэм у музычным творы. 3) Выстаўка твораў мастацтва, гістарычных матэрыялаў і г. д., падабраных на якую-небудзь тэму і выстаўленых па пэўнай сістэме.

Экспазіцыя — уступная, зыходная частка сюжэта; у адрозненні ад завязкі не ўплывае на ход наступных падзей у творы.

Экспліцытны (ад франц. *explicite* — *яўны, акрэслена выражаны*, ад лац. *explicitum*) — дакладна выражаны, разгорнуты.

Экспрэсіўная лексіка — словы, якія выражаюць пяшчоту, жарт, іронію, ушчуванне, знявагу і інш.

Экспрэсія (ад лац. *expressio* — *выражэнне*) — вобразна-выяўленчыя якасці мовы, якія надаюцца ёй лексічнымі, словаўтваральнымі, граматычнымі сродкамі (экспрэсіўнай лексікай, асаблівымі афіксамі, тропамі, фігурамі).

Экспрэсіянізм (ад франц. *expressionnisme* < *expression* — *выражэнне, выразнасць*) — напрамак у еўрапейскім мастацтве і літаратуры першай трэці XX ст., характарызуецца высокай эмацыянальнасцю і абвостранай выразнасцю формы, галоўнай тэмай і мэтай мастацтва маніфестуецца духоўны свет чалавека.

Экспрэсія (ад лац. *expressio* — *выражэнне*) — выразнасць, моц праяўлення пачуццяў, перажыванняў.

Экстралінгвістычны (ад лац. *extra* — *на-за, звыш* + франц. *linguistique* — *моўны*) — пазамоўны, які адносіцца да рэчаіснасці, ва ўмовах чаго развіваецца і функцыянуе мова. Да экстралінгвістычных умоў адносяцца грамадска-палітычныя фактары.

Эксцэс (ад лац. *excessus* — *выйсце, адступленне, ухіленне*) — лішак, неустрыманасць, адметная праява чагосьці; парушэнне грамадскага парадку.

Экю¹ (ад франц. *écu*) — старажытныя французскія залатыя і срэбраныя грошы, што чаканіліся ў XIII—XVIII стст.

Экю² (ад англ. *ecu*, скар. *European currency unit* — *еўрапейская валютная адзінка*) — валютная падліковая адзінка, якой да ўводу еўра карысталіся краіны — члены Еўрапейскай валютнай сістэмы (ЕВС).

Элегічны дысціх — антычнае двухрадковае, якое складаецца з гексамэтра і пентаметра. Элегічны характар яму надае прысутнасць глыбіннай жыццёва-філасофскай думкі, якая звычайна выклікае адпаведную рэфлексію, роздум чытача. Класічным узорам элегічнага дысціха лічацца творы філасофска-інтымнай лірыкі Платона. У эпоху Рэнэсанса і пазней з’явіліся арыгінальныя творы ў польскіх, беларускіх, украінскіх, расійскіх, заходнееўрапейскіх паэтаў.

Элегія — музычная п’еса тужлівага зместу.

Электарат (ад лац. *elector* — *выбаршчык*) — 1) Кола выбаршчыкаў, якія аддаюць голас за якую-небудзь кандыдатуру ці палітычную партыю на парламенцкіх, прэзідэнцкіх, муніцыпальных выбарах. 2) Увогуле асобы, якія маюць права на ўдзел у галасаванні.

Эліпсіс (эліпе) (ад грэч. *ellipsis* — *выпадзенне, апушчэнне*) — пропуск элемента выказвання, які лёгка аднаўляецца ўдадзенай сітуацыі ці кантэксте. Эліпсіс выкарыстоўваецца як стылістычная фігура для надання выказванню дынамічнасці, інтанацыі жывога маўлення, мастацкай выразнасці.

Эліта (ад франц. *élite*) — 1) Лепшае насенне, расліны, жывёлы, атрыманыя ў выніку селекцыі, што прызначаецца для далейшага развядзення. 2) Перан., лепшыя прадстаўнікі я.-н. часткі грамадства, групіроўкі і г. д. 3) У некаторых арміях адметныя вайсковыя фарміраванні.

Элітны — лепшы, адборны, што ўтварае эліту.

Эліпе (ад грэч. *ellipse*) — мат. замкнутая крывая, якая атрымліваецца ў выніку сячэння прамога конуса плоскасцю.

Эмаль (ад франц. *émail*) — 1) Моцнае шкляное пакрыццё, якое наносіцца на металічныя прадметы для іх абароны ад знешніх уздзеянняў ці ў мастацкіх мэтах (напр. фініфць) і замацоўваецца апальваннем. 2) Мастацкія вырабы з такім пакрыццём. 3) Непразрыстая глазур на керамічных і шклянках вырабах. 4) Анат. тканіна, якая складаецца галоўным чынам з мінеральных соляў, пакрывае каронкі зубоў (самая цвёрдая тканіна ў арганізме).

Эмансіпацыя (ад лац. *emancipatio*) — вызваленне ад залежнасці, прыгнёту, забабонаў; уроўніванне ў правах, напрыклад: эмансіпацыя жанчын.

Эмацыянальная лексіка — 1) Словы, якія маюць яркую пачуццёвую, настраёвую, суб'ектыўную афарбоўку. 2) Брыткаслоўі. 3) Выклічнікі.

Эмацыянальны — прыметнік ад слова «эмоцыя», насычаны эмоцыямі, які выражае эмоцыі, лёгка ўзбуджаецца, схільны да хуткага і яркага праяўлення эмоцый.

Эмблема (ад герм. *emblemata* — *рэльефнае упрыгожанне*) — умоўная выява пэўнага паняцця, ідэі, напрыклад: белы голуб — эмблема міра.

Эмісар (ад лац. *emissarius* — *насланы*) — асоба, якую накіроўваюць з якосьці палітычнай ці аналітычнай місіі ад пэўных дзяржаўных і выбраных органаў (звычайна ў іншую краіну) з даручэннем, пераважна сакрэтным.

Эмоцыя (ад франц. *émotion*, < лац. *emovere* — *узбуджаць, хваляваць*) — псіхалагічнае перажыванне, душэўнае хваляванне, пачуццё.

Эмпірычны (ад франц. *empirique*) — заснаваны на вопыце, які абапіраецца на практыку.

Эмфаза (ад грэч. *emphasis* — *выразнасць*) — напружанне маўлення, узмацненне эмацыянальнай выразнасці, выдзяленне якога-небудзь элемента выказвання пры дапамозе інтанацыі, паўтораў, сінтаксічнай пазіцыі.

Эмфатычны націск — выдзяленне пры вымаўленні якога-небудзь слова з мэтай узмацнення яго выразнасці ў сказе.

Энантыясемія (ад грэч. *enantios* — *супрацьлеглы, процілеглы* + *sema* — *знак*) — развіццё ў слове антанімічных значэнняў, палярызацыя значэнняў. Чэсціць — а) стараж. — пачытаць, шанаваць; б) сучасн. — лаяць, бэсціць.

Энергічны — 1) Дзейсны, актыўны, поўны энергіі. 2) Рашучы, пасіянарны, харызматычны, з яркімі адзнакамі праяўлення.

Энергія (ад герм. *energeia* — *дзеінасць*) — 1) Агульная мера розных відаў руху і ўзаемадзеяння; асноўныя разнавіднасці: механічная, цяплавая, электрамагнітная,

хімічная, гравітацыйная, ядзерная. 2) Дзейсная сіла, настойлівасць, рашучасць у дасягненні пастаўленай мэты, мэтанакіраванасць.

Энклітыка (ад грэч. *enklitike* з *enklino* — *скланяцца*) — безнаціскае слова, якое стаіць пасля слова, што мае націск, далучаецца да таго слова ў адносінах націску.

Энтузіязм (ад герм. *enthusiasmus*) — моцнае надхненне, душэўны ўздым, захапленне.

Энцыклапедыст — чалавек, якому ўласцівыя рознабаковыя веды.

Энцыклапедычны — 1) Той, што тычыцца энцыклапедыі і мае характар энцыклапедычнасці. 2) Усеагульны, шматбаковы, які тычыцца ўсіх галін ведаў.

Энцыклапедычны слоўнік — слоўнік, у якім паведамляюцца звесткі аб прадметах, з'явах, асобах, паняццях, што абазначаюцца тымі ці іншымі словамі.

Энцыклапедыя (ад франц. *encyclopédie* < герм. *encyclopaideia* — *кола ведаў*) — 1) Навуковае і навуковапапулярнае даведачнае выданне, якое змяшчае кампендыум ведаў па ўсім (універсальная энцыклапедыя) ці асобным (галіновая энцыклапедыя) галінам ведаў. 2) Перан. сукупнасць ведаў, звестак па якімсьці пытанні; хадзячая энцыклапедыя — пра некага, хто валодае размаітымі і рознабаковымі ведамі.

Эпапея (ад герман. *epopöia*) — 1) Манументальны твор эпічнага характару, у якім апавядаецца аб значных гістарычных падзеях, напрыклад «Вайна і Мір» Л. Талстога, «Векапомныя дні» М. Лынькова. 2) Складаная, працяглая гісторыя чагосьці, шэраг буйных падзей. 3) Твор ці цыкл твораў, якія адлюстроўваюць значную гістарычную эпоху ці буйную гістарычную падзею.

Эпас (ад герман. *epos* — слова, апавяданне, песня) — 1) апавядальная літаратура, адзін з трох асноўных родаў мастацкай літаратуры (побач з лірыкай і драмай); асноўныя пражайчныя жанры эпаса — раман, аповесць, апавяданне; 2) фальклорны і літаратурны жанр — гераічнае апавяданне аб мінулым, што складае цэласную панараму народнага жыцця, усхваляе герояў-багатыроў, бытуе ў кніжнай і вуснай форме (напрыклад, «Іліяда», «Адысея» Гамера, рускія быліны, сагі і г. д.). Асноўныя віды (жанры) эпічнай літаратуры: эпапея, раман, аповесць, апавяданне, навэла, мастацкі нарыс.

Эпатаж (ад франц. *épatage*) — скандальныя паводзіны, якія парушаюць агульнапрынятыя нормы і правілы, што раздражняе, здзіўляе, шакіруе.

Эпігон (ад герман. *epiganos* — народжаны пасля) — прыхільнік якога-небудзь навуковага, палітычнага, мастацкага напрамку, пазбаўлены творчай арыгінальнасці, што механічна аднаўляе састарэлыя ідэі і метады сваіх папярэднікаў.

Эпіграма (ад герман. *epigramma*) — 1) У старажытных грэкаў — надпіс на помніку, будынку, падарунку і г. д., што тлумачыць значэнне прадмета. 2) Вершаванае вастраслоўе, кароткі вершаваны выпадак у вершах.

Эпіграма (з грэч. *надпіс*) — у антычнай літаратуры вершаваныя (зрэдку пражайчныя) надпісы на храмах, будынках, посудзе, з праслаўленнем багоў і герояў. Пазней эпіграмы набылі самастойнае значэнне як малы жанр лірычнай паэзіі. З другой паловы IV ст. да н.э. тэматыка эпіграм значна пашыраецца: з'яўляюцца рэцэнзійныя творы пісьменнікаў, мастакоў, шырока выкарыстоўваюцца міфалагічныя тэмы, даюцца трапныя характарыстыкі паэтаў, філосафаў. Эпіграма набывае і характар інтымнага

звароту да якой-небудзь асобы, дыдактычнага выказвання, пажадання, усхвалення і асуджэння. Антычная эпіграма спалучала ў сабе лаканізм, вастраслоўе, гумар і сатыру. Майстрамі ў жанры эпіграмы лічацца Платон, Анакрэонт, Сафо, Эзоп, Эсхіл, Менандр, Катул, Марцыял, Цібул. У еўрапейскай паэзіі эпіграма набыла характар сатырычнага жанра, аздобленага вастраслоўем (пуантам) у канцы. Плённа развівалі традыцыі антычнай, сярэдневяковай і рэнесанснай эпіграмы І.-В. Гётэ, К. Маро, Вальтэр, Ж.-Ж. Русо, Г. Э. Лесінг, Р. Бёрнс, А. С. Пушкін.

Эпіграф (ад герман. *epigraphē* — надпіс) — 1) У старажытных грэкаў — надпіс на якімсьці прадмеце, запіс. 2) Фраза (часцей цытата), што змяшчаецца перад сачыненнем ці асобным яго раздзелам, у якой аўтар тлумачыць сваю задуму, ідэю твора ці часткі.

Эпізод (ад герман. *épeisodion*) — 1) Выпадак, здарэнне. 2) Нязначны, прыватны выпадак. 3) Адносна закончаная частка мастацкага твора, якая складае асобны момант развіцця тэмы.

Эпізодычны (ад франц. *episodique*) — выпадковы; што з'яўляецца эпізодам і мае месца не ўвесь час.

Эпілог (ад герман. *epilogos* < *epi* — пасля + *logos* — слова, мова) — 1) У старажытнагрэчаскай драме — заключны зварот да гледачоў, які тлумачыць намеры аўтара і характар пастаноўкі. 2) Заключная частка літаратурна-мастацкага твора, у якой спавяшчаецца аб лёсе герояў пасля адлюстраваных у творы падзей ці даюцца дадатковыя удакладненні задумы аўтара (супрацьлегл. пралог). 3) Заключная частка оперы, кінафільма і г. д. 4) Перан., канец, развязка чаго-небудзь.

Эпістальярны (ад герман. *epistolē* — *ліст, пасланне*) — уласцівы лістам; напісаны ў форме лістоў; які складаецца з лістоў, напрыклад: эпістальярны раман.

Эпіталама (ад герман. *Epithalamios* — *вясельны*) — у антычнай паэзіі і музыцы — вясельны верш, шлюбная песня, якія выконваюцца на заручынах, шлюбных урачыстасцях.

Эпітэт (ад грэч. *epitheton* — *дадатак*) — мастацкае, вобразнае азначэнне, від тропа. Пры пашыраным значэнні да эпітэтаў адносяць прыметнік, назоўнік-дадатак, прыслоўе. **Пастаянны (устойлівы) эпітэт** — эпітэт, які часта сустракаецца ў фальклору, пераходзіць з твора ў твор.

Эпіфара (ад грэч. *epiphora* з *epi* — *пасля* + *phoros* — *нясучы*) — стыльвая фігура, супрацьлеглая анафары, паўтарэнне адных і тых жа элементаў у канцы кожнага паралельнага шэрагу верша, страфы, сказа і г. д.).

Эпонім (ад грэч. *epōnymos* — *што дае імя*) — асоба, ад імя якой утворана імя народа, мясцовасці. Амерыга Веспучы (Амерыка), Калумб (Калумбія), Яраслаўль (Яраслаў), Горкі, Вашынгтон.

Эпоха (ад герман. *epochē*) — перыяд у развіцці прыроды, грамадства, навукі і г. д., які мае пэўныя характэрныя асаблівасці.

Эра (ад лац. *aere*) — сістэма летазлічэння, якая пачынаецца з пэўнага моманту часу.

Эрмітаж (ад франц. *ermitage* — *месца засяроджання; адзінокі дом*) — 1) загарадны дом, паркавы павільён і г. д.; 2) некаторыя залы Зімовага Палаца ў Санкт-Пецярбурзе з мастацкімі калекцыямі; мастацкі і культурна-гістарычны музей.

Эрудыцыя (ад лац. *eruditio* — вучонасць, асвета) — глыбокая дасведчанасць у пэўнай галіне ведаў ці многіх галінах, шырокая дасведчанасць.

Эскадра (ад франц. *escadre*) — буйное аб'яднанне вайсковых караблёў.

Эскалацыя (ад англ. *escalation*, літар. *узыходжанне з дапамогай лесвіцы*) — паступовае узмацненне, павялічэнне, пашырэнне чагосьці, напрыклад: эскалацыя агрэсіі.

Эскапада (ад франц. *escapade*) — экстравагантныя паводзіны, рэзкія выпады.

Эскіз (ад франц. *esquisse*) — папярэдні накід малюнка; мастацкі твор дапаможнага характару.

Эскорт (ад франц. *escorte*) — вайсковы канвой, ахова, прыкрыццё, суправаджэнне, напрыклад: ганаровы эскорт.

Эспаньёлка (ад франц. *espagnol* — іспанскі) — кароткая вострая барада.

Эсэ (ад франц. *essai*) — літаратурна-празаічны жанр, які прадстаўляе ў непасрэднай, адвольнай форме меркаванні аўтара аб якімсьці прадмеце ці з якойсьці нагоды.

Эстамп (ад франц. *estampe*) — адбітак мастацкай выявы з гравюры.

Эстамп — адбітак з друкаванай формы (гравюра, літаграфія, шоўкаграфія, манатыпія).

Эстрада (ад франц. *estrade*, іспан. *estrado* — *памост, узвышэнне*) — 1) узвышэнне, сцэнічная пляцоўка для выступленняў, артыстаў, тэатральных калектываў; 2) эстраднае мастацтва — мастацтва так званых малых форм, ас-

ноўным відам якога з'яўляецца канцэрт, што ўключае музычныя, харэаграфічныя, цыркавыя і інш. нумары.

Эстэт (ад герман. *eisthētēs* — *тонкі, чулы*) — 1) чалавек, які захапляецца знешнімі формамі мастацтва паза зместам; 2) прыхільнік, знаўца вытанчанага.

Эстэтыка (ад герман. *eisthētikos* — *што тычыцца пачуццёвага ўспрыняцця*) — 1) навука, якая вывучае сутнасць і форму прыгожага ў мастацкай творчасці, прыродзе і жыцці, а таксама законы развіцця мастацтва; 2) прыгажосць, мастацкасць чаго-небудзь; 3) сістэма пэўных поглядаў акрэсленай асобы на мастацтва.

Эсхаталогія (ад грэч. *Eschaton* — *канец у часе і прасторы, вынік, канчатковая мэта* + *logos* — *вучэнне*) — рэлігійнае вучэнне аб сканчэнні света, сэнсе і завяршэнні зямной гісторыі, канчатковым лёсе чалавецтва і асобнага чалавека.

Эталон (ад франц. *etalon*) — 1) Узорная мера (ці вымяральны прыбор) для аднаўлення, захавання і перадачы адзінак вымярэння з найвышэйшай дасягальнай пры дадзеным стане навукі і тэхнікі дакладнасцю; 2) перан., мера, узор для параўнання з чым-небудзь.

Этап (ад франц. *étape*) — 1) асобны момант, стадыя ў развіцці чаго-небудзь; 2) пункт для адпачынку, харчавання, медыцынскай дапамогі на шляху следавання войска; 3) пункт для адпачынку на шляху партыі арэстантаў і сама партыя; 4) частка дыстанцыі ў спартыўных спаборніцтвах.

Этнаграфія (ад герман. *ēthos* — *народ* + *graphō* — *пішу*) інакш этналогія — навука, якая вывучае склад, паходжанне, рассяленне і культурна-гістарычныя ўзаемаадносіны народаў міра, іх матэрыяльную і духоўную культуру, асаблівасці побыту.

Этнаніміка — раздел анамастыкі, які вывучае назвы народаў і іх паходжанне.

Этнічны (ад герман. *ethnikos* — *пляменны, народны*) — звязаны з прыналежнасцю да якога-небудзь народу, адносіцца да нечага; этнас — гістарычна складзеная ўстойлівая сацыяльная групоўка людзей — племя, народнасць, нацыя.

Этнонімы (ад грэч. *ethnos* — *народ* + *онума* — *імя*) — назвы народаў, плямёнаў.

Этыка (ад лац. *ethnica* — герман. *ethos* — *звычай, характар*) — 1) філ. вучэнне, што вывучае ўмовы ўзнікнення маралі, яе сутнасці, развіццё і ролю ў грамадстве; 2) сістэма нормаў прафэсійнай групы, напрыклад: настаўніцкая этыка.

Этыкет (ад франц. *étiquette*) — усталяваны парадак паводзін дзе-небудзь, напрыклад: настаўніцкі этыкет.

Этымалогія (ад герман. *etymologia, etymon* — *праўда; асноўнае значэнне слова* + *logos* — *слова, вучэнне*) — 1) паходжанне слова; 2) раздел мовазнаўства, які вывучае паходжанне слоў.

Этымалогія (ад грэч. *etymologia* з *etymon* — *асноўнае сапраўднае значэнне слова* + *logos* — *паняцце, вучэнне*) — раздел мовазнаўства, які вывучае паходжанне і гісторыю асобных слоў, марфем. 2) паходжанне і гісторыя слоў і марфем.

Этымалагічны аналіз — вытлумачэнне мінулай марфалагічнай пабудовы слова, яго былых словаўтваральных сувязей, вызначэнне крыніцы і часу паходжання слова, удакладненне спосаба яго ўтварэння ад адпаведнай асновы.

Этымалагічны слоўнік — слоўнік, які змяшчае словы з вытлумачэннем іх паходжання.

Этымон (ад грэч. *etymon* — *сапраўднае; асноўнае значэнне слова*) — зыходнае слова (яго першапачатковая форма ці значэнне), ад якога ўтварылася існуючае ў сучаснай мове слова.

Этычны — які адпавядае патрабаванням этыкі, маральны.

Эўрыка (ад грэч. *heurēka* — «*я знайшоў*» — вокліч, які прыпісваецца грэчаскаму матэматыку і механіку Архімеду (287—212 г. да н. э.) пры адкрыцці ім асноўнага закона гідрастатыкі, названага пазней яго імем; слова, якое адлюстроўвае радасць, задавальненне пры рашэнні якойсьці складанай задачы, з'яўленне ўдалай думкі, ідэі.

Эўфанія (*дабрагучнасць, мілагучнасць*) — якасць маўлення, якая заключаецца ў прыгажосці і натуральнасці гучання.

Эўфанія (ад грэч. *euphonia* з *eu* — *добра* + *phōnē* — *гук*) добрагучнасць мовы, якая дасягаецца ўжываннем разнастайных фанетычных прыёмаў (гукавыя паўторы, анафара, эпіфара, рытмічнасць мовы і г. д.).

Эўфемізм (ад грэч. *euphēmos* < *eu* *добра* + *phēmi* — *кажу*) — больш мяккае слова ці выразу замест непрыстойнага ці абразлівага. Напрыклад: «не выдумляйце» замест «не хлусіце».

Эцюд (ад франц. *étude*) — 1) у выяўленчым мастацтве — падрыхтоўчы накід для будучага твора ці яго часткі, што выконваецца з натуры; 2) інструментальная музычная п'еса, заснаваная на прымяненні пэўнага тэхнічнага прыёма выканання і прызначаная для ўдасканалення выканальніцкага майстэрства; увогуле музычная п'еса, заснаваная на філігранных пасажах канцэртна-віртуознага характару; 3) невялікія навуковыя, крытычны і іншы твор; 4) практыкаванне па ўдасканаленні тэхнікі акцёрскага

мастацтва; 5) у шахматах і шашках — заданне выйграць ці зрабіць нічыю пры дадзенай пазіцыі з невялікай колькасцю фігур.

Юбілей (ад лац. *Jubilaeus (annus)* — *юбілейны (год)*) — 1) гадавіна жыцця, дзейнасці (звычайна аб пэўнай дасе) каго-небудзь (напрыклад, асобы, установы, горада) ці якойсьці падзеі; 2) святкаванне такой гадавіны.

Юр'еў дзень — царкоўнае свята, якім датаваліся пачатак і канец гаспадарчага года.

Юр'еў дзень вясенні — 6 мая, Юр'еў дзень асенні — 9 снежня.

Юс — назва дзвюх літараў славянскай азбукі Юс вялікі — о, у, Юс малы — е, а.

Ядзерныя структуры — простыя сінтаксічныя мадэлі, якія з'яўляюцца асновай моўнай дзейнасці, бо выкарыстоўваюцца для разнастайных трансфармацый паводле паграбаванняў кантэксту.

Яканне — вымаўленне [Λ] замест [je] у першым складзе перад націскам пасля мяккіх зычных: вяду, нясу і г. д.

Яр — яравы хлеб.

Ярлык — жалаваная грамата ардынскіх ханаў на княжэнне.

Ярмарка (ад ням. *jahrmarkt* — *штогадовы рынак*) — 1) рынак, які рэгулярна арганізуецца ў пэўным месцы, месца перыядычнага гандлю; 2) сезонны распродаж тавараў аднаго ці іншых відаў.

Ярус — узровень, паверх, гарызантальны рад. Ярусны характар архітэктурнай кампазіцыі, уласцівы эліністычным і старажытна-рымскім збудаванням, усходне-славянскаму дойлідству мяжы XVII—XVIII стст.

ВОДЗЫВЫ

НА КНИГУ АЛЕНА АЛЯКСАНДРАЎНА ГАЛУБІЦКАЙ-ЯСКЕВІЧ
«ДУХОЎНАЯ І ФІЛАЛАГІЧНАЯ КУЛЬТУРА СТАРАБЕЛАРУСКАЙ
КНІЖНАСЦІ (КАНЦЭПЦЫЯ ЦЭЛАСНА-ІЕРАРХІЧНАЙ
МЕТАДАЛОГІІ)»

I. Кніга А.А.Галубіцкай-Яскевіч прысвечана гісторыка-тэарэтычнаму даследаванню буйной навуковай праблемы — духоўнаму і філалагічнаму ўкладу беларускай кніжнасці ў скарбніцу агульнаславянскай супольнасці. У рабоце ахоплены вялікі гістарычны перыяд — цэлае тысячагоддзе (IX—XVIII стагоддзі з частковым выхадам за гэтыя межы). Аўтар вылучае і аргументуе ідэі айчыннага ўнёску ў славянскую культуру ў кантэксце I (візантыйска-афонскага), II (паўднёва-славянскага) і III (славянскага) уплываў. Актуальнасць падобнага даследавання — не толькі ў яго дэталёва аргументаваных важных навуковых высновах, але перш за ўсё ў самой звышмэце, якую ставіць перад сабой аўтар — увесці як у навуковы фонд, так і ў шырокую масавую свядомасць разуменне каштоўнасці беларускага этнаса, які на працягу стагоддзяў сцвярджаў сябе праз яркія постаці духоўных падзвіжнікаў, якія перадавалі духоўныя ідэалы ад пакалення да пакалення. А.А.Галубіцкая-Яскевіч слухна заўважае, што падобнае гісторыка-тэарэтычнае даследаванне неабходна менавіта нашым сучаснікам для распрацоўкі сацыяльна-аналітычных перспектыв. Сапраўды, у складаных перыяды гісторыі, часы асабліва вострага процістаяння высокай духоўнасці, заснаванай на праваслаўнай духоўнай свядомасці, — і бездухоўнасці, амаральнасці, што распаўсюджваюцца праз камерцыйныя СМІ і масіравана, агрэсіўна наступаюць на душу чалавека, — у гэтыя часы асабліва важна глыбока асэнсаваць духоўныя

здабыткі папярэдніх пакаленняў. Пры іх жыцці склаўся, сцвердзіўся і архетыпова перадаўся ў стагоддзях унікальны праваслаўны культурна-гістарычны тып, што вызначыў сваеасабліваць беларускага этнаса. Гэтую цэнтральную ідэю мэтанакіравана і паслядоўна развівае на канкрэтным гісторыка-культурным матэрыяле даследчыца.

А. А. Галубіцкая-Яскевіч невыпадкова аб'ядноўвае ў сваёй кнізе два навуковыя накірункі — яна цэласна, сістэмна вывучае старабеларускую культуру і як духоўную, і як філалагічную. Дзеля гэтага яна метадалагічна распрацоўвае навукова-тэарэтычны апарат сваёй работы. Аўтар разглядае прадмет свайго даследавання і як цэласную сістэму, і як іерархічную структуру. Цэласнасць і сістэмнасць навуковага позірку дапамагае ёй вылучыць агульныя, прынцыповыя рысы свайго прадмета даследавання — высокі ўзровень духоўнай асветы і айчыннай кніжнасці на працягу тысячагоддзяў. Параўнальна-тыпалагічны і сінхронна-дзяржанічны метады дазваляюць А.А.Галубіцкай-Яскевіч выдзеліць паэтапна своеасабліваць розных гісторыка-культурных перыядаў і іх пераемнасць, прасачыць адзінства архетыповай лініі айчыннага Адраджэння. Паглыблены тэксталагічны аналіз дае магчымасць аўтару выдзеліць вяршычныя дасягненні розных этапаў, пачынаючы са складвання старалітаратурнай мовы класічна-кніжнай фармацыі, фарміравання жанраў — і да станаўлення моцнай і глыбока адухоўленай айчыннай школы сярэднявечнай літаратуры.

Творчае выкарыстанне метадаў экзэгетыкі і герменеўтыкі дазваляе аўтару працы зрабіць новы крок пры распрацоўцы ў аб'ёмах медыявістыкі цэласна-іерархічнай метадалогіі. Наогул навуковае мысленне даследчыцы адрозніваецца ўменнем інтэгратыўна скарыстоўваць метады і дасягненні розных навук, каб убачыць прадмет свайго даследавання як у яго сістэмнай цэласнасці і гістарыч-

най працягласці развіцця, так і ў неабходных дэталях пры разглядзе розных падсістэм на розных іерархічных узроўнях.

Вядома, такое фундаментальнае гісторыка-тэарэтычнае даследаванне магло быць зроблена толькі пры асэнсаванні шырокай базы папярэдніх навуковых распрацовак. У аснове работы — сапраўды вельмі багаты масіў навуковых крыніц. Але адначасова трэба адзначыць і папаўненне навуковага фонда самой даследчыцай: яна ўпершыню ўвяла ў навуковы ўжытак ёй асабіста апрацаваны, рэстаўрыраваны і выдадзены з навуковым каментарыям корпус 4 пакаленняў стараславянскіх лексіконаў і 6 пакаленняў граматык. З улікам гэтага аўтар упершыню гісторыка-тэарэтычна разглядае сукупна духоўную і філалагічную культуру як цэласную сістэму ў яе несупынным шмагвяковым развіцці, падкрэслівае на канкрэтных прыкладах яе ўнікальнасць і выдзяляе яе вяршынным дасягненні. Аўтар дасведчана накіроўвае сваю ўвагу на анталагічныя сярэднявечныя коды і выяўляе іх сутнасць з дапамогай сінтэзу сучасных навуковых метадаў. Вяршыняй у іерархіі сярэднявечнай культуры А. А. Галубіцкая-Яскевіч справядліва лічыць духоўны пачатак, уасоблены ў біблейскай кніжнасці, у анталагічным узбуйненні Слова.

Аўтар уводзіць уласны тэрмін «архетыпізацыя этнічнага жыцця», пашыраючы значэнне ўсталяваўшагася ў навуцы тэрміна «архетyp». А. А. Галубіцкая-Яскевіч мае на гэта права, бо ўдакладняе ўласны тэрмін пашыраным тлумачэннем паняцця «архетыповы ідэал»: гэта ўзор для пераймання. Галоўныя высновы аўтара аптымістычныя і вельмі актуальныя: духоўная культура і філалагічная культура старабеларускай кніжнасці дазваляюць нам, у нашым XXI стагоддзі, сцвердзіцца ў думцы, што беларускі менталітэт мае вельмі глыбокія гісторыка-культурныя каранні, што на складаных скрываваннях айчыннай гісторыі і куль-

туры нашы продкі склалі і развілі, перадаючы архетыпова на доўгім гістарычным шляху, каштоўную па сваёй значнасці духоўную і філалагічную культуру. Гэта не «ускраінная культура», а вялікая духоўная і мастацкая скарбніца.

Наспелымі і доказнымі з'яўляюцца палажэнні працы, якія тычацца перагляду традыцыйнай канцэпцыі Рэнесанса. Абапіраючыся на погляды шэрагу навуковых аднадумцаў на гэтую праблему, аўтар справядліва падкрэслівае яго разгалінаванне на два напрамкі — паглыблена духоўны на праваслаўным Усходзе і прагматычна сведкі на Захадзе. Гэта важная самастойная праблема, якая закранаецца ў рабоце ў сувязі з яе асноўнай канцэпцыяй.

Практычная значнасць кнігі А. А. Галубіцкай-Яскевіч, яе грунтоўных шматлікіх публікацый заключаецца не толькі ў магчымасці далейшых навуковых распрацовак у гэтай галіне і выкарыстанні навуковых палажэнняў аўтара ў вучэбным працэсе (вядома, гэта плённы і неабходны працэс). Але магчымае і пагрэбнае «поле» дзеяння навуковых кніг і артыкулаў А. А. Галубіцкай-Яскевіч больш шырокае, яно закранае не толькі арэал тэорыі літаратуры, тэксталогіі і навуковых праблем, што тычацца беларускай літаратуры. Сучасная гуманітарная сфера вельмі разнастайная, у многіх сваіх зонах супярэчлівая, у ёй існуе мноства супрацьлеглых поглядаў. Палажэнні працы А. А. Галубіцкай-Яскевіч ясныя і доказыныя, падмацаваныя мноствам фактаў, глыбока асэнсаваных аўтарам. Яны могуць быць выкарыстаны ў многіх сферах — у прыватнасці, у беларускай экраннай культуры. Так, пры працоўцы канцэпцыі стварэння іміджа ў структуры каналаў Беларускага тэлебачання маглі б быць цэласна і паслядоўна ўведзены ў «віртуальную рэальнасць» экрана вобразы архетыповых постацяў беларускай гісторыі і культуры як духоўныя носбіты менталітэту нацыі. У бела-

рускім тэлевізійным кіно ўжо створаны шэраг фільмаў пра такіх выдатных асоб, пра важныя гісторыка-культурныя помнікі, пра знакавыя падзеі розных эпох (напрыклад, фільмы «Кірыл Тураўскі», «Сімеон Полацкі», «Полацкая Сафія», «Запавет Ефрасінні», «Зорка Афанасія», «Каложская царква», «Жыровічы. Тут», «Крыжу твайму...», «Усемагутны Божа» і іншыя). Кнігі і публікацыі А. А. Галубіцкай-Яскевіч могуць быць канцэптuallyнай асновай для сістэмнага цыклавога ўвасаблення архетыповых постацяў беларускага этнаса на экране.

Лічу, што, мяркуючы па вельмі ёмістаму і насычанаму важнымі навуковымі канцэпцыямі і фактамі матэрыяле, кніга А. А. Галубіцкай-Яскевіч з'яўляецца фундаментальным унёскам у навуку.

Доктар мастацтвазнаўства, вядучы навуковы супрацоўнік Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя Кандрата Крапівы НАН Беларусі В. Ф. Нячай.

2. Неабходнасць навуковага асэнсавання ролі і месца беларускай культуры, у прыватнасці — духоўнай і філалагічнай культуры старабеларускай кніжнасці, у айчынай гісторыі і ў культурна-гістарычнай скарбніцы агульнаславянскай супольнасці не выклікае сумнення, з'яўляецца відавочнай.

Таму прапанаванае даследаванне з'яўляецца сапраўды актуальным і вельмі перспектыўным навуковым накірункам сучаснай беларускай філалагічнай навукі. Актуальнасць такога даследавання ўзмацняецца ў наш час і неабходнасцю ўключэння высокадухоўных ідэалаў у жыццё грамадства, а таксама выкарыстання фундаментальных аспектаў у вызначэнні сацыяльных перспектыў развіцця краіны. Высокая ступень навуковай навізны ўласціва зробленаму ў працы апісанню і тэарэтычнаму аналі-

зу старабеларускай духоўнай і філалагічнай культуры IX—XVIII стагоддзяў, тым больш, што значная частка матэрыялу даследавання ўводзіцца аўтарам у навуковы ўжытак упершыню. (А .А. Галубіцкай-Яскевіч выдадзена асноўная частка старабеларускіх граматык і слоўнікаў з навуковымі каментарыямі). Значнай навуковай задачай, вырашанай ў працы, з'яўляецца распрацаваная ў ёй цэласная іерархічная метадалогія медыялінгвістыкі ў перспектывным для сучаснай лінгвістычнай і літаратуразнаўчай тэорыі сінкрэтычным накірунку.

У працы знайшлі асвятленне нявырашанага пытання медыялінгвістычнай галіны з яе сінкрэтычным гісторыка-этнічна-культурна-філачагічным аб'ектам даследавання

Распрацаваная А. А. Галубіцкай-Яскевіч канцэпцыя філалагічнай цэласнасці, заснаваная на паралельным, дапаўняльным аб'яднанні філалагічных дысцыплін з самастойнымі аб'ектамі даследавання знаходзіць шырокае выкарыстанне ў міждысцыплінарных навуковых пошуках і валодае высокай пазнавальнай вартасцю.

Прапанаваная ў аб'ёме медыялінгвістычных дысцыплін цэласна-іерархічная метадалогія выяўляе прадуктыўнасць як старых, так і новых ведаў, адкрывае новыя перспектывы сучаснага пазнання.

Адзначанае вышэй дазваляе зрабіць заключэнне, што пастаўленыя ў працы Галубіцкай-Яскевіч А. А. «Духоўная і філалагічная культура старабеларускай кніжнасці (канцэпцыя цэласна-іерархічнай метадалогіі)» важныя і актуальныя для сучаснай філалагічнай навукі задачы паспяхова вырашаны.

Доктар філалагічных навук, прафесар, заг. кафедры беларусазнаўства Акадэміі кіравання пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь Л. А. Антанюк.

3. Не подлежит сомнению, что современное положение славянских культур, их новая встреча с романо-германскими в перспективе отношений «Восток-Запад», требует восстановления единого взгляда на развитие этих культур. Необходимо заново проверить, — чего уже давно не делалось, — состояние их ствола, уходящего своим основанием в Византию; то, насколько и в чем продвинулись его «ветви», каково главное направление их общего роста, взаимодействия — и не только с другими культурно-историческими типами, но и между собой. Задача явно не просто академическая.

Отрадно видеть, что современная филология приступает к ее решению, в данном случае — на примере старобелорусской книжности. Книга Е. А. Голубицкой-Яскевич производит впечатление углубленного исследования, способного связать многие, казалось, разобщенные проблемы в один узел. Это и становление лексикографии, возникновение первых грамматик, образование на Юге и Востоке Европы единого средневекового сознания с главенствующей ролью Православия — при необходимом выделении и разнообразии национальных культур; волны историко-культурных влияний: византийского, южнославянского и, как считает автор, 3-го, белорусского; источники постоянного возобновления; афонский исихазм, патристика (в т. ч. западная), эзгетика и др. Чрезвычайно важно рассмотренное автором на конкретных примерах разветвление больших дорог: в формировании явлений, получивших на Западе название Возрождения, и иной, восточно-христианской, не имеющей четкого наименования, но развивавшейся, усваивая новые черты, без разрыва со Средневековьем. Филологическая тщательность и широта кругозора, обнаруживаемая в книге, а также умение выделить и обратить особое внимание на точ-

ки пересечения обсуждаемых проблем, способность действительно (а не декларативно) держаться целостной методологии, составляют безусловное достоинство книги и заслуживают самой высокой оценки.

Главный научный сотрудник ИМЛИ РАН, доктор филологических наук П. В. Палиевский

4. Выкананае навуковае даследаванне з'яўляецца актуальным, таму што старабеларуская кніжнасць ляжыць у аснове сучаснай беларускай духоўнай культуры, але праздабыткі нашай філалагічнай мінуўшчыны хрэстаматыйна згадваюцца толькі асобныя імёны (К. Тураўскага, Е. Палацкай, Ф. Скарыны), у той час як, зразумела, вакол іх і разам з імі існавалі цэлыя калектывы, школы старабеларускіх дзесячоў культуры. Аўтар уводзіць у сучасны навуковы ўжытак такія напоўзабытыя ці забытыя імёны, як І. Вішанскі, Л. Барановіч, І. Галятоўскі, С. Яворскі, А. Рэйнгольд і інш., што стварылі унікальныя духоўныя працы (рэлігійныя, лінгвістычныя, філасофскія, палемічныя, красамоўныя, асветніцкія і інш.) агульнаславянскай і еўрапейскай каштоўнасці.

А. А. Галубіцкая-Яскевіч рэстаўрыравала велічны храм старабеларускай духоўнай культуры, якая або замоўчвалася, або неадэкватна ацэньвалася вялікадзяржаўнымі рускімі палітыкамі, ідэолагамі, навукоўцамі, а потым і савецкімі афіцыйнымі асобамі, што адмаўлялі ці адкрыта не прызнавалі і самабытнасць, і магутны ўплыў колішняй беларускай культуры (у кнізе ён вызначаецца як трэці славянскі ўплыў) на рускую. Кніга падрыхтавана ў шырокім навуковым кантэксце, што складаецца з 354 выкарыстаных крыніц на розных мовах. Праца ўжо прайшла фундаментальную навуковую і вучэбна-метадычную апрацацыю ў выглядзе добрага дзесятка надрукаваных кніг і асобных

выданняў, у выглядзе шматлікіх апублікаваных артыкулаў і выступленняў на рэспубліканскіх і міжнародных канферэнцыях.

*Прафесар кафедры беларусазнаўства Акадэміі кіравання пры Прэзідэнце РБ, доктар філалагічных навук
Б. А. Плотнікаў.*

5. Книга Е. А. Голубицкой-Яскевич имеет отношение не только к истории, филологическим и духовным особенностям белорусской и славянской литературы.

В настоящее время, когда происходит мировой процесс глобализации и разрушения национальных языков и культур, представляется чрезвычайно важными исследование и практическая работа по их сохранению, развитию и укреплению, особенно на основе изначальных исторических произведений и документов. Данная книга имеет именно такую направленность, что обуславливает ее актуальность и высокую ценность.

Второе достоинство работы Е.А. Голубицкой-Яскевич состоит в том, что она выполнена на основе неискаженного христианского православного учения и продолжает традиции развития литературы и культуры на основе евангельских истин. Особенно важно углубленное изучение теории и истории белорусской литературы, определение закономерностей и путей ее развития.

Третье достоинство состоит в том, что фундаментальные исследования доведены до практических рекомендаций и разработок, которые могут быть использованы при подготовке лекций и спецкурсов по теории и истории восточнославянских литератур, написании дипломных работ, составлении учебных программ. Выполненная работа может быть использована также в духовно-нравственном и патриотическом воспитании молодежи, что сегодня является весьма актуальным.

В целом работу отличает широта и фундаментальность проведенных исследований, их актуальность и практическая направленность. В ней на новом материале выполнены историко-теоретические исследования главных произведений отечественной книжности IX—XVIII веков.

Проректор Царицынского православного университета, заслуженный деятель науки России, профессор, доктор наук, священник А. И. Половинкин.

6. В последние годы особое значение для развития белорусской культуры получил интерес общества к отечественным духовно-нравственным и историко-культурным традициям. Понятие в контексте истории белорусского народа как социоформирующие и социообеспечивающие составляющие жизни народа они востребованы не только научной, но и самой широкой общественностью. Однако до настоящего времени так и не была предпринята попытка комплексного научного осмысления и интерпретации духовного и нравственного наследия Белоруссии на материале отечественной книжной культуры, не была разработана целостная концепция методологического обеспечения такого исследования. Этот актуальный социальный заказ общества принят и успешно реализован в исследовании Е. А. Голубицкой-Яскевич. Основные задачи ее многоаспектного исследования наглядно демонстрируют позицию ученого, стремящегося к комплексному рассмотрению историко-филологических и книговедческих проблем в контексте истории белорусской национальной культуры. Понятие «книжность», получившее широкое распространение в отечественной науке с 1979-х гг., в исследовании Е. А. Голубицкой-Яскевич получило свое новое раскрытие как своеобразный механизм формирования духовно-нравствен-

ной культуры. Основное внимание, при этом, исследователем уделено его демократической части — хранительнице исконных народных православных традиций.

Объектом исследования стали памятники традиционной христианской книжной культуры IX—XVIII столетий, получившие распространение на территории Белоруссии, а также корпус оригинальных сочинений белорусских авторов указанного периода. Предметом исследования стали духовные и нравственные смыслы этого бесценного культурного наследия в динамике его формирования и многовекового развития.

Основные положения фундаментального исследования в максимально полном объеме учитывают состояние современной белорусской историко-филологической науки и позволяют определить рамки и направления ее дальнейшего развития в области изучения не только книжных текстов, но и всего комплекса различных явлений средневековой белорусской культуры.

Рассмотрение основных аспектов изучения средневековыми литературными памятниками Белоруссии проведено автором на материале историко-филологическом (лингвистика, литературоведение, книговедение) и на материале истории культуры, с привлечением наиболее значимых, с точки зрения автора, историософских сочинений как отечественных, так и зарубежных.

Анализ собственно книжных текстов начиная с трудов св. равноапостольных Мефодия и Кирилла проведен исследователем достаточно обстоятельно и позволяет в последующих главах исследования перейти к историко-филологическим и историко-культурным обобщениям. При этом Е. А. Голубицкая-Яскевич учитывается продукция местных книгописных центров, их своеобразие, значение для развития культуры белорусского народа.

Представляет интерес интерпретация автором истории перевода Священного Писания на белорусский язык. Оригинальным следует признать рассмотрение памятников духовной поэзии и школьного красноречия. Особое внимание уделено гимнографическим памятникам, определявшим не только духовно-нравственные, но эстетические основы белорусской культуры.

При анализе литературного наследия Ф. Скорины автор предпринял обстоятельное исследование жанровой специфики сочинения, своеобразие образного решения, языка писателя.

Естественным в настоящем многоаспектном исследовании представляется рассмотрение памятников, связанных с историей языка на материале книжной культуры. Предпринята успешная попытка историко-культурной интерпретации начального этапа истории белорусской филологической науки.

Следует признать актуальной постановку вопроса о своеобразии явления, которое автор определяет как третье славянское (белорусское) влияние. Как бы не решался вопрос другими исследователями в будущем самое описание и характеристика этого историко-культурного феномена заслуживает положительной оценки.

Пожелания для продолжения работы по комплексному изучению книжного наследия белорусского народа следующие:

— при дальнейшем изучении гимнографических памятников было бы полезным учесть «уставные» чтения, которые позволяют проследить основные направления развития как древнерусской, так и белорусской литературы, «последовательности в ее развитии, и частных интересов ее, и стилистических вкусов ее писателей, живших до половины XVII века включительно» (проф. - прот. А. В. Горский);

— при интерпретации явления, которое автор определяет как третье славянское (белорусское) влияние, учесть общность одной из ключевых проблем состояния славянских культур в XVII столетии — начала их обмирщения под влиянием культуры Запада и, одновременно, продолжение развития феномена «православная церковная культура» в контексте уклада жизни народа. Церковнославянская Псалтирь в кирилло-мефодьевском переводе продолжала определять основы духовно-нравственной жизни общества;

— представляется своевременным, как продолжение проведенного исследования создание репертуара средневековой православной белорусской книжности с учетом ее особенностей и своеобразия развития.

Результаты исследования, проведенного Е. А. Голубицкой-Яскевич, открывают новые грани истории белорусской книжности, позволяют выстроить стратегию ее дальнейшего изучения, ставят вопрос о разработке исследования эстетических основ культуры средневековой Белоруссии.

Материалы настоящего фундаментального исследования успешно используются Академией последипломного образования Республики Беларусь и Центральным региональным отделением РАО при совместной разработке учебного курса, посвященного духовно-нравственным историко-культурным традициям белорусского народа.

Председатель Центрального регионального отделения Российской Академии образования, директор Психологического института РАО, доктор психологических наук, профессор В. В. Рубцов.

7. Адною з важнейшых задач нацыянальнай культурнай палітыкі з'яўляецца паўната і шматстайнасць уключэння духоўных каштоўнасцей мінулага, перш за ўсё маральна-гуманістычных і рацыяналістычных, у сістэму

функцыяніравання сучаснай культуры. Гэта адна з галоўных перадумоў нармальнага развіцця ўсіх форм нацыянальнай духоўнай культуры. Толькі змястоўная паўната пераемнасці і актыўнасць існавання здабыткаў мінулага ў канкрэтным ладзе сучаснай духоўнай культуры, у тых прынцыпах разумення і ацэнкі рэчаіснасці, якія мы выкарыстоўваем, могуць сведчыць пра ступень асваення традыцыі, пра тое, ці прысутнічае яна ў нашых ідэях, пачуццях, нормах паводзін як творча асэнсаваная духоўна-маральная рэальнасць, як жывы імпульс развіцця і ўдасканалення. Аднак пакуль што разуменне спадчыны і традыцыі, адносіны да іх часцей за ўсё абмяжоўваюцца пераважна прагматычнай ілюстрацыйнасцю, дастаткова вузкай выбіральнасцю, што вядзе не проста да збяднення традыцыі, але і да заняўдання багацейшых духоўных дасягненняў мінулага. Таму сёння выключна важнае значэнне набываюць гісторыка-культурныя даследаванні, здольныя да шырокага аб'ектыўнага ўзнаўлення складаных шляхоў станаўлення нацыянальнай культуры, раскрыцця яе высокага духоўнага зместу і пафасу, сутнасці пакутліва выпрацаваных каштоўнасцей, дакладнага вызначэння іх прыроды і ступені ўплыву, разумення агульначалавечых гуманістычных вартасцей як непадуладных ніякай рэвізіі і зніжэнню. Менавіта ў рэчышчы такіх патрэб і задач рупліва выканана фундаментальнае даследаванне А. А. Галубіцкай-Яскевіч, што абумоўлівае яго актуальнасць і значэнне.

А. А. Галубіцкая-Яскевіч паставіла перад сабою складаную даследчыцкую задачу — даць цэласнае вытлумачэнне старабеларускай духоўнай і філалагічнай культуры IX—XVIII ст. Гэта задача ўключае ў сябе вялікае кола навуковых праблем, звязаных як з вырашэннем шэрагу істотных канкрэтна-метадалагічных пытанняў, выпрацоўкай прынцыпаў падыходу да спецыфічнага аб'екту вывучэння, так і з рэалізацыяй гэтых прынцыпаў у дачыненні да

велізарнага комплексу старабеларускай кніжнасці, раскрыцця яе своеасаблівага зместу, этапаў станаўлення, сутнасці тыповых з'яў, логікі развіцця і фактараў існавання важнейшых ідэй і каштоўнасцей. Прычым, аўтар робіць акцэнт менавіта на духоўнай і філалагічнай культуры таго часу, а сама духоўнасць у адпаведнасці са складам мыслення і светапогляду амаль тысячагадовай эпохі сярэднявечча была духоўнашо універсальна-сінкрэтычнага тыпу, грунтавалася на фундаментальных хрысціянскіх прынцыпах светаразумення і жыццёвучэння, была вытворнай ад іх. Улічваючы гэты сінкрэтызм духоўнай культуры сярэднявечча, а таксама прынцыповы духоўна-ступенчаты іерархізм хрысціянскай карціны свету, аўтар аргументавана прапануе метадалагічна-вытлумачальную схему, цэнтральнымі пунктамі якой з'яўляюцца цэласнасць і іерархізм.

Гэта плённая пазіцыя, яна адпаведная прыродзе аб'екту даследавання, пра што сведчыць канкрэтны праблемны змест кнігі А. А. Галубіцкай-Яскевіч. Яе агульны тэматычны абсяг і пабудова зыходзяць з таго палажэння, што асновай адзінства і цэласнасці кніжнасці сярэднявечча былі універсальныя хрысціянскія светапоглядныя ўстаноўкі, а ўжо іх канкрэтнае праяўленне і ўвасабленне па прынцыпу іерархіі як рэальнасць быцця Слова і самой філалогіі было шматстайным і багатым здабыткамі працэсам развіцця ўсёй старабеларускай літаратуры, творчым і грамадскім дасягненнем яе многіх выдатных прадстаўнікоў. На вялікім фактычным матэрыяле аўтар пераканаўча паказвае, што старажытная эпоха была ў нашай грамадскай і духоўнай гісторыі і культуры эпохай хрысціянскага асветніцтва, характарызувалася пастаяннымі хвалямі нацыянальнага Адраджэння. Прычым, як гэта вынікае з кнігі А. А. Галубіцкай-Яскевіч, у дзейнасці прадстаўнікоў розных этапаў гэтага працэсу, ці то пачынальнікі Ефрасіння Полацкая і Кірыл Тураўскі, ці то біблеісты з

велічнай постаццю Ф. Скарыны, ці то стваральнікі граматык і слоўнікаў — галоўным, асноватворным, былі пафас асветніцтва, маральна-духоўнага дасканалення і развіцця, узвышаная абсалютызацыя, агульначалавечых гуманістычных пачаткаў, упершыню з такой сілай і пераканаўчасцю выказаных у хрысціянскім жыццевучэнні, імкненне зрабіць гэтыя ідэальныя пачаткі арганічным элементам самой рэчаіснасці.

Менавіта гэтыя універсальныя сутнасныя характарыстыкі старабеларускай культуры, якая абаялася на светапоглядныя здабыткі хрысціянства. Гэтыя каштоўнасці і былі вытокамі пісьменнасці і кніжнасці, а потым і пачаткам працэсу развіцця літаратуры. Аднаўленне духоўнага багацця, зместу і разнастайнасці форм старабеларускай культуры — важны крок па шляху набыцця новай ступені універсальнасці, культурнай усеагульнасці, перад патрэбаю якой стаіць зараз сучасная беларуская культура. Работа А. А. Галубіцкай-Яскевіч «Духоўная і філалагічная культура старабеларускай кніжнасці (канцэпцыя цэласна-іерархічнай метадалогіі)» як наватарскае, творчае даследаванне, спрыяе выкананню гэтай задачы.

Член-карэспандэнт Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Беларусі, доктар філасофскіх навук, прафесар А. С. Майхровіч.

8. Кніга А. А. Галубіцкай-Яскевіч уяўляецца несумненна новым, арыгінальным, самастойным і навукова перспектыўным падыходам, які ахоплівае цікавыя, не дастаткова даследаваныя філалагічнай навукай часы і кніжныя набыткі Беларусі Сярэднявечча. Пры гэтым аўтару ўдаецца паспяхова даказаць «вяршыннасць развіцця» беларускай кніжнасці ў той перыяд і справядліва, з сур'ёзнымі падставамі на тое, лічыць гэта «вызначальным пасіянарным фактарам... айчыннай гісторыі».

Па нашым меркаванні, вартыя актыўнай і зацікаўленай падтрымкі намаганні аўтара паказаць пошукі нашымі продкамі-суайчыннікамі «этнічнага апірышча» ў драматычныя перыяды нацыянальнай гісторыі, іх здольнасць да падзвіжніцкага адраджэння духоўнасці і маральнасці.

Надзённасць распрацоўкі абранай навуковай праблемы слушна абгрунтоўваецца неабходнасцю актуалізаваць «заядбаныя пласты айчыннага пісьменства», вызначыць «яркую постаць беларускай нацыі» і яе сапраўднага ўкладу ў праваслаўную культурна-гістарычную спадчыну.

Зусім відавочны вялікі асабісты ўклад аўтара ў распрацоўку ўзнятай праблемы. Гэта найперш дагычыцца выданняў старабеларускіх лексіконаў і граматык у аднаведнай рэстаўрацыі, з навуковым каментарам.

Навуковая навізна і асабісты ўклад бачацца і ў слушных прапановах даследчыцы па метадалагічным абнаўленні сінкрэтычнай галіны медыевістыкі — абгрунтаванні канцэпцыі іерархічнай цэласнасці, сучаснага асэнсавання экзгетыка-герменеўтычных методыв, сучасных навуковых падыходаў у інтэрпрэтацыі тэорыі і практыкі сярэдневечнага красамоўства.

Асноўныя палажэнні кнігі сведчаць аб канцэптуальнай глыбіні і значнасці даследавання, аб паспяховай рэалізацыі аўтарам прапанаванага філалагічна-цэласнага падыходу і цэласна-іерархічнай метадалогіі. Нам падаліся слушнымі і своечасовымі развагі даследчыцы па абнаўленні і ўзбагачэнні метадалогіі медые-вістыкі, што абумоўлена сінкрэтычным фактарам аб'екту вывучэння і сучасным узроўнем навуковага літаратуразнаўства і лінгвістыкі.

Цікавым і вартым далейшага навуковага абгрунтавання з'яўляецца ўзнятае А. А. Галубіцкай-Яскевіч пытанне пра дапаўненні I і II паўднёvasлавянскіх уплываў фактарам III славянскага ўплыву з вылучэннем у ім па меншай меры «трох беларускіх хваляў».

Слушным, навуковым і своечасовым бачыцца вылучэнне аўтарам агульнафілалагічнага падыходу як перспектыўнага накірунку метадалогіі пры распрацоўцы наступнымі пакаленнямі даследчыкаў сінкрэтычных жанраў старажытнай кніжнасці. Несумненна, што толькі такі універсальнацэласны агульнафілалагічны падыход, дзе будуць адпаведна рэалізоўвацца лінгвістыка, літаратуразнаўства, рыторыка і фалькларыстыка, дапаможа па-сучаснаму, глыбока і навукова вытлумачыць асаблівасці і функцыянальнасць старажытнай кніжнасці. Па нашых назіраннях, канцэпцыя філалагічнай цэласнасці, мадыфікаваная ў прынцыпе цэласна-іерархічнай метадалогіі, знаходзіць у кнізе А. А. Галубіцкай-Яскевіч пераканаўчую рэалізацыю, асабліва тады, калі даследуецца сінкрэтычны медыевістычны матэрыял.

Як можна меркаваць па кнізе ў «пралегаменна-тэарэтычным раздзеле» даследчыцы ўдалося абгрунтаваць і пераканаць, што «старая культура красамоўства з яе безліччу экспрэсіўна-сэнсавых градацый, прыёмаў і сродкаў станецца актуальнымі ведамі і набудзе свой сучасны статус толькі ў выніку інтэрпрэтацыі, абнаўлення і ўзбагачэння сённяшнімі адкрыццямі філалогіі, найперш мовазнаўчай тэорыі, паколькі рытарычная практыка ў асноўным абмяжоўваецца ўзроўнем слоўнасітаксічнай экспрэсіі».

Грунтоўна і паслядоўна прадстаўлена старажытная беларуская культура ў яе гістарычных падзеях, асобах і абліччах ідэйных носьбітаў у раздзеле працы «Скразная рэцэпцыя хрысціянскай асветы. Архетыповая лінія айчыннага адраджэння». Няпроста падабраць аргументы (ды ці ёсць такія ўвогуле?...), каб паспрабаваць запырэчыць даследчыцы ў яе даволі катэгарычна-пэўнай выснове, што «толькі хрысціянства ўнесла сабой у свядомасць народаў сапраўднае пачуццё гісторыі, надало ёй вялікасны духоўны сэнс і касмічную мэту, паставіла чалавека адказным сусветным цэнтрам, вызначыла яму заданне іерархічнага

маральнага ўдасканалення, каб быў варты сваёй велічы, не апускаўся ніжэй сваёй універсальнай годнасці».

Аўтар абгрунтавана ставіць праблему «анталагічнага паглыблення» існуючых у славістыцы канцэпцый I і II паўднёваславянскіх уплываў. Відавочна, што даследчыцы ўдалося пераканана прасачыць складанне беларускай багаслоўскай школы «як працягу багатай візантыйска-афонскай і паўднёваславянскай традыцыі хрысціянскага асветніцтва». Даследаванне ўражвае мноствам новых слушных і перспектывных для беларусазнаўства ідэй. Такімі, напрыклад, з'яўляюцца меркаванні, што эпіцэнтрам II паўднёваславянскага ўплыву, магчыма, у большай меры, чым Маскоўскае княства, былі землі Вялікага княства Літоўскага, дзе ў княжанне Альгерда складваліся асабліва спрыяльныя ўмовы для ўспрыняцця візантыйскіх традыцый, калі ўлічваць намер Вільні, як пазней і Масквы, праводзіць палітыку «Трэцяга Рыму» для аб'яднання і абароны праваслаўнай супольнасці.

Несумненную каштоўнасць для беларускай гісторыі і філалогіі ўяўляе ўзнаўленне даследчыцай дзейнасці выдатных дзяржаўных асоб і духоўных асветнікаў, якая прадастаўлена ў якасці канцэпттуальных звённяў гістарычнага працэсу ў сферы хрысціянскай асветы і духоўнасці. Аўтар глыбока валодае набыткамі культурна-гістарычнай школы, канцэпттуальна рэалізуе іх на новым, сучасным навуковым узроўні з улікам напрацовак, удакладненняў і меркаванняў сучасных айчынных і замежных медыевістаў (Я. Карскі, А. Рогаў, Дз. Ліхачоў, Г. Гаскінс, Э. Панофскі, Р. Сазерн і інш.).

Мы перакананы, што рэалізацыя даследчыцай багатага рознагаліновага матэрыялу, улік навейшых напрацовак сучаснай заходнеўрапейскай медыевістыкі дазволілі зрабіць шэраг каштоўных навуковых высноў у галіне бе-

ларусістыкі, асабліва тое, што датычыцца недастатковага вывучэння гісторыка-беларускіх старонак I і II паўднёваславянскіх уплываў («Мы яшчэ і ў адносінах нашых зямель схільны ўжываць цалкам рускія мадэлі», слухна піша А. А. Галубіцкая-Яскевіч). Абапіраючыся на вялікі аб'ём даследуемага матэрыялу, неабвержныя навуковыя факты, даследчыца з упэўненасцю канстатуе, што літаратурныя сувязі Беларусі з паўднёвымі славянамі — цікавая і істотная з'ява ў гісторыі беларускай культуры, у сістэме шырокіх міжславянскіх сувязяў таго часу.

У кнізе даволі доказна, па нашым меркаванні, прасочаны традыцыі старабеларускай бібліястыкі, перакладу і тэксталогіі Святога Пісання. У прыватнасці, заслугоўвае ўвагі гіпотэза А. А. Галубіцкай-Яскевіч аб захадах Ф. Скарыны да дасканалых кананічнага перакладу Св. Пісання паслядоўнікамі, аб магчымай дамоўленасці ўсходнеславянскага першадрукара са сваімі наступнікамі аб супольным завяршэнні выдання Біблейскіх тэкстаў у ВКЛ. На аснове багатага факталагічнага матэрыялу доказна ўзнаўляюцца званні пераемнасці традыцый старабеларускай бібліястыкі, вызначаецца важнае месца астрожскіх бібліястаў, падрабязна ўзнаўляецца беларускі перыяд дзейнасці Івана Фёдарова, ацэньваецца ўнёсак Пятра Месціслаўца, Герасіма Сматрыцкага і іншых духоўных і культурных дзеячаў XVII ст.

Несумненную навукова-культурніцкую каштоўнасць уяўляе ўзнаўленне асветніцкай, выдавецкай дзейнасці князя Канстанціна Астрожскага, імя якога «заслужана шануецца ў пакаленнях у ліку першавелічных архетыпаў Бацькаўшчыны». У непасрэднай пераемнасці з яго падзвіжніцкім шчыраваннем, доказна абгрунтоўвае даследчыца, знаходзіцца пазнейшае стварэнне і дзейнасць Кіева-Магілянскай Калегіі і Акадэміі.

Аўтар з перакананнем, даводзіць сучасніку вялікі ўклад айчынных біблеістаў. Яна глыбока і якасна прааналізавала найдраматычны міжканфесійны паядынак славянаправаслаўя з уніяй, з акаталічваннем і паланізацыяй краю, падкрэсліваючы важную ролю праваслаўных брацтваў. «Намаганні ўплывовых праваслаўных брацтваў старабеларуская мова робіцца абавязковым прадметам навучання ў школах, для якіх выдаюцца буквары, граматыкі, слоўнікі, падручнікі, богаслужбовыя кнігі».

Зацікаўлена, са спасылкамі на багаты фактычны матэрыял, разглядаецца духоўна-адраджэнцкая дзейнасць палемістаў-багасловаў Пятра Магілы і Афанасія Філіповіча.

Раздзел «Універсалізм Слова ў Сярэднявеччы. Старабеларуская школа красамоўства і філагаліі» ўражвае вынікамі росшукаў даследчыцай айчыннай культурнай спадчыны, якія спалучаюцца з тэарэтычным разглядам многіх пытанняў старабеларускай кніжнасці. А. А. Галубіцкая-Яскевіч ажыццявіла паглыбленае расчытванне знакамітых арыгінальных алегарычных прыпавесцяў заснавальніка школы айчыннай гімнаграфіі і красамоўства Кірылы Тураўскага «Пра сляпца і храмца», «Пра бяспечнага цара і яго мудрага саветніка», «Казанні пра чарнарызскі чын», «Слова пра спаралізаванага». Аўтар прыходзіць да слушнай высновы: беларуская (як і ўся ўсходнеславянская) школа экзэгетыкі складвалася ў падкрэслена алегарычным напрамку.

Па нашых назіраннях, А. А. Галубіцкай-Яскевіч удалося доказаць далучыць і Ф. Скарыну да сусветных майстроў гімнаграфіі.

Вартыя падтрымкі і высокай навуковай ацэнкі абгрунтаванні і вывады адносна прыроды і спецыфікі функцыянавання жанраў біблейскай патрыстыкі і гімнаграфіі (прытча, акафіст, канон), рытарычнай культуры гімнаграфічных твораў Ф. Скарыны, у тым ліку і яго прозы.

Прааналізаваны багаты і аб'ёмны матэрыял дазволіў даследчыцы зрабіць мноства слухных высноў, якія будуць надзвычай узбагачаць беларускую філалагічную навуку сучаснасці і будучыні. Адною з такіх, у прыватнасці, з'яўляецца ідэя аб тым, што «хрысціянская літаратура ўзняла на небывалую вышыню культуру красамоўства, рыторыкі. Патрабаванне прыгажосці, узнёсласці... распаўсюджвалася аднолькава і на мастацкія і дзелаваыя жанры, у чым пераконвае высокаўрачысты стыль «Аповесці мінулых гадоў», тагачасныя хронікі, Баркалабаўскі летапіс, прадмовы і пасляслоўі Ф. Скарыны, І. Фёдарова і інш.».

Даследчыца ажыццявіла лінгвістычны, літаратуразнаўчы і функцыянальна-стылёвы аналіз чатырох пакаленняў старабеларускіх слоўнікаў (Л. Зізаній, П. Бярында) і шасці пакаленняў граматык (выдання Мамонічаў, І. Фёдарова, Л. Зізанія, М. Смятрыцкага, І. Ужэвіча). А. А. Галубіцкая-Яскевіч упершыню ў айчынай філалогіі ў разгорнутым сістэмна-лінгвістычным аспекце разгледжаны «гістарычныя граматыкі» як вяршычныя дасягненні ў працэсе станаўлення старабеларускай мовы. Яна пераканаўча даказвае, што аўтарства «Граматыкі славенска языка» выдання Мамонічаў належыць І. Фёдараву. Даецца высокая, аб'ектыўная ацэнка дзейнасці старабеларускіх граматыстаў Л. Зізанія і П. Бярынды, М. Смятрыцкага, падкрэсліваецца шматграннасць іх навуковай, асветніцкай, культурніцкай дзейнасці.

Даследчыцы ўдалося ўзнавіць феноменальную філалагічную культуру Беларусі першай паловы XVI — другой паловы XVII ст., узнавіць для сучаснікаў велічныя абліччы сузор'я рупліўцаў-лексікографаў і граматыстаў, вядомых паліглотав і кніжнікаў. Станаўленне беларускай філалагічнай думкі Сярэднявечча А. А. Галубіцкая-Яскевіч прасочвае ў шырокім сусветным культуралагічным аспекце, у цеснай сувязі з працэсамі духоўнага Адрад-

жэння, што абумоўлівае грунтоўнасць і аб'ектыўнасць яе навуковых высноў.

Навагарствам, доказнасцю, грунтоўнасцю, па нашых меркаваннях, вылучаецца раздзел даследавання — «Да праблемы III славянскага (беларускага) ўплыву. Характар «ускраіны» культурна-гістарычнага тыпу».

Улічваючы напрацоўкі аўтарытэтных даследчыкаў мінулага і сучаснасці адносна I і II уплываў, даследчыца засяроджваецца на характары III славянскага ўплыву, які, як вынікае, быў, па-сутнасці, беларускім: «... трэцяя хваля ўплыву культуры ВКЛ, які выявіўся як у непасрэднай дзейнасці ў Масковіі энцыклапедычна адукаваных пасланцоў Епіфанія Славінецкага, Стэфана Яворскага, Сімяона Полацкага, Феафана Пракаповіча, Іллі Капіевіча і інш., так і ў глыбінным культуралагічным уздзеянні лексікаграфічнай, граматычнай, юрыдычнай кніжнасці...»

Даследчыца бліскуча ажыццяўляе рознаўзроўневы аналіз гісторыка-культурных працесаў, абгрунтоўвае праваслаўнаславянскі культурна-гістарычны тып, які рэалізуюцца, здзяйсняюцца нашымі продкамі як шлях засваення «сусветных хрысціянскіх ідэалаў і маральных законаў», дасягнення «ўсеканачнай нацыянальнай ідэі». Аўтар паспяхова актуалізуе тэорыю культурна-гістарычных тыпаў для сучасных нацыянальна-адраджэнцкіх рухаў.

Фундаментальнае даследаванне ўяўляецца надзвычай грунтоўнай, доказнай навуковай працай, унікальнай па багацці і разнастайнасці даследуемага матэрыялу. Кніга ўражвае ўзважанасцю метадалагічнага навагарства, аб'ектыўнасцю крытэрыяў, навуковай каштоўнасці прааналізаваных старонак духоўна-філалагічнай спадчыны. Праца істотна ўзбагачае існуючыя ўяўленні аб фарміраванні і функцыянаванні старабеларускіх літаратурных традыцый, аб станаўленні школы айчынай біблеістыкі.

Уласнымі навуковымі напрацоўкамі, шматлікімі грунтоўнымі і змястоўнымі кнігамі, публікацыямі А. А. Галубіцкая-Яскевіч прыкметна ўзнавіла, актуалізавала і ўзбагаціла факталагічны патанцыял духоўнай культуры старажытнай і сярэдневечнай Беларусі. Хочацца разам з даследчыцай спадзявацца, што яе сур'ёзныя, грунтоўныя высновы будуць сапраўды спрыяць пераарыентацыі сучасных пакаленняў беларусаў, усяго грамадства на высокадухоўныя ідэалы.

Па нашым перакананні, Алена Галубіцкая-Яскевіч унесла вялікі асабісты ўклад у распрацоўку абранай навуковай праблемы.

Доктар філалагічных навук, прафесар кафедры беларускага літаратуразнаўства Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна З. П. Мельнікава.

9. Я цалкам далучаюся да вельмі высокай ацэнкі дадзенай шматахопнай дылогіі. Сярэднявечча — выток і калыска айчынай кніжнасці і нацыянальнага духоўнага менталітэту. І да гэтай пары, можна сказаць, на такім шырокім фактычным матэрыяле і ў такой фундаментальнай навуковай пастаноўцы дадзеная тэма не вырашалася, як у прадстаўленай — адметнай гуманістычнай школы — працы. Належыць адзначыць надзвычайную шмагаспектнасць праблематыкі ў даследаванні велізарнага перыяду айчынай кніжнасці (IX—XVIII стст.). Але галоўная вартасць дылогіі ўсё ж у навізне яе канцэпцыі, навуковая значнасць якой з боку і факталагічнай, і тэарэтычнай абгрунтаванасці не выклікае ніякага сумнення, праблематыка дадзенага малавывучанага перыяду ўпершыню даследуецца на высокім прафесійна дыферэнцыяваным узроўні з выкарыстаннем навейшых дасягненняў сусветнага літаратуразнаўства і медыевістыкі. У апошняй

А. А. Галубіцкая-Яскевіч заяўляе сябе сапраўдным нава-тарам і найперш у абнаўленні метадалогіі гэтай шматса-стаўнай галіны (канцэпцыя філалагічнай цэласнасці і прынцыпы цэласна-іерархічнага падыходу). Аўтар дылогіі пазбягае хваробы даследчай мадэрнізацыі даўняй эпохі і з паслядоўнасцю дэманструе канкрэтна-гістарычны ме-тад разгляду ва ўсім багацці падзей, асоб і фактаў. І што вельмі істотна, у дылогіі аналіз нацыянальнага матэрыя-лу падаецца ў шырокім, найперш славістычным, у цэлым сусветным літаратурным кантэксце, у гэтым плане дас-ледаванне носіць выразны параўнальна-тыпалагічны ха-рактар. Колькі я за свой доўгі навуковы век не ўдзельні-чаў у абмеркаваннях новых навуковых напрамкаў, але та-кога аб'ёму публікацый па заяўленай тэме, як у А. А. Га-лубіцкай-Яскевіч, мне яшчэ не даводзілася сустракаць. 20 кніг і звыш 1000 артыкулаў якраз і забяспечылі асаблівае багацце ідэй і вывадаў фундаментальнага даследавання, якое, разам з усім корпусам апублікаванага па дадзенай праблематыцы, уяўляе сабой унікальны ўклад у беларус-кую навуку.

Акадэмік НАН Беларусі, акадэмік АПН СССР, прафе-сар Нацыянальнага інстытута адукацыі В. У. Івашын.

10. Тэма даследавання па сваёй маштабнасці, праявах адметнай навуковай школы ў гуманістыцы акаплівае развіццё духоўнай і філалагічнай старабеларускай куль-туры з IX па XVIII ст. Зыходзячы з прынцыпу філалагічнай цэласнасці, А. А. Галубіцкая-Яскевіч разглядае пра-цэс хрысціянскай асветы і складанне кніжнай традыцыі на трох узроўнях: а) духоўна-культурнай дзейнасці выдат-ных асоб, б) трансфармацыі іх гістарычнага ўнёску ў на-родныя ідэалы і сацыяльную свядомасць, в) канчатковага выяўлення вынікаў у вусна-паэтычнай і прафесійнай тра-дыцыі. Для тэарэтычнага асэнсавання дадзенага трохсту-

пеннага працэсу развіцця старабеларускай культуры выкарыстаны сінтэз тэорый культурна-гістарычнага тыпу і архетыпізацыі ў якасці ўнутранага механізму гісторыка-культурнай трансфармацыі. Такая цэласна-іерархічная метадалогія, якой прытрымлівалася аўтар дылогіі, дазволіла ёй разгледзець айчыннае Адраджэнне ў архетыповых постацях родапачынальнікаў і асветнікаў нацыі, прасачыць складанне школы бібліеістыкі як вызначальнага фактару старабеларускай кніжнасці; вызначыць асаблівасці гімнаграфіі, палемічнай літаратуры, паэзіі, паказаць ролю старабеларускіх лексіконаў і граматык у фарміраванні літаратурнай мовы сярэднявечнага перыяду, навукова абгрунтаваць III славянскі ўплыў і парытэтны ўнёсак старабеларускай кніжнасці ў сусветную культуру.

Аналіз вялікай колькасці апублікаваных і неапублікаваных крыніц дазволіў А. А. Галубіцкай-Яскевіч ўзнавіць сапраўдную карціну развіцця старабеларускай культуры за вялікі прамежак часу, увесці ў навуковае абарачэнне факты з гісторыі мовы, літаратуры, пісьменства, кнігадрукавання, у тым ліку і навейшыя росшукі заходне-еўрапейскай медыевістыкі. Шматахопная дылогія — як з'ява этапная — мае значэнне не толькі для філалогіі, але і для педагогікі і беларускага кнігазнаўства. Так, аўтар у сваёй працы справядліва робіць выснову, што «у хрысціянскім разуменні і сама адукацыя мысліцца не проста як набыццё ведаў, а як выхаванне праз пазнанне, і сама асвета — як вышэйшая педагогіка і дыдактыка». Нельга не пагадзіцца з А. А. Галубіцкай-Яскевіч, што выданне Ф. Скарынам «чэційнай» Бібліі для люду паспалітага знаменавала сабой важны этап нацыянальнай асветы, бо садзейнічала паўсямеснаму ўзнікненню чытацкай аўдыторыі і нават сямейнага чытання. Неацэнную педагогічную каштоўнасць, лічыць А. А. Галубіцкая-Яскевіч, і з гэтым нельга не пагадзіцца, маюць пасляслоўі да львоўскай «Гра-

матыкі-буквара» і астрожскай «Азбукі», дзе так пранікнёна гаворыцца аб спалучэнні асветы з выхаваннем, аб адказным абавязку прад самім Богам бацькоў у выхаванні сваіх дзяцей. Узоры педагагічнага майстэрства пры стварэнні падручнікаў, як пераканаўча сцвярджае А. А. Галубіцкая-Яскевіч, былі закладзены ў «Граматыцы славянскай...» Л. Зізанія і «Граматыцы» М. Сматрыцкага.

Шмат новых фактаў аб духоўна-культурнай дзейнасці выдатных асоб у галіне беларускай рукапіснай кнігі прыведзена ў дылогіі кніг, а таксама ў публікацыях А. А. Галубіцкай-Яскевіч. Лічу неабходным заўважыць, што яе кнігі і артыкулы выкарыстоўваюцца пры выкладанні курса «Гісторыя беларускай кнігі» у Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры.

Шматахопная дылогія кніг А. А. Галубіцкай-Яскевіч прадстаўляе сабой тэарэтычную распрацоўку буйной навуковай праблемы, асобнай школы ў галіне беларускай духоўнай і філалагічнай культуры.

Загадчык кафедры бібліяграфіі і дакументазнаўства, доктар педагагічных навук, прафесар Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры В. Е. Лявончыкаў.

II. Шматаспектная дылогія кніг Алены Аляксандраўны Галубіцкай-Яскевіч мае не толькі філалагічны, але і выразны палітычны аспект. Беларусы могуць лічыць сябе цалкам сфарміраванай нацыяй толькі ў тым выпадку, калі беларуская мова стане нашым агульным прыярытэтам, а нацыянальная ідэя будзе грунтавацца на ўсведамленні адметнасці нацыянальнай супольнасці, сваёй значнасці, самабытнасці. Для выкрышталізацыі самасвядомасці мала мерак толькі сучаснага пакалення. Вытокі нацыянальнай ідэі, як неаспрэчнай асновы фарміравання самасвядомасці, — у гістарычнай спадчыне. Даследаван-

ню нашай спадчыны, найперш духоўнай і філалагічнай культуры беларусаў, выяўленых у старабеларускіх пісьмовых крыніцах, акурат і прысвечана дылогія А. А. Галубіцкай-Яскевіч. Выразна адзначыла грамадзянскую скіраванасць свайго навуковага пошуку сама даследчыца: «Актуалізацыя і пашырэнне ў навуковым ужытку да гэтай пары яшчэ шмат у чым занябаных пластоў айчыннага пісьменства, вызначэнне яркай постаці беларускай нацыі (і сапраўднага яе ўкладу) у сусветна адметным сярод народаў праваслаўным культурна-гістарычным тыпе, у скарбніцу агульнаславянскай супольнасці, паводле канцэпцыі даследавання, павінна паслужыць ключавым духоўным імператывам для пераарыентацыі нашага пакалення на высокадухоўныя ідэалы, дадаць гэтак надзённыя сэнны фундаментальныя аспекты ў распрацоўку сацыяльна-аналітычных перспектывы развіцця краіны».

Пастаўленыя задачы (а дакладней, комплексную задачу) даследчыца выканала грунтоўна і паслядоўна. Яшчэ больш глыбока, чым дылогія кніг, гэта засведчаваюць выданні і публікацыі, аўтарам якіх з'яўляецца А. А. Галубіцкая-Яскевіч і з якімі знаёмая не толькі навуковая грамадскасць рэспублікі, а і больш шырокія колы чытачоў — у Беларусі і за яе межамі. Колькасць і якасць навуковых прац дае падставу назваць А. А. Галубіцкую-Яскевіч навукоўцам-падзвіжнікам.

Прафесар кафедры сацыялогіі журналістыкі, доктар філалагічных навук, заслужаны дзеяч культуры Рэспублікі Беларусь Б. В. Стральцоў.

12. Даследаванне А. А. Галубіцкай-Яскевіч «Духоўная і філалагічная культура старабеларускай кніжнасці (канцэпцыя цэласна-іерархічнай метадалогіі)» вызначаецца сваёй актуальнасцю, бо сапраўды «ў драматыч-

ныя перыяды нацыянальнага існавання нашы суайчыннікі адшуквалі этнічнае апірышча, чэрпалі сілы ў падзвіжніцкім адраджэнні духоўных ідэалаў, у маральным удасканаленні чалавека». «Актуалізацыя і пашырэнне ў навуковым ужытку пластоў айчыннага пісьменства павінна паслужыць ключавым духоўным імператывам для пераарыентацыі нашага пакалення на высокадухоўныя ідэалы, дадаць гэтак надзённыя сэнныя фундаментальныя аспекты ў распрацоўку сацыяльна-аналітычных перспектывы развіцця краіны». Шматаспектнае даследаванне духоўнай і філалагічнай культуры старабеларускай кніжнасці дазваляе характарызаваць этапы старабеларускай духоўнай асветы як «скразную рэцэпцыю хрысціянскай цывілізацыі ў падзеях і асобах архетыповай лініі айчыннага Адраджэння», а таксама прасачыць «традыцыі старабеларускай біблейстыкі, перакладу і тэксталогіі Св. Пісання», пераасэнсаваць і кантэкстуальна дапоўніць дасягненні беларускага літаратуразнаўства і мовазнаўства, ахарактарызаваць жанры гімнаграфіі, тэорыю і практыку красамоўства ў стаўленні айчыннай школы сярэднявечнай літаратуры. Увогуле ж задачы даследавання А.А.Галубіцкай-Яскевіч навукова значныя, вызначаюцца сваёй актуальнасцю, а вынікі іх кантэкстуальнага вывяснення маюць навуковую каштоўнасць.

Навізна даследавання А. А. Галубіцкай-Яскевіч заключаецца ў тым, што ў працы комплексна ахарактарызавана адметнасць духоўнай і філалагічнай культуры старабеларускай кніжнасці. Сістэматызаваны і ахарактарызаваны вяршычныя дасягненні старабеларускай духоўнай і філалагічнай культуры IX—XVIII ст. з улікам гістарычнай рухомасці сэнсу і значэння «школы біблейстыкі» ў «старабеларускай кніжнасці», гімнаграфіі, палемічнай літаратуры, пераходных формах паэзіі; даследаваны стара-

беларускія лексіконы і граматыкі, вызначана іх роля ў фарміраванні літаратурнай мовы сярэднявечнага перыяду.

Абраны аспект даследавання падаецца надзвычай цікавым, новым і даволі перспектыўным для айчыннага літаратуразнаўства. У дылогіі кніг паслядоўна і доказна раскрываецца асноўны змест навуковага даследавання, якое вызначаецца тэарэтычнай, гісторыка-літаратурнай навізнай, змяшчае шмат праніклівых назіранняў і высноў.

Доктар філалагічных навук, загадчык кафедры беларускай літаратуры МДУ імя А. А. Куляшова А. М. Макарэвіч.

13. Тема дылогіі Голубицкой-Яскевич Е. А. чрезвычайно актуальна. Возрождение нашего Отечества невозможно без актуализации колоссального духовного потенциала культурно-исторических и религиозных традиций и ценностей нашего народа. В своей работе автор как раз и раскрывает эту духовную сокровищницу старобелоруской культуры. В своей основе культура белорусского средневековья, как и в целом средневековья, филологична — это культура Слова. Она теоцентрична, символична, синкретично-целостна и иерархически нормирована. Мир воспринимается как Книга, написанная божественными письменами, в которой воплощен и зашифрован замысел миротворящего Слова—Логоса. Поэтому книжная ученость в средние века нечто гораздо большее, чем простая образованность.

Старобелорусская книжность, как показывает автор, пронизана глубоким духовным, нравственно-онтологическим содержанием, опирающимся на христианские ценности. Как подчеркивается в дылогии, восточнославянское Возрождение существенно отличалось от западного. Если западный антропоцентризм и гуманизм имел

очень сильную гедонистическую компоненту с ее потенциальным богоборчеством, то в белорусском Возрождении преобладали мотивы нравственно-онтологические — моральное совершенствование человека на путях его возрастания из образа в подобие Бога (обожение).

Авторская концепция филологической целостности оказывается очень продуктивной, способствуя синтезу лингвистики и литературоведения именно на основе глубинной филологичности культуры. Относительно средневековья эта филологическая целостность иерархически нормируется в ценностной парадигме теоцентризма.

Иерархия духовных ценностей и их онтологическая укорененность в Вечность — это точка опоры и точка отсчета человеческой культуры. Обезбоживание культуры, отказ от иерархической системы ценностей, смешение сакрального и профанного, онтологическая дисперсия и эрозия ценностей — это все очевидные черты упадка и кризиса культуры, о чем открыто говорят постмодернисты. Мне кажется, концепция автора — это достойный ответ постмодернистской парадигме. И хотелось бы тем самым предложить автору новую тему для исследования — критический анализ постмодернизма с позиций целостно-иерархической методологии.

В заключение можно сказать, что Е. А. Голубицкая-Яскевич — талантливый исследователь, признанный у нас и за рубежом, автор множества интереснейших работ, получивших высокую оценку.

Заведующий кафедрой философии Института подготовки научных кадров НАН Беларуси, доктор философских наук А. И. Осипов.

14. Дадзеная праца мае поўнае права быць названа наватарскай, паколькі:

1) у ёй упершыню сістэмна даследуецца і характарызуецца значны пласт духоўнай культуры Беларусі, недастаткова або фрагментарна асветлены у сучаснай гістарыяграфіі;

2) асноўны акцэнт у працы зроблены на характарыстыцы духоўнай і гістарычнай значнасці славянаправаслаўнай культуры, праблем трох славянскіх уплываў, месца Беларусі ў захаванні, развіцці і распаўсюджанні славянскай духоўна-культурнай спадчыны;

3) асабліваю цікавасць выклікае прыцягненне вялікага масіву новых матэрыялаў канкрэтна кнігазнаўчага характару, прывечаных у шырокім плане філалагічнай кніжнасці XI — XVIII стст.;

4) праца А. А. Галубіцкай-Яскевіч дазваляе больш паўнакроўна і цэласна падысці да гісторыі духоўнага жыцця Вялікага княства Літоўскага ў азначаную эпоху.

Дылогія А. А. Галубіцкай-Яскевіч у рамках надзвычай сінкрэтычнай галіны медыевістыкі ўяўляе сабой шмат+ахопнае комплекснае даследаванне, якое практычна ўключае ў сябе так ці інакш не толькі філалагічнае, але і гуманітарнае сумежжа навуковых дысцыплін. У прыватнасці нам, гісторыкам, выключна імпануе самаадданая і ахвярная руплівасць А. А. Галубіцкай-Яскевіч па аднаўленні, літаральна вышукванні і збіранні факта да факта, дзеяча да дзеяча, і што асабліва належыць адзначыць, глыбока канцэптualaнае даследаванне нашай старажытнай спадчыны. «Калі не толькі над сваёй, — піша даследчыца, — але і над усёй усходнеславянскай духоўнай спадчынай удзячна пашчыравалі пакаленні рускіх даследчыкаў, з глыбокай зацікаўленасцю вызнана ўкраінцамі духоўная гісторыя свайго народа, асабліва родапачынальны лёсахрысціянскі перыяд Кіеўскай Русі, дык беларускі ўклад ва ўсходнеславянскую духоўную культуру даводзіцца амаль цалкам аднаўляць і ў фактаграфіі, і ў канцэп-

цых толькі сучаснаму пакаленню медыевістаў. Па агульным прызнанні даследчыкаў культуры, айчынная сярэднявечная спадчына ляжыць яшчэ спрэс прыхаваным скарбам, узняцце якога з забыцця выпала на долю маладзейшай навуковай генерацыі, хоць на разворванні яе цалінага аблогу адважваюцца пакуль толькі адзіночкі».

З прыемнасцю хочацца канстатаваць, што ў асобе Алены Аляксандраўны Галубіцкай-Яскевіч у беларускую навуку ўступае надзвычай рознабакова кваліфікаваны спецыяліст, тэарэтык і гісторык сваёй галіны, які з вартасцю прадстаўляе пакаленне беларускай навукі XXI стагоддзя.

Доктар гістрычных навук Інстытута гісторыі НАН Беларусі П. Ф. Лысенка.

15. Актальная ва ўсе часы праблема духоўнасці набыла асаблівую вастрыню ў пераломныя перыяды гістарычнага жыцця нацыі, калі прыярытэтнымі ў нацыянальнай культуры і асвеце становяцца функцыі ўзнаўлення міжпакаленнай перадачы этнічнай свядомасці, фарміравання пазнання і паводзін на аснове дасягненняў мінулага для самазахавання і самасцведжання ў агульначалавечай супольнасці. Зварот А. А. Галубіцкай-Яскевіч у шматаспектным даследаванні да старабеларускай культуры, дасягненняў айчынай кніжнасці, як нельга лепей, адпавядае такім задачам, а ўвядзенне ўпершыню ў навуковы ўжытак багатага рознааспектнага матэрыялу сведчыць пра наватарскі характар працы і забяспечвае перспектывынасць далейшых навуковых распрацовак на абноўленай метадалагічнай аснове ў галіне літаратуразнаўства, тэксталогіі, наогул філалагічнай культуры.

Заяўленая ў загаловку праблема вымагала сістэмнага, канцэптуальнага падыходу, што мы бачым у прадстаўленай дылогіі. Гэта адпавядае сучасным тэндэнцыям су-

светнай навукі. У дылогіі выкарыстаны комплекс метадаў даследавання (экзэгетыка-герменеўтычны, сістэмны, параўнальна-тыпалагічны, дыяхранічна-сінхранічны), што абумоўлена агульнай канцэпцыяй дылогіі, і шырынёй і разнастайнасцю разглядаемых у ёй пытанняў. Распрацаваная даследчыцай у якасці ўласнай канцэпцыя цэласна-іерархічнай метадалогіі з'яўляецца не толькі важкім навуковым дасягненнем аўтара, а ўяўляе сабой універсальны неабходны інструмент міждысцыплінарных даследаванняў у галіне духоўнай культуры розных народаў.

Менавіта прынцып цэласна-іерархічнай метадалогіі, як і дакладна абазначаныя задачы абумовілі структуру дылогіі, якая спрыяе паслядоўнасці рэалізацыі сістэмнага падыходу да аналізуемых фактаў і выяўленню іх сутнаснай асновы. Кожны раздзел, уяўляючы завершанае даследаванне, лагічна спалучаецца з іншымі, што сведчыць пра цэласнае бачанне аўтарам пастаўленай праблемы. Змястоўны характар кожнага раздзелу, як і выкарыстанне розных метадык, дазволілі А. А. Галубіцкай-Яскевіч ахапіць разнастайны факталагічны матэрыял, параўноўваць і супастаўляць рознаэтнічныя, рознастадыйныя з'явы духоўнай культуры славянства, вылучаць у іх тыпалагічна блізкія элементы і нацыянальна абумоўленыя спецыфічныя рысы.

Заслугоўвае яшчэ раз быць адзначаным увядзенне ў навуковы ўжытак новага факталагічнага матэрыялу. Плённая палеміка А. А. Галубіцкай-Яскевіч з іншымі даследчыкамі (напрыклад, пры характарыстыцы малітваслоўя Кірылы Тураўскага). Выдадзеныя ў рэстаўрацыі і з каментарыямі А. А. Галубіцкай-Яскевіч лексіконы і граматыкі, вылучэнне вяршынных дасягненняў беларускай кніжнасці IX—XVIII стст. падкрэсліваюць айчынны ўклад у славянскую, наогул у сусветную культуру.

А. А. Галубіцкая-Яскевіч даўно і плённа займаецца праблемамі духоўнай і філалагічнай кніжнасці, пра што сведчаць яе шматлікія сур'ёзныя публікацыі, атрымаўшыя станоўчую ацэнку ў навуковых рэцэнзіях. Пераканаўчая абгрунтаванасць вывадаў дылогіі абаянаецца на шматгадовыя асабістыя распрацоўкі аўтара і на салідную крыніцазнаўчую базу. Верагоднасць вынікаў дылогіі пацвярджаецца абранай метадалогіяй, апрабаванай іх не толькі ў публікацыях, а на кангрэсах, з'ездах, канферэнцыях рознага ўзроўню.

Усё гэта дае падставы зрабіць вывад аб паспяховым вырашэнні буйной даследчай праблемы.

Доктар філалагічных навук, прафесар Г. А. Барташэвіч.

16. Дылогія кніг Е. А. Голубицкой-Яскевич является первой научной работой, освещающей духовную и филологическую культуру старобелорусской книжности, выполненной с позиции филологической целостности и целостно-иерархического подходов в рамках всей медиовистики.

Предложенное историко-теоретическое исследование посвящено вершинным достижениям белорусской книжности IX—XVII вв. — необъятно по материалу и ново по своим кардинальным концепциям.

На фоне историко-культурного процесса в целом, и в частности старославянского литературного процесса, рассмотрены ступени духовной и филологической культуры старобелорусской литературы, а также, сквозная рецепция христианского просвещения.

В первом разделе многоаспектной работы раскрывается пролегоменный аспект старославянской письменности. Е. А. Голубицкая-Яскевич переосмысливает само

понятие Возрождения. В связи с этим она пересматривает традиционную концепцию европейского Ренессанса (к чему склоняются уже и отдельные европейские авторитеты, как Г. Гаскинс, Е. Панофский, Р. Сазерн, К. Брук и пр.) — в пользу славянского духовного Возрождения, у истоков которого деятельность учеников и последователей Кирилла и Мефодия, и в первую очередь — представителей староболгарской литературы (Тырновской школы).

Исследуя «золотой век» белорусского духовного просвещения и библеистики, белорусского книгопечатания как одного из первых в Европе, Е. А. Голубицкая-Яскевич, подчеркивает непосредственный вклад Великого Княжества Литовского в культуру позднего Средневековья и перемещение духовно-культурных центров православия в восточный регион. Она ставит вопрос о дополнении I и II южнославянского влияния фактором III славянского влияния.

Раздел диалогии «Сквозная рецепция христианского просвещения. Архетиповая линия отечественного возрождения» посвящен белорусскому Возрождению в поколениях его родоначальников и просветителей нации.

Новая эпоха в переводах Библии — начало рецепции духовного просвещения на понятном для всех славянских народов языке начинается с универсальной культурной деятельности и гениальной филологической интуиции славянских первоучителей, создателей алфавита и литературного языка, первых переводчиков священных и богослужебных книг.

Таким образом, автор диалогии выявляет то, что у истоков белорусской литературы (как и у истоков всех славянских литератур) стоит Церковь с равноапостольными Кириллом и Мефодием.

Рассмотренный в духовно-культурных событиях начальный процесс рецепции евангельского просвещения на белорусских землях находит в диалогии теоретическое осмысление в аналитичной концепции философии истории этноса.

Особое внимание уделено теоретико-библейскому аспекту II южнославянского влияния, связанного с деятельностью Тырновской и Ресовской школ, с их широко разработанной программой основания религиозных училищ и книгописания.

Е. А. Голубицкая-Яскевич останавливается и на особенностях переводов Святого Писания. Она проводит очень тонкие и обоснованные наблюдения над переводами Библии и выявляет основную направленность в них — стремление к аутентичности воссоздания и образной силе художественного слова церковнославянского языка первоучителей.

Последователями этой традиции являются митрополиты Киприян и Григорий Цамблак, которые во время своего миссионерства в Белоруссии ставят вопрос о систематической идентификации с оригиналом святых книг на столетие раньше Никоновской реформы.

Е. А. Голубицкая-Яскевич прослеживает этапы становления славянской библеистики от кирилло-мефодиевской традиции «открытой теории перевода», основанной Иоанном Экзархом Болгарским (X в.), до концепции воссоздания «от слова к слову» (XIV—XV вв.).

Становлению традиций старобелорусской библеистики, переводу и текстологии Святого Писания посвящен раздел диалогии. В нем впервые вводятся в научный обиход новые фактологические материалы о складывании старобелорусской школы библеистики (от рукописных сводов «четийной» Скорининской и канонической Острож-

ско-Елизаветинской Библии); о жизни и деятельности князя Константина Острожского; Елифания Славинецко-го, «беларуса», родом из Пинска; славного воеводы, а потом — митрополита Петра Могилы; «атамана» православной веры Афанасия Филипповича и пр.

В разделе «Универсализм Слова в Средневековье. Старобелорусская школа красноречия и филологии» теоретически проанализирован широкий круг вопросов старобелорусской книжности: жанровые особенности белорусской гимнографии, полемическая литература, риторические трактаты, переходные формы поэзии.

Впервые (преимущественно) введены в научный обиход четыре поколения старобелорусских лексиконов и шесть поколений грамматик (в реставрации и комментариях автора), проанализированные как факты исторической грамматики в процессе формирования литературного языка средневекового периода.

Особый научный интерес представляет пятый раздел дилогии Е. А. Голубицкой-Яскевич «К проблеме III славянского (белорусского) влияния. Характер «окраины» культурно-исторического типа», в котором рассматривается белорусский вклад в славянские литературы и в мировую культуру, в целом.

В контексте I византийско-афонского и II южнославянского влияния автор (идя вслед за И. М. Голенищевым-Кутузовым, А. И. Роговым, Б. А. Успенским), делает дальнейшую аргументацию вопроса о III славянском (белорусском) влиянии.

Последующее обоснование на национальном материале позволяет ей выделить три основные этапа в белорусском вкладе: расселение в VI в. с полесской Прародины солунских «даговичев» предков Кирилла и Мефодия; влияния на восточнославянский (и не только!) мир вер-

шинных достижений старобелорусской библистики и филологической культуры; просветительская реформа Петра Могилы через посланцев Киево-Могилянской Академии.

В заключение фундаментального исследования очень четко и убедительно сформулированы основные положения и выводы, главнейшие идеи, разработанные на огромном фактическом материале.

Диалогия Е. А. Голубицкой-Яскевич построена фундаментально и охватывает огромную, хорошо изученную теоретическую литературу, касающуюся предмета ее исследования. Все это проанализировано компетентно, вдумчиво, введено в единую систему.

Тонкостью, дифференцированностью отличается анализ переводов Святого Писания; процесс становления старобелорусской школы библистики; этапы сквозной рецепции христианского просвещения.

Многоаспектное исследование выполнено по обновленной методике концепции филологической целостности и целостно-иерархического подхода в рамках всей медиевистики.

Диалогия Е. А. Голубицкой-Яскевич отличается высокой филологической культурой и представляет серьезное и оригинальное научное исследование, которое, по отзывам специалистов, заслуживает самой высокой оценки.

Доктор наук Пловдивского университета П. Хилендарского Р. Т. Станкевич (Карлово, Болгария).

17. Тэма дылогіі, узровень яе даследавання, несумненна, прадстаўляюць цікавасць для гуманітарнай навукі ўвогуле. Тое, што з'яўляецца прадметам даследавання — старабеларуская кніжнасць (IX—XVIII ст.), — мае дачыненне да такіх з'яў, як станаўленне нацыянальнай самасвядомасці, нацыянальнай культуры. Не будзе перабольш-

шваннем сказаць, што навуковае даследаванне А. А. Галубіцкай-Яскевіч — з'ява па-сапраўднаму культурная.

Упершыню ў беларускім літаратуразнаўстве даецца не толькі апісанне, сістэматызацыя і тэарэтычнае асэнсаванне старабеларускай філалогіі, а выяўляецца працэс узаемадзеяння, узаемаўзбагачэння духоўнай і філалагічнай культуры. Па сутнасці, — адной з асноўных ідэй работы з'яўляецца ідэя сцвярджэння аднаго з галоўных тэзісаў гуманістыкі — станаўленне нацыі немагчыма без развіцця, удасканалення культуры духоўнай. Сваю стваральную функцыю літаратура, філалогія можа рэалізоўваць толькі тады, калі яна будзе насычана сапраўднай духоўнай энергіяй.

Аўтар дылогіі зрабіла па-сапраўднаму вялікую працу ў інтэлектуальна-духоўным асэнсаванні нацыянальных культурных каштоўнасцей. У рабоце прапанаваны адзін з найбольш эфектыўных падыходаў — метады філалагічнай цэласнасці, які дазваляе даследаваць не толькі канкрэтна літаратурныя творы, але і тое, што калісьці Дз. Ліхачоў назваў гомасферай — культурны кантэкст. Каб успрынімаць культурныя каштоўнасці ва ўсёй паўнаце, трэба ведаць умовы іх стварэння, абставіны гістарычных змяненняў, тую культурную памяць, якая ў іх заложана. Для глыбокага ўспрыняцця мастацкага твора неабходна ведаць кім, як, пры якіх абставінах, у якіх гістарычна-культурных умовах ён ствараўся. Менавіта такі метады даследавання прапанавала аўтар дылогіі.

Значнае месца ў навуковай працы займае вывучэнне традыцый старабеларускай біблейстыкі, перакладу і тэксталогіі Св. Пісання. Аўтар па-сапраўднаму творча і навукова грунтоўна паспрабавала ўзнавіць творчую лабараторыю Ф. Скарыны адносна перакладу біблейскага тэксту, узгадала беларускі перыяд дзейнасці Івана Фёдарова,

асветніцка-культурную дзейнасць Канстанціна Астрожскага, прасочаны працэс удасканалення тэксту Генадзіеўскага зводу астрожскімі бібліёстамі. У дылогіі шмат новага факталагічнага матэрыялу: дзейнасць Еліфанія Славінецкага, Пятра Магілы, Стэфана Яворскага, Афанасія Філіповіча.

Шматаспекттная дылогія А. А. Галубіцкай-Яскевіч сапраўды з'яўляецца тым навуковым творам, якому ўласцівы даследчыцкая глыбіня, аўтарская прафесійная інтэрпрэтацыя, творчы пошук, адкрыццё новага матэрыялу для беларускай філалогіі, для беларускай культуры, увогуле, для нацыянальнай самасвядомасці.

Дацэнт, загадчык кафедры літаратурна-мастацкай крытыкі факультэта журналістыкі БДУ Л. П. Саянкова.

18. Публікацыі А. А. Галубіцкай-Яскевіч, якія пачалі з'яўляцца ў перыядычным друку ў 80-х гадах, прыцягвалі маю ўвагу неардынарнасцю падыходу да асветленага ў іх матэрыялу, глыбокім пранікненнем у сутнасць, здавалася б, прывычных будзённых фактаў з гісторыі, літаратуры і міфалогіі беларусаў. Адчувалася, што ў навуку ідзе ўдумлівы, здольны даследчык, які павінен сказаць сваё важнае, арыгінальнае слова. Тэма чакання вылілася ў перакананне, калі на паліцах кнігарняў ў наступныя гады з'явілася ажно 20 кніг, што даступна і ў цікавай форме ўвялічыгача ў свет духоўнай і філалагічнай старабеларускай культуры IX—XVIII стст. І вось перад намі дылогія кніг, дзе скандэнсавана пададзены вынікі пошукаў А. А. Галубіцкай-Яскевіч.

Як можна меркаваць на падставе дылогіі кніг, аўтар грунтоўна і кваліфікавана ажыццявіла распрацоўку вельмі важных і складаных пытанняў нацыянальнага літаратуразнаўства. Як пазначана: «Прадстаўленая праца ўяўляе першае ў айчынным літаратуразнаўстве апісанне, сістэ-

матызацыю і тэарэтычнае асэнсаванне старабеларускай духоўнай і фізічнай культуры ў яе вяршышніх дасягненнях IX—XVIII стст. У значнай частцы матэрыял аб'екту даследавання ўводзіцца ў навуковы ўжытак упершыню, прычым аўтарам выдзелены асноўны корпус старабеларускіх лексіконаў і граматык ў адпаведнай рэстаўрацыі і навуковым каментарыі».

Усебаковаму, глыбокаму вырашэнню пералічаных задач садзейнічае як комплексны падыход А. А. Галубіцкай-Яскевіч да ўзнятых праблем, улік ёю апошніх дасягненняў айчыннай і замежнай навукі ў галіне медыевістыкі, тэорыі, міфалогіі і фальклору, што змяшчаецца ў шмаглікіх крыніцах, так і дэтальна прадуманая, стройная структура дылогіі, вылучэнне ў ёй узаемазвязаных і вынікаючых адзін з аднаго раздзелаў, дзе развіццё думкі ідзе ад канкрэтнага да агульнага, ад прыватных назіранняў да абавязковых абагульненняў.

Дылогія А. А. Галубіцкай-Яскевіч несумненна запоўніць значны прабел «у метадалагічным абнаўленні сінкрэтычнай галіны медыевістыкі» (канцэпцыя іерархічнай цэласнасці, інтэрпрэтацыя тэорыі і практыкі сярэднявечнага красамоўства ў святле сучаснай лінгвістычнай і літаратуразнаўчай тэорыі). Гэтая праца не толькі паслужыць своеасаблівым узорам пры даследаванні розных пытанняў згаданага накірунку, але і знойдзе прымяненне пры правядзенні тэарэтыка-тыпалагічных і дыяхронна-кампаратывісцкіх даследаванняў, пры падрыхтоўцы курсаў лекцый, спецкурсаў па тэорыі і гісторыі ўсходнеславянскіх літаратур.

Структура дылогіі прадуманая; вынікі даследавання выкладзены лагічна, у адпаведнасці з пастаўленымі задачамі. Змест дылогіі адпавядае патрабаванням, якія прад'яўляюцца да навуковых прац такога тыпу.

Як відаць са спісу апублікаваных работ А. А. Галубіцкай-Яскевіч, вынікі яе даследавання падрабязна адлюстраваны ў навуковых публікацыях (звыш 1000 пазіцый!).

Маючы на ўвазе ўсё гэта, лічу, што дылогія кніг А. А. Галубіцкай-Яскевіч уяўляе сабой самастойнае завершанае даследаванне, у якім змяшчаецца рашэнне актуальных задач літаратуразнаўства.

Доктар філалагічных навук, загадчык кафедры дзяржаўных і замежных моў Бабруйскага філіяла БДЭУ А. М. Ненадавец.

19. Дылогія А. А. Галубіцкай-Яскевіч па незвычайнай шырыні ахопу магэрыялу (IX — XVIII стст.), па метадалагічнай навізне, комплексе тэарэтычных праблем уяўляе сабой самастойную фундаментальную распрацоўку ў галіне айчынной філалогіі.

Найперш звяртае на сябе ўвагу канцэптуальна прадуманае сфарміраванне аб'екту даследавання з паслядоўна і рознаўзроўнева разгорнутай фактаграфічнай базай, дзе разгледжаны: а) складванне школы біблеістыкі як вызначальнага фактара старабеларускай кніжнасці; б) становленне літаратурнай традыцыі; в) даследаванне старабеларускіх лексіконаў і граматык і іх ролі ў фарміраванні літаратурнай мовы сярэднявечнага перыяду; г) далейшае абгрунтаванне пытання аб III славянскім уплыве і парытэтным унёску айчынной кніжнасці ў сусветную культуру.

Мне як лінгвісту ключавым уяўляецца раздзел працы, фактычна кніга ў кнізе, прысвечаны асабліва актуальнаму, малавывучанаму колу праблем пераемнасці агульналітаратурнай славянскай мовы ад першанаостаўнікаў славенскіх рэгіёнам усходніх славян, інтэнсіўнае заснаванне ўласнай філалагічнай школы ў ВКЛ, стварэнне унікальных па тым часе чатырох пакаленняў старабела-

рускіх лексіконаў і шасці пакаленняў граматык. Належыць адзначыць, што апошнія ў значнай сваёй частцы ў адпаведнай рэканструкцыі і каментарыях выдадзены аўтарам, матэрыялы якіх абгрунтавана інтэрпрэтаваны ў дылогіі як адзін з важнейшых фактараў гістарычнай граматыкі ў працэсе станаўлення літаратурнай мовы раннекласічнай кніжнай фармацыі.

У сувязі з разглядам спадчыны славутых старабеларускіх граматыстаў і лексікографаў І. Фёдарова, Л. Зізана, М. Смагрыцкага, І. Ужэвіча, П. Бярынды, на наш погляд, у дылогіі пераканаўча праведзена далейшае абгрунтаванне аўтарства помнікаў, якія да гэтай пары лічацца ў рэестры ананімных: «Лексіса з талкаваннем славенскіх моў проста», «Граматыкі славенскай» (выд. Мамонічаў), «Сінонімы славенароскай».

У кантэксце I і II паўднёваславянскіх уплываў у дылогіі, услед за рускімі даследчыкамі, даецца далейшае аргументаванне пытання аб III славянскім уплыве з вызначэннем у ім трох хваляў айчыннага ўнёску ў сусветную культуру. На самай аддаленай у часе з іх — рассяленні ў VI стагоддзі з палескай прарадзімы македонскіх дрыгавітаў — мне, па родзе сённяшніх навуковых зацікаўленняў, хочацца спыніцца асобна. Прапанаванае ў дылогіі вырашэнне скаладаных праблем у рэчышчы некалькіх сумежных навук, несумненна, мае сваю будучыню. Тут ёсць ня мала нішаў, якія належыць запаўняць, таму любая спроба выпрацаваць тэарэтычныя асновы гэтага міждысцыплінарнага інтэграцыйнага працэсу заслугоўвае ўвагі і падтрымкі.

Асабіста мне як лексіколагу і тапанімісту імпануюць тры раздзелы ў дылогіі, у якіх разглядаюцца складаныя сыходжанні і камбінацыі ў культуры старажытнага славянскага насельніцтва на праславянскім узроўні, а таксама тры, якія прысвечаны канкрэтнаму аналізу духоўнай

спадчыны славян з выхадам на паўднёvasлавянскі філолага-культурны арэал.

Сёння кожная галіна гуманітарнай навукі мае няма-ла дасягненняў. Але вывады, зробленыя на вузкагаліновым матэрыяле, не могуць прэтэндаваць на канчатковае або блізкае да таго рашэнне. Звычайна на аснове вузкаўзроўневага матэрыялу даводзіцца задавольвацца толькі, як правіла, гіпотэзамі, версіямі.

Дастаткова прыгадаць у гэтай сувязі вопыт вырашэння праблемы прарадзімы славян, для чаго ўжо сёння прыцягнуты вялікі моўны масіў, шматлікія факты старажытных летапісаў, архіваў з многіх славянскіх моў. Аднак нават у межах рознааспектных лінгвістычных фактаў вучоныя прыходзяць да розных вывадаў. Пацверджаннем гэ-таму з'яўляецца наяўнасць некалькіх гіпотэзаў прарадзімы славян: віслаодэрская, сярэднядняпроўскабугская, карпатская, данская. Кожная з іх падтрымана археолагамі. Тым не менш далей гіпотэз у вырашэнні гэтай важнай праблемы мы не пайшлі. Зусім правамерна выказвалася думка, што праблему прарадзімы славян нельга вырашаць ізалявана ад усёй праблемы славянскага этнагенезу. Практыка паказвае, што тут выключную ролю адыгрывае рэ-распектыўнае вывучэнне моўнай і філолага-культуралагічнай спадчыны на вялікіх часавых глыбінях, а таксама на падставе анамастычных фактаў, якія ўзыходзяць да пары праславянскага моўнага адзінства. Менавіта туды, у глыбіню праславянскай эпохі скіраваны даследніцкі позірк Алены Галубіцкай-Яскевіч. Можна, дзякуючы нашым агульным міждысцыплінарным намаганням, нарэшце ўдасца развязаць Палеска-Балканскі вузел і пераконліва абгрунтаваць сярэднядняпроўскабугскую гіпотэзу прарадзімы славян, якую на летапісным матэрыяле заснаваў выдатны лінгвіст Фядот Пятровіч Філін.

Апрача шматлікіх лексічных паралелей, выяўленых у палескіх дыялектах і паўднёваславянскіх мовах, з тэрыторыі Беларусі на Балканы цягнуецца мноства агульных ізаглюс. Шмат агульнага ў нашых імёнасловах (як у беларусаў, так і ў харватаў, сербаў і іншых паўднёвых славян, што не прозвішча, то на -іч: Брозавіч, Караджыч, Мілошавіч).

На славянскім поўдні гэтак жа шчыльна, як і ў Палескай зоне Беларусі, сканцэнтраваны старажытнейшыя агульнаславянскія назвы на -ічы. Іх шмат у Босніі, Герцагавіне, Харватыі і Чарнагорыі.

Маса агульных рысаў у мове, антрапаніміі, тапаніміі — з'ява невыпадковая. Гэта могуць быць сляды былой моўна-культурнай агульнасці, сведчанне пэўных этапаў гісторыі славянства, стадыі раздзялення славянскай агульнасці.

Прычым, на тэрыторыі Беларусі гэтых рэліктаў стала намнога меней у параўнанні са старажытнымі перыядамі (у прыватнасці, XV—XVI стст.), а на Балканах іх па-ранейшаму захоўваецца шмат, і яны не ўбываюць. Калі прыняць пад увагу заканамернасць, што любая старажытная з'ява найлепш захоўваецца на перыферыі (у эпіцэнтры яна з часам размываецца), то гэтым яшчэ раз пацвярджаецца сярэднявечна-проўскабугская гіпотэза. Для таго, каб знайсці ключ да гэтых загадак, вельмі неабходна аб'яднанне ўсіх магчымых аргументаў, усёй сукупнасці фактаў, у тым ліку і фактаў славянскіх рэлігійна-культурных з'яў.

Доктар філалагічных навук, прафесар, В. П. Лемцюгова.

20. У апошнія дзесяцігоддзі XX ст. дзякуючы тытанічным намаганням прызнаных літаратуразнаўцаў М. Грынчыка, А. Коршунава, М. Лазарука адбылося вяртанне ў

беларускую духоўную айкумену па сутнасці невядомага дагэтуль легендарнага культурнага мацерыка старабеларускай кніжнасці, які ледзь не стаў для нас назаўсёды страчанай нацыянальнай Атлантадай.

Даследаванне паважанай Алены Аляксандраўны актуалізуе выключна важную ролю старабеларускай літаратуры ў захаванні духоўнага энергетычнага патэнцыялу, без якога немагчыма існаванне не толькі айчыннага мастацкага слова, але і нашага грамадства ва ўласным нацыянальным менталітэтным полі. Разам з тым духоўная і філалагічная культура старабеларускай кніжнасці, адзін з глыбінна-сутнасных элементаў жыцця беларускага этнасу, упершыню ў айчыннай навуковай практыцы з'яўляецца прадметам грунтоўнага навуковага, комплекснага аналізу з пазіцыі філалагічнай цэласнасці. Такая канцэпцыя даследавання дазволіла яго аўтару, прааналізаваўшы ўласналітаратурныя, філасофскія, сацыя-культурныя, этнасофскія, тэасофскія, эстэтычныя, лінгвістычныя, псіхалагічныя і інш. праблемы, стварыць стэрэаскапічную карціну фармавання нацыянальнага духоўнага субстрату, калі старабеларуская кніжнасць прайшла шлях: ад эпохі славянскіх хрысціянскіх першанаостаўнікаў да часу яе ўзыходжання на сусветныя культурныя вышыні. У акрэслены перыяд айчыннае кніжнае слова стала носьбітам духоўных памкненняў і дасягненняў, якія сёння набылі статус родавых якасцей беларускай духоўнай традыцыі.

Шырокі ахоп фактычнага матэрыялу айчыннага пісьменства IX—XVIII стст., арганічнае спалучэнне дыяхранічна-сінхранічнага, экзэгетыка-герменеўтычнага, сістэмнага, параўнальна-тыпалагічнага і канкрэтна-аналітычнага метадаў на аснове выпрацаваных аўтарам даследавання прынцыпаў цэласна-іерархічнай метадалодзі дазволілі А. А. Галубіцкай-Яскевіч дастаткова поўна, до-

казна, з высокай ступенню навуковай верагоднасці падысці да раскрыцця акрэсленага кола праблем і паспяхова вырашыць пастаўленыя задачы.

Усе асноўныя палажэнні шмагаспектнай дыялогіі матываваныя. У іх адстойваюцца: а) новы погляд на адметнасці станаўлення нацыянальнай літаратурнай традыцыі, на асаблівасці гімнаграфіі, палемічнай літаратуры, пераходныя формы паэзіі; б) пытанне аб III славянскім усплыве і парытэтным унёску айчыннай кніжнасці ў скарбніцу сусветнай культуры.

У раздзеле «Пралегаменыя аспекты вывучэння старажытнай кніжнасці» А.А. Галубіцкай-Яскевіч доказна сцвярджае навуковую перспектыўнасць для сучаснай медыевістыкі агульнафілалагічных падыходаў. Сінтэз літаратуразнаўства і лінгвістыкі, а таксама зварот да здабыткаў філасофскай думкі, гісторыі, тэалогіі дазволіў аўтару ў наступных раздзелах аўтарытэтна і цэласна прааналізаваць сярэднявекавыя кніжныя помнікі.

У працы паняцце «культура» агаясамліваецца з хрысціянствам. І не дзіўна, што аўтар столькі ўвагі надае вызначэнню адметнасцей хрысціянскага светабачання, светаразумення і светаадчування. Духоўную і філалагічную культуру старабеларускай кніжнасці разглядае ў кантэксце гістарычных шляхоў славянскага эквіваленту хрысціянскай артадоксіі — праваслаўя. Таму не выглядае «іншародным» у філалагічнай працы глыбокае асэнсаванне даследчыкам разам з маральнымі імператывамі праваслаўя ў якасці ідэалагічнага падмурку сярэднявековай літаратуры, і фундаментальных быццёвых праваслаўных каштоўнасных арыенціраў.

Крыніцы прыярытэту маральнасці ў спалучэнні з высокім агульнафілалагічным ўзроўнем нацыянальнай паэтычна-драматургічнай і лексікографа-граматычнай

спадчыны А. А. Галубіцкая-Яскевіч адшуквае ў традыцыях візантыйскай культуры і таму небеспадстаўна сцвярджае, што «дамінантная ў славістыцы канцэпцыя I і II паўднёvasлавянскіх уплываў патрабуе больш анталагічнага паглыблення, сваімі вытокамі яны маюць найудзячную візантыйскую крыніцу, і таму пад першым з іх павінны падразумявацца візантыйска-паўднёvasлавянскі змест і кантэкст». У сферы уплываў бяспрэчную цікавасць выклікае пастаноўка і аргументацыя пытання аб III славянскім уплыве з вылучэннем у ім трох паслядоўных этапаў беларускага ўнёску ў сусветную культуру. Калі першы з іх (зыход з палескай прарадзімы ў VI ст. македонскіх драгавітаў), на наш погляд, усё ж даволі апасродкаваны, то два іншыя (уплыў на ўсходнеславянскі свет старабеларускага пісьменства і асветніцкая рэформа П.Магілы) дазваляюць гаварыць аб прамым акумуляванні сусветнай культурнай думкай вяршынных дасягненняў айчынай кніжнасці.

Адным з цэнтральных палажэнняў працы стаў перагляд традыцыйнай канцэпцыі Рэнэсанса Я. Буркхарта. На аснове вывучэння факталагічнага матэрыялу і з улікам дасягненняў сусветнай медыевістыкі А.А. Галубіцкая-Яскевіч знаходзіць у Адраджэнні першапачатковыя візантыйскія духоўныя карані, засвоеныя гатычнай культурай — забытыя ў Заходняй Еўропе ў пазнейшыя часы, але захаваныя на праваслаўным Усходзе. Таму даследчыца вылучае ў Адраджэнні два «амаль супрацьлеглыя напрамкі» — духоўны і прагматычна-свецкі. Такі погляд дазваляе разглядаць духоўную і філалагічную культуру старабеларускай кніжнасці ў кантэксце працэсу Адраджэння на славянскіх землях.

Зараджэнне, станаўленне і развіццё старабеларускай мастацкай традыцыі А. А. Галубіцкая-Яскевіч даследуе на высоканавуковым тэарэтычным і гістарычна-літаратурным узроўні. А. А. Галубіцкая-Яскевіч адзначае экзэгетыка-алегарычны характар прытчавых твораў К. Тураўскага і слушна заўважае: «Цыкл прытчаў св. Кірыла яскрава паказвае, што беларуская і ў цэлым ўсходнеславянская школа экзэгетыкі складвалася ў падкрэслена алегарычным напрамку, які ўзыходзіць да раннехрысціянскіх яе ўзораў».

Вызначэнне родава-жанравых адметнасцей гімнаграфіі, акафіста, канона праведзена ў працы бездакорна. Адзначым і арыгінальную трактоўку А. А. Галубіцкай-Яскевіч гімнаграфічнай спадчыны Ф. Скарыны, дзе, як доказна сцвярджае аўтар дылогіі праявілася выключна высокае рытарычнае майстэрства асветніка. Шлях ускосна-тэарэтычнай здабычы фактаў дапамагае даследчыку не толькі па-належамаму ацаніць Скарынавія «чыціўныя» біблейскія пераклады, але і выявіць ролю Ф. Скарыны ў стварэнні кананічнага перакладу Бібліі, здзейсненага ўжо яго паслядоўнікамі.

Сярэднявяковая (ды і сучасная) духоўна-гуманітарная парадыгма ў значнай ступені абумоўлена хрысціянскімі каштоўнасцямі. Не выпадкова асобны раздзел даследавання прысвечаны старабеларускай бібліеістыцы, дзе прасочваюцца ўсе этапы яе станаўлення — ад часоў славянскіх першанаптаўнікаў да стварэння кананічнай Астрожскай Бібліі і далейшага яе удасканалення. Прычым тэкстуальны, экзэгетычны, культуралагічны, параўнальна-тыпалагічны і агульнагістарычны аналізы славянскай Бібліі А. А. Галубіцкая-Яскевіч на шмаглікіх узноўленых фактах арганічна дапаўняе гістарычна-персанальным.

У комплексе з'яў айчыннай кніжнасці разглядаюцца аўтарам дылогі старабеларускія слоўнікі і граматыкі, а таксама абгрунтоўваецца аўтарства некаторых ананімных філалагічных помнікаў. Асабліва падрабязна ў лінгвістычнай частцы працы аналізуецца славутая «Граматыка» М. Смятрыцкага, ацэньваецца творчы ўнёсак яе аўтара ў розныя накірункі мовазнаўства.

Высокая навуковая культура А. А. Галубіцкай-Яскевіч, не змяняе навацыйнасці, тэарэтычнай і практычнай маштабнасці і значнасці працы, якая з'явілася несумненным дасягненнем не толькі навукоўца, але і ўсяго айчыннага літаратуразнаўства.

Падагульненні да раздзелаў абгрунтавання і пераканаўчых, яны арганічна стасуюцца з вылучанымі папярэднімі гіпотэзамі. Заключныя высновы лагічна вынікаюць са зместу раздзелаў.

Вынікі працы могуць быць скарыстаныя пры напісанні новай гісторыі старабеларускай літаратуры, а таксама ў вучэбным працэсе ВНУ, каледжаў, гімназій, ліцэяў, сярэдніх школ.

Уклад дылогі ў айчынную культуру наступны:

- правядзенне навацыйнага фундаментальнага даследавання працэсу фармавання і развіцця нацыянальнай кніжнай традыцыі на аснове цэласна-іерархічнай метадалогіі;
- распрацоўка канцэпцыі цэласна-іерархічнай метадалогіі;
- новы погляд на адметнасці станаўлення нацыянальнай літаратурнай традыцыі, на асаблівасці гімнаграфіі, палемічнай літаратуры, пераходных форм паэзіі;
- даследаванне станаўлення і развіцця старабеларускай школы бібліястыкі;

• аргументаванне пытання аб III славянскім уплыве з вылучэннем у ім трох хваляў беларускага ўнёску ў сусветную культуру;

• выкладанне канцэпцыі фарміравання старабеларускай літаратурнай мовы на аснове стараславянскай (беларускай рэдакцыі) з элементамі агульнаславянскага кайнэ, старабеларускай (штучна-кніжнай) з інтэрнацыянальнымі грэка-лацінскімі лексічнымі, марфалага-словаўтваральнымі і сінтаксічнымі сродкамі, а таксама старабеларускай размоўнага ўжытку;

• абгрунтаванне аўтарства І. Фёдарова за «Лексісам з талкаваннем славенскіх моў проста», «Кграматыкай славенскай» і І. Ужэвіча за «Сінонімай славенароскай»;

Водзыў абмеркаваны і зацверджаны на пасяджэнні кафедры беларускай літаратуры УА «ГДУ імя Ф.Скарыны.

Доктар філалагічных навук, прафесар, загадчык кафедры беларускай літаратуры ГДУ імя Ф. Скарыны І. Ф. Штэйнер.

СПІС НАВУКОВЫХ ПРАЦ І АРТЫКУЛАЎ А. А. ГАЛУБІЦКАЙ-ЯСКЕВІЧ

КНІГІ

1. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Падзвіжнікі і іх святыні: Духоўная культура старажытнай Беларусі. — Мн.: Польша, 2001. — 129,85 арк.;
2. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Абранне Вечнасці: Універсализм традыцыі і гістарызм сучаснасці. — Мн.: Мастацкая літаратура, 1999. — 23,66 арк.;
3. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Спрадвечная Ахоўніца Беларусі: Духоўныя пошукі беларускага этнасу ў гістарычных даляглядах. — Мн.: БГЭУ, 2000. — 14,88 арк.;
4. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Старабеларускія лексіконы. — Мн.: Універсітэцкае, 1992. — 9,54 арк.;
5. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Словам скароны свет. — Мн.: ВПП Міністэрства эканомікі Рэспублікі Беларусь, 1995. — 7,67 арк.;
6. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Творы Ф. Скарыны: Жанравая структура, філасофскія погляды, мастацтва слова. — Мн.: Навука і тэхніка, 1995. — 7,88 арк.;
7. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Спадчына Івана Ужэвіча і славянскія літаратуры. — Мн.: Ортапрэс, 1998. — 2,5 арк.;
8. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Князь Канстанцін Астрожскі — славыты асветнік і абаронца праваслаўя. — Мн.: ВПП Міністэрства эканомікі Рэспублікі Беларусь, 1998. — 2,3 арк.;
9. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Праблема цэласнасці старабеларускай філагіі XVI—XVII стагоддзяў: адзнства экзэгезы і герменэўтыкі. — Мн.: ВПП Міністэрства эканомікі Рэспублікі Беларусь, 1996. — 14,62 арк.;
10. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Старабеларускія граматыкі да праблемы агульнафілагічнай цэласнасці. — Мн.: Беларуская навука, 2001. 2-е выд. — 18,48 арк.;
11. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Аршанская ікона Божай Маці. — Мн.: ВПП Міністэрства эканомікі Рэспублікі Беларусь, 2001. — 4,5 арк.;
12. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Святыні Белай Русі. — Мн.: Польша—ПГАХа, 2000. — 2,5 арк.;
13. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Цудадзейныя іконы зямлі Беларускай. — Мн.: ВПП Міністэрства эканомікі Рэспублікі Беларусь, 2000. — 10 арк.;

14. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Са скарбніцы нацыянальнай і сусветнай культуры. Старабеларускія граматыкі. 1996. — 28,98 арк.;
15. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Старабеларуская марыялогія. — Мн.: ВПП Міністэрства эканомікі Рэспублікі Беларусь, 1997. — 10 арк.;
16. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Светачы зямлі Беларускай. — Мн.: ВПП Міністэрства эканомікі Рэспублікі Беларусь, 1998. — 7,5 арк.;
17. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Славуты род князеў Астрожскіх і іх святыні. — Мн.: ВПП Міністэрства эканомікі Рэспублікі Беларусь, 1996. — 16 арк.;
18. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Цудадзейныя іконы Божай Маці. — Мн.: БДЭУ, 2001. — 28 арк.;
19. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Канстанцін Астрожскі. — Мн.: Орпагрэс, 1998. — 2,5 арк.;
20. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Загадкавая і старажытная. — Мн.: БДЭУ, 2002. — 15 арк.

АРТЫКУЛЫ

21. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Свяціцелі зямлі Беларускай: Мітрапаліт кір Кіпрыян. Мітрапаліт Рыгор Цамблак — выдатны пісьменнік і багаслоў // *Культура*. — 2000. — 30 верасня — 6 кастрычніка. — (№ 39). — С. 14;
22. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дзейнасць Пятра Магілы // *Культура*. — 2001. — 18—24 жніўня. — (№ 32). — С. 14;
23. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Веліч Смаленшчыны. Расціслаў Пабожны // *Культура*. — 2001. — 24—30 сакавіка. — (№ 12). — С. 14;
24. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Поруч з князем К.К.Астрожскім // *Культура*. — 2001. — 30 чэрвеня — 6 ліпеня. — (№ 25—26). — С. 21;
25. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Дабрадзёю многіх вялікі» Лазар Барановіч // *Народная газета*. — 2002. — 14 чэрвеня. — С. 12;
26. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Патрон вояў Айчыны. Дабрапамысны князь — Даўмонт // *Настаўніцкая газета*. — 2002. — 16 ліпеня. — С. 2;
27. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Палотны, намалёваныя пэндзлем вялікага мастака». Свяціцель Георгій Каніскі // *Настаўніцкая газета*. — 2002. — 16 лютага. — С. 2;
28. Галубіцкая-Яскевіч А. А. ... Каб не вынішчалася ў чалавеку дабрадзеянае // *Літаратура і мастацтва*. — 2002. — 5 красавіка. — С. 2;
29. Галубіцкая-Яскевіч А. А. У яркім суквецці... // *Настаўніцкая газета*. — 2002. — 4 красавіка. — С. 8;
30. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Канцэпцыя агульнафілалагічнай цэласнасці старабеларускай кніжнасці і сучаснасць // *Весці НАН Беларусі*. Сер. гуманітар. навук. — 1999. — № 3. — С. 106—111;

31. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Спадчына Івана Ужэвіча // Весці АН Беларусі. Сер. гуманітар. навук. — 1997. — № 2. — С. 97—105;
32. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Вучоныя Беларусі // Весці АН Беларусі. Сер. гуманітар. навук. — 1997. — № 4. — С. 122—124;
33. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Скарына і патрыстыка. Сер. гуманітар. навук. — № 3. — С. 93—100;
34. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Франциск Скорина и риторическая культура // Великою ласкою Ф.Скорина в традициях славянского просветительства. — 1994. — С. 47—51;
35. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пушкін і Беларусь: старонка духоўных пошукаў паэта. // Вестник Фонда Фундаментальных исследований. — 1999. — С. 36—52;
36. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Спадчына Лаўрэнція Зізання // Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Сер. — № 4 Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. Псіхалогія. — 1997. — № 1. — С. 8—12;
37. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Вытокі беларускай балады // Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У.І.Леніна. Сер. — № 4 Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. Псіхалогія. 1988. — № 1. — С. 9—12;
38. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Спадчына Івана Фёдарова // Гуманітарна-эканамічны веснік. — 1997. — № 1. — С. 104—113;
39. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Залаты век» старабеларускай літаратуры: традыцыі палемічнай кніжнасці // Гуманітарна-эканамічны веснік. — 1998. — № 3. — С. 85—96;
40. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Залаты век» старабеларускай літаратуры: традыцыі патрыстычнай кніжнасці // Гуманітарна-эканамічны веснік. — 1998. — № 4. — С. 51—55;
41. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Да праблемы цыклічнасці працэсаў духоўнага адраджэння ў старабеларускай кніжнасці XVI—XVII стагоддзяў // Матэрыялы III Кірыла-Мяфодзіеўскіх навуковых чытанняў, прысвечаных міжнароднаму дню славянскага пісьменства і культуры. — 1998. — С. 126—138;
42. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Марыялагічныя традыцыі старабеларускай кніжнасці XVII стагоддзя // Матэрыялы IV Міжнародных Кірыла-Мяфодзіеўскіх навуковых чытанняў, прысвечаных Дням славянскага пісьменства і культуры. — 1999. — С. 64—71;
43. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Славянскае духоўнае Адраджэнне // Асветнікі зямлі Беларускай: Другое свята беларускага пісьменства і друку. — 1995. — С. 13—14;

44. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Росквіт марыялогіі і катаклізмы старабеларускай гісторыі // Дыханне стагоддзяў. Роля старажытнага Навагрудка і манастыроў, духоўнай культуры і прыгожага пісьменства ў лёсе людзей, у лёсе народаў. Трэціе свята беларускага пісьменства і друку. Экспедыцыя «Дарога да святыняў з Благадатным Агнём ад Гроба Гасподня». — 1996. — С. 17—19;

45. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Духоўна-асветніцкае адраджэнне XVII ст. на землях Вялікага княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай і Палескія цудадзейныя сватыні // Перазовы стагоддзяў: Навукова-творчая экспедыцыя «Дарога да Святыняў з Благадатным Агнём ад Гроба Гасподня». — 1997. — С. 18—20;

46. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Асветніцкая дзейнасць Л. Зізання і Кіева-Пячэрскага гуртка архімандрыта Елісея Пляцінецкага // Митрополит Київський Петро (Могила) і яго доба. — Львів, 1996. — С. 10—26;

47. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Словам скароны свет... // Шляхам гадоў: Гісторыка-літаратурны зборнік. — 1993. — С. 300—307;

48. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Прапушчана старонка ў скарыназнаўстве // Беларускі каляндар на — 1993 год. — 1993. — С. 85—96;

49. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Orthodox Bases of the Philosophy of Francisc Scoryna // National, ethnic and religious minorities in Europe — 1993. — S.69—74;

50. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Францыск Скарына як духоўны пісьменнік // Беларусіка. Albaruthenica 480 год беларускага кнігадрукавання. — 1998. Кн.9. — С. 64—86;

51. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Адам Міцкевіч і старабеларуская духоўная культура // Беларусіка. Albaruthenica Адам Міцкевіч і нацыянальныя культуры. — 1998. — Кн.11. — С. 250—256;

52. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Лексіка старабеларускай мовы як крыніца папаўнення сучаснага беларускага лексікону // Беларускае слова ў тэксце і ў сістэме мовы. — 1994. — С. 49—57;

53. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Паміж светам і святлом: Да праблемы персаніфікацыі сакральнага // Першацвет. — 1997. — № 2. — С. 114—121;

54. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Залаты век» старабеларускай мовы (Моватворчая дзейнасць Скарыны) // Праваслаўе ў славянскіх і культурных традыцыях. — 1996. — С. 45—50;

55. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пераклады Святога Пісання на беларускую мову // O prekladoch Bible do Sloveniny a do iných slovanských jazykov. — 1997. — С. 232—246;

56. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Род князёў Астрожскіх і традыцыі нацыянальнай кніжнасці, духоўнай асветы // Благоверный князь Острожский В 2-х тт. — 1998. Т.1. — С. 25—40;

57. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Amatorscy apostołowie unii // Przegląd Prawosławny. — 1996. — № 11(137). — S.21—22;

58. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Францыз Скарына. «Предьсловіе в книгу Иов»: Экзэгега і элементы рыторыкі // Праваслаўе. — 1996. — № 4 — S.28—33;

59. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Феномен праваслаўнага Адраджэння // Праваслаўе. — 1998. — № 7 — S.78—80;

60. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Уніі і катаклізмы старабеларускай гісторыі // Памяці преподобномученика Афанасія, ігумена Брэстскаго. — 1997. — С. 55—57;

61. Галубіцкая-Яскевіч А. А. The heritage of I. Uzhevich and slavonic literatures // Streszczenia referatów i komunikatów. Literaturoznawstwo. Folkorystyka. Nauka o kulturze. XII Międzynarodowy kongres slawistów. — 1998. — S. 23—24;

62. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Лексіс з талкаваннем славенскіх моў проста» // Беларуская мова: Энцыклапедычны даведнік. — 1994. — С. 300—301;

63. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Сіноніма славенароская» // Беларуская мова: Энцыклапедычны даведнік. — 1994. — С. 483—484;

64. Галубіцкая-Яскевіч А. А. З кагорты пачынальнікаў // Польша. — 1988. — № 3. — С. 152—156;

65. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Жадал еси себе мудрости» // Польша. — 1991. — № 6. — С. 214—222;

66. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пачуццё моўнай радзімы // Польша. — 1992. — № 3. — С. 242—253;

67. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Шляхамі Скарыны // Польша. — 1993. — № 5. — С. 239—248;

68. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Творы Скарыны // Польша. — 1994. — № 8. — С. 215—226;

69. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гэта загадкавая «Сіноніма славенароская» // Беларусь. — 1990. — № 6. — С. 21;

70. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Падскарбій ВКЛ і Рэчы Паспалітай Аляксандр Солтан і Жыровіцкая ікона Багародзіцы «Замілаванне» // Беларусь. — 1999. — № 7. — С. 32—33;

71. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Елісей Плецянецкі. Кіева-Пячэрская ікона Успення Божай Маці // Беларусь. — 1999. — № 11. — С. 33;

72. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Лазар Барановіч. Свенска-Пячэрская Аранта-Адзігітрыя. Васількаўская ікона Прасвятой Багародзіцы // Беларусь. — 1999. — № 11. — С. 33;

73. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дар Адраджэння. Першы паўднёва-славянскі ўплыў. Другі паўднёваславянскі ўплыў. Мітрапаліт Кіпрыян // Беларусь. — 2000. — № 1. — С. 32—33;

74. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Анталагізм сярэднявечнай мовы // Наша вера. — 1999. — № 4(10). — С. 76—80;

75. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Цудадзейныя святыні // духоўная і культурная спадчына беларускага Палесся. — 1998. — С. 193—197;

76. Галубіцкая-Яскевіч А. А. духоўны генэзіс старабеларускага Асветніцтва // Беларускі гістарычны часопіс — С. — 2002. — № 2. — С. 2, 10—17;

77. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пётр Магіла і ягоныя паслядоўнікі, альбо старабеларускі ўплыў на расійскую культуру // Культура. — 1997. — 8—14 лістапада. . — (№ 44). — С. 11;

78. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Спадчына Сімяона Полацкага // Культура. — 2001. — 28 красавіка — 4 мая. — (№ 17). — С. 14;

79. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Літаратурнае служэнне манаха Епіфана // Культура. — 2001. — 19—25 мая. — (№ 19—20). — С. 14;

80. Галубіцкая-Яскевіч А. А. У згодзе з міласэрнасцю і высокароднасцю // Беларуская думка. — 2002. — № 3. — С. 166—171;

81. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Эпіграмы і трэны Мялецця Сматрыцкага // Культура. — 2002. 12—18 студзеня. — (№ 1). — С. 14;

82. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Феномен і архетып айчынной іканаграфіі // Мастацтва. — 1999. — № 11. — С. 33—35;

83. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Генэзіс старабеларускага ўплыву // Мастацтва. — 2000. — № 5. — С. 2—6;

84. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Традыцыі «залатога веку» старабеларускай культуры // Мастацтва. — 2000. — № 6. — С. 10—14;

85. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дзейснае падзвіжніцтва // Мастацтва. — 2000. — № 9. — С. 33—35;

86. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Анталагічная харызма святыні // Мастацтва. — 2000. — № 10. — С. 51—53;

87. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Сярэднявечае мастацтва і духоўны ідэал // Мастацтва. — 2000. — № 11. — С. 40—42;

88. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Феномен духоўнага Адраджэння ў старабеларускай кніжнасці // Роднае слова. — 1999. — № 4. — С. 38—43;

89. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Творчасць Іаанікія Галятоўскага ў кантэксце беларускай філалогіі // Роднае слова. — 1999. — № 5—6. — С. 53—60;
90. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Навукова-асветны гурток Елісея Плецнянецкага // Роднае слова. — 1999. — № 10. — С. 61—67;
91. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Паэтычная спадчына Памвы Бярынды і Івана Ужэвіча // Роднае слова. — 1999. — № 12. — С. 7—12;
92. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ля вытокаў палемічнай лініі старабеларускай кніжнасці: Навукова-асветніцкі гурток Сергія Кімбара // Роднае слова. — 2000. — № 12. — С. 79—82;
93. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Барановіч Лазар // Рэлігія і царква на Беларусі: Энцыклапедычны даведнік. — Мн., 2001. — С. 334;
94. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Капінскі Ісая // Рэлігія і царква на Беларусі: Энцыклапедычны даведнік. — Мн., 2001. — С. 147;
95. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Існасць і Армагедон // Першацвет. — 1998. — № 8. — С. 122—127;
96. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Святыні Сафіі, дачкі князя Вітаўта // Беларусь. — 1999. — № 8. — С. 32—33;
97. Галубіцкая-Яскевіч А. А. 3 манастыроў святло... // Беларусь. — 1999. — № 10. — С. 32—33;
98. Галубіцкая-Яскевіч А. А. 3 гісторыі вёскі Баркалабава (Баркулабава) // Беларусь. — 1999. — № 10. — С. 33;
99. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Чым асвяціць храм душы? // Беларусь. — 1999. — № 11. — С. 32, 37;
100. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іконы Ефрасінні: Чанстахоўскі і Эфескі вобразы Божай Маці // Беларусь. — 1999. — № 3. — С. 30—32;
101. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Святыні каралевы Алены Іванаўны / // Беларусь. — 1999. — № 5—6. — С. 30—31;
102. Галубіцкая-Яскевіч А. А. У чаканні ластавак // Польша. — 1998. — № 6 (830). — С. 292—305;
103. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Беларуская душа // Крыніца. — 1998. — № 3. — С. 80—82;
104. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Верш Уладзіміра Караткевіча // Польша. — 1992. — № 6(758). — С. 242—250;
105. Галубіцкая-Яскевіч А. А. У сэрца стрэлы і мячы // Беларусь. — 1999. — № 11. С37;
106. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Божая Маці Сына нарадзіла // Беларусь. — 1999. — № 12. — С. 32;

107. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Паданні і цуды з жыцця Святога Сямейства // Беларусь. — 1999. — № 12. — С. 32—33;
108. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Душа, што нараджае Хрыста // Беларусь. — 1999. — № 12. — С. 33;
109. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Напісанае застаецца... // ВВДУ. — 1988. — 14 кастрычніка. — (№ 41 (3451)). — С. 16;
110. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Загадка «Песні Песням» і Скарына // ВВДУ. — 1994. — 1 красавіка. — (№ 13 (3735)). — С. 6—7;
111. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дайсці да першага слова малітвы // Літаратура і мастацтва. — 1996. — 4 кастрычніка. — (№ 40 (3864)). — С. 6;
112. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Летапісец святой Айчыны // Літаратура і мастацтва. — 1997. — 7 лютага. — (№ 6 (3882)). — С. 16;
113. Галубіцкая-Яскевіч А. А. І адкрылася стагоддзяў далячынь... // Літаратура і мастацтва. — 1999. — 5 лістапада. — (№ 44 (4024)). — С. 6—7;
114. Галубіцкая-Яскевіч А. А. З вераю ў духоўнае Адраджэнне // Літаратура і мастацтва. — 1999. 3 снежня. — С. 6—7;
115. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Сага аб Пагарыні // Літаратура і мастацтва. — 2001. 1 чэрвеня. — (№ 22—23 (4106—4107)). — С. 6—7;
116. Галубіцкая-Яскевіч А. А. У святле высокага ідэалу // Роднае слова. — 2002. — № 4. — С. 21—23;
117. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Старабеларуская марыялогія ў анталогічных даляглядах // Мастацтва. — 2000. — № 12. — С. 7—9;
118. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Мітрапаліт Кіпрыян. Божая Маці Вострабрамская // Беларусь. — 2000. — № 1. — С. 33;
119. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Госця з іншага свету... // Наша вера. — 1999. — № 4(10). — С. 75 ;
120. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Светлы шлях гармоніі // Маладосць. — 1998. — № 4. — С. 242—250;
121. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Не згасіць свечку...» // Маладосць. — 1999. — № 12. — С. 217—235;
122. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Апякунка цноты і высакародства // Звязда. — 2001. 14 ліпеня. — (№ 142—143 (24258—24259)). — С. 10;
123. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Зерне веры Хрыстовай // Звязда. — 2001. 21 ліпеня. — (№ 147—148 (24263—24264)). — С. 13;

124. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Служэнне бацькоўскай веры Афанасія, ігумена Брэсцкага // Звязда. — 2001. — 1 верасня. — (№ 179—180 (24295—24296)). — С. 4;
125. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Апякун хворых дзетак // Звязда. — 2001. — 22 верасня. — (№ 197—198 (24313—24314)). — С. 4;
126. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Праз вякі і легенды // Культура. — 1998. — 3—16 студзеня. — (№ 1 (314)). — С. 9;
127. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Святыні Магілёўшчыны // Культура. — 1998. — 4—10 ліпеня. — (№ 25). — С. 10;
128. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Святыні Афанасія, ігумена Брэсцкага // Культура. — 2000. — 5 мая — № 17 (422)). — С. 15;
129. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Трэба капачь крыніцу...» // Роднае слова. — 2000. — № 4. — С. 13—16;
130. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Калі адчуе сэрца радасць» // Роднае слова. — 2000. — № 11. — С. 18—20;
131. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ля вытокаў жанру балады ў беларускай літаратуры // Роднае слова. — 2001. — № 11. — С. 16—18;
132. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Станаўленне жанру балады ў беларускай літаратуры // Роднае слова. — 2001. — № 12. — С. 29—31;
133. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Супрасльскі абраз Маці Божай // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. — 2001. Т. 6. Кн. 1. — С. 445;
134. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Супрасльскі абраз Маці Божай // Рэлігія і царква на Беларусі: Энцыклапедычны даведнік. — Мн., 2001. — С. 316—317;
135. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Ён прадказваў росквіт Вільні...» // Культура. — 2002. — 10—16 жніўня. — (№ 31). — С. 14;
136. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Пашто нам у Самарыю за вадою хадзіць, егда і zde у Случаску лепа яе піць» // Культура. — 2002. — 20—26 ліпеня. — (№ 28). — С. 14;
137. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пропаведзі айца Іаанікія. Іаанікія Галятоўскі. Пра перавагу гаротнага жыцця над заможным // Культура. — 2002. — 8—14 чэрвеня. — (№ 22). — С. 14;
138. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Цудадзейныя іконы Божай Маці ў жыцці ігуменні Полацкай. Выявы Прападобнай. У сонме праваслаўных свяціцеляў // Культура. — 2002. — 25—31 мая. — (№ 20). — С. 14;
139. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Паэтычная свежасць летапісу» // Культура. — 2002. — 23 лютага—1 сакавіка. — (№ 7). — С. 14;

140. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Грамагьку славенскую» замаўляў кардынал Рэшэлье // *Культура*. — 2002. — 26 студзеня — 1 лютага. — (№ 3). — С. 14;
141. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Дабрадзей і светач краю...» // *Культура*. — 2002. — 16—22 лістапада. — (№ 45). — С. 14;
142. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Прастак за ўсіх мудрэйшы» // *Культура*. — 2002. — 2—8 лістапада. — (№ 43). — С. 14;
143. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Абраз Божай Маці «Памнажэнне Розуму» // *Культура*. — 1999. — 7—15 студзеня. — (№ 1). — С. 14;
144. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Абраз Божай Маці «Дапамога пры родах» // *Культура*. — 1999. — 7—15 студзеня. — (№ 1). — С. 14;
145. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Волат духу // *Культура*. — 2000. — 9—15 верасня. — (№ 36). — С. 14;
146. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Святыні Палесся... // *Культура*. — 1999. — 13—19 лістапада. — (№ 41). — С. 12;
147. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Вострабрамская ікона Божай Маці // *Культура*. — 2001. — 3—9 лютага. — (№ 5). — С. 14;
148. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пад апекаваннем Мяжырыцкай іконы Прасвятой Багародзіцы... // *Культура*. — 2001. — 24 лютага—2 сакавіка. — (№ 8). — С. 14;
149. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Жыровіцкая ікона Прасвятой Багародзіцы // *Культура*. — 2001. — 26 мая—1 чэрвеня. — (№ 21). — С. 14;
150. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Прасвятой Багародзіцы «Непарушная Сцяна» // *Культура*. — 2001. — 9—15 чэрвеня. — (№ 23). — С. 14;
151. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Божай Маці «Памякчэнне злых сэрцаў» // *Культура*. — 2001. — 25—31 жніўня. — (№ 33). — С. 14;
152. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Прасвятой Багародзіцы «Траярчыца» // *Культура*. — 2001. — 14—20 ліпеня. — (№ 27). — С. 14;
153. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Холмская ікона Прасвятой Багародзіцы // *Культура*. — 2001. — 15—21 верасня. — (№ 36). — С. 14;
154. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Эфеска-Карсуньская ікона Прасвятой Багародзіцы // *Культура*. — 2001. — 20—26 кастрычніка. — (№ 41). — С. 14;
155. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Божай Маці «Усіх Тужлівых Радасць» // *Культура*. — 2001. — 10—16 лістапада. — (№ 43—44). — С. 22;

156. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Кляновы крохі ліст чакае Ражаства. Шчымлівым словам, бы Пятра ключамі. І слодыч ростані адчую. Пастукала сінічка мне ў акно // ВВДУ. — 1998. — 18 снежня. — С. 8;
157. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Маці-Заступніца // Алеся. — 2000. — № 10. — С. 12;
158. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ігумення зямлі Беларускай. Жышчэ-подзвіг. Да Гроба Гасподняга. Да беларускай кніжнасці // Народная газета. — 2002. — 22 мая. — С. 6;
159. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Не здраджвайце сяброўству і дабрыні... // Народная газета. — 2002. — 17 красавіка. — С. 3;
160. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дапаможніца пры родах // Алеся. — 2002. — № 10. — С. 2, 5;
161. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Лекар і адвакат чалавечых сэрцаў // Гаспадыня. — 2003. — № 5. — С. 35;
162. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Пресвятой Богородицы «Помощница женам чада рождаць» // Гаспадыня. — 2002. — № 1. — С. 23;
163. Галубіцкая-Яскевіч А. А. З клопатам... // Весці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Серыя гуманітарных навук. — № 2. — 2004. — С. 123—124;
164. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Сляпы кароль. Над Косавам ... «За Дунаем...». Сербская Маці. Маліца на Цябе. Сон Снегіра // Голас Радзімы. — 1999. — № 50. — С. 4—5;
165. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Мой Товіт // ФОС: Часопіс Брацтва Праваслаўнай моладзі Беларастоцка-Гданьскай епархіі. Беласток, — 1996 — № 2—3. — С. 4;
166. Галубіцкая-Яскевіч А. А. А нараджэнне кропля Свету. Мне стукае сінічка ў акно // ФОС: Часопіс Брацтва Праваслаўнай моладзі Беларастоцка-Гданьскай епархіі. Беласток, — 1995. — № 4. — С. 6;
167. Галубіцкая-Яскевіч А. А. І ў веры тчэцца Благадаць ... Чырвоны лісток вінаграду // Бацькаўшчына. Мн., — 2000. — С. 280;
168. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пакаюся. Сплывае верасень... Шчымлівым словам... І подых ростані... // Анталогія беларускай лірыкі XIX—XX ст. — Мн.: Беларускі кнігазбор, — 2001. — С. 454—456;
169. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Грушавы Г.У. Патрыстыка // Рэлігія і царква на Беларусі: Энцыклапедычны даведнік. — Мн., 2001. — С. 241;
170. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Праваслаўе» — рэлігійна-асветны часопіс // Рэлігія і царква на Беларусі: Энцыклапедычны даведнік. — Мн., 2001. — С. 261;

171. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Са шчырым гаспадарскім клотатам // Веды. — 2004. — № 14 (1 жніўня). — С. 6;
172. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Митрополит Київський Петро (Могила) та Білорусь // Документи Міжнароднаі церковна-навукаі конферэнціі «Митрополит Київський Петро (Могила) і йога доба». Львiв, — 1996. — С. 16—26;
173. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Божай Маці «Жыровіцкая» Мінскія Епархіяльныя ведамасці. — 1999. — № 5. — С. 40—41;
174. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дыянісіі Балабан // Рэлігія і царква на Беларусі: Энцыклапедычны даведнік. — Мн., 2001. — С. 98;
175. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пропаведзь — як паданне // Навіны Акадэміі навук Беларусі. — 1996. — 8 сакавіка. — С. 1, 4;
176. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Інакенціі Гізель. «Мір з Богам чалавеку» (Вызваленне ад посту) // Культура. — 2002. — № 45. — 22 лістапада. — С. 14;
177. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Лугавая Н. Душа пяе, работа спорыцца // Веды. — 1998. 13 лютага. — С. 4;
178. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Траяноўскі Р. 3 глыбінь старажытных да дзён сённяшніх. Двухтысячным накладам... // Навіны Акадэміі навук Беларусі. — 1997. — 21 сакавіка. — С. 1;
179. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Лексікон славенароскі. Імёнаў талкаванне» Памвы Бярінды (1627, 1653) // Наша слова, — 1997. — № 6. — С. 6;
180. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «У потомных вѣдчаность отнесеть» (Нагаткі пра навукова-асветніцкуло дзейнасць Памвы Бярінды // Наша слова. — 1997. — № 4. — С. 6;
181. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Божай Маці «Змякчэнне злых сэрцаў» (ці «Сімяонава прароцтва») // Наша слова. — 1997. — № 4. — С. 5;
182. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Фальковіцкая ікона // Наша слова. — 1997. — № 4. — С. 5;
183. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Да 400-годдзя Берасцейскай уніі: Прусаўныя карані этнічнай культуры Польшчы // Наша слова. — 1996. — № 37. — С. 6;
184. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Не знішчыць бура і агонь не спаліць // Наша слова. — 1996. — № 41. — С. 6;
185. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Каляда. Святы вечар // Наша слова. — 1996. — № 1. — С. 5;
186. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Чанстахоўская ікона Божай Маці // Наша ніва. — 1996. — № 10. — С. 5;

187. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Віленская Вострабрамская ікона Божай Маці // Наша слова. — 1996. — № 4. — С. 5;
188. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Паняцце нормы ў старабеларускай літаратурнай мове // Наша слова. — 1996. — № 4. — С. 7;
189. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Божай Маці Віленская Адзігітрыя // Наша слова. — 1996. — № 20. — С. 5;
190. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дабравешчанская ікона Божай Маці // Наша слова. — 1996. — № 12. — С. 5;
191. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Каб пазбавіць літаратуру ад амярцвельных канонаў» // Наша слова. — 1997. — № 12. — С. 6;
192. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Да 400-годдзя Берасцейскай уніі: Росквіт марыялогіі // Наша слова. — 1996. — № 40. — С. 65;
193. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Божай Маці Ражства Хрыстова // Наша слова. — 1997. — № 2. — С. 5;
194. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Лексіка-сінанімічнае багацце «Сінонімы славенароскай» // Наша слова. — 1997. — № 2. — С. 6;
195. Галубіцкая-Яскевіч А. А. У велічны свет народаў // Наша слова. — 1996. — № 42. — С. 6;
196. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Падмурак нацыянальнай лексікаграфіі // Наша слова. — 1996. — № 31. — С. 6;
197. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гістарычны крытэрыў ужывальнасці слова // Наша слова. — 1996. — № 2. — С. 7;
198. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гістарычны крытэрыў ужывальнасці слова // Наша слова. — 1996. — № 14. — С. 7;
199. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Карані змен у лексічным значэнні слова: аманімія і метафарызцыя // Наша слова. — 1996. — № 12. — С. 7;
200. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Феномен закрытай і прыхаванай унутранай формы // Наша слова. — 1996. — № 4. — С. 5;
201. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Уніі і катаклізмы старабеларускай гісторыі // Наша слова. — 1996. — № 39. — С. 6;
202. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Унутраная форма слова ў яго гістарычным функцыянаванні // Наша слова. — 1996. — № 8. — С. 8;
203. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Лаўрэнціі Зізаній як філосаф мовы // Наша слова. — 1996. — № 34. — С. 6;
204. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Педагагічны талент Лаўрэнція Зізанія // Наша слова. — 1996. — № 33. — С. 6;
205. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іван Ужэвіч як філосаф мовы // Наша слова. — 1996. — № 50. — С. 6;

206. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іван Ужэвіч як філосаф мовы // Наша слова. — 1997. — № 5. — С. 6;
207. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Наўгародскі амаснікон 1282 года // Наша слова. — 1996. — № 3. — С. 7;
208. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Максім Грэк і старабеларуская культура // Наша слова. — 1996. — № 11. — С. 7;
209. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Генетычная роднасць // Наша слова. — 1996. — № 9. — С. 7;
210. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Духоўны асяродак на Супраслі // Наша слова. — 1996. — № 22. — С. 5;
211. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Заблудаўскі перыяд дзейнасці Івана Фёдарова // Наша слова. — 1996. — № 22. — С. 7;
212. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Наўгародскі прыточнік 1431 года // Наша слова. — 1996. — № 6. — С. 7;
213. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Балады Яна Чачота // Наша слова. — 1997. — № 11. — С. 6;
214. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Балада як адзін з пракаветных жанраў новай беларускай літаратуры // Наша слова. — 1997. — № 7. — С. 6;
215. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Чалавека памяну словам чалавечым» // Наша слова. — 1996. — № 46. — С. 3;
216. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Граматыка» Івана «Ужэвіча і эпоха абуджэння славянства // Наша слова. — 1996. — № 47. — С. 6;
217. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Граматыка» Івана «Ужэвіча і ўсходнеславянская філалогія // Наша слова. — 1996. — № 49. — С. 6;
218. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Slavia Orthodoxia: Феномен праваслаўнага адраджэння // Наша слова. — 1995. — № 49. — С. 5;
219. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Лексіс з талкаваннем славенскіх моў проста» // Наша слова. — 1996. — № 15. — С. 7;
220. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Падмурак нацыянальнай лексікаграфіі: Да 400-годдзя выдання «Лексіса» // Наша слова. — 1996. — № 31. — С. 6;
221. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Да 400-годдзя выдання «Граматыкі славенскай...»: Лаўрэнцій Зізаній — паэт // Наша слова. — 1996. — № 32. — С. 6;
222. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Залаты век старабеларускай мовы // Наша слова. — 1996. — № 1. — С. 7;
223. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Не як садовы ружовы куст, а вольная шыпшына // Наша слова. — 1997. — № 10. — С. 6;

224. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пракаветны дар Сакрата Яновіча // Наша слова. — 1996. — № 52. — С. 6;
225. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Камунікатыўная эканомнасць ці «забыццё» вобразнасці Наша слова. — 1996. — № 18. — С. 7;
226. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Прыточнікавы характар «Лексіса з талкаваннем славенскіх моу проста»: беларускі склад помніка // Наша слова. — 1996. — № 16. — С. 7;
227. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Хвалите Господа всей языци...» Надпісанне да астрожскай «Азбукі» 1578 года Івана Фёдарова // Наша слова. — 1996. — № 27. — С. 6;
228. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Да 400-годдзя выдання «Граматыкі славенскай...»: Дапаможнік студзям // Наша слова. — 1996. — № 29. — С. 6;
229. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Таямніца «Сінонімы славенароскай» // Наша слова. — 1996. — № 51. — С. 6;
230. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Барока ў паэзіі Івана Ужэвіча (маньерызм і прэчыёзная стылістыка) // Наша слова. — 1996. — № 45. — С. 6;
231. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Роўны вялікім Рансару і Каханоўскаму // Наша слова. — 1996. — № 44. — С. 6;
232. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іван Фёдарай таленавіты педагог і асветнік // Наша слова. — 1996. — № 25. — С. 7;
233. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Знакамітая паэма Івана Ужэвіча // Наша слова. — 1996. — № 43. — С. 6;
234. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пераклады Святога Пісання на беларускую мову // Наша слова. — 1996. — № 48. — С. 5;
235. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Львоўска-Астрожскі перыяд дзейнасці Івана Фёдарова // Наша слова. — 1996. — № 23. — С. 7;
236. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Сіноніма славенароская» як падмурак сучаснай лексікаграфічнай традыцыі // Наша слова. — 1996. — № 3. — С. 6;
237. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Прызначэнне «Сінонімы славенароскай» // Наша слова. — 1996. — № 1. — С. 6;
238. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Васількаўская ікона Божай Маці // Наша слова. — 1996. — № 8. — С. 5;
239. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пухлаўская ікона Божай Маці // Наша слова. — 1996. — № 8. — С. 5;
240. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Гайдук М. Гімн да Пухлаўскай іконы Божай Маці // Наша слова. — 1996. — № 8. — С. 5;

241. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Божай Маці Адзігітрыя Супрасльская // Наша слова. — 1996. — № 24. — С. 5;
242. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пракаветная вобразнасць старабеларускай мовы // Наша слова. — 1996. — № 5. — С. 7;
243. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Да 400-годдзя Берасцейскай уніі: Падзеі 1596 года і дзейнасць Пятра Скаргі // Наша слова. — 1996. — № 35. — С. 6;
244. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Боль пакрыўджанага забытага краю // Наша слова. — 1997. — № 13. — С. 6;
245. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Балада ў В. Дуніна-Марцінкевіча // Наша слова. — 1997. — № 14. — С. 6;
246. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Да 400-годдзя Берасцейскай уніі: Першая унія Рэчы Паспалітай і Вялікага Княства Літоўскага // Наша слова. — 1996. — № 38. — С. 6;
247. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Каўчэг прымірэння сённяшніх часоў з даўнейшай парою // Наша слова. — 1996. — № 7. — С. 7;
248. Галубіцкая-Яскевіч А. А. У велічны свет народаў // Наша слова. — 1996. — № 42. — С. 6;
249. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Баллады Яна Чачота // Наша слова. — 1996. — № 11. — С. 6;
250. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гіпотэза пра ўсходнебеларускі (месіслаўскі) радавод Івана Фёдарова // Наша слова. — 1996. — № 13. — С. 7;
251. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Вобразнае амярценне слова // Наша слова. — 1996. — № 19. — С. 7;
252. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Філасоф мовы і багаслоў. Да 400-годдзя выдання «Граматыкі славенскай...» // Наша слова. — 1996. — № 30. — С. 6;
253. Галубіцкая-Яскевіч А. А. З вераю ў жыццё // Ранак. — 1983. — № 11. — С. 4;
254. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Навечна бессмяротныя // Ранак. — 1983. — № 14. — С. 4;
255. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Апаленае юнацтва // Ранак. — 1983. — № 16. — С. 4;
256. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Таполі памяці // Ранак. — 1983. — № 18. — С. 4;
257. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Глушакоў У. С. Часы велічы і славы // ЛіМ. — 2001. — 20 ліпеня. — С. 13;
258. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Цішыня ў пакутах. Спакой. Праз белы мармур тваіх сцен... // Ніва. — 1995. — С. 4;

259. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іх імёнамі названы вуліцы раёна... // Ранак. — 1984. — С. 4;
260. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Аб'явенні // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 2003. — С. 5—7;
261. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Агіяграфія // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1995. — С. 9;
262. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Агіясма // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1995. — С. 14;
263. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Адзігітрыя // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1995. — С. 19;
264. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Алілуйя // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1995. — С. 24;
265. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Амафор // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1995. — С. 29;
266. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Амбейная кампазіцыя // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1995. — С. 31;
267. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Амінь // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1995. — С. 39;
268. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Анталагізм // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1995. — С. 44;
269. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Апалагетыка // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1995. — С. 49;
270. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Архітэктоніка // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1995. — С. 52;
271. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Аранта // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1995. — С. 56;
272. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Армагедон // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1996. — С. 61;
273. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Асіст // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1996. — С. 65;
274. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Аскеты // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1996. — С. 67;
275. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Благавешчанне // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1996. — С. 70;
276. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Васіятыса // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1996. — С. 73;

277. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Вульгата // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1996. — С. 75;
278. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гавенне // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1996. — С. 80;
279. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гамілетыка // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1996. — С. 83;
280. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Герменеўтыка // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1996. — С. 90;
281. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Глікафелуса // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1996. — С. 90;
282. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Глоса // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1996. — С. 92;
283. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дванадзятая святы // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1997. — С. 73;
284. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дэйсус // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1997. — С. 76;
285. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дзяржава і скіпетр // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1997. — С. 75;
286. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Звод // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1997. — С. 78;
287. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Знаменне // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1997. — С. 81;
288. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іерарх // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1997. — С. 85;
289. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іерэй // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1997. — С. 87;
290. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Інак // Зніч: Канкарданс да даведніка «Гісторыя філасоfoкай думкі Беларусі». — 1997. — С. 89;
291. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ісіхасты // Светач: Шлях да яднання. — 2003. — С. 6;
292. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Лаўра Жыровіцкая // Светач: Шлях да яднання. — 1997. — С. 11—18;
293. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дабрапамысны кцітар // Светач: Шлях да яднання. — 1997. — С. 21—24;
294. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пурпуровы мафорый // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 31—33;

295. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Галактатрафуза // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 31—33;
296. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Намакаон» Феадора Валсамона // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 38—40;
297. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Нараджэнне Багародзіцы // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 43—48;
298. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пакроў Багародзіцы // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 53—56;
299. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пасіянарнасць // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 59—61;
300. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пасіянарны імпульс паводзін // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 63—66;
301. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пасіянарнае напружанне // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 67—68;
302. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пасіянарны штуршок // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 69—71;
303. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пасіянарнасць як характарыстыка паводзін // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 72—74;
304. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пасіянарнасць як энергія // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 76—78;
305. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пахвала Багародзіцы. Іканаграфічныя варыянты // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 79—81;
306. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Рэдакцыя // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 83—84;
307. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Сатэрыялогія // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 86—88;
308. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Септуагінта // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 89—90;
309. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Служэбнік // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 92—93;
310. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Спісак // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 95—97;
311. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Стрэчанне // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 98—100;
312. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Стаўрапігальны манастыр // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 99;
313. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Схіма // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 102;
314. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Сярэднявечча // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 103—108;

315. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Трыдзенскі сабор // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 109—110;
316. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Увядзення ў храм Прасвятой Багародзіцы // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 111—113;
317. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Уладыка // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 114;
318. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Улахерны // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 116;
319. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Улахернетыса // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 117;
320. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Універсализм // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 118—120;
321. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Успенне Багародзіцы // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 121—123;
322. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Хітон // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 124;
323. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Часаслоў // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 126;
324. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Чэці-мінеі // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 128—130;
325. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Экзэгетыка // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 131—136;
326. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Эксхаталогія // Светач: Шлях да яднання. — 1996. — С. 137—140;
327. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Жыццё загадкавей за казку // Папараць. — 1997. — С. 7;
328. Галубіцкая-Яскевіч А. А. У час сунішша і спагады // Папараць. — 1997. — С. 9;
329. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Баімся верыць... // Папараць. — 1997. — С. 12;
330. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Упэўненасць і мудрасць // Папараць. — 1997. — С. 17;
331. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Якая хісткая скрыжаль // Папараць. — 1997. — С. 21;
332. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Духоўныя вершы // Папараць. — 1997. — С. 27;
333. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Сагрэтыя цяплом пакоі // Папараць. — 1997. — С. 29;
334. Галубіцкая-Яскевіч А. А. У лагодным, мерным... // Папараць. — 1997. — С. 33;

335. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Звабытая залікоўка // Папараць. — 1997. — С. 37;
336. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Летapisец святой Бацькаўшчыны // Папараць. — 1997. — С. 40;
337. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Загадкі «Песні Песням» і — Францыск Скарына // Папараць. — 1997. — С. 46;
338. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Як вольная шыпшына // Папараць. — 1997. — С. 49;
339. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Верш сілабічны // Папараць. — 1997. — С. 52;
340. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Мужны рыцар Айчыны // Мальва. — 2000. — С. 8;
341. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Страцімава // Мальва. — 2000. — С. 12;
342. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Узняць аблог цаліны айчыннага пісьменства Мальва. — 2000. — С. 17;
343. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дайсці да першага слова малітвы // Мальва. — 2000. — С. 21;
344. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пракаветны дар Мальва. — 2000. — С. 24;
345. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Паміж светам і святлом // Мальва. — 2000. — С. 27;
346. Галубіцкая-Яскевіч А. А. З коласа спелага // Мальва. — 2000. — С. 31;
347. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Архістратыг-ваявода // Мальва. — 2000. — С. 36;
348. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Свяціцель-агіёграф // Мальва. — 2000. — С. 38;
349. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дабрадзёю многіх вялікі // Зара. — 2000. — № 80. — С. 2;
350. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Айчынай царквы падзвіжнік // Гомельская праўда. — 2000. — № 90. — С. 3;
351. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гонар старабеларускага красамоўства // Мінская праўда. — 2000. — № 100—101. — С. 4;
352. Галубіцкая-Яскевіч А. А. На камяні веры // Навіны Старадарожчыны. — 2000. — № 105. — С. 2;
353. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Для ўмацавання бацькоўскай традыцыі // Зара. — 2000. — № 83. — С. 4;
354. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Паміж соллю і вадою // Зара. — 2000. — № 86. — С. 2;

355. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Простаць от всех мудрейшій // Зара. — 2000. — № 88. — С. 3;
356. Галубіцкая-Яскевіч А. А. У потомных вьдьячность отнесеть // Зара. — 2000. — № 90. — С. 4;
357. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Быць рыцарам // Зара. — 2000. — № 93. — С. 3;
358. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Выкраданне Музай // Зара. — 2000. — № 100. — С. 2;
359. Галубіцкая-Яскевіч А. А. След аленя // Народная газета. — 1998. — № 9. — С. 3;
360. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гаворка пра Іаанікія Галятоўскага // Народная газета. — 1998. — № 10. — С. 4;
361. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Душа паэта — хадайніцтва за родны край // Народная газета. — 1998. — № 13. — С. 3;
362. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Асаблівасці беларускай марыялагічнай традыцыі // Рэспубліка. — 1999. — № 14. — С. 3;
363. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Усходне-цэнтральны марыялагічны рэгіён // Матэрыялы IV Археаграфічнай школы. — Будапешт—Салонікі—Луцк, 2000. — С. 6—9;
364. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гродзенска-беластоцкі марыялагічны рэгіён // Матэрыялы IV Археаграфічнай школы. — Будапешт—Салонікі—Луцк, 2000. — С. 12—16;
365. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Палеска-падляшскі марыялагічны рэгіён // Матэрыялы IV Археаграфічнай школы. — Будапешт—Салонікі—Луцк, 2000. — С. 21—26;
366. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Феномен духоўнай памяці ў старабеларускай традыцыі // Матэрыялы чытанняў, прысвечаных памяці С. Рачынскага. — Мінск, 2003. — С. 10—17;
367. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Феномен духоўнай памяці ў сучаснай традыцыі // Ergo propter hoc. — Кракаў—Варонеж—Брэст, 1998. — С. 8—14;
368. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Лазар Барановіч. Жыццё. Дзейнасць // Барока. Класіцызм. Асветніцтва. Рэалізм. — Мінск—Смаленск—Варонеж—Чарнігаў—Роўна, 2000. — С. 7—11;
369. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Інакенцій Гізель. Вера і клопат пра чалавека // Барока. Класіцызм. Асветніцтва. Рэалізм. — Мінск—Смаленск—Варонеж—Чарнігаў—Роўна, 2000. — С. 16—21;
370. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дзіянiсiй Балабан // Барока. Класіцызм. Асветніцтва. Рэалізм. — Мінск—Смаленск—Варонеж—Чарнігаў—Роўна, 2000. — С. 5—6;

371. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Захарыя Капінскі // Барока. Класіцызм. Асветніцтва. Рэалізм. — Мінск—Смаленск—Варонеж—Чарнігаў—Роўна, 2000. — С. 30—3;

372. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дзімітрый Туптала // Барока. Класіцызм. Асветніцтва. Рэалізм. — Мінск—Смаленск—Варонеж—Чарнігаў—Роўна, 2000. — С. 43—47;

373. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Архетыпы нацыянальнага духоўнага адраджэння: прапушчаныя звенні // Барока. Класіцызм. Асветніцтва. Рэалізм. — Мінск—Смаленск—Варонеж—Чарнігаў—Роўна, 2000. — С. 2—4;

374. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Агульнафілалагічная цэласнасць — дамінанта гісторыка-літаратурнага працэсу // Барока. Класіцызм. Асветніцтва. Рэалізм. — Мінск—Смаленск—Варонеж—Чарнігаў—Роўна, 2000. — С. 60—69;

375. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Сергій Кімбар, архімандрыт супрасьляскай Лаўры, як духоўны пісьменнік // Казельшчанскія чытанні. — Масква—Чарнігаў—Кіеў, 2000. — С. 17—23;

376. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Генезіс I, II, III паўднёvasлавянскіх уплываў і традыцыі нацыянальнай кніжнасці // Матэрыялы Міжнароднай канферэнцыі «Генетычныя карані сучаснага славянства». — Луцк—Гомель, 1999. — С. 12—21;

377. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Спадчына Л. Зізанія і старабеларуская дыдактычна-асветніцкая традыцыя // Матэрыялы Міжнароднай канферэнцыі «Генетычныя карані сучаснага славянства». — Луцк—Гомель, 1999. — С. 30—37;

378. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іўлінія Альшанская // Маланка. — 1999. — № 3. — С. 10;

379. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Афанасій Філіповіч // Маланка. — 1999. — № 3. — С. 12—14;

380. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Духоўнасць старабеларускага пісьменства // Маланка. — 1999. — № 3. — С. 6—7;

381. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дз. С. Ліхачоў і сутнасць падзвіжніцтва // Куранты. — 1998. — № 8. — С. 4;

382. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дз. С. Ліхачоў: Ідэал служэння дзяржаве і клопату пра чалавека ў сярэднявечнай кніжнасці // Куранты. — 1998. — № 9. — С. 3;

383. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Філалагічная культура айчыннага пісьменства. Універсальнасць традыцыі і гістарызм сучаснасці // Куранты. — 1998. — № 12. — С. 4;

384. Галубіцкая-Яскевіч А. А. К. К. Астрожскі // Маланка. — 1999. — № 3. — С. 18—20;
385. Галубіцкая-Яскевіч А. А. З гісторыі ўсходнеславянскай агіяграфіі і марыялогіі // Маланка. — 1999. — № 3. — С. 28—41;
386. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гонар беларускага красамоўства // Добры вечар. — 1995. — № 10. — С. 3;
387. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Вярышня славянскага пісьменства / / Веснік ВДУ. — 1993. — № 15. — С. 6;
388. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Не згасіць свечкі... // Рэспубліка. — 2000. — № 16. — С. 3;
389. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Як найвялікшая літасць да душы чалавечай // Смага. — 1996. — № 21. — С. 3;
390. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Уладарыць Дух і Слова // Рэспубліка. — 2000. — № 23. — С. 3;
391. Галубіцкая-Яскевіч А. А. У прадчуванні велічных спасціжэнняў // Смага. — 1996. — № 25. — С. 2;
392. Галубіцкая-Яскевіч А. А. І адкрылася стагоддзяў... // Смага. — 1996. — № 27. — С. 2;
393. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Памва Бярында і Іван Ужэвіч // Смага. — 1996. — № 17. — С. 4;
394. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дзейнасць Елісея Плецянецкага // Смага. — 1996. — № 18. — С. 4;
395. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Абудзіць дабрыню чалавечую // Смага. — 1996. — № 10. — С. 4;
396. Галубіцкая-Яскевіч А. А. У згодзе з задумай у Вечнасці // Смага. — 1996. — № 12. — С. 3;
397. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Сад душы // Смага. — 1996. — № 27. — С. 3;
398. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Арфей і Эўрыдыка // Смага. — 1996. — № 16. — С. 3;
399. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Як вакно ў іншы свет // Зборнік чытанняў да 2000-годдзя Хрысціянства. — 1999. — С. 10—19;
400. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Вязьмо надзеі і любові // Зборнік чытанняў да 2000-годдзя Хрысціянства. — 1999. — С. 23—28;
401. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Акафіст і канон // Зборнік чытанняў да 2000-годдзя Хрысціянства. — 1999. — С. 31—36;
402. Галубіцкая-Яскевіч А. А. духоўны пісьменнік Сепргій Кімбар // Зборнік чытанняў да 2000-годдзя Хрысціянства. — 1999. — С. 42—26;

403. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Высокі марылагічны ідэал старабеларускай кніжнасці // Зборнік чытанняў да 2000-годдзя Хрысціянства. — 1999. — С. 52—27;

404. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Грыгорый Цамблак і традыцыі беларускага духоўнага Адраджэння // Зборнік чытанняў да 120-годдзя вызвалення Балгарыі ад Асманскага прыгнёту. — Мінск, 1999. — С. 10—18;

405. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Школа біблейскага перакладу патрыярха Балгарскага Яўфімія Тырнаўскага // Зборнік чытанняў да 120-годдзя вызвалення Балгарыі ад Асманскага прыгнёту. — Мінск, 1999. — С. 21—26;

406. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Мітрапаліт Кіпрыян і патрыярх Яўфімій — вучань і настаўнік // Зборнік чытанняў да 120-годдзя вызвалення Балгарыі ад Асманскага прыгнёту. — Мінск, 1999. — С. 29—34;

407. Галубіцкая-Яскевіч А. А. У. Караткевіч і традыцыі старабеларускай кніжнасці // Аршанскія чытання. — Мінск, 1999. — С. 9—18;

408. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Усе шляхі прыводзяць не да Рыма... // Аршанскія чытання. — Мінск, 1999. — С. 21—25;

409. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Вы, што Маці душу забылі... // Аршанскія чытання. — Мінск, 1999. — С. 31—34;

410. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Малітвамі святой Міліцы» // Слово. — 1993. — № 1—2. — С. 59;

411. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Велічная тайна Косаўскай бітвы // Слово. — 1993. — № 1—2. — С. 80—83;

412. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іаанікій Галатоўскі (біяграфічны нарыс і адаптаваны пераклад «Казання пра перавагу беднага жыцця над заможным») // Ластаўка. Хрэстаматыя па духоўнай беларускай літаратуры для сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту. — Мінск, 1999. — С. 11—24;

413. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Лазар Барановіч (біяграфічны нарыс і адаптаваны пераклад яго «Казання пра любоў да ворагаў нашых») // Ластаўка. Хрэстаматыя па духоўнай беларускай літаратуры для сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту. — Мінск, 1999. — С. 28—36;

414. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іван Ужэвіч (біяграфічны нарыс і адаптаваны пераклад яго эпіграм да «Граматыкі» і урыўкаў з паэмы «Вобраз Ціоты і славы») // Ластаўка. Хрэстаматыя па духоўнай беларускай літаратуры для сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту. — Мінск, 1999. — С. 39—45;

415. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Канстанцін Канстанцінавіч Астрожскі // Ластаўка. Хрэстаматыя па духоўнай беларускай літаратуры для сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту. — Мінск, 1999. — С. 49—53;
416. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Як люстра «залатога веку» нацыянальнай кніжнасці // Вехі. — 1999. — С. 3—8;
417. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Анталагічныя пошукі старабеларускага этнасу і цудадзейныя іконы Божай Маці // Вехі. — 1999. — С. 12—17;
418. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Беларуска-славацкае духоўнае пабрацімства // Маціца славацкая. — Браціслава, 1999. — № 1. — С. 9—16;
419. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Старабеларуская і старачэская мовы ў гісторыі этыкета Цэнтральнай Еўропы // Маціца славацкая. — Браціслава, 1999. — № 2. — С. 7—14;
420. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Паўднёваславянскія карані цэнтральнаеўрапейскага адраджэння // Маціца славацкая. — Браціслава, 1999. — № 2. — С. 21—28;
421. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Беларуская-украінскае Адраджэнне XVII ст. // Узвіз. — 1999. — № 1. — С. 9—15;
422. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Захарыя Капыценскі як духоўны пісьменнік // Узвіз. — 1999. — № 3. — С. 16—23;
423. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Чарнобыльская тэма ў творчасці сучасных беларускіх паэтаў // Узвіз. — 1999. — № 3. — С. 28—36;
424. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Як люстра дыдактычнай традыцыі славянскага пісьменства // Узвіз. — 1999. — № 3. — С. 42—47;
425. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Балькінская святыня // Луг духоўны. — Пад. рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 4;
426. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Благоуханны цвет // Луг духоўны. — Пад. рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 7;
427. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Будслаўская святыня // Луг духоўны. — Пад. рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 9;
428. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Бельская святыня // Луг духоўны. — Пад. рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 6;
429. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іаан Вішанскі // Луг духоўны. — Пад. рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 12;
430. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Васількаўская святыня // Луг духоўны. — Пад. рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 10;

431. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Віленская Адзігітрыя // Луг духоўны. — Пад. рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 11;

432. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Духоўнае Адраджэнне // Луг духоўны. — Пад. рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 57;

433. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Другі паўднёваславянскі ўплыў // Луг духоўны. — Пад. рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 52;

434. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Першы паўднёваславянскі ўплыў // Луг духоўны. — Пад. рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 78;

435. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Трэці паўднёваславянскі ўплыў // Луг духоўны. — Пад. рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 92;

436. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дубенская Адзігітрыя // Луг духоўны. — Пад. рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 16;

437. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іванікій Галатоўскі // Луг духоўны. — Пад. рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 17;

438. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Феадор Астрожскі // Луг духоўны. — Пад. рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 2—3;

439. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Канстанцін Іванавіч Астрожскі // Луг духоўны. — Пад. рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 3;

440. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Канстанцін Канстанцінавіч Астрожскі // Луг духоўны. — Пад. рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 3—4;

441. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Кіпрыян Кіеўскі // Луг духоўны. — Пад. рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 26;

442. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Мяжырыцкая «Жыццядайніца» // Луг духоўны. — Пад. рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 31;

443. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дзімітрый Туптала // Луг духоўны. — Пад. рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 41;

444. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Клімент Смаляціч // Луг духоўны. — Пад. рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 38;

445. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Афанасій Філіповіч // Луг духоўны. — Пад. рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 48;

446. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Францызк Скарына // Луг духоўны. — Пад рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 36;
447. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Грыгорый Цамблак // Луг духоўны. — Пад рэд. А. В. Розава. — Варонеж—Кіеў—Іркуцк, 2000. — С. 50;
448. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Мужная царыца // Постаці. — Віцебск—Смаленск, 1998. — С. 10;
449. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Вялікая княгіня і каралева // Постаці. — Віцебск—Смаленск, 1998. — С. 16;
450. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Стоўп веры // Постаці. — Віцебск—Смаленск, 1998. — С. 21;
451. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Аслеплены мучанік і мужны цар // Постаці. — Віцебск—Смаленск, 1998. — С. 24;
452. Галубіцкая-Яскевіч А. А. У Бялынічах святло // Постаці. — Віцебск—Смаленск, 1998. — С. 27;
453. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Хрэсным ходам за Тупічэўскай святыняй // Постаці. — Віцебск—Смаленск, 1998. — С. 32;
454. Галубіцкая-Яскевіч А. А. На каленях ля Вострай Браны // Постаці. — Віцебск—Смаленск, 1998. — С. 36;
455. Галубіцкая-Яскевіч А. А. У Любдін па дух славяншчыны // Постаці. — Віцебск—Смаленск, 1998. — С. 41;
456. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Французаў спыніў жах Фальковічаў // Постаці. — Віцебск—Смаленск, 1998. — С. 44;
457. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пасля Крупцоў аднойдзеца зрок // Постаці. — Віцебск—Смаленск, 1998. — С. 48;
458. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Цуд з Купяціч // Постаці. — Віцебск—Смаленск, 1998. — С. 51;
459. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Беларускае святыня французскага блажэннага // Постаці. — Віцебск—Смаленск, 1998. — С. 56;
460. Галубіцкая-Яскевіч А. А. З Лесны — у ваколіцы Парыжа // Постаці. — Віцебск—Смаленск, 1998. — С. 59;
461. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Сув'яз історыі і развітку душы // Вітчизна. — Київ, 1988. — № 2. — С. 148—150;
462. Галубіцкая-Яскевіч А. А. З минулых літ // Молодь. — Київ, 1989. — № 4. — С. 8—16;
463. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Щоб жила чиста криниця... // Молодь. — Київ, 1987. — № 3. — С. 10—15;
464. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Спадщина. Історичний гвір М. Костомарова // Лебідь. — Львів, 1987. — № 4. — С. 20—27;
465. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Михайло Сергійович Грушевський // Res Publica. — Київ, 1987. — № 2. — С. 10—28;

466. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Михайло Грушевський. З нагоди 130-річчя від дня народження // *Res Publica*. — Київ, 1987. — № 2. — С. 10—28;
467. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Острів Хортиця. Перша Січ Запорізька // Молодь. — Київ, 1987. — № 6. — С. 12—18;
468. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Походи у Молдавію і Білорусію // Радянська Україна. — Київ, 1987. — № 3. — С. 33—37;
469. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Загальний образ історії народного життя // Каскад. — Рівно, 1998. — № 2. — С. 11—18;
470. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Постмодернізм ад... Скарини? // ЛіМ. — 1997. — № 13. — С. 6—7;
471. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Беларускія і рускія агіяграфічныя пошукі ў краязнаўстве // Маяк. Союзная держава. — 2000. — № 2. — С. 17—22;
472. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Вобраз св. Ефрасінні Полацкай ва ўсходнеславянскіх культурах // Маяк. Союзная держава. — 2000. — № 3. — С. 16—23;
473. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Беларускія карані дома Раманавых // Маяк. Союзная держава. — 2000. — № 4. — С. 18—24;
474. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Святая Каложка // Гродзенская праўда. — 2000. — № 138. — С. 3—4;
475. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Сусвет Надзей // Гродзенская праўда. — 2000. — № 143. — С. 3;
476. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Вясёлкай жнівеньскага лесу... // Гродзенская праўда. — 2000. — № 145. — С. 4;
477. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Полацкія эклібрысы // Гродзенская праўда. — 2000. — № 147. — С. 3;
478. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ефрасіння Полацкая і Глінская Пустынь // Варонежскія ведамасці. — 2000. — № 7. — С. 7—21;
479. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Феномен дзяхрані ў сучаснай беларускай культуры // Археаграфія—2000. Ведамасны зборнік Тартускага ўніверсітэта. — 2003. — С. 63—74;
480. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Асветніцкі пафас дэмакратыі ў ВКЛ // Матэрыялы канферэнцыі «Спецыфіка рэгіянальнай прававой інфраструктуры». — Вілейка—Баранавічы, 2003. — С. 12—18;
481. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ці можа прыжыцца на Беларусі сядзіба-skansan? // Матэрыялы канферэнцыі «Краязнаўчыя музеі: сучаснасць і перспектывы». — Краляўшчызна—Баранавічы, 2003. — С. 8—12;

482. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Беларускае, украінскае, літоўскае пісьменства: гісторыя, будучае // Матэрыялы чытанняў да свята пісьменства. — Ігналіна, 2003. — С. 3—7;

483. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Карані беларуска-украінска-літоўскага пабрацімства // Матэрыялы чытанняў да свята пісьменства. — Ігналіна, 2003. — С. 11—15;

484. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Падзвіжніцкія вытокі. Свяцтва з Вечнасцю. Спадчына Ефрасінні, ігуменні Полапскай // Гродзенская праўда. — 2000. — № 130. С. 3—4;

485. Галубіцкая-Яскевіч А. А. духоўнасць айчыннай кніжнасці і Жыровіцкая Лаўра // Гродзенская праўда. — 2000. — № 132. С. 3—4;

486. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іван Вішанскі — жыццё-подзвіг // Страла. — Київ, 2000. — 10 кастрычніка. — С. 3;

487. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Лазар Барановіч — збавенне і ворагі // Страла. — Київ, 2000. — 15 кастрычніка. — С. 4;

488. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іаанікій Галатоўскі і яго «чырвоныя бляск славянства» // Страла. — Київ, 2000. — 20 лістапада. — С. 3;

489. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Святыні і чудадейныя крыніцы // Страла. — Київ, 2000. — 18 снежня. — С. 3;

490. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Баркалабаўская ікона Божай Маці // Энциклапедыя славянскага духа. — Масква—Гомель, 2000. — С. 15;

491. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Бельская ікона Божай Маці // Энциклапедыя славянскага духа. — Масква—Гомель, 2000. — С. 17;

492. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Благауханны Цвет» // Энциклапедыя славянскага духа. — Масква—Гомель, 2000. — С. 19;

493. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Будслаўская ікона Божай Маці // Энциклапедыя славянскага духа. — Масква—Гомель, 2000. — С. 25;

494. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Божай Маці «Благатнае Неба» // Энциклапедыя славянскага духа. — Масква—Гомель, 2000. — С. 18;

495. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Бялыніцкая ікона Божай Маці // Энциклапедыя славянскага духа. — Масква—Гомель, 2000. — С. 29;

496. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Барановіч Лазар // Энциклапедыя славянскага духа. — Масква—Гомель, 2000. — С. 14;

497. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Бярында Памва // Энциклапедыя славянскага духа. — Масква—Гомель, 2000. — С. 31;

498. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Васількаўская ікона Божай Маці // Энциклапедыя славянскага духа. — Масква—Гомель, 2000. — С. 33;

499. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Віленская ікона Божай Маці // Энцыклапедыя славянскага духа. — Масква—Гомель, 2000. — С. 38;
500. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Віленска-Вострабрамская ікона Божай Маці // Энцыклапедыя славянскага духа. — Масква—Гомель, 2000. — С. 35;
501. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Жыровіцкая Лаўра — увасабленне духоўнага росквіту Беларускай Русі // Навука і рэлігія. — Масква—Брэст, 1995. — С. 6—9;
502. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Спадчына супрасльскага архімандрыта Сергія Кімбара // Навука і рэлігія. — Масква—Брэст, 1995. — С. 8—11;
503. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Падзвіжніцтва роду Солтанаў і Жыровічы // Навука і рэлігія. — Масква—Брэст, 1995. — С. 10—12;
504. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Мяжырыцкая ікона Божай Маці // Навука і рэлігія. — Масква—Брэст, 1995. — С. 8—11;
505. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Чанстахоўская ікона Божай Маці // Цаліцель. — 1997. — № 4. — С. 8—12;
506. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дубенская ікона Багародзіцы і дарапамысны род Астрожскіх // Цаліцель. — 1997. — № 7. — С. 9—11;
507. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Паехаў мітрапаліт з Баркалабава ў Супрасль // Вячэрні Пецябург. — 1995. — № 21. — С. 2;
508. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Мірапаліт Іосіф Сямашка і Беластоцкая ікона Божай Маці // Світанак. — Рыга, 1996. — № 2. — С. 2;
509. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Святыня роду Тышкевічаў // Світанак. — Рыга, 1996. — № 3. — С. 2;
510. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Лазар Барановіч і Васількаўская ікона Багародзіцы // Світанак. — Рыга, 1997. — № 4. — С. 3;
511. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Рыгор Сасна і Рыбалаўска-Кажанская ікона Багародзіцы // Світанак. — Рыга, 1996. — № 5. — С. 2;
512. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Біблейскія матывы ў творчасці старабеларускіх пісьменнікаў XVI ст. // Матэрыялы навуковай канферэнцыі «Славянскі свет вітае новае тысячагоддзе». — Кіеў, 1996. — С. 17—26;
513. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гімнаграфічная спадчына Ф. Скарыны // Матэрыялы навуковай канферэнцыі «Славянскі свет вітае новае тысячагоддзе». — Кіеў, 1999. — С. 29—34;
514. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Творчасць І. Вішанскага // Матэрыялы навуковай канферэнцыі «Духовная публіцыстыка ў гістарычных даляглядах». — Вінніца, 2000. — С. 8—18;

515. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пралегаменны падыход да вывучэння Сярэднявечча // Матэрыялы навуковай канферэнцыі «Духоўная публіцыстыка ў гістарычных даляглядах». — Вінніца, 2000. — С. 32—38;

516. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Творчасць Лазара Барановіча // Матэрыялы навуковай канферэнцыі «Барока ва ўкраінскай і беларускай культурах». — Львоў, 2000. — С. 23—28;

517. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Каментарыйныя жанры ў творчасці старабеларускіх пісьменнікаў XVI стагоддзя // Матэрыялы навуковай канферэнцыі «Усходніе славяне. Мова. Гісторыя. Культура». — Кіеў, 2000. — С. 31—42;

518. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ідэал служэння Айчыне і веры ў старажытнай і сучаснай літаратурах // Матэрыялы навуковай канферэнцыі «Усходніе славяне. Мова. Гісторыя. Культура». — Кіеў, 2000. — С. 51—56;

519. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Далягляды сучаснай беларускай археаграфіі // Матэрыялы навуковай школы-семінара «Археаграфія Паўднёвай Еўропы 2000». — Луцк—Афіны—Фесалонікі—Сафія—Прэшаў, 2000. — С. 12—16;

520. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ахтырская ікона Божай Маці // Скарбы музеёў. — Лвів—Кіів, 1995. — № 6. — С. 8;

521. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Багалюбская ікона Божай Маці // Скарбы музеёў. — Лвів—Кіів, 1995. — № 8. — С. 10;

522. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Балькінская ікона Божай Маці // Скарбы музеёў. — Лвів—Кіів, 1995. — № 14. — С. 12;

523. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Баркалабаўская ікона Божай Маці // Скарбы музеёў. — Лвів—Кіів, 1995. — № 17. — С. 15;

524. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Барская ікона Божай Маці // Скарбы музеёў. — Лвів—Кіів, 1995. — № 19. — С. 18;

525. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Барунская ікона Божай Маці // Скарбы музеёў. — Лвів—Кіів, 1995. — № 24. — С. 22;

526. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Беластоцкая ікона Божай Маці // Скарбы музеёў. — Лвів—Кіів, 1995. — № 27. — С. 27;

527. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Бельская ікона Божай Маці // Скарбы музеёў. — Лвів—Кіів, 1995. — № 31. — С. 29;

528. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Браслаўская ікона Божай Маці // Скарбы музеёў. — Лвів—Кіів, 1995. — № 33. — С. 31;

529. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Брацкая ікона Божай Маці // Скарбы музеёў. — Лвів—Кіів, 1995. — № 36. — С. 36;

530. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Брэсцкая ікона Божай Маці // Скарби музеїв. — Львів—Київ, 1995. — № 38. — С. 39;
531. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Будслаўская ікона Божай Маці // Скарби музеїв. — Львів—Київ, 1995. — № 41. — С. 42;
532. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Бялыніцкая ікона Божай Маці // Скарби музеїв. — Львів—Київ, 1995. — № 45. — С. 46;
533. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Васількаўская ікона Божай Маці // Скарби музеїв. — Львів—Київ, 1995. — № 48. — С. 49;
534. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Віленская ікона Багародзіцы // Скарби музеїв. — Львів—Київ, 1995. — № 51. — С. 53;
535. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Вострабрамская ікона Багародзіцы // Скарби музеїв. — Львів—Київ, 1995. — № 54. — С. 56;
536. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Вулька-Выганаўская ікона Божай Маці // Скарби музеїв. — Львів—Київ, 1995. — № 57. — С. 59;
537. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гадышаўская ікона Багародзіцы // Скарби музеїв. — Львів—Київ, 1995. — № 59. — С. 62;
538. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гарбанеўская ікона Багародзіцы // Скарби музеїв. — Львів—Київ, 1995. — № 61. — С. 65;
539. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Груздаўская ікона Багародзіцы // Скарби музеїв. — Львів—Київ, 1995. — № 63. — С. 67;
540. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Густынская ікона Багародзіцы // Скарби музеїв. — Львів—Київ, 1995. — № 65. — С. 69;
541. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Данская ікона Багародзіцы // Скарби музеїв. — Львів—Київ, 1995. — № 67. — С. 72;
542. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дзяржаўная ікона Багародзіцы // Скарби музеїв. — Львів—Київ, 1995. — № 69. — С. 74;
543. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дубенская ікона Багародзіцы // Скарби музеїв. — Львів—Київ, 1995. — № 74. — С. 76;
544. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дубенска-Краснагорская ікона Багародзіцы // Скарби музеїв. — Львів—Київ, 1995. — № 78. — С. 79;
545. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дзісус // Скарби музеїв. — Львів—Київ, 1995. — № 79. — С. 82;
546. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Жыровіцкая ікона Багародзіцы // Скарби музеїв. — Львів—Київ, 1995. — № 81. — С. 85;
547. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Замкавая (Наваградская) ікона Багародзіцы // Скарби музеїв. — Львів—Київ, 1995. — № 84. — С. 88;
548. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Забжыдоўская ікона Багародзіцы // Скарби музеїв. — Львів—Київ, 1995. — № 87. — С. 91;
549. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іверская ікона Багародзіцы // Скарби музеїв. — Львів—Київ, 1995. — № 89. — С. 94;

550. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іверска-Манрэальская ікона Багародзіцы // Скарби музеїв. — Лвів—Київ, 1995. — № 92. — С. 98;

551. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іерусалімская ікона Багародзіцы // Скарби музеїв. — Лвів—Київ, 1995. — № 95. — С. 101;

552. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ізяслаўская ікона Нараджэння Прасвятой Багародзіцы // Скарби музеїв. — Лвів—Київ, 1995. — № 97. — С. 103;

553. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона «Адзінародны Сын і Слова Божа» // Скарби музеїв. — Лвів—Київ, 1995. — № 99. — С. 106;

554. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Ануфрыя Вялікага // Скарби музеїв. — Лвів—Київ, 1995. — № 101. — С. 110;

555. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Архангела Гаўрыіла // Скарби музеїв. — Лвів—Київ, 1995. — № 3. — С. 110;

556. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Архістратыга Міхаіла // Скарби музеїв. — Лвів—Київ, 1995. — № 6. — С. 114;

557. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Барыса і Глеба // Скарби музеїв. — Лвів—Київ, 1995. — № 9. — С. 117;

558. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Ацаляльніца» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1995. — С. 7;

559. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Благавешчання Багародзіцы // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1994. — С. 10;

560. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Благадатнае Неба» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1994. — С. 14;

561. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Выхаванне» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1994. — С. 16;

562. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Галубіцкая» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1994. — С. 18;

563. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Дапаможніца жонам чады нараджаць» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1994. — С. 21;

564. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Дастойна Ёсць» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1994. — С. 23;

565. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Жыццядайная крыніца» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1994. — С. 26;

566. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Збавіцельніца» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1994. — С. 28;

567. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Грумення Афонскай Гары» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1994. — С. 30;

568. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы Катафігі // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1994. — С. 32;

569. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Неапапімая Купіна» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1994. — С. 34;
570. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Неўвядальная Квецень» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1994. — С. 36;
571. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Неўпівальная Чаша» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1994. — С. 39;
572. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Нечаканая Радасць» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1994. — С. 41;
573. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Памнажэнне Розуму» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1994. — С. 44;
574. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Сімяонава пра-роцтва» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1996. — С. 49;
575. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Папераджальніца» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1996. — С. 51;
576. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Перамога Ісціны» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1996. — С. 53;
577. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Салодкае Цалаванне» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1996. — С. 56;
578. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Скарапаслушніца» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1996. — С. 56;
579. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Спаглянь на Пакору» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1996. — С. 59;
580. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Спарыцельніца хлябоў» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1996. — С. 61;
581. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Спаручніца грэшных» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1996. — С. 63;
582. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Спаголі мой сум» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1996. — С. 65;
583. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Спаголенне пагіблых» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1996. — С. 67;
584. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Сямістрэльная» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1997. — С. 71;
585. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Траяручыца» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1997. — С. 73;
586. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Трох Радасцей» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1997. — С. 76;
587. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Усецарыца» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1997. — С. 79;
588. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Пачуй маё маленне» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1997. — С. 81;

589. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Усіх Тужлівых Радасць» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1997. — С. 83;
590. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Эканаміса» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1997. — С. 85;
591. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона «Гасподзь Саваоф сярод ангельскіх чыноў» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1997. — С. 87;
592. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Евангеліста Лукі // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1997. — С. 91;
593. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Ефрасінні Полацкай // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1997. — С. 91;
594. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Іаана Кармянскага // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1998. — С. 96;
595. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Іова Шматпакутнага // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1998. — С. 98;
596. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Іосіфа Абручніка і Младзенца Хрыста // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1998. — С. 101;
597. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона «Каранаванне Багародзіцы» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1998. — С. 101;
598. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Мікалая Цудатворца // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1998. — С. 105;
599. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Нараджэння Прасвятой Багародзіцы // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1998. — С. 107;
600. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона нараджэння Хрыстовага // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1998. — С. 109;
601. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Параскевы Пятніцы // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1998. — С. 111;
602. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона «Пахвала Багародзіцы з Акафістам» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1998. — С. 114;
603. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона «Праабражэння Гасподняга» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1998. — С. 116;
604. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пюхціцка-Дамашанская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 1996. — С. 10;
605. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Райская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 1996. — С. 14;
606. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Рудзенская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 1996. — С. 17;
607. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Рыбалаўская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 1996. — С. 20;

608. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Свенска-Пячэрская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 1996. — С. 23;
609. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Серафіма-Дзізееўская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 1996. — С. 26;
610. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Смаленска-Ноўгарадская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 1996. — С. 28;
611. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Смаленска-Старчыцкая ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 1995. — С. 29;
612. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Смаленска-Яраслаўская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 1995. — С. 30;
613. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Старакорнінская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 1995. — С. 33;
614. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Страстная ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 1995. — С. 35;
615. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Супрасльская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 1995. — С. 37;
616. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Сурдзегская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 1995. — С. 39;
617. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Маркава-Казанская ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1993. — С. 46;
618. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Мірожская ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1993. — С. 48;
619. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Мар'інагорская ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1993. — С. 50;
620. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Мінская ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1993. — С. 52;
621. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Млекакормячая» ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1993. — С. 54;
622. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Мяжырыцкая ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1993. — С. 56;
623. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Наваградская ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1993. — С. 59;
624. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Навадворская ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1993. — С. 61;

625. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Нова-Свержанская ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1993. — С. 63;
626. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ноўгарадская ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1993. — С. 65;
627. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Нямецкая ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1993. — С. 67;
628. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пажайская ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1993. — С. 69;
629. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Патрыярша-Пустынская ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1993. — С. 71;
630. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пачаеўская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Чабаксары—Баранавічы, 1993. — С. 73;
631. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пружанская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 1994. — С. 6;
632. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Казельшчанская ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1996. — С. 9;
633. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Канеўска-Афонская ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1996. — С. 12;
634. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Кіева-Пячэрская ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1996. — С. 14;
635. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Кодэнская ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1996. — С. 17;
636. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Корсунская ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1996. — С. 19;
637. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Косініцка-Македонская ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1996. — С. 21;
638. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Косініцка-Мадэнская ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1996. — С. 23;
639. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Краснастоцкая ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1996. — С. 26;
640. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Крупецкая ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1996. — С. 28;
641. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Куцяціцкая ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1996. — С. 31;
642. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Лагічынская ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1996. — С. 34;
643. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ляснянская ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1996. — С. 36;
644. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Лідска-Рымская ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1996. — С. 38;

645. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Люблінская ікона Багародзіцы // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1996. — С. 41;
646. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Сафіі Прамудрасці Божыяй // Улада веры. — Брэст—Кемерава, 1997. — С. 120;
647. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Святы Убрус Збаўцы Хрыста // Улада веры. — Брэст—Кемерава, 1997. — С. 6;
648. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Старазапаветнай Тройцы «Айчына» // Улада веры. — Брэст—Кемерава, 1997. — С. 8;
649. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Старазапаветнай Тройцы «Гасціннасць Аўраама» // Улада веры. — Брэст—Кемерава, 1997. — С. 10;
650. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона «Страшны Суд Другога Прышэсця» // Улада веры. — Брэст—Кемерава, 1997. — С. 12;
651. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Хрыста «Вялікі Архірэі» // Улада веры. — Брэст—Кемерава, 1997. — С. 15;
652. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона «Хрыстос — Дрэва апосталяў» // Улада веры. — Брэст—Кемерава, 1997. — С. 17;
653. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона «Благаслаўленне дзяцей» // Улада веры. — Брэст—Кемерава, 1997. — С. 19;
654. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Хрыста «Маленне аб Чашы» // Улада веры. — Брэст—Кемерава, 1997. — С. 21;
655. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Хрыста «Пантакратора-Усядзержцы» // Улада веры. — Брэст—Кемерава, 1997. — С. 23;
656. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Хрыста «Спас у Сілах» // Улада веры. — Брэст—Кемерава, 1997. — С. 26;
657. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Хрыста «Цар Цароў» // Улада веры. — Брэст—Кемерава, 1997. — С. 28;
658. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона «Хрыста-Эмануіла» // Узвядзенне. — Чабаксары—Баранавічы, 1997. — С. 5;
659. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Увядзення ў Храм Прасвятой Багародзіцы // Узвядзенне. — Чабаксары—Баранавічы, 1997. — С. 7;
660. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Памякчэнне злых сэрцаў» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1994. — С. 47;
661. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Суцяшальніца» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1996. — С. 69;
662. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона «Забітых Немаўлят за Града» // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1997. — С. 93;
663. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона роўнаапостальных Кірыла і Мяфодзія // Адпачынак хрысціянiна. — Масква—Кіеў, 1998. — С. 118;
664. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пухлаўская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 1994. — С. 8;

665. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Маларыцкая ікона Багародзіцы // Уваздаянне. — Чабаксары—Баранавічы, 1997. — С. 43;
666. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Чарнігаўска-Гефсіманская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 68;
667. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Алексій, мітрапаліт Кіеўскі і Маскоўскі // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 7;
668. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Астрожскі Клірык // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 61;
669. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Бірнбаум Хенрык // Святло невечаравае. — Масква—Магілёў—Кіеў, 1995. — С. 34;
670. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Андрэй Крытскі // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 36;
671. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іаан Дамаскін // Аxіос. — Масква—Коўна—Бабруйск, 1999. — С. 27;
672. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Кірыл, роўнаапостальны // Lampada. — Салонікі—Беласток, 1998. — № 1. — С. 3;
673. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Тонава-Слабодская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 41;
674. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Тупічэўская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 43;
675. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Уладзімірская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 46;
676. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Уладзімірска-Краснагорская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 48;
677. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Улахернская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 50;
678. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Фальковіцкая ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 53;
679. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Феадораўская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 56;
680. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Холмская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 58;
681. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ціхвінска-Шчорсаўская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 60;
682. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Цэсарска-Бароўская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 64;

683. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Чанстахоўская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 66;

684. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Марцін Турскі // *Axios*. — Масква—Коўна—Бабруйск, 1999. — № 7. — С. 4;

685. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Чарнобыльская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 70;

686. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Эфеска-Корсуньская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 72;

687. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Яблачынска-Турковіцкая ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 74;

688. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ялецка-Чарнігаўская ікона Багародзіцы // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 76;

689. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ялецкая ікона Багародзіцы «Пакланенне Валхвоў» // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 77;

690. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ялецкая ікона Нараджэння Хрыстова // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 78;

691. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Прадмовы Ф. Скарыны // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 80;

692. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Творчасць свяціцеля Кірыла Тураўскага // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 82;

693. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Кірыла Тураўскі. «Слова пра спаралізаванага» // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 85;

694. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Усяленскі змест біблейская кнігі «Песня Песняў» // Лествіца нябесная. — Масква—Магілёў—Чарнігаў, 2001. — С. 87;

695. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Алелька Гедымінавіч // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 5;

696. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Раман Сладкапецц // *Orthodox life*. — *Jordanville—New York*, 1999. — № 9. — P. 16—24;

697. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Алелькавіч Настасся // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 6;

698. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Алелькавіч Сямён // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 8;

699. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Алена Іванаўна, вялікая княгіня і каралева // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 10;

700. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Алена, ігумення манастыра ў Ружаным Стоку // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 12;

701. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Альгерд Гедымінавіч, князь ВКЛ // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 14;

702. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Аляксандр Казіміравіч Ягелончык // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 16;

703. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Аляксандр Неўскі // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 18;

704. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Аляксандр Свірскі // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 20;

705. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Аляксандр Фёдараўна // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 22;

706. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Аляксей чалавек Божы // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 25;

707. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Аляксей Міхайлавіч // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 27;

708. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Анастасія Яраслаўна // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 29;

709. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Андронік Ш Палеолог // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 32;

710. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Андрэй Багалобскі // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 34;

711. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Андрэй Першазванны // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 38;

712. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Андрэй Смаленскі // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 40;

713. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Андрэй Юродзівы // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 42;

714. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Антоній, віленскі мучанік // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 44;

715. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Антоній Егіпецкі // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 46;

716. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Антоній Пячэрскі // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 48;
717. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ануфрый Вялікі // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 50;
718. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Апольчык Уладзіслаў // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 52;
719. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Аскольд // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 54;
720. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Астрожскі Даніла // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 56;
721. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Астрожскі Васіль Красны (Прыгожы) // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 57;
722. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Астрожскі Іван Васільевіч // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 58;
723. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Астрожскі Канстанцін Іванавіч // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 59;
724. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Астрожскі Канстанцін Канстанцінавіч // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 60;
725. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Астрожскі Феадор // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 62;
726. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Астрожскія, князі // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 63;
727. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Аўраамій Смаленскі // Энцыклапедыя прыхаджаніна. — Масква—Віцебск—Ужгарад, 1995. — С. 65;
728. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Аўрэлій Аўгустін // Свято невячаровае. — Масква—Магілёў—Кіеў, 1997. — С. 8;
729. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Афанасій Афонскі // Свято невячаровае. — Масква—Магілёў—Кіеў, 1997. — С. 10;
730. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Афанасій Вялікі (Александрыйскі) // Свято невячаровае. — Масква—Магілёў—Кіеў, 1997. — С. 12;
731. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Афанасій, ігумен Брэсцкі // Свято невячаровае. — Масква—Магілёў—Кіеў, 1997. — С. 12;
732. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Багранародны Канстанцін // Свято невячаровае. — Масква—Магілёў—Кіеў, 1997. — С. 16;
733. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Балабан Гедэон // Свято невячаровае. — Масква—Магілёў—Кіеў, 1997. — С. 18;

734. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Балабан Дыянісій // Святло невечаровае. — Масква—Магілёў—Кіеў, 1997. — С. 20;
735. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Балінброк // Святло невечаровае. — Масква—Магілёў—Кіеў, 1997. — С. 22;
736. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Баляслаў Мужны, кароль // Святло невечаровае. — Масква—Магілёў—Кіеў, 1997. — С. 24;
737. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Баляслаў III Крывавусны // Святло невечаровае. — Масква—Магілёў—Кіеў, 1997. — С. 26;
738. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Барановіч Лазар // Святло невечаровае. — Масква—Магілёў—Кіеў, 1997. — С. 29;
739. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Барэцкі Іоў, кіеўскі мітрапаліт // Святло невечаровае. — Масква—Магілёў—Кіеў, 1997. — С. 31;
740. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Богша Лазар // Святло невечаровае. — Масква—Магілёў—Кіеў, 1997. — С. 36;
741. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Богуш-Сестранцэвіч // Святло невечаровае. — Масква—Магілёў—Кіеў, 1997. — С. 38;
742. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Бона Сфорца Міланская // Святло невечаровае. — Масква—Магілёў—Кіеў, 1997. — С. 40;
743. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Брачыслава (Параскева), жонка Аляксандра Неўскага // Святло невечаровае. — Масква—Магілёў—Кіеў, 1997. — С. 42;
744. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Брачыслаў Ізяслававіч // Святло невечаровае. — Масква—Магілёў—Кіеў, 1997. — С. 44;
745. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Буало Мікалай // Святло невечаровае. — Масква—Магілёў—Кіеў, 1997. — С. 46;
746. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Будны Сымон // Святло невечаровае. — Масква—Магілёў—Кіеў, 1997. — С. 48;
747. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Бярінда Памва // Святааннік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 6;
748. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Васілевіч Феадосій // Святааннік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 8;
749. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Васілій III Іванавіч // Святааннік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 10;
750. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Венжын Іван // Святааннік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 12;
751. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Вісліцкі Ян // Святааннік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 12;
752. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Вітаўт, князь // Святааннік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 15;

753. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Вольга, роўнаапостальная княгіня // Святааннік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 16;
754. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Валян Андрэй // Святааннік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 17;
755. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Галятоўскі Іаанікій // Хілардар. — Масква—Віцебск—Салонікі, 1998. — С. 18;
756. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ганна Яраслаўна, каралева Францыі // Святааннік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 20;
757. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ганна Наўгародская // Хілардар. — Масква—Віцебск—Салонікі, 1998. — С. 21;
758. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гаўрыіл Беластоцкі // Хілардар. — Масква—Віцебск—Салонікі, 1998. — С. 24;
759. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гашгольд, віленскі ваявода // Святааннік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 23;
760. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гедымін // Святааннік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 25;
761. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Генрых III Валуа // Святааннік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 28;
762. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Георгій Перамоганосец // Хілардар. — Масква—Віцебск—Салонікі, 1998. — С. 26;
763. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гізель Інакенцій // Хілардар. — Масква—Віцебск—Салонікі, 1998. — С. 28;
764. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Глеб Смаленскі // Хілардар. — Масква—Віцебск—Салонікі, 1998. — С. 30;
765. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Глінская Алена, руская царыца // Святааннік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 31;
766. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Грым Якаб // Святааннік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 34;
767. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гумбальд Вільгельм // Святааннік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 36;
768. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гундуліч Іван // Святааннік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 39;
769. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гурніцкі Лукаш // Святааннік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 41;
770. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гус Ян // Святааннік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 43;
771. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гусоўскі Мікола // Святааннік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 45;

772. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дабрагнева, сястра Яраслава Мудрага, польская каралева // Святыянік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 48;
773. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Давід, біблейскі цар // Хіландар. — Масква—Віцебск—Салонікі, 1998. — С. 33;
774. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Даміян, бяссрэбнік // Хіландар. — Масква—Віцебск—Салонікі, 1998. — С. 36;
775. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Даніл, прарок // Хіландар. — Масква—Віцебск—Салонікі, 1998. — С. 38;
776. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дантэ Аліг'еры // Хіландар. — Масква—Віцебск—Салонікі, 1998. — С. 52;
777. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Даўмонт (Цімафей) // Хіландар. — Масква—Віцебск—Салонікі, 1998. — С. 41;
778. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дзімітрый Данскоў // Хіландар. — Масква—Віцебск—Салонікі, 1998. — С. 44;
779. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дзімітрый Растоўскі // Хіландар. — Масква—Віцебск—Салонікі, 1998. — С. 48;
780. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дзімітрый Салунскі // Хіландар. — Масква—Віцебск—Салонікі, 1998. — С. 52;
781. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Екацярына. Велікамучаніца // Хіландар. — Масква—Віцебск—Салонікі, 1998. — С. 55;
782. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Елізавета Фёдарэўна, прападобная // Хіландар. — Масква—Віцебск—Салонікі, 1998. — С. 58;
783. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Елізавета Яраслаўна // Хіландар. — Масква—Віцебск—Салонікі, 1998. — С. 61;
784. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Елісей, біблейскі прарок // Хіландар. — Масква—Віцебск—Салонікі, 1998. — С. 64;
785. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Елісей Лаўрышаўскі (Войшалак) // Хіландар. — Масква—Віцебск—Салонікі, 1998. — С. 67;
786. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Еранім Блажэнны // Хіландар. — Масква—Віцебск—Салонікі, 1998. — С. 69;
787. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ефрасіння Полацкая // Хіландар. — Масква—Віцебск—Салонікі, 1998. — С. 71;
788. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Жыгімонт Аўгуст // Святыянік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 54;
789. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Жыгімонт Карыбутавіч // Святыянік. — Гомель—Чарнігаў—Бранск, 1998. — С. 57;
790. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Жыгімонт I Стары // Павяртанне. — Коўна—Бабруйск, 1999. — С. 29;

791. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Заід, першы крытык // Павяртанне. — Коўна—Бабруйск, 1999. — С. 34;
792. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Зёмка Тарасій // Павяртанне. — Коўна—Бабруйск, 1999. — С. 38;
793. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Зізаній Лаўрэнцій // Павяртанне. — Коўна—Бабруйск, 1999. — С. 41;
794. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Зізаній Стэфан // Павяртанне. — Коўна—Бабруйск, 1999. — С. 43;
795. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Зоя, імператыца // *Axios*. — Масква—Коўна—Бабруйск, 1999. — С. 21;
796. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іаан, віленскі мучанік // *Lampada*. — Салонікі—Роўна, 1997. — № 7. — С. 3;
797. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іаан, апостал-евангеліст // *Axios*. — Масква—Коўна—Бабруйск, 1999. — С. 22;
798. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іаан Златавусны // *Axios*. — Масква—Коўна—Бабруйск, 1999. — С. 24;
799. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іаан Вараг, кіеўскі першахрысціянін // *Axios*. — Масква—Коўна—Бабруйск, 1999. — С. 26;
800. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іаан Вішанскі // Павяртанне. — Коўна—Бабруйск, 1999. — С. 45;
801. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Мяркурый Смаленскі // *Lampada*. — Салонікі—Роўна, 1998. — № 7. — С. 4;
802. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Мялешка, шляхціч // *Lampada*. — Салонікі—Роўна, 1998. — № 8. — С. 3;
803. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Мяфодзій, асветнік роўнаапостальны // *Orthodox life*. — Jordanville—New York, 1999. — № 4. — С. 14—20;
804. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Навум Ахрыдскі // *Orthodox life*. — Jordanville—New York, 1999. — № 5. — С. 12—19;
805. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Насовіч Іаан // *Lampada*. — Салонікі—Роўна, 1998. — № 9. — С. 4;
806. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Нелюбовіч-Тукальскі Іосіф, мітрапаліт // *Lampada*. — Салонікі—Роўна, 1998. — № 10. — С. 4;
807. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Нестар-летапісец // Ладдзя. — Масква—Брэст—Кіеў, 1998. — № 3. — С. 6—12;
808. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Палама Грыгорый // *Orthodox life*. — Jordanville—New York, 1999. — № 6. — С. 10—19;
809. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Паскаль Блез // *Orthodox life*. — Jordanville—New York, 1999. — № 7. — С. 12—18;

810. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Первольф Іозеф // *Plurigraf*. — *Jasna Góra*, 1998. — С. 12—18;
811. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Петрарка Франчэска // *Plurigraf*. — *Jasna Góra*, 1998. — С. 16—24;
812. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пляцінецкі Елісей // *Lampada*. — *Салонікі—Роўна*, 1998. — № 9. — С. 2;
813. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Псёл Міхаіл // *Orthodox life*. — *Jordanville—New York*, 1999. № 8. — С. 14—22;
814. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Рагнеда (ігумення Анастасія) // *Lampada*. — *Салонікі—Роўна*, 1998. № 9. — С. 3;
815. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Радзівілаўскі Антоній // *Lampada*. — *Салонікі—Роўна*, 1998. № 10. — С. 3;
816. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Кірыл Тураўскі // *Axios*. — *Масква—Коўна—Бабруйск*, 1998. № 2. — С. 3;
817. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Клімент Ахрыдскі // *Lampada*. — *Салонікі—Роўна*, 1999. — С. 40;
818. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Клімент Смаляціч // *Lampada*. — *Салонікі—Роўна*, 1998. № 3. — С. 4;
819. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Кляновіч Себасціян // *Lampada*. — *Салонікі—Роўна*, 1998. № 4. — С. 4;
820. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Кнапскі Грыгорый // *Павяртанне*. — *Коўна—Бабруйск*, 1999. — С. 60;
821. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Комніна Ганна // *Axios*. — *Масква—Коўна—Бабруйск*, 1999. — С. 43;
822. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Копітар Варфаламей // *Павяртанне*. — *Коўна—Бабруйск*, 1999. — С. 64;
823. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ксенія Пецярбургская // *Axios*. — *Масква—Коўна—Бабруйск*, 1999. — С. 46;
824. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Лазар, кароль-князь сербскі // *Axios*. — *Масква—Коўна—Бабруйск*, 1999. — С. 48;
825. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ламаносаў Міхаіл Васільевіч // *Axios*. — *Масква—Коўна—Бабруйск*, 1999. — С. 51;
826. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Лаўрэнцій Тураўскі // *Lampada*. — *Салонікі—Роўна*, 1998. № 5. — С. 3;
827. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Магіла Пётр // *Lampada*. — *Салонікі—Роўна*, 1998. № 5. — С. 4;
828. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Максім Грэк // *Axios*. — *Масква—Коўна—Бабруйск*, 1999. — С. 54;
829. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Марк Эфескі // *Axios*. — *Масква—Коўна—Бабруйск*, 1999. — С. 57;

830. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Марцін Тураўскі // *Lampada*. — Салонікі—Роўна, 1998. — С. 3;
831. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іаан Кармянскі // *Lampada*. — Салонікі—Роўна, 1997. № 8. — С. 2;
832. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іаан Крансштадскі // *Axios*. — Масква—Коўна—Бабруйск, 1999. — С. 29;
833. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іоў Пачаеўскі // *Lampada*. — Салонікі—Роўна, 1997. № 9. — С. 3;
834. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іоў Шматпакутны // *Axios*. — Масква—Коўна—Бабруйск, 1999. — С. 31;
835. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іўліянія Альшанская // *Lampada*. — Салонікі—Роўна, 1997. № 10. — С. 3;
836. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Каніскі Георгій // *Lampada*. — Салонікі—Роўна, 1997. № 11. — С. 4;
837. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Канстанцін Вялікі, роўнаапостальны // *Axios*. — Масква—Коўна—Бабруйск, 1999. — С. 33;
838. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Канстанцін Касцянецкі // *Axios*. — Масква—Коўна—Бабруйск, 1999. — С. 36;
839. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Капінскі Ісаія // Павяртанне. — Коўна—Бабруйск, 1999. — С. 49;
840. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Капыценскі Захарыя // Павяртанне. — Коўна—Бабруйск, 1999. — С. 53;
841. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Карповіч Лявонцій // Павяртанне. — Коўна—Бабруйск, 1999. — С. 55;
842. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Касьма, бясрэбранік // *Axios*. — Масква—Коўна—Бабруйск, 1999. — С. 38;
843. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Каханоўскі Ян // Павяртанне. — Коўна—Бабруйск, 1999. — С. 58;
844. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Кімбар Сергій, супрасльскі архімандрый // Павяртанне. — Коўна—Бабруйск, 1999. — С. 57;
845. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Кіпрыян, мітраналіт Кіеўскі // *Lampada*. — Салонікі—Роўна, 1999. № 12. С. 4;
846. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Расціслаў Мсціславіч (Пабожны) // *Lampada*. — Салонікі—Роўна, 1998. № 11. С. 3;
847. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Рымпла Андрэй // *Lampada*. — Салонікі—Роўна, 1998. № 11. С. 4;
848. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Рысінскі Саламон // *Lampada*. — Салонікі—Роўна, 1998. № 12. С. 3;
849. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Савва, архіепіскап Сербскі — ува-сабленне самаахвярнасці славянскага архетыпу // *Матэрыялы Суп-*

расльскіх чытаньняў. — Супрасль—Беласок—Нарва, 2000. — С. 10—16;

850. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Сафія Вітаўтаўна // *Lampada*. — Салонікі—Роўна, 1998. № 12. С. 4;

851. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Суета і ўцісненне душы // *Новы Валаам*. — Хельсінкі, 1993. С. 12—20;

852. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Права пісанае // *Новы Валаам*. — Хельсінкі, 1993. С. 24—28;

853. Галубіцкая-Яскевіч А. А. І лёс шчаслівы і няшчасны // *Новы Валаам*. — Хельсінкі, 1993. С. 31—35;

854. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Залаты век старабеларускай мовы // 400-lecie Bractwa Bohojawlenskiego. — *Supraśl—Zabłudów—Bielsk-Podlaski*, 1994. С. 10—18;

855. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Моватворчая дзейнасць Скарыны // 400-lecie Bractwa Bohojawlenskiego. — *Supraśl—Zabłudów—Bielsk-Podlaski*, 1994. С. 19—24;

856. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ефрасіння Полацкая і славянскае духоўнае адраджэнне // 400-lecie Bractwa Bohojawlenskiego. — *Supraśl—Zabłudów—Bielsk-Podlaski*, 1994. С. 26—31;

857. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Крыніцы Скарынаўскага перакладу // *Матэрыялы зборніка чытаньняў у гонар Сымона Буднага*. — Мінск, 1995. С. 4—8;

858. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Рытарычная і экзэгетычная культура твораў Скарыны // *Матэрыялы зборніка чытаньняў у гонар Сымона Буднага*. — Мінск, 1995. С. 12—18;

859. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Крэнь І. П. Падзвіжніцтва... // *Голас Радзімы*. — 2001. — № 37. — С. 5;

860. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Крушынская Л. І. Іконы ратавалі нас... // *Культура*. — 2001. — № 34. — С. 13;

861. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Дзятлоўская Г. Ф. «Сонцаносная» Агонь душы... // *Народная газета*. — 2001. — 29 лістапада. — С. 4;

862. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Шаблінская Г. В. Да сваяцтва з Вечнашо // *Культура*. — 2000. — № 44. — С. 10;

863. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Шаблінская Г. В. Ля вытокаў айчынай кніжнасці... // *Голас Радзімы*. — 1999. — № 8. — С. 1, 3;

864. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пухлаўская ікона Божай Маці // *Гаспадыня*. — 2001. — № 10. — С. 25;

865. Галубіцкая-Яскевіч А. А. З Непагаснай Лапмадай Духоўнасці // *Культура*. — 1999. — 26 жніўня — 1 верасня. — С. 2;

866. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Аднадумцы праз стагоддзі // Голас Радзімы. — 1998. — № 50. — С. 6—7;
867. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Аднадумцы праз стагоддзі // Голас Радзімы. — 1998. — № 49. — С. 6—8;
868. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Аднадумцы праз стагоддзі // Голас Радзімы. — 1998. — № 48. — С. 4, 5, 7;
869. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Шаблінская Г. В. «Душа мая — ты ў садзе руж...» // Голас Радзімы. — 2000. — № 37. — С. 5, 8;
870. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Крушынская Л. І. «Хай ясназорцам стане род. І мой народ...» // Культура. — 2001. — № 2. — С. 7;
871. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Шаблінская Г. В. Ранак айчыннай філагаліі // Голас Радзімы. — 1998. — № 3. — С. 6—7;
872. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Духоўны запавет // Голас Радзімы. — 2002. — № 25. — С. 5;
873. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Гучок Я. Манаграфія па гісторыі мовы // Кніжны свет. — 2000. — № 5. — С. 1;
874. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Краснастоцкая Адзігітрыя // Культура. — 1998. — № 28—29. — С. 20;
875. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Галінка веры // Полюмя. — 1998. — № 12. — С. 70—72;
876. Галубіцкая-Яскевіч А. А. З клопатам пра айчынную драматургію // Полюмя. — 2004. — № 7. — С. 185—188;
877. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Глушакоў У. С. Вытокі духоўнага подзвіга // Сусветная літаратура. — 2002. — № 4. — С. 165—177;
878. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Паўлаў У. П. Вяртанне да тысячагадовых скарбаў // Беларуская думка. — 2001. — № 7. — С. 138—142;
879. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Прамытыя вадой галінкі // Першацвет. — 1997. — № 4. — С. 18—20;
880. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Белья чайкі надзеі // Маладосць. — 1998. — № 12. — С. 7—10;
881. Галубіцкая-Яскевіч А. А. У Жалі Жаль... // Наша вера. — 1999. — № 3. — С. 37—39;
882. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Яблачынскі манастыр — цэнтр духоўнага жыцця Падляшша // Культура. — 1998. — № 28—29. — С. 20—21;
883. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Бязлітасная праўда быцця // Ніва. — 1995. — 29 кастрычніка. — С. 8;
884. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Бязлітасная праўда быцця // Ніва. — 1995. — 5 лістапада. — С. 8;

885. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Вясёлка лёсу. Усмешка нябёс. Сон князёўны Марыі Богуш-Алелькавіч. Сон Івана Ужэвіча. Мой Дантэ. Муза Івана Ужэвіча. Малітва // Голас Радзімы. — 2002. — № 10. — С. 5, 17;

886. Галубіцкая-Яскевіч А. А. І кропелька ўпадзе на дол... // Беларусь. — 1998. — № 12. — С. 43;

887. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Тулупава І. Міласэрнасць Царыцы Нябеснай няхай будзе з Вамі // Гаспадыня. — 2001. — № 11. — С. 24—25;

888. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Прасвятой Багародзіцы «Дзяможніца жонам чады нараджаць» // Гаспадыня. — 2002. — № 1. — С. 23;

889. Галубіцкая-Яскевіч А. А. А. М. Адамовіч у гістарычных даляглядах // Алесь Адамовіч і чаС. — Мінск, 1998. — С. 57—60;

890. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Святыні Палесся: Купяціцкая ікона Божай Маці // Царкоўнае слова. — 1998. — № 11. — С. 10;

891. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Шаблінская Г. В. Ранак айчынай філалогіі // ЛіМ. — 1998. — 16 студзеня. — С. 6—7;

892. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Балыкінскі цудадзейны абраз Божай Маці. Святыні Магілёўшчыны // Культура. — 1998. — № 25. — С. 10;

893. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Рудзенскі абраз Багародзіцы і абраз Божай Маці «Прызры на змірэнне» // Культура. — 1998. — № 25. — С. 10;

894. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Патрыяршы і Гарбанеўскі абразы Божай Маці // Культура. — 1998. — № 25. — С. 10;

895. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дзімітрый Растоўскі. З «Алфавіта духоўнага». Пра зайздасць // Культура. — 2002. — № 28. — С. 14;

896. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Вялікая княгіня ВКЛ і каралева Польшчы Алена Іванваўна і яе святыні // Культура. — 1998. — № 9. — С. 9;

897. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Шаблінская Г. В. Жыццядайныя традыцыі айчыннага пісьменства // ЛіМ. — 2000. — 6 кастрычніка. — С. 4;

898. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Славуты асветнік і абаронца Прусаў // Царкоўнае слова. — 1998. — № 2. — С. 11;

899. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Выпрабаванне на высокароднасць // Рэспубліка. — 2002. — 4 мая. — С. 3;

900. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Кляновы крохкі ліст чакае Ражаства. Шчымлівым словам, бы Пятра ключамі. І слодыч ростані адчую. Пастукала сінічка мне ў акно // ЛіМ. — 1998. — 18 снежня. — С. 8;

901. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Не здраджвайце сяброўству і дабрыві // Народная газета. — 2002. — 17 красавіка. — С. 3;

902. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Налібоцкі Р. Любіць чалавека // Звезда. — 2001. — 26 верасня. — С. 4;

903. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Міхайлоўская С. Ад Сярэднявечча да сучаснасці: занябаныя старонкі духоўнай спадчыны // Веды. — 2001. — № 2. — С. 5;

904. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Загадка «Песні Песням» і — Скарына // ЛіМ. — 1994. — 1 красавіка. — С. 6—7;

905. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Прысваіўны Францыск Скарына // Ніва. — 1996. — 28 студзеня. — С. 8;

906. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Лукша М. І. Непагасная Лампада Духоўнасці // Ніва. — 1995. — 15 кастрычніка. — С. 9;

907. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Глушакоў У. С. З духоўнасцю — у трэцяе тысячагоддзе // Звезда. — 2001. — 23 чэрвеня. — С. 7;

908. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Свята пчырага сэрца // Алеся. — 2001. — № 4. — С. 12;

909. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Галінка веры. Бяссілце Думкі перад Духам... Душа мая, ты — ў Садзе Руж. Адвечны Лір... Сутонні сэрца // Голас Радзімы. — 1999. — № 31. — С. 7;

910. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Максім Грэк. Пра архістратыга-ваяводу, ці як належыць кіраваць народам // Культура. — 2002. — № 31. — С. 14;

911. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Духоўны завет // Голас Радзімы. — 2002. — № 25. — С. 5;

912. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Лемачка В. Павялічваць суму дабра... // Воскресенне. — 2004. — № 8. — С. 7;

913. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пракаветны дар Сакрата // Ніва. — 1995. — 22 кастрычніка. — С. 1, 8;

914. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пад знакам суперажывання // Беларуская ніва. — 2002. — 5 красавіка. — С. 4;

915. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Заўсёды ў пошуку // ЛіМ. — 1997. — 26 снежня. — С. 7;

916. Галубіцкая-Яскевіч А. А. У творчасці // ЛіМ. — 1996. — 27 снежня. — С. 7;

917. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Георгій Каніскі аб «Гісторыі Русаў» // Культура. — 2002. — № 7. — С. 14;

918. Галубіцкая-Яскевіч А. А. XXI век: што пакінем нашчадкам. Сага аб Пагарыні // Народная трыбуна. — 2001. — 30 чэрвеня. — С. 2;

919. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Доўгачаканы снег. А Нараджэнне — кропелька Святла... Зіма. Імжыш // Алеся. — 1999. — № 12. — С. 5;
920. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Лукша М. І. Вярнуць нацыі яе на-паўзабытыя скарбы // Ніва. — 1997. — № 35. — С. 8;
921. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Бунто Т. Кнігу благаславіў мітра-паліт // Алеся. — 2002. — № 1. — С. 4;
922. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Нас выходзіць тое, што мы адда-ем...» // Беларускі ўніверсітэт. — 1987. — № 25. — С. 2;
923. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пошукі, знаходкі. Напісанае — за-стаецца... // ЛіМ. — 1988. — № 41. — С. 16;
924. Галубіцкая-Яскевіч А. А. На што награвілі даследчыкі // Го-лас Радзімы. — 1989. — № 11. — С. 7;
925. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Невядомае пра Івана Насовіча // Голас Радзімы. — 1989. — № 11. — С. 7;
926. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пытанне застаецца адкрытым // Го-лас Радзімы. — 1990. — № 3. — С. 7;
927. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Наша спадчына. Старабеларускія слоўнікі — помнікі лексікаграфічнай культуры XVI стагоддзя // Го-лас Радзімы. — 1990. — № 32. — С. 7;
928. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Афанасій, ігумен Брэсцкі: іканагра-фічныя вырыянты // Праваслаўная энцыклапедыя. — 2002. — Т. 4. — С. 383;
929. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Бельская ікона Божай Маці // Пра-васлаўная энцыклапедыя. — 2002. — Т. 4. — С. 584;
930. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гэта прадстаўнік новай прозы // ЛіМ. — 1997. — 17 студзеня. — С. 7;
931. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Да ліку сінтэтычных... // ЛіМ. — 1998. — 26 чэрвеня. — С. 7;
932. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Не плоць, а дух... // Матэрыялы Чытанняў у брацтве Архангела Гаўрыіла. — Бранск, 1997. — С. 10—16;
933. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гімн дабрапамыснасці // Матэрыя-лы Чытанняў у брацтве Архангела Гаўрыіла. — Бранск, 1997. — С. 18—22;
934. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Кніга іова. Сэнс пакут у зямным жыцці. Вобраз Іова ў творчасці Ф. Скарыны // Матэрыялы Чытанняў у брацтве Архангела Гаўрыіла. — Бранск, 1997. — С. 26—31;
935. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Беларуская рэдакцыя царкоўнасла-вянскай мовы // Матэрыялы Чытанняў у брацтве Архангела Гаўрыіла. — Бранск, 1997. — С. 34—38;

936. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Катаклізмы нацыянальнай гісторыі // Матэрыялы Чытанняў у брацтве Архангела Гаўрыіла. — Бранск, 1997. — С. 41—46;

937. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ідэалы славянскай душы // *Lampada*. — Салонікі—Роўна, 1993. — № — 3. С. 4;

938. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Асветніцкі» рэалізм XVII стагоддзя // *Lampada*. — Салонікі—Роўна, 1993. — № — 5. С. 4;

939. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Подзвіг Афанасія, ігумена Брэскага // *Lampada*. — Салонікі—Роўна, 1993. — № — 7. С. 4;

940. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ода кнігам (з «Завяшчання апошняга» Стэфана Яворскага. 1722 г.) // *Культура*. — 2002. — № 13. — С. 14;

941. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гуманітарныя ідэалы: «Слова пра любоў да ворагаў вашых» Лазара Барановіча // *Разнастайнасць моў і культуры у кантэксце глабалізацыі*. — Мінск, 2003. — С. 84—88;

942. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Прадмова Елісея Пляцянцага да «Гутарак» Іаана Злагаўснага на дзеянні св. Апосталаў // *Культура*. — 2002. — № 41. — С. 14;

943. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пра любоў да ворагаў вашых // *Культура*. — 2002. — № 25. — С. 14;

944. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Остробрамская ікона Божыей Матэры // *Гаспадыня*. — 2002. — № 2. — С. 24;

945. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ченстоховская ікона Прэсвятной Богородицы // *Гаспадыня*. — 2002. — № 3. — С. 24;

946. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Богородицы «Неувядаемый Цвет» // *Гаспадыня*. — 2002. — № 4. — С. 23;

947. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Захитница невиннооклеветанных // *Гаспадыня*. — 2002. — № 5. — С. 23;

948. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Прэсвятной Богородицы «Не-рушимая Стена» // *Гаспадыня*. — 2002. — № 6. — С. 22;

949. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Молитва матери со дна морского достанет // *Гаспадыня*. — 2002. — № 6. — С. 23;

950. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Барколабовская ікона Прэсвятной Богородицы // *Гаспадыня*. — 2002. — № 7. — С. 23;

951. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Минская ікона Божыей Матэры // *Гаспадыня*. — 2002. — № 8. — С. 25;

952. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Холмская ікона Богородицы // *Гаспадыня*. — 2002. — № 9. — 24;

953. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Эфесско-Корсуньская ікона Прэсвятной Богородицы // *Гаспадыня*. — 2002. — № 10. — С. 22;

954. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Купятіцкая ікона Божыей Матэры // *Гаспадыня*. — 2002. — № 11. — С. 24;

955. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Бельничская ікона Богородіцы // Гаспадыня. — 2002. — № 12. — С. 23;
956. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Багародзіцы «Памякчэнне злых сэрцаў» // Алеся. — 2001. — № 9. — С. 5;
957. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Жыровіцкая ікона Багародзіцы «Замілаванне» // Алеся. — 2001. — № 5. — С. 3, 49;
958. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «І ўпала насенне з коласа спелага...» // Голас Радзімы. — 1999. — № 12. — С. 4—5;
959. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гадышэўская ікона Божай Маці і ваколіцы Гадышэва // Голас Радзімы. — 2002. — № 6. — С. 5;
960. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Святы зямлі Беларускай // Голас Радзімы. — 2002. — № 12. — С. 5;
961. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Жыццё і вера: Ікона Божай Маці «Млекакормячая» // Голас Радзімы. — 2002. — № 12. — С. 5;
962. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ефрасіння Полацкая — светач Айчыны // Голас Радзімы. — 2002. — № 25. — С. 5;
963. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Свяціцель Кірыла Тураўскі // Настаўніцкая газета. — 2002. — 22 чэрвеня. — С. 3;
964. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Захавальнік традыцый // Голас Радзімы. — 2000. — № 24. — С. 4;
965. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Асветнікі зямлі Беларускай і іх святыні // Голас Радзімы. — 2000. — № 11. — С. 5;
966. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пераклад Святога Евангелля // Голас Радзімы. — 2000. — № 20. — С. 5;
967. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Спасціжэнне беларускай душы (пачатак) // Голас Радзімы. — 1999. — № 36. — С. 4;
968. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Спасціжэнне беларускай душы (заканчэнне) // Голас Радзімы. — 1999. — № 38—39. — С. 5;
969. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Уладычыца Багародзіца // Голас Радзімы. — 2001. — № 49. — С. 5;
970. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Арфей вяртае Эўрыдыку // Голас Радзімы. — 1999. — № 42. — С. 5;
971. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ляснянская (Леснінская) ікона Прасвятой Багародзіцы // Голас Радзімы. — 2000. — № 35. — С. 5;
972. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Абрывы шчасця ў промнях сонца... Скрозь слёзы зямлі. І зіхацелі ў садзе клёны // Голас Радзімы. — 2001. — № 42. — С. 8;
973. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Песня ката Плошыка // Голас Радзімы. — 2001. — № 48. — С. 8;
974. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Праззяла поўняй сонечнай...» // Веды. — 2002. — № 12. — С. 7;

975. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Літаратурны працэс на Беласточчыне і традыцыі старабеларускай кніжнасці // Голас Радзімы. — 1999. — № 2—3. — С. 4;

976. Галубіцкая-Яскевіч А. А. 3 гісторыі Супрасльскай Лаўры // Голас Радзімы. — 2000. — № 23. — С. 5;

977. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Прарокам не пазбавіцца пакут сваёй Айчыны. Галінка веры. Сутонні сэрца // Голас Радзімы. — 1999. — № 31. — С. 7;

978. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Згукі велічнага храма // Голас Радзімы. — 1999. — № 50. — С. 4—5;

979. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Холмская ікона Божай Маці // Голас Радзімы. — 1999. — № 29—30. — С. 5;

980. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Дабрадзья... // Голас Радзімы. — 2002. — № 5. — С. 4;

981. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Люблінская ікона Божай Маці: 3 часоў магутнага славянскага пабрацімства... // Голас Радзімы. — 2002. — № 31. — С. 5;

982. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Шлях — подзвіг // Голас Радзімы. — 2002. — № 25. — С. 5;

983. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Святыя Кірыла і Мяфодзій — духоўнае і этнічнае сваяцтва // Алеся. — 2002. — № 29 мая. — С. 6;

984. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Цудадзейная ікона Божай Маці «Малаком кормячая» // Настаўніцкая газета. — 2002. — № 12. — С. 12;

985. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Моц улады духоўная і свецкая // Настаўніцкая газета. — 2002. — № 22 чэрвеня. — С. 3;

986. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Ірдане Русі маёй Белай» // Голас Радзімы. — 1999. — № 4. — С. 4—5;

987. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Айцец Рыгор Сасна і Рыбалаўска-Пружанская «Плачучая Божая Маці» // Голас Радзімы. — 1999. — № 17—18. — С. 7;

988. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Вяршыня славянскага пісьменства. У вянок Пушкіну // Веды. — 1999. — № 13—14. — С. 3;

989. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Беласточчына і яе святыні // Культура. — 1998. — № 28—29. — С. 20;

990. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Спрадвечная Ахоўніца // Царкоўнае слова. — 1998. — № 6. — С. 7;

991. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Паломніцтва да Гроба Гасподняга // Голас Радзімы. — 2002. — № 25. — С. 5;

992. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Златоуст, паче всех воссиявший...» Свяціцель Кірыла Тураўскі // ЛіМ. — 2002. — № 30 жніўня. — С. 14;

993. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Абраз Багародзіцы «Неўвядальная Квецень» // *Культура*. — 2001. — № 14. — С. 14;
994. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Прасвятой Багародзіцы «Дармажніца жонам чады нараджаць» // *Культура*. — 2001. — № 50. — С. 14;
995. Галубіцкая-Яскевіч А. А. У ліку полацкіх свяціцеляў // *Голас Радзімы*. — 2002. — № 25. — С. 5;
996. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Нібы калядны сон // *Голас Радзімы*. — 2000. — № 2. — С. 1;
997. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Мецца-рэквіем. Чырвоны лісток вінаграду // *Першацвет*. — 1997. — С. 18—20;
998. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Аршанская ікона Божай Маці // *Царкоўнае слова*. — 1999. — № 12. — С. 9;
999. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ахоўніца сямейнага шчасця і ўзаема-нага кахання // *Культура*. — 2001. — № 10—11 — С. 14;
1000. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Ён меў дзівосны дар» // *Культура*. — 2002. — № 13. — С. 14;
1001. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Буйны тэатрык старабеларускай літаратуры // *Культура*. — 2002. — № 18. — С. 14;
1002. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ён усюды здзяйсняў дабрадатнасць // *Культура*. — 2002. — № 37. — С. 14;
1003. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Іканаграфічныя выявы прап. Ефрасінні Полацкай // *Веды*. — 2002. — № 12. — С. 7;
1004. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Цудадзейныя іконы Божай Маці ў жыцці прап. Ефрасінні Полацкай // *Веды*. — 2002. — № 12. — С. 7;
1005. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ікона Божай Маці «Млекакормячая» // *Czasopis*. — 1996. — № 2. — С. 5;
1006. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Святы зямлі Беларускай // *Голас Радзімы*. — 2002. — № 12. — С. 5;
1007. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Леснянская (Леснінская) ікона Прасвятой Багародзіцы // *Голас Радзімы*. — 2000. — № 35. — С. 5;
1008. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Глушакоў У. С. 3 чаго пачынаецца Бацькаўшчына // *Звезда*. — 2001. — 15 мая. — С. 6;
1009. Галубіцкая-Яскевіч А. А., Глушакоў У. С. Хваляспеў Яе Вялікасці Жанчыне Пагарынскай // *Алеся*. — 2001. — № 10. — С. 6—7;
1010. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ліра дабрапамыснасці: «Аб паэтычным мастацтве» Феафана Пракаповіча // *Культура*. — 2002. — № 18. — С. 14;
1011. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Высакародныя жанчыны Белай Русі // *Культура*. — 2002. — № 9. — С. 14;

1012. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Любоўна выхоўвалі на прыкладах славы паспалітай» // *Культура*. — 2002. — № 41. — С. 14;
1013. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Казанні Лазара Барановіча. Пра любоў да ворагаў вашых // *Культура*. — 2002. — № 25. — С. 14;
1014. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Як ружа між шыпамі» // *Культура*. — 2002. — № 37. — С. 14;
1015. Галубіцкая-Яскевіч А. А. З гаспадарскім клопатам // *Культура*. — 2004. — 30 ліпеня. — С. 7;
1016. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Златоуст, паче всех воссиявший...» // *Мы — беларусы*. — 2003. — С. 23;
1017. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Часы велічы і славы // *Мы — беларусы*. — 2003. — С. 43;
1018. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя: У 4-х т. Т. 4. Кн.2. 1986—2000. Мінск, 2003. — С. 520—541;
1019. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Светачы Тураўскай зямлі // *ЛіМ*. — 2004. — 3 верасня. — С. 5;
1020. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Непагасная Лампада Духоўнасці // *Культура*. — 2004. — № 36. — С. 6;
1021. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Промні веры і духоўнасці // *Крыніца*. — 2003. — № 8. — С. 74—77;
1022. Галубіцкая-Яскевіч А. А. «Дабрадзёю многіх вялікі» // *Крыніца*. — 2003. — № 9. — С. 53—55;
1023. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Пра перавагу «залатой сярэдзіны» над багаццем (гаротнага жыцця над заможным) // *Крыніца*. — 2003. — № 9. — С. 76;
1024. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Духоўны адамант славянства // *Крыніца*. — 2003. — № 11—12. — С. 50—53;
1025. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Філосафы і красамоўцы Беларусі // *Беларуская думка*. — 2003. — № 2. — С. 52—61;
1026. Галубіцкая-Яскевіч А. А. За росквіт Айчыны: праз лёс і радок // *Беларуская думка*. — 2003. — № 3. — С. 182—184;
1027. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Запаветы свяціцеля // *Культура*. — 2004. — № 36. — С. 13;
1028. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Ад прадзедаў... Залаты век старабеларускай мовы // *ЛіМ*. — 2004. — 5 лістапада. — С. 5;
1029. Галубіцкая-Яскевіч А. А. Сімвал і крыніца сонцазорнага святла // *Веды*. — 2004. — № 16. — С. 6.

ІЛЮСТРАЦЫЙНЫ МАТЭРЫЯЛ

На каляровай устаўцы № 1 (злева направа) — святая дзева Іулянія, княгіня Альшанская (т. I, с. 9 (Уводзіны)); аплечная Карсуньская ікона Прасвятой Багародзіцы «Замілаванне» (т. I, с. 5, (Раздзел II, глава 2)); ікона святой Ефрасінні Полацкай — апякункі беларусаў у Сібіры; Супрасльская ікона Божай Маці Адзігітрыя (т. I, с. 129 (Раздзел III, глава 1)); прэпадобныя айцы-заснавальнікі Кіева-Пячэрскай Лаўры Антоній і Феадосій Пячэрскія з цудадзейнай прастольнай іконай Успення Божай Маці (т. I, с. 43 (Раздзел II, глава 1)); святая праведная княгіня Софья Слуцкая (т. I, с. 9 (Уводзіны)); свяціцель Грыгорый Палама (т. I, с. 85 (Раздзел II, глава 3)); Купяціцкая ікона-крыж Прасвятой Багародзіцы (т. I, с. 167 (Раздзел III, глава 2)); паясная Эфеская ікона Божай Маці (т. I, с. 49 (Раздзел II, глава 2)); святыя Віленскія мучанікі Антоній, Іаан, Яўстафій (т. I, с. 76—77 (Раздзел II, глава 2)); прэпадобная Ефрасіння Полацкая — ігумення зямлі Беларускай (т. I, с. 47—49 (Раздзел II, глава 2)); Люблінская ікона Божай Маці — апякунка славянства (т. I, с. 45 (Раздзел II, глава 2)); стваральнікі славянскай азбукі, святыя роўна-апостальныя салунскія браты Кірыл і Мяфодзій (т. I, с. 45 (Раздзел II, глава 2)); прэпадобны Максім Грэк (т. I, с. 93—96, 100 (Раздзел II, глава 3)); ікона «З’яўлення святога мучаніка младзенца Гаўрыіла Беластоцкага» (т. II, с. 45—46)); паясная выява прэпадобнамучаніка Афанасія, ігумена Брэсцкага (т. I, с. 166 (Раздзел III, глава 2)); асветнік славянства святы апостал з ліку 12-ці Андрэй Першазванны (т. II, с. 16)); выгляд Супрасльскай Лаўры з вышыні птушынага палёту (т. I, с. 130—138 (Раздзел III, глава 2)).

На каляровай устаўцы № 2 (злева направа) — прэпадобны Іоў Жалеза, ігумен Пачаеўскі (т. I, с. 149, 296—297 (Раздзел III, глава 2)); свяціцель Феадосій Чарнігаўскі (т. I, с. 307—308 (Раздзел V, глава 2)); святы князь Феадор Астрожскі (т. I, с. 139—140 (Раздзел III, глава 2)); пасмяротная, ва ўвесь рост выява прэпадобнамучаніка Афанасія, ігумена Брэсцкага (т. I, с. 168

(Раздзел III, глава 2)); Купяціцкая ікона-крыж з архангеламі (т. I, с. 168 (Раздзел III, глава 2)); ікона святога мучаніка младзенца Гаўрыіла Беластоцкага — на — траве (т. II, с. 45—46)); выявы трох Віленскіх мучанікаў Антонія, Іаана, Яўстафія з часцінкамі мошчаў (т. I, с. 76—77 (Раздзел II, глава 2)); прэпадобная Ганна Ноўгарадская, вялікая княгіня Індзігерда (у святым хрышчэнні — Ірына), жонка Яраслава Мудрага (т. I, с. 289—290 (Раздзел V, глава 1)); іераманах Сімяон Полацкі (т. I, с. 316—321 (Раздзел V, глава 2)); Феадораўская ікона Божай Маці — святыня Афанасія, ігумена Брэсцкага, святыня дынастыі Раманавых (т. II, с. 31—32); святы апостал з ліку 70-ці і евангеліст Лука, першы ікананісец (т. II, с. 6, 23); ікона «Усвядушчае Вока» (т. I, с. 3—4 (Прадмова)); свяціцель Георгій Каніскі (т. I, с. 312—315 (Раздзел V, глава 2)); ікона Божай Маці «Перамога Праваслаўя» (т. I, с. 154 (Раздзел III, глава 2)); святы архангел Рафаіл (т. II, с. 13); святы архангел Варахііл (т. II, с. 13); святы архангел Гаўрыіл (т. II, с. 13); Свенска-Пячэрская ікона Божай Маці з прэпадобнымі Антоніем і Феадосіем Пячэрскімі (т. I, с. 156 (Раздзел III, глава 2)); Вострабрамская ікона Божай Маці (т. II, с. 123); святы архангел Іерэміл (т. II, с. 13); святы архангел Іегудзіл (т. II, с. 13); святы архангел Урыіл (т. II, с. 13); святыня Віленскія мучанікі Антоній, Іаан, Яўстафій з жыццём (т. I, с. 76—77 (Раздзел II, глава 2)); архістратыг войска Божага Міхаіл (т. II, с. 13); выявы прэпадобнамучаніка Афанасія, ігумена Брэсцкага ва ўвесь рост з галінкай пальмы (т. I, с. 166—168 (Раздзел III, глава 2)); Бялыніцкая ікона Божай Маці (каталіцкі звод) (т. II, с. 6); паштоўка з выявай прэпадобнай Ефрасінні Полацкай (т. I, с. 324 (Заклучэнне)); выява ігуменні зямлі Беларускай з крыжом на фоне Спаса-Прэображэнскай царквы (т. I, с. 331 (Заклучэнне)); Пухлаўская ікона Божай Маці (т. II, с. 93).

На каляровай устаўцы № 3 (злева направа) — Іерусалімска-я ікона Божай Маці (т. II, с. 8); Барская ікона Божай Маці (т. II, с. 6); Аршанская ікона Божай Маці (т. II, с. 6); Мінская ікона Божай Маці (т. II, с. 6); Баркалабаўская ікона Божай Маці (т. II, с. 6); Бялыніцкая ікона Божай Маці (праваслаўны звод) (т. II, с. 6, 42); Феадораўская ікона Божай Маці (т. II, с. 31—

32); ікона Божай Маці «Траяручыца» (т. II, с. 45); Мяжырыцкая ікона Божай Маці «Жыццядайніца» (т. I, с. 140 (Раздзел III, глава 2)); Белы Ангел Сербскай Царквы (т. II, с. 13); сабор Опцінскіх старцаў (т. II, с. 121); сабор Беларускіх святых (т. II, с. 121); сабор новамучанікаў Мінскай епархіі т. II, с. 121); ікона святой Вольгі, вялікай княгіні Кіеўскай з жыціем (т. I, с. 182 (Раздзел III, глава 2)); ікона святой роўнаапостальнай княгіні Вольгі — маці гарадоў Рускіх (т. II, с. 286—287 (Раздзел V, глава 1)); Першае з'яўленне Жыровіцкай Божай Маці (1470) (т. II, с. 41); Нямецкая ікона Божай Маці (т. I, с. 92 (Раздзел II, глава 3)); выява прэпадобнай Ефрасінні Полацкай ва ўвесь рост (т. I, с. 331—333 (Заклучэнне)); святы вялікамучанік Феадорац Страцілат (т. II, с. 51, 107); святы вой Дзімітрый Салунскі (т. II, с. 124); самы поўны сабор Беларускіх святых (т. II, с. 121); святы архангел Салафіл (т. II, с. 13); паясная выява прэпадобнай Ефрасінні Полацкай у сваім скрыпторыі (т. I, с. 332—333 (Заклучэнне)); з'яўленне Жыровіцкай іконы Божай Маці — галоўнай святыні стаўрапігіяльнага манастыра пад благаслаўленнем Прасвятой Троіцы (1520) (т. II, с. 41); залачная выява Жыровіцкай іконы Божай Маці і «Граматыка...» Івана Ужэвіча (т. I, с. 240—253 (Раздзел IV, глава 2)); свяціцель Пётр Магіла (т. I, с. 293—294 (Раздзел V, глава 2)); княгіня Рагнеда Полацкая, маці Яраслава Мудрага, манахіня Анастасія, на паштоўцы (т. I, с. 307—308 (Раздзел V, глава 2)).

На каляровай устаўцы № 4 (злева направа) — Казельшчанская ікона Божай Маці (т. II, с. 45—46); паясная выява Ефрасінні Полацкай — ігуменні цэркваў Беларускіх (т. I, с. 332—333 (Заклучэнне)); выява княгіні Вольгі ў княжацкай кароне (т. I, с. 286—287 (Раздзел V, глава 1)); паясная выява святой праведнай княгіні Сафіі Слуцкай (т. I, с. 9 (Уводзіны)); выява святой княгіні Сафіі Слуцкай у накідцы з раслінным арнамантам (т. I, с. 9 (Уводзіны)); паясная выява роўнаапостальнай княгіні Вольгі (т. I, с. 286—287 (Раздзел V, глава 1)); ікона свяціцеля Дзімітрыя Растоўскага з Навадворскай іконай Божай Маці (т. I, с. 309 (Раздзел V, глава 2)); выява Афанасія Філіповіча ў маленні (т. I, с. 166—168 (Раздзел III, глава 2)); паясная выява

прэпадобнага Максіма Грэка (т. I, с. 93—96, 100 (Раздзел II, глава 3)); выява прэпадобнай Ефрасінні Полацкай на Святой Зямлі ва ўвесь рост (т. I, с. 332—333 (Заключэнне)); аплечная выява свяціцеля Кірылы Тураўскага (т. I, с. 56 (Раздзел II, глава 2)); случкі князь Юрый Алелька (т. I, с. 130—138 (Раздзел III, глава 2)); свяціцель Георгій Каніскі (т. I, с. 312—315 (Раздзел V, глава 2)); аплечная выява Сафіі Слуцкай і выява ва ўвесь рост праведнай абаронцы праваслаўя ў краі Сафіі Слуцкай (т. I, с. 9 (Уводзіны)); вялікая княгіня і каралева Рэчы Паспалітай і Вялікага княства Літоўскага Барбара Радзівіл і вялікі князь і кароль Рэчы Паспалітай і Вялікага княства Літоўскага Жыгімонт II Аўгуст у рыцарскіх строях (т. I, с. 107—108 (Раздзел II, глава 4)); пячатка князя Канстанціна Канстанцінавіча Астрожскага (т. I, с. 130—143 (Раздзел III, глава 2)); прэпадобнамучанік Макарый, архімандрыт Канеўскі, ігумен Пінскі, цудатворац Пераяслаўскі (т. I, с. 79—80 (Раздзел II, глава 2)); святы князь Расціслаў Смаленскі і Мсціслаўскі (т. I, с. 60 (Раздзел II, глава 2)); святы Сімяон, епіскап Полацкі (т. I, с. 52 (Раздзел II, глава 2)); добрапамысны князь Канстанцін Канстанцінавіч Астрожскі (т. I, с. 130—143 (Раздзел III, глава 2)); святы епіскап Лаўрэнцій Тураўскі (т. I, с. 58 (Раздзел II, глава 2)); архімандрыт Кіева-Пячэрскай Лаўры Інакенцій Гізель (т. I, с. 297—300 (Раздзел V, глава 2)); ікона сабора прэпадобных айцоў Кіева-Пячэрскіх (т. I, с. 150 (Раздзел III, глава 2)); свяціцель Міна Полацкі (т. I, с. 46—60 (Раздзел II, глава 2)); прэпадобны Елісей, ігумен Лаўрышшаўскі (т. I, с. 74 (Раздзел II, глава 2)); іерманах Сімяон Полацкі (т. I, с. 316—321 (Раздзел V, глава 2)); архіепіскап Мялецкі Сматрыцкі (т. I, с. 228—230 (Раздзел IV, глава 2)); свяціцель Дзімітрый Растоўскі ў вянцы жыцця (т. I, с. 309—310 (Раздзел V, глава 2)); святы Дзіянісій, епіскап Полацкі (т. I, с. 46 (Раздзел II, глава 2)); вокладка «Граматыкі славенскай» Івана Ужэвіча (т. I, с. 228—240 (Раздзел IV, глава 2)); выява ва ўвесь рост Афанасія Брэсцкага (т. I, с. 168 (Раздзел III, глава 2)); складзень Афанасій Філіповіч і Купяціцкая ікона Багародзіцы (т. I, с. 168—170 (Раздзел III, глава 2)).

Змест

ПРАДМОВА	3
ТЭЗАЎРУС	5
ВОДЗЫВЫ	220
СПІС НАВУКОВЫХ ПРАЦІ АРТЫКУЛАЎ А. А. ГАЛУБІЦКАЙ-ЯСКЕВІЧ	272
ІЛЮСТРАЦЫЙНЫ МАТЭРЫЯЛ	331

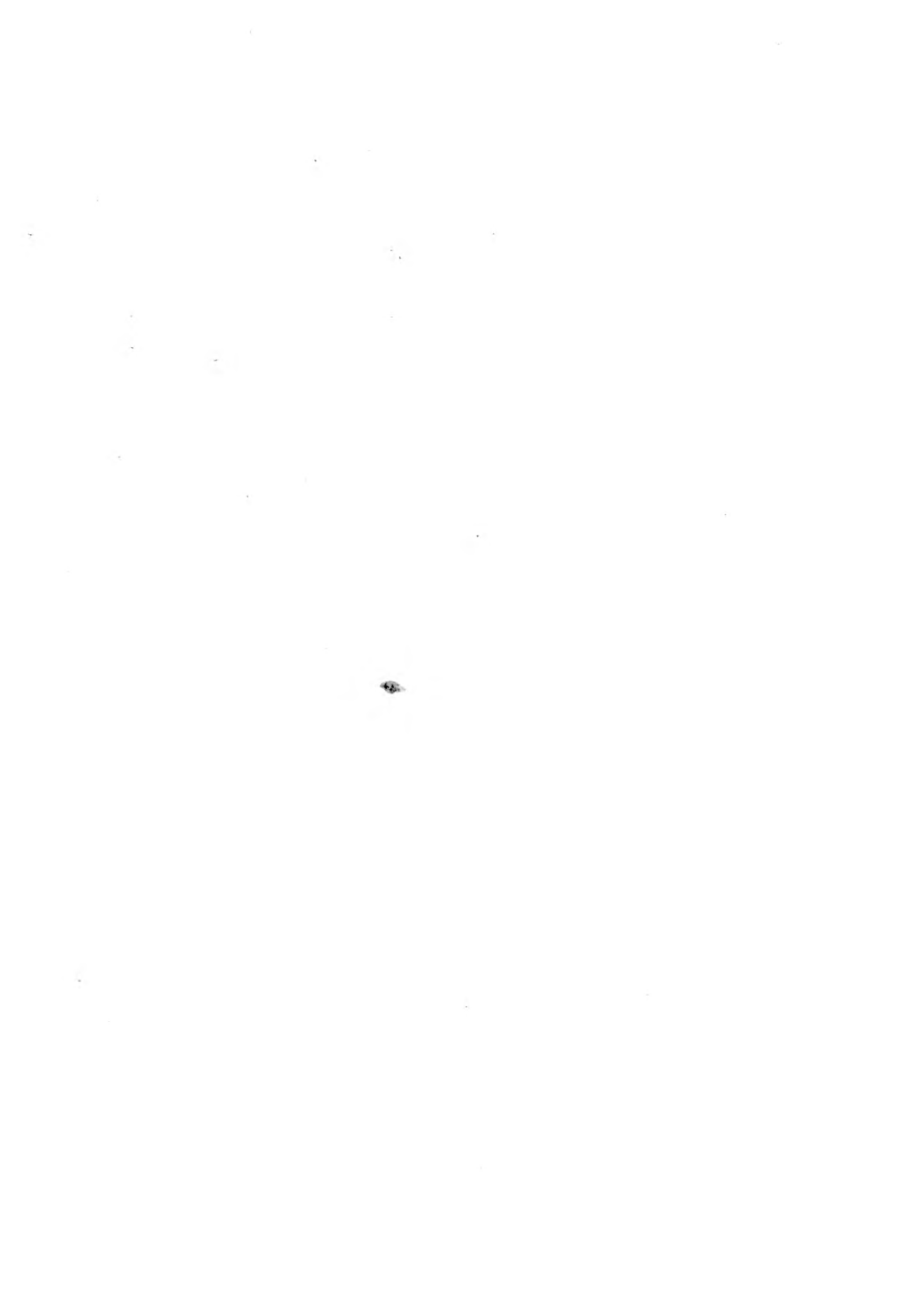
Навуковае выданне

А. А. Яскевіч

Духоўная і філалагічная культура
старабеларускай кніжнасці
(канцэпцыя цэласна-іерархічнай метадалогіі)

Рэдактар І. Я. Янчук
Карэктар Н. А. Гушча
Камп'ютэрная вёрстка І. Янчук

Падпісана да друку 12.06.2009. Фармаг 60x84 1/16.
Гарнітура Times.
Друк афсетны. Ум. друк. арк. 15,25. Ул.-выд. арк. 15,0.

ГАЛУБШКАЯ-ЯСКЕВИЧ
АЛЕНА АЛЯКСАНДРАУНА,
доктар філалагічных навук,
аўтар 20-ці кніг і 1720 арты-
кулаў, лаўрэат нацыяналь-
най прэміі «За духоўнае ад-
радженне» (2000), міжнарод-

най прэміі імя Адама Міцкевіча (1998), прафесіянальнай
прэміі «Залатое пяро» (2001), лаўрэат прэміі НАН РБ
(1995), дзяржпрэміі для маладых навукоўцаў і дзеячаў
мастацтва імя М. В. Ламаносава РФ і краін Еўрасаюза
(2005), «Заслужаны журналіст БСЖ» (2002), узнагароджа-
на Ганаровымі Граматамі Мінгарвыканкама і НАН РБ,
кавалер ардэноў Святой роўнаапостальнай княгіні Вольгі,
Святой праведнай прамаці Ганны (2003), Святой княгі-
ні Міліцы Міратачываі (1998), «Дружбы народаў» (1993),
«Знак Пашаны» (1992), «Ордэна Пашаны» Прыднестроў-
скай Малдаўскай рэспублікі (2006), намеснік дырэктара
ДНМАЦДПЭТа.

Другую частку склалі каментарыйны тэрміна-культурала-
гічны тэзаўрус і іншы ілюстрацыйны матэрыял аб'екту
даследавання, які ахоплівае IX—XVIII стагоддзі айчыннага
пісьменства і кніжнасці

А.А. ГамуBIN ЖАҢА ДУХОРУН АДАРАДЖА